

T.C.

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ÖĞRETMENLİĞİ PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

NABİZADE NAZIM'IN ESERLERİNDE

KADIN VE ÇOCUK EĞİTİMİ

NİSA AYFER ERKAN

İzmir

2024

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ÖĞRETMENLİĞİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

NABİZADE NAZIM'IN ESERLERİNDE
KADIN VE ÇOCUK EĞİTİMİ

NİSA AYFER ERKAN

DANIŞMAN
Prof. Dr. Sabahattin ÇAĞIN

Jüri Üyesi
Doç. Dr. Hatice Harika DURGUN

Jüri Üyesi
Dr. Öğr. Üyesi Esra BEYHAN

Jüri Üyesi
Prof. Dr. Sabahattin ÇAĞIN

İzmir
2024

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Nabizade Nazım’ın Eserlerinde Kadın ve Çocuk Eğitimi” adlı çalışmanın içerdiği fikri izinsiz başka bir yerden almadığımı; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında ve bölümlerinin yazımında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada kullanılan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yaptığımı ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi, ayrıca bu çalışmanın Dokuz Eylül Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla tarandığını ve *intihal içermediğini* beyan ederim. Herhangi bir zamanda aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonuca razı olduğumu bildiririm.

29/11/2024

Nisa Ayfer ERKAN

Tarih: 27 / 12 / 2024

Tez Başlığı: Nabizade Nazım'ın Eserlerinde Kadın ve Çocuk Eğitimi

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 167 sayfalık kısmına ilişkin, 26 / 12 / 2024 tarihinde **tez danışmanım tarafından** Dokuz Eylül Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı'nın sağladığı İntihal Tespit Programından (**Turnitin-Tez İntihal Analiz Programı**) aşağıda belirtilen **filtreleme tiplerinden biri** (uygun olanı işaretleyiniz) uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezin **benzerlik oranı % 3'dür**.

- <http://www.kutuphane.deu.edu.tr/turnitin-tez-intihal-analiz-programi/> adresindeki Tez İntihal Analiz Programı

Kullanım Kılavuzunu okudum ☒ X

Filtreleme Tipi 1(Maksimum %15) x

Filtreleme Tipi 2(Maksimum %30) □

☐ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç, ☐ Kaynakça hariç, ☐ Alıntılar dâhil, ☐ Altı (8) kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç.	☐ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç, ☐ Kaynakça dâhil, ☐ Alıntılar dâhil.
EK 1- İntihal Tespit Programı Raporu İLK İKİ SAYFA ☒ x	
EK 2- İntihal Tespit Programı Raporu (Tümü) USB İçinde. ☐ □	

Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Uygulama Esasları'nı inceledim ve yukarıda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Adı Soyadı : Nisa Ayfer ERKAN
Öğrenci No :
Anabilim Dalı : Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi
Programı : Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği
Statüsü : Yüksek Lisans ☒ x Doktora ☐ □

ÖĞRENCİ

Nisa Ayfer ERKAN

DANIŞMAN

Prof. Dr. Sabahattin ÇAĞIN

27/ 12 / 2024

27/ 12/ 2024

Açıklamalar

- 1: Bu formu teslim etmeden önce sizden istenen bilgileri uygun kutucuğu (□) işaretleyerek doldurunuz.
Kullanıcı şifre vb. konusunda sorun yaşanması durumunda Üniversitemiz Merkez Kütüphanesinde bulunan Turnitin yetkilisine başvurunuz.
- 2: Yüksek Lisans/Doktora Tez Çalışması Orijinallik Raporu" formu tezin ciltlenmiş ve elektronik nüshalarının içerisinde ekler kısmında yer alır.
- 3: Tez savunmasında düzeltilme alınması durumunda bu form güncellenerek yeniden hazırlanır.
- 4: Turnitin-Tez İntihal Analiz Programına yükleme yapılırken Dosya Başlığı (document title) olarak **tez başlığının tamamı**, Yazar Adı (author's first name) olarak **öğrencinin adı**, Yazar Soyadı (author's last name) olarak **öğrencinin soyadı** bilgisini yazınız.

TEŞEKKÜR

Tüm hayatım boyunca kişiliğime, öğretmenliğime katkısı olan hocalarıma, bu süreçte beni daima destekleyen anneme, kardeşime, eşime, oğluma; bana fedakârca yardım eden meslek arkadaşlarıma çok teşekkür ederim. Her başarımda gözlerinin içi parlayan, bu çalışmamı merakla bekleyen ancak tezimi görmeye ömrü vefa etmeyen rahmetli babacığma teşekkür ederim.

Yüksek lisans ders sürecinde tanışarak derin bir dostluk kurduğumuz, fikirleriyle bana daima destek olan, beni yüreklendiren Dr. Ceylan Aydın’a yardımları için teşekkür ederim.

Teşekkürlerin sonuncusu ve en büyüğü, öğrencisi olmaktan her zaman büyük mutluluk ve onur duyduğum danışmanım Sayın Prof. Dr. Sabahattin Çağın Hocam’a; lisans ve yüksek lisans sürecinde beni daima destekledi, çalışmaya sevk etti,engin bilgi ve tecrübeleriyle bana yol gösterdi, cesaret verdi.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	v
ABSTRACT	vii
BÖLÜM I.....	1
GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu.....	1
1.2. Amaç ve Önem	1
1.3. Problem Cümlesi.....	1
1.4. Alt Problem Cümleleri.....	2
1.5. Sayıtlılar.....	2
1.6. Sınırlılıklar	2
BÖLÜM II.....	4
KURAMSAL ÇERÇEVE / KAVRAMSAL ÇERÇEVE / İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	
.....	4
2.1. Kuramsal Çerçeve	4
2.2. İlgili Çalışmalar.....	5
BÖLÜM III	6
YÖNTEM.....	6
3.1. Araştırmanın Modeli	6
3.2. Evren / Örneklem / Çalışma Grubu / Katılımcılar	6
3.3. Veri Toplama Süreci ve Araçları	6
3.4. Tasarım, Geliştirme, Uygulama Süreci	6
3.5. Verilerin Analizi.....	7
3.6. Araştırmanın Geçerliği ve Güvenirliği.....	7
BÖLÜM IV	8
BULGULAR	8

4.1. Tanzimat Dönemi'nde Kadın ve Kadın Eğitimi	8
4.2. Eğitime Gönül Vermiş Bir Yürek: Nabizade Nazım	12
4.3. Nabizade Nazım'ın Romanında Kadın ve Kadın Eğitimi	19
4.3.1. Nabizade Nazım'ın Romanında Kadınların Psikolojisi	20
4.3.2. Kadın ve Aşk- Evlilik ilişkileri	45
4.3.3. Kadın ve Sosyal Hayat	53
4.3.4. Kadınların Giyimi ve Dış Görünüşleri	55
4.3.5. Kadın ve Mekân	57
4.3.6. Nabizade Nazım'ın Romanında Kadın ve Eğitim.....	61
4.3.7. Erkeklerin Kadınlar Hakkındaki Görüşleri	62
4.4. Nabizade Nazım'ın Hikâyelerinde Kadın ve Kadın Eğitimi.....	65
4.4.1. Kadınlar ve Kadınların Psikolojileri	68
4.4.2. Kadın ve Aşk- Evlilik İlişkileri	86
4.4.3. Kadın ve Sosyal Hayat	99
4.4.4. Kadınların Giyimleri ve Dış Görünüşleri.....	103
4.4.5. Kadın ve Mekân	108
4.4.6. Kadın ve Eğitim	112
4.4.7. Erkeklerin Kadınlara Bakışı	116
4.5. Tanzimat Döneminde Çocuk Eğitimi	122
4.5.1. Yazarın Çocuk Eğitimi Hakkındaki Görüşleri	124
4.5.2. Nabizade Nazım'ın Zehra Romanında Çocuk Eğitimi	126
4.5.3. Nabizade Nazım'ın Hikâyelerinde Çocuk Eğitimi	127
4.5.4. <i>Mini Mini Mektepli</i> Eserinde Çocuk Eğitimi	132
4.5.4.1. Fen ve Coğrafya Eğitimini Destekleyen Yazılar	133
4.5.4.2. Ahlak ve Değer Eğitimini Destekleyen Yazılar.....	135
4.5.5. <i>Hanım Kızlara</i> Eserinde Çocuk Eğitimi	139

4.5.5.1. Fen ve Coğrafya Eğitimini Destekleyen Yazılar	141
4.5.5.2. Ahlak ve Değer Eğitimini Destekleyen Yazılar	143
BÖLÜM V	148
TARTIşMA, SONUÇ VE ÖNERİLER.....	148
KAYNAKÇA.....	151
EK 1.	154

ÖZET

NABİZADE NAZIM'IN ESERLERİNDE KADIN VE ÇOCUK EĞİTİMİ

Tanzimat Fermanı ve Tanzimat Devri edebiyatı, Türk kültür tarihi için önemli bir hareket olarak yerini korumaktadır. Siyasi ve toplumsal hayatın çeşitli değişikliklere uğraması, kadın ve çocuğa bakışı değiştirmeye başlamıştır. Bununla birlikte, toplumu yönlendiren ve toplumun çekirdeği olan bu iki varlığın eğitimi ve de eğitiminin edebî eserlerde işlenişi, önemini günden güne artırmıştır. Türk Edebiyatı tarihine bakıldığında kadının psikolojisi, eğitimi, toplumsal konumu ile ilgili batılı tarzda ilk edebi eserlerin Tanzimat Dönemi'nde verildiği görülür. Çünkü kadın, toplumun içinde önemli roller alan dolayısıyla da toplumu yönlendiren güçlü bir figür olarak yer almaktadır. Bu sebeple Tanzimat Devri yazarları bu konunun üzerinde özellikle durmuşlardır. Baba otoritesi toplum için ne kadar önemliyse kadının anne, eş, insan olarak çeşitli rollerinin de toplum için önemli olduğunun farkında olmuşlardır. Onun için hikâyelerinde, romanlarında özellikle çeşitli kadınlar ile bu kadınların kaderleri üzerinden kadını hem ahlaki hem de ilmî olarak eğitecek, yönlendirecek, mesajlar çıkarmasını isteyecek bir kimliğe, öğretmenliğe bürünmüşlerdir.

Çocuk ise toplumun geleceğini şekillendirecek, “vatana, millete hayırlı olması beklenen” bir değişken ve güç olarak kabul edildiği için önceki dönemlerden itibaren eğitimi üzerinde hassasiyetle durulmuştur. Mekteplerde okutulan fennî ve ilmî derslerin yanı sıra atasözleri ve sözlüklerin, çocuğun ahlakına yararlı tesirler bırakması beklenen masalların, halk hikâyelerinin, şiirlerin toplumsal hayatta kendine yer bulması, çocuk eğitiminin kültürümüzde büyük bir önem taşıdığının açık ispatıdır.

Mehmet Kaplan'ın ifadesiyle ‘Ara Nesil’den olan Nabizade Nazım, daha çok *Karabibik* ve *Zehra*’sı ile tanınmıştır. Nabizade Nazım, Tanzimat dendiğinde akla ilk gelen ve dönemi yönlendiren yazarlardan değildir. Buna rağmen yazar; kısacık ömrüne, önemli konulara değindiği, kurmaca üzerinde çalıştığı, pedagoji üzerine eğildiği bir külliyat sığdırmıştır. Nabizade Nazım, hayatı ve eserleriyle şüphesiz incelenmeye değer bir yazardır ancak bu incelemenin esas konusu Nabizade Nazım'ın kadını ve kadın eğitimi nasıl işlediği, çocuğu eserlerinde nasıl konumlandığı ve çocuk eğitimi meselesine nasıl yaklaştığıdır.

Dönemin takdir kazanmış ilk natüralist örneklerinden sayılan, kıskançlık ve intikam romanı olarak bilinen *Zehra*, adından da anlaşılacağı üzere kadınları merkezine alarak kıskançlık, aşk, evlilik, aldatma ve intikam üzerine kurgulanmış gerçekçi bir kadın psikolojisi romanıdır.

Yanlış ve de eksik bir bilgi olarak hâlâ lise öğretiminde ‘ilk köy romanı’ olarak öğretilen köy öyküsü *Karabibik*; köy, köylü meseleleri üzerinde durmasıyla birlikte Huri ile de kadın psikolojisi üzerine incelenebilecek bir eser olmuştur.

Yazarın çocukluğundan izler taşıyan *Yadigârlarım*, kadın ve çocuk psikolojisi, kadın ve çocuğun toplumdaki yeri, eğitimiyle ilgili bize derin tespit ve izlenimler sunmaktadır. Hikâyelerinde kendisi gibi öksüz kişilere ve tek çocuklara sıklıkla rastlanır.

Yazarın külliyatına baktığımızda şiirleri ve romanı kadar göz önünde bulundurulmamış iki kitabının sadece çocuk eğitimi ile ilgili olduğunu görülmektedir. *Mini Mini Mektepli* ve *Hanım Kızlara* kitapları yazarın çocuk eğitiminde kullanılmasını planlayarak oluşturduğu pedagojik eserlerdir. Bu iki eser; yazarın sadece kurmacaya değil, çocuk eğitimi üzerine emek verdiğinin de açık göstergesidir. Yazarın bu konuya hassasiyetle eğilmesinin sebebini Tanzimat birinci dönem sanatçılarının toplum eğitimine özel bir önem vermelerine bağlamak mümkündür. Bununla birlikte yazar, çocukluğunun “*tarik-i hayatta attığı ilk hatvelerin kaygan bir dik bayıra tesadüf etmesi*”nden bahseder. Burada, babasının sert mizacından ve annesinin erken ölümünden dolayı zor bir çocukluk geçirmesine işaret eder. Buna rağmen zeki bir genç olarak parlak okullarda okuması, iyi bir terbiye ve askerî disiplin alması, yine aynı şekilde askerî bir okulda öğretmenlik yapması, yazara eğitim konusunda özel bir bakış ve duyarlılık kazandırmıştır.

Çocuk eğitimi üzerine yazdığı iki eserde de sık sık değindiği üzere yazarın “*Kız çocuklarının eğitimi eksik olursa medeniyet yüксеlemez.*”cümlesi toplumsal hayatta kadını arka plana atan Osmanlı’da ve Türk edebiyatında ciddi bir değişim rüzgârının esmekte olduğunu bir habercisidir. Nabizade Nazım, sözü edilen iki esere çocuklar için fennî ve ahlaki bilgiler, değerlerle ilgili öğütler yerleştirmiştir. Bu eserlerde çocuk eğitiminin mayalandığı aileye ve çocuğu topluma taşıyan öğretmenlere çocuk eğitiminin nasıl olması gerektiği ile ilgili açıkça yönlendirmelere ve metinlerle kolay uygulama önerilerine başvurmuştur.

Nabizade Nazım’ın şahsî hayatının talihsizliklerine rağmen aldığı yüksek eğitimi, yazarlık yeteneği, öğretmenliği dikkat çekicidir. Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda onun eserlerinin kadın ve çocuk eğitimi konusunda; kurmaca, psikoloji, sosyoloji alanlarında bugüne farklı bir ışık tutacağı açıktır.

Anahtar Kelimeler: Nabizade Nazım, Kadın ve çocuk eğitimi, Tanzimat.

ABSTRACT

WOMEN AND CHILD EDUCATIONS IN NABİZADE NAZİM WORK

The Tanzimat Edict and Tanzimat Literature maintain their place as significant milestones in Turkish cultural history. Tanzimat culture brought notable changes to political and social life. These changes also affected societal perceptions of women and children. The education of these two groups, who guide and transform society, gained prominence during this era. This topic was frequently discussed in literary works, and its importance continues to resonate today. When examining the history of Turkish Literature, we observe that the first Western-style literary works addressing the psychology, education and social roles of women were published during the Tanzimat period. Women are portrayed as strong figures who play critical roles in society, shaping and influencing it. Consequently, Tanzimat writers particularly emphasized this issue. They recognized that, just as the father's authority is crucial for societal stability, so are the various roles of women as mothers, wives and individuals. Therefore, these writers crafted female characters in their stories and novels to convey their own messages, intending for readers to draw moral and educational lessons from these descriptions. These lessons, moral and scientific in nature, highlight how Tanzimat writers adopted the role of educators for their era.

Children, too, are seen as shaping the future of society. In Turkish culture, children are regarded as vital and adaptable individuals expected to be “beneficial to the nation and country”. As such, significant importance was placed on their education. Schools taught children both science and morality, while nursery rhymes, proverbs, fairy tales, stories and poems were integral parts of their social education. The abundance of such cultural elements underscores the value placed on child education.

Nabizade Nazım, a member of the ‘Intermediate Generation’, as Mehmet Kaplan describes, is best known for his works *Karabibik* and *Zehra*. Although he is not typically among the first names associated with the Tanzimat period or its guiding figures, Nabizade Nazım's short but productive life yielded a corpus addressing essential themes and experimenting with fiction. While his overall body of work is worth analysis, the discussion focuses on how he portrays women and their education. Nabizade Nazım was the first writer to successfully apply the naturalism in the literature of Tanzimat literature. *Zehra* earned acclaim in its time and continues to be appreciated today as a novel centered on female

psychology. The novel explores themes such as love, marriage, betrayal, hatred and revenge-essential realities of life.

The story of *Karabibik* is often incorrectly taught to high school students as a village novel. However, due to its brevity, it does not qualify as a novel. Nevertheless, *Karabibik* was the first work to emphasize the rural life and peasant issue. Moreover, the character of Huri in this short story illustrates Nabizade's success in depicting women's psychology.

“*Yadigarlarım*” which can be considered the author’s autobiographical story, offers deep observations and insights into the psychology of women and children, the role of women in society, and their education. His stories frequently feature orphans and orphaned characters, seemingly reflecting elements of his own life.

A closer look at the author’s body of work reveals two books, often overlooked compared to his poems and novels, that focus exclusively on children’s education. “*Mini Mini Mektepli*” and “*Hanım Kızlara*” were written with the intention of being used as educational resources for children. These works serve as clear evidence of Nabizade’s dedication not only to fiction but also to advancing children’s education. The author’s personal life sheds lights on this focus on education. In his own words, his childhood ‘coincided with a slippery slope’, marked by his mother’s early death and his father’s harsh temperament. Despite these challenges, his intelligence, disciplined upbringing, education, in prestigious schools, and teaching experience at a military academy gave him a unique perspective on and sensitivity toward education.

The author has two books on child education. In these books, he emphasizes the education of girls. Nabizade believed that “If the education of girls is incomplete, civilization cannot advance.” This statement reflects a shift in the Ottoman Empire, which had traditionally marginalized women. In his books on child education, Nabizade included scientific and moral lessons for children, presenting these works as guides for teachers, parents and society on how to educate younger generation.

Despite the hardship of Nabizade Nazım’s personal life, his achievements as a writer, teacher, and intellectual are remarkable. Considering all these aspects, it is evident that his works provide a unique lens on the education of women and children, as well as offering insights into fiction, psychology and sociology that remain relevant today.

Key Words: Nabizade Nazım, woman and education of child, Tanzimat

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu bölümde problem durumu, amaç ve önem, problem cümlesi, alt problemler, sayıtlılar ve sınırlılıklar yer almaktadır.

1.1. Problem Durumu

Nabizade Nazım'ın eserlerinde kadın ve kadın eğitimi, çocuk eğitimi nasıl ve ne şekilde ele alınmıştır? Yazarın romanı, hikâyeleri ve eğitim aracı olarak kullanmayı amaçladığı iki çocuk eserinin eğitim açısından önemi nedir?

Türk tarihine bakıldığında adet ve göreneklerle birlikte yaşantının çok açık bir şekilde edebi eserlere nakledildiği görülmektedir. Eski Türklerde kadın ve erkeğin sosyal hayatta duruşu örneğin Dede Korkut'ta analık görevinin yanı sıra at binen, savaşa giden kadınların oluşmasını sağlamıştır. Osmanlı'nın örf ve adetleriyle eve, hareme çekilen kadın Tanzimat gibi büyük bir batılılaşma hareketi ile hangi konumda olduğunu Tanzimat hikâye ve romanlarından takip etmek mümkündür.

Bununla birlikte son döneminde yenileşme ve modernleşme evresine giren Osmanlı'nın yoğun bir okullaşma hareketi içinde olduğunu görmekteyiz. Bu da Osmanlı'nın çocuk eğitimine verdiği önemin bir tezahürüdür. Dolayısıyla bu yenileşme hareketinin ilk büyük adımı olan Tanzimat Devri edebiyatı'nda çeşitli kanallar vasıtasıyla hem kadın hem de çocuk eğitiminin üzerinde durulmuştur.

1.2. Amaç ve Önem

Bu çalışmanın amacı, Tanzimat Devri edebiyatı yazarlarından, daha çok *Zehra* ve köyü ilk işleyen eserlerden *Karabibik* ile tanınan Nabizade Nazım'ın; eserlerinde kadın sorunu, kadın ve çocuk eğitimini ne şekilde ele almış, nasıl işlemiş olduğunu tespit etmektir.

Bilindiği gibi bazı yeni türlerin Türk Edebiyatı'na Tanzimat ile girmesi ve bu yeni türlerden hikâye, roman ve tiyatronun insana ve insanın şahsî yaşantısına, iç dünyasına hayli geniş yer ayıran bir üslupla yazılması yeni problemlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bunlardan biri de toplumu oluşturan önemli bir sacayağı kadının ve geleceğin mimarı olarak görülen çocuğun eserlerde hangi kimlik temsiliyle nasıl işleneceğidir.

1.3. Problem Cümlesi

Nabizade Nazım'ın eserlerinde kadın ve çocuk eğitimi sorunu nasıl işlenmiştir ve Nabizade Nazım'ın bu konudaki görüşleri nelerdir?

1.4. Alt Problem Cümleleri

1. Nabizade Nazım eserlerinde kadının eğitim durumu nedir?
2. Nabizade Nazım'ın eserlerindeki kadınları nasıl bir aile yapısı içinde bulunmaktadır ve nasıl bir çevrede büyümüşlerdir?
3. Nabizade Nazım'ın eserlerinde kadınların evliliğe bakışı nedir?
4. Nabizade Nazım'ın eserlerinde kadının aldığı eğitim kadınların yaşantılarına nasıl yansımıştır?
5. Nabizade Nazım'ın eserlerinde çocuk eğitimi ne şekilde geçmektedir?
6. Nabizade Nazım'ın eserlerinde çocuk hangi görevleri üstlenmektedir?
7. Nabizade Nazım'ın eserlerinde çocukların aldığı eğitim yaşantılarına nasıl yansımıştır?

1.5. Sayıtlar

1. Nabizade Nazım'ın eserlerinde kadınlar istenen mesajı vermek için araç olarak seçilmişlerdir.
2. Nabizade Nazım'ın eserlerinde kadınlar sosyal çevreden ayrı tutulmaz.
3. Nabizade Nazım eserlerindeki kadınların psikolojik zayıflıkları ve eğitimsizlikleri yaşantılarındaki yanlışlıkların asıl sebebidir.
4. Nabizade Nazım, çocuk eğitimi ve özellikle kız çocuklarının eğitilmesinin toplumu iyi yönde şekillendireceğine inanır.
5. Nabizade Nazım, çocuğun aile dışında da ahlaki olarak eğitilebileceğini düşünmektedir.
6. Nabizade Nazım'a göre çocuk eğitimi kurmaca eserlerle sınırlı kalmamalıdır.

1.6. Sınırlılıklar

Nabizade Nazım üzerine geniş ve çok sayıda inceleme bulunmamaktadır. Bu da yazar ve eserleri hakkında inceleme alanını daraltmaktadır. Dolayısıyla inceleme alanı yalnızca dönem üzerine kaynaklar, yazarın eserleri ile onun eserleri hakkında birkaç makale ile sınırlı kalmıştır.

Bu inceleme, Nabizade Nazım'ın *Zehra* romanı, hikâyeleri ve çocuk eğitimi hakkında yazdığı iki kitap *Mini Mini Mektepli* ve *Hanım Kızlara* adlı eserlerdeki kadın ve kadın eğitimi, çocuk ve çocuk eğitimi konularıyla sınırlandırılmıştır.

Dergâh Yayınları'nda basılmış, Sabahattin Çâğın ve Nedret Kurudere tarafından hazırlanmış olan *Zehra* (2019), *Karabibik ve Diğer Hikâyeler* (2017), Bahanur Garan Gökşen

ve Erol Gökşen tarafından hazırlanmış *Mini Mini Mektepli* ve *Hanım Kızlara* (2016) kitapları incelenmiş ve taranmıştır. Bununla birlikte yazarın konuyla ilgili olmayan fennî yazıları, şiirleri, oyunları bu çalışmanın dışında bırakılmıştır.

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE / KAVRAMSAL ÇERÇEVE / İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Kuramsal Çerçeve

Nabizade Nazım'ın eserlerinde kadın ve çocuk eğitimi üzerine yapılan çalışmada edebiyat sosyolojisinin kullandığı sosyolojik araştırma metodu kullanılacaktır. Toplumsal bir varlık olan kadın, ailede ve toplumdaki konumu ve de görevleri sebebiyle sosyal hayatta çok etkin olan bir kişidir.

Türk tarihine bakıldığında kadının her zaman mühim bir konumda olduğu görülür. Tarihi şekillendiren sadece kılıç ve kalem değil, aynı zamanda evlatları yetiştiren, çocuklarına inanç ve ahlaki ilk kavratan, ailenin temel yapıtaşı olan annedir. Dolayısıyla “Yuvayı dişi kuş yapar”, “Anasına bak, kızını al; kenarına bak, bezini al.” gibi söyleyişlerle ne zaman mayalandığı bilinmeyen dönemlerde oluşan atasözleri bile kadın eğitiminin dolayısıyla da çocuk eğitiminin üzerinde durmuşlardır.

Batılılaşma dairesinde yenileşen Osmanlı, Aydınlanma ile bireye değer vermeye başlayan Batı medeniyetinin de etkisiyle kadın ve çocuğu yeniden keşfe çıkmıştır. Okullaşma sürecinin hızlanması; yerli yabancı mekteplerin açılması, geleneksel eğitim sürecinde mektep görmeden büyüyen kadının, yetiştiği, yetiştirdiği çevreyi iyi yönde değiştirmesi beklentisini doğurmuştur. Böylece batıl inanç, dogmatik bilgiyle medeniyete, fenne düşman nesiller değil kadının ve çocuğun eğitilmesiyle aydın, görgülü, toplumu ve geleceği aydınlatacak, istikbal parlak yeni nesillerin ortaya çıkarılması hedeflenmiştir.

Bilindiği gibi Tanzimat Dönemi'nde yazarların, edebiyatı bir eğitim aracı olarak görmeleri yaygın bir tutumdur. Birinci ve ikinci dönemden belirli çizgilerle ayrılan, Mehmet Kaplan'ın tabiriyle 'ara nesil'den olan Nabizade Nazım, realist ve natüralist tavırla yazdığı eserlerinde dönemine göre iyi bir gözlemci rolünü üstlendiği gibi, gözden kaçırılan yönüyle bir eğitimci rolünü de üstlenir. Bunun yanı sıra askerî disiplinle yetişmiş, kolağası rütbesine çıkmış, Topografya öğretmenliği yapmış Nabizade Nazım'ın; mesleği itibarıyla da toplumu, kadının ve çocuğun toplumdaki durumunu, değişimini, görevlerini ve idealize edilmiş kimliklerini ciddiyetle izleyebilecek ve değerlendirebilecek hüviyette oluşu aşikârdır.

Dolayısıyla yazarın eğitime bakan yönünü, kadın ve çocuk eğitimi sorununu değerlendiren bu çalışmada edebiyat sosyolojisinin imkânlarından yararlanmak yerinde olacaktır.

2.2. İlgili Çalışmalar

1. Türkler Ansiklopedisi, 12. Cilt, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2014
2. Türk Dünyası Edebiyatı Tarihi, Cilt 7, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Ankara, 2006
3. Türk Edebiyatı, III. Cilt, Ahmet Kabaklı, Türk Edebiyatı Tarihi Yayınları, İstanbul, 2004
4. Resimli Metin Örnekli Türkiye Edebiyatçıları ve Kültür Adamları Ansiklopedisi, VI. Cilt, İhsan IŞIK, Elvan Yayınları, Ankara, 2006
5. Tanzimat Edebiyatı (Şiir- Roman), Dr. Özcan BAYRAK, Kesit Yayınları
6. Tanzimat Fikri ve Edebiyat, Şemsettin ŞEKER, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2014
7. Çocuk Edebiyatı Giriş, Dr. Dilek Tüfekçi CAN, Eğitim Yayınevi, İstanbul, Ekim 2014
8. Türk Edebiyatında Çocuk, Şahika KARACA, Kesit Yayınları, 2013, İstanbul
9. Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı, Orhan OKAY, Dergâh Yayınları, İstanbul, Ekim 2016
10. On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi, Ahmet Hamdi TANPINAR, Dergâh Yayınevi, Kasım 2021, İstanbul.
11. Türk Edebiyatı Tarihi III. Cilt, T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İzmir, 2018
12. Osmanlı Toplumunda Aile, İlber ORTAYLI, Timaş Yayınları, 2009, İstanbul

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu çalışmada Nabizade Nazım'a ait *Zehra*, *Karabibik* ve *Diğer Hikâyeler*, *Mini Mini Mektepli* ve *Hanım Kızlara* kitaplarında yer alan kadın ve çocuk eğitimi ile ilgili sorunlar tespit edilmiş, bu sorunların eserlerde ne şekilde islendiği tespit edilmiştir.

Bu bölümde çalışmanın amacına ulaşabilmesi için kullanılan araştırma modeli, araştırma için seçilen evren ve örneklem ile verilerin toplanması, analizi ve yorumlanması süreci hakkında bilgi verilmiştir.

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada tasviri nitelikte tarama yöntemi esas alınmış, Nabizade Nazım'ın adı geçen tüm eserlerinde kadın ve çocuk eğitimi ile ilgili iletilerini tespit etmeye yönelik nitel bir çalışma ortaya konmuştur.

3.2. Evren / Örneklem / Çalışma Grubu / Katılımcılar

Bu çalışmanın evrenini Nabizade Nazım'ın *Zehra*, *Karabibik* ve *Diğer Hikâyeler*, *Mini Mini Mektepli*, *Hanım Kızlara* adlı eserlerinin kadın ve kadın eğitimi ile çocuk ve çocuk eğitimi açısından incelenmesi oluşturmaktadır.

3.3. Veri Toplama Süreci ve Araçları

Çalışmaya yön veren veriler kaynak taraması yöntemiyle elde edilmiştir. Kaynaklar için kütüphanelerden ve internet yolundan faydalanılmıştır. Konuyla ilgili doğrudan ya da dolaylı olarak ilgisi bulunan tezlere Yüksek Öğrenim Kurulunun elektronik tez tarama arşivi aracılığıyla ulaşılmıştır.

Nabizade Nazım'ın ilgili eserleri baştan sona okunmuş; konuyla ilgili ayrıntılar taranarak fişlenmiştir. Her eser ve ayrı alt başlıklar için ayrı ayrı okuma, not alma, ileti çıkarma, değerlendirme işlemi yapılmıştır. Her değerlendirme ile ilgili sonuçlar ayrı başlık altında toplanmıştır. Kadın ve çocuklarla ilgili iletilerin eserlerde nasıl verildiği ve işlendiği tespit edilmiştir. Sonra yorumlar yapılmış ve sonuçlara ulaşılmıştır.

3.4. Tasarım, Geliştirme, Uygulama Süreci

Veriler toplandıktan sonra çalışmanın planı yapılmış, elde edilen malzeme bu plana göre sınıflandırılmıştır. Fişleme metodu ile elde edilen bilgiler bu plana göre sıralanmış ve yazma aşamasına geçilmiştir.

3.5. Verilerin Analizi

Fişleme metodu ile yazarın hikâyelerinden ve ilgili kaynaklardan toplanan ana malzeme karşılaştırılarak konuyla ilgili veriler bir araya getirilmiştir.

3.6. Araştırmanın Geçerliği ve Güvenirliği

Veriler elde edilip yorumlanırken mümkün olduğunca tarafsız kalmaya çalışılmıştır. Yazarın kadın ve çocuklara bakışının objektif olarak değerlendirilmesi yoluna gidilmiştir. Bu açıdan çalışmanın araştırmanın güvenilir olduğu kanısına varılmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR

4.1. Tanzimat Dönemi'nde Kadın ve Kadın Eğitimi

17. yüzyılın başından itibaren Batı karşısında yenilmeye başlayan Osmanlı; askerî, siyasî değişikliklerle birlikte yavaş yavaş Batı medeniyetinin dairesine girmeye başlar. Bunun en belirgin dönüşümü Tanzimat Fermanı ile görülür. Tanzimat Fermanı'nın etkisi aydınlar da halkta da belirgin bir şekilde gözlenir. Özellikle tüm Osmanlı tebaasının eşit haklara sahip olması hukuk ve yaşantıda birçok şeyi değiştirdiği gibi yabancıların ve azınlıkların eğitim faaliyetlerini de artırmıştır. Tanzimat Devri eserlerinde Batı denince akla gelen, Fransa'dır. Züppe tipler Fransızca konuşmaya çalışır, Fransız mürebbiler, mürebbiyeler romanlarda kişi olarak kendilerine yer bulur.

“Tanzimat döneminde Avrupa ile gelişen bu münasebetlerin Türk sosyal ve siyasî hayatında büyük etkileri olmuştur. Türk aydını Batı'daki düşünce ve hayat tarzı ile karşı karşıya gelmiş, bunun kendi toplumunda tatbiki konusunda düşünmeye başlamıştır. Bu hususta basın yeri ve önemli bir faktör olarak ortaya çıktığı görülür. Batı'daki yeni kavram ve oluşumlara paralel olarak, Türk toplumunda da kadının yeri ve önemi konusunda bazı kıpırdanışlar meydana gelir. Bu hususta en belirgin gelişme eğitim alanında olur. Bunda azınlık okullarının da rolünü unutmamak gerekir. Hukukî alanda da bazı gelişmeler dikkati çeker. Asıl önemlisi, aydınlardaki yeni fikrî oluşumun bir göstergesi olarak, kadın hakları meselesi çeşitli boyutlarıyla edebî eserlerde ele alınmaya başlanır.” (Kurnaz, 1991, s. 21)

Osmanlı'da var olan klasik eğitimin yanında modern okullar da açılmaya başlanmış, bu ikisi arasında çelişen noktalar olmuştur. Çocuk eğitimi ilk olarak “Bed-i besmele” törenleriyle başlamış, Sıbyan mektepleriyle devam etmiştir. Erkek çocuklar için düzenlenmiş okulların olması, buna rağmen toplumun diğer önemli bir unsuru olan kızlar için mekteplerin kısıtlı olması, yeni bir düzeni gerekli ve hatta zorunlu kılmaktaydı.

Fatma Şensoy, “Osmanlı Toplumunda Kadınların Eğitimi” adlı makalesinde “Bir Genç Kız Nasıl Yetiştiriyordu?” başlığını birkaç alt başlığa ayırmıştır. Buna göre kızlar modernleşme süreci öncesinde Osmanlı Devletinde eğitimle birkaç farklı şekilde karşılaşılıyordu. Bunlar şöyle sıralanmıştır:

1. Sıbyan Mektepleri
2. Darül Kurralar ve Çocukların Hafızlık Eğitimi
3. Kadın Mektepleri
4. Konaklarda Eğitim
5. Usta- Çırak Eğitimi

6. Anadan- Kıza Çocuk Eğitimi
7. Cami, Tekke ve Ulema Evleri

Bunlar çeşitli mekânlarda sürdürülmüş, bunula birlikte usta- çırak eğitimiyle hanımlara el işi öğretilmiş, ocak geleneğiyle aile büyüğünden küçüğüne tabiplik, ebelik nakledilmiştir. Hafız Hanımlar, evlerini bir mektep haline getirerek çocuklara ve genç kızlara Kuran dersi vermişlerdir. Tanzimat Devri edebiyatı için bize en tanıdık gelen, hatta *Zehra*'da da örneği görülen, seçkin ailelerin kızları için özel hoca tutması konusudur. Bunun romanlarda ve gerçekte örneği pek çoktur.

“Refia Sultan (Sultan Abdülmecid’in kızı) bekâr iken çeşitli özel hocalardan eğitim aldığı gibi evlendikten sonra da Maria Tirard adlı Fransız hanımdan Fransızca öğrenmiştir. Theresa Romano adlı İtalyan bir kadından ise piyano dersleri almaktadır. Sultan’ın eğitiminde dönemin iki moda unsuru Fransızca ve Batı müziği oldukça etkilidir.” (Şensoy, 2008, s. 85)

Aynı makalede modernleşme sürecince Osmanlı’nın; Batı’nın gerisinde kalması dolayısıyla modern mekteplere de önem vermeye başladığı belirtilerek laik eğitimle dinî eğitimin bir arada yürütülmeye çalışıldığı üzerinde durulur. “Tanzimat bürokrasisi, öğretimi yaymak ve gerçek bir uzmanlaşma eğitimi veren okulları beslemek için ilköğretimi de örgütlemeye girişmiştir. Ayrıca Müslüman tebaanın cehaletten kurtulması ve Osmanlılık ruhunun yerleşmesi için yaygın modern bir eğitimin gerekliliği üzerinde durulmuştur.” (Şensoy, 2008, s. 88)

Şensoy, aynı makalede kızlar için modernleşme sürecinde açılan okulların bir sıralamasını yapar. Buna göre Tanzimat sonrası açılan okullar şöyledir:

1. İptidailer
2. Rüştîyeler
3. İdadiler
4. Mesleki Eğitim
 - a. Ebe Mektepleri
 - b. Hemşirelik Kursları
 - c. Darülmuaallimat
 - d. Kız Sanayi Mektepleri
5. Yüksek Öğretim

Bu okulların ilki iptidailer, 1869 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesi’nde zorunlu hâle getirilmiştir. Rüştîyeler ise kız çocuklar için açılan en önemli okullardan birisidir. 1858 yılında

Maarif Meclisi'nden Sadaret'e yazılan bir tavsiye mektubunda belli bir yaştan sonra kız ve erkek çocuğun bir arada okutulmasının da, kızların cahil bırakılmasının da sakıncalı olduğu bildirilerek büyümekte olan kızların daha fazla tahsil görmeleri için Kız Rüştüyesi açmak istedikleri belirtilmiştir. 1859'da ilk kız rüştüyesinin açılma haberini *Takvim-i Vakayi* vermiştir. (Şensoy, 2008, s. 89)

Kızlar için idadiler II. Abdülhamit döneminde, 1880'de açılır. Müslüman halk idadilere fazla ilgi göstermemiştir. Zira kızlar o yaşa gelinceye kadar evlenmişler, evlenmeyenleri ise dinî anlayıştan ötürü aileleri okula yollamamıştır.

Mesleki eğitim, Tanzimat döneminde eğitim ve sağlık alanında başlamıştır. 1843 yılında Tıbbiye Mektebi'nde ebelik eğitimi başlamıştır. İlk mezunlarını 1845'te veren ebelik eğitimi, mankenler üzerinde yapılmış ve bazı dersleri erkek hocalar tarafından verilmiştir. 1854 yılında Kırım Harbi sırasında Türk hükümeti tarafından getirilen Fransız hemşireler ve Florence Nightingale başkanlığındaki İngiliz hemşireler, hemşirelik eğitimi için örnek olmuşlardır.

Kız okullarına öğretmen yetiştirmek amacıyla 1870'te açılan Darümuallimat okullarıyla kadınların eğitim imkânları genişlemiştir. Darülfünun açılıncaya kadar kızlar için en yüksek okul darümuallimattır. Tanzimat sonrasında Türk kadınının sahip olduğu ilk meslek öğretmenlik olmuştur. (Şensoy, 2008, s. 92)

Kız sanayi mektepleri, hanımların el becerilerini geliştirerek bunlardan ekonomik kazanç sağlamayı amaçlayan okullardır. Mithat Paşa tarafından 1864 yılında ordunun dikim ihtiyacını karşılamak üzere kızlar için açtırılan ıslahane bu okulların ilk örneğidir. Kız sanat ve sanayi mektepleri giyim- kuşamın Avrupaileşmesinde ve Avrupa modalarının yakından takip edilmesinde önemli rol oynamıştır. (Şensoy, 2008, s. 93)

Görüldüğü gibi Tanzimat ile birlikte klasik Osmanlı eğitiminin yanı sıra kadın ve kızlar için açılan bu okullarla modernleşme devam etmiştir. Kadınlar, çeşitli meslekler kazanabildikleri bu okullarda da kendi eğitimlerine ve kendilerinden sonraki nesillerin eğitimine katkıda bulunmuşlardır.

Aydın çevrelerde Osmanlı kadın ve kızlarının değişen zamanın ihtiyaçlarına cevap verememesi, 19. yüzyılda dile getirilmeye başlanmıştır. Bu durum, Osmanlı'nın Batı karşısında geri kalmışlığına sebep olarak görülmekteydi. Osmanlı'da Batı medeniyeti ile bütünleşmenin, Osmanlı toplumunun Batılı hayat tarzını benimsemesinin ancak kadın

modernleşmesi ile mümkün olabileceği yaygın bir şekilde dile getirilmiştir. (Şensoy, 2008, s. 94)

Tanzimat Devri edebiyatı'nın ilk dönem yazarlarının toplumu eğitime istekleri ve edebiyatı bu amaçla kullandıkları bilinmektedir. Ahmet Mithat Efendi çeşitli makalelerinde çocuk ve kadın eğitimine değinmiş, *Diplomalı Kız* ve *Taaffüf* romanlarında kadın eğitime dair mesajlar vermiştir. Namık Kemal, 'Aile' makalesinde çocuğun eğitimi konusuna baba üzerinden değinmiştir:

"Babanın çocuğa bakışının büyük bir sorumluluk içermesi gerekliliğine vurgu yapmıştır. Ancak makalede çocukluğunda kendisine baktığı gibi yetişkinlikte de çocuğuna bakan bir baba modeli sunulmuş ve bu durum eleştirilmiştir. Çocuğun eğitimi hususunda babaya sorumluluk yükleyen yazar, annenin de bu konuda sorumlulukları olduğunu belirtmiştir. Yazarın, bir babadan beklentisi; çocuğunu kendisinden daha ileri şekilde yetiştirmesidir. Çocuğun kendi zamanını aşacak nitelikte yetişmesi ancak eğitim yoluyla sağlanabilir. Çocuğun eğitimi için baba ne gerekiyorsa yapmalı, parasını da bu yolda harcamalıdır. Namık Kemal'e göre çocuk bir bakıma babasının gelecek kuşaktaki tezahürüdür." (Aydın, 2022, s. 36)

Ahmet Mithat Efendi'nin de öğrencisi olan Fatma Aliye, bu dönemde yetişmiş bir paşa kızı, Osmanlı kadını olarak iyi bir eğitim almış ve çeşitli çeviriler yapmış, eserler kaleme almıştır.

"Çocukluğundan itibaren birçok kişiden özel ders alan Fatma Aliye Hanım'ın hayatında önemli bir yer tutan iki hocası olmuştur. Bunlardan biri babası Ahmed Cevdet Paşa, diğeri ise Ahmed Midhat Efendi'dir. Eserlerini okuyarak Ahmed Midhat Efendi'yi tanıyan Fatma Aliye bir müddet sonra onunla mektuplaşmaya başladı. Bu mektuplaşma bir taraftan Fatma Aliye'nin yetişmesinde faydalı olduğu gibi diğer taraftan da Ahmed Midhat Efendi'nin *Fatma Aliye Hanım yahud Bir Muharrire-i Osmâniyye'nin Neş'eti* (1311) adlı eseriyle Osmanlı toplumunda bir kadın yazarın hayatını anlatan ilk monografiyi yazmasına sebep olmuştur." (Aşa, 1995, s. 261)

Şemseddin Sami bu dönemde kadın meselesini yazılarında konu edinen diğeri bir yazardır.

"Şemseddin Sami Türk kadını ile ilgili fikirlerini *Kadınlar* (İst. 1311/1893-94) isimli eserinde toplamıştır. Ona göre, kadın erkek zekâ bakımından birbirine eşittir. Kadınların geri kalmalarının sebebi, eğitimden mahrum oluşlarıdır. Şayet, onlara eğitim imkânı verilseydi, kabiliyetleriyle erkekler kadar ilim sahibi olabilirlerdi. Medeniyetin birinci dersi kadınların eğitimidir. Bu sayede, toplumun yan nüfusunu meydana getiren kadınların eğitim seviyesini yükselterek, bütün toplumun eğitim seviyesi de yükseltilmiş olacak; kadınlar çocukları daha iyi yetiştirecekleri için de önemli bir ilerleme sağlanacaktır. Bu durum aynı zamanda erkeğin mutluluğunu temin edecektir. Kadınlara okuma yazma yanında mutlaka fen ve sanat da öğretmek lâzımdır. Zira, 'Erkeklerle terbiye vermek gölge veren ağaç dikmek ise, kadınlara terbiye vermek hem gölge, hem de yemiş veren ağaç dikmektir.' Kadınların eğitimi konusunda böylesine olumlu fikirlere sahip olan Şemseddin Sami, Amerika'da Sıbyan mektebi hocalarının hanım olduğunu belirterek, ülkesinde de böyle olmasını ister. O, imkân verildiği takdirde kadınların hastabakıcılık, eczacılık,

ticaret gibi mesleklerde erkeklerden daha başarılı olabileceklerine inanır.” (Kurnaz, 1991, s. 36)

Nabizade Nazım, kız çocuklarının eğitime çok önem verir. Kız çocuklarının eğitimi için iki pedagojik kitap yazmıştır. *Hanım Kızlara* kitabının başında yazmış olduğu “...her akli başında olanın müsellemdir ki kızların terbiyesi nakıs olursa medeniyetin –ki burada istirahat-i cemiyet maksuttur- husul-i kemali mümkün değildir.” (Nabizade Nazım, 2016, s. 82) cümlesiyle Tanzimat aydını ve yazarı olarak bir toplumun gelişmesini açıkça kız çocuklarının, kadınların eğitime bağlamıştır. Kız çocuklarının eğitimi meselesini aynı eserin başında iki mektupta ayrıntısıyla değerlendirir.

4.2. Eğitime Gönül Vermiş Bir Yürek: Nabizade Nazım

Nabizade Nazım’ı incelerken dikkat çeken en önemli husus, yazarın hayatı ve edebî şahsiyeti hakkında müstakil eserlerin kısıtlı oluşu idi. Tanzimat yazarlarının toplumsal etkisi ve edebî hareketliliği göz önünde tutulduğunda yazarın; Ahmet Mithat Efendi, Recaizade Mahmut Ekrem, Abdülhak Hamit Tarhan gibi ediplerin şöhretinin gerisinde kaldığını görüyoruz. Asker olması ve ömrünün kısa sürmesi ile külliyat hacmi sözü geçen yazarlarınkı kadar olmamıştır.

Himmet Uç’un *Şair ve Romancı Nabizade Nazım* adlı doktora tezi, yazarın müstakil hayatına, tahsiline, vazifelerine ve edebî şahsiyetine dair ayrıntılı bilgi vermektedir. Bunun yanında yazarın *Yadigârlarım* adlı hikâyesi, biyografik malzeme ihtiva etmesi bakımından önemlidir. Bu eser kimi kaynakta hatıra kimi kaynakta hikâye olarak geçmektedir. *Yadigârlarım*’daki bilgiler her ne kadar yazarın çocukluğu ile örtüşse de hayatının diğer kısımları ile örtüşmemektedir. Hikâyede anlatıcı Paris’e gider ancak Nabizade Nazım gitmemiştir. Yazar, aldığı eğitimden, askerliğinden ve öğretmenliğinden bu hikâyede hiç söz etmemiştir. Dolayısıyla hikâye, yazarın yalnızca çocukluk anılarına kaynaklık teşkil edebilmektedir.

Asıl adı Ahmet Nazım olan Nabizade Nazım, *Yadigârlarım*’da İstanbul’da doğduğunu nakleder. Kaynaklara göre otuz bir yıl süren ömrüne acılı bir çocuklukla başlasa da iyi bir tahsil, parlak görevler, birçok edebî ve fennî eser sığdırmıştır. Annesini küçük yaşta kaybeden Nabizade Nazım’ın hatırladığı kadarıyla ailesi; büyük annesi, üvey annesi, babası ve aşçı bir Arap’tan ibarettir. Bununla birlikte sütanneliğini yapan bir Arap kadından da bahseder ancak bu kadının evdeki aşçı Arap olup olmadığı hakkında bilgi yoktur. Çok öfkeli, sert mizaçlı ve daima içki içen bir adam olan babası, Nabizade Nazım’ın üvey annesinin vefatından sonra içkiyi bırakır ancak sert mizacında değişiklik olmaz. Nabizade Nazım’ın bildirdiğine göre

‘Mısır Çarşılı Hacı Efendi’ olarak bahsettiği ev sahibi, bu durumu bildiği için küçük Nazım’ı akrabasından, namuslu bir kadının evine yatılı göndermeye yazarın babasını ikna eder. “*İnsan cihandan ne kadar müteneffir olsa yine böyle hamiyetli insanları gördükçe hayata meyli artıyor.*” dediği kişi hayatını borçlu hissettiği Mısır Çarşısı’nda ikamet eden Hacı Efendi’dır. (Uç, 2007, s.7) Yanında ömrünün en mutlu günlerini geçirdiğini söylediği kişi ise Hacı Efendi’nin iknasıyla evinde yaşadığı, ismini söylemediği, akrabalarından namuslu bir kadındır. *Yadigârlarım*’da bir amcası ve üvey annesinden bir ağabeyi de olduğunu belirtir. Bazen babasının şerrinden amcasının evine sığındığını, bazı geceler de dışarıda, kahve peykelerinde uyduğunu söyler.

Yadigârlarım’dan edinilen bu bilgiler doğrultusunda çocukluğunun başıboş, terk edilmiş bir çocuk gibi geçtiğini söylemek yersiz olmaz. Hikâyelerde Çocuk Eğitimi kısmında bu konuya ayrıntılı değinilecektir.

Yazarın tahsil hayatı Tophane’de bulunan Defterdar Sıbyan Mektebi’yle başlamış, Salıpazarı’ndaki Fevziye Rüştüyesi ile devam etmiştir. Beşiktaş Askeri Rüştüye’sinden sonra Mühendishane-i Berrî-i Hümayun İdadisi’ne kaydolur. Bu okulun yüksek sınıfında Harbiye Mektebi’nde okur. 1881 yılı yazarın askerliğe dâhil olduğu yıldır. 1887’de Erkân-ı Harp yüzbaşısı olur. Aynı yıl mezun olur ve öğretmen olmak için görevlendirilir ancak daha sonra Umumi Müfettiş Muavinliğine tayin edilir. (Uç, 2007, s. 9)

1889 yılında kolağası olmuş, aynı yıl Kaş arazisinin tersimine memur Abdullah Bey’in refakatine verilmiştir. 1890 tarihinde Suriye’de kısa süreli bir istikşaf (askerî keşif) görevinde bulunmuştur. 1891 yılında Mecidî Nişanı almıştır. Bu dönemde Goltz Paşa’nın maiyetinde çalışmıştır. (Uç, 2007, s. 9)

Suriye’den İstanbul’a dönen yazar Manastır Fırkası’na tayin edilir. Bu göreve Ankara Fırkası’na nakledilmesine rağmen rahatsızlığından dolayı gidemez. Kasım 1890’da evlenmiş fakat kısa süre sonra hastalanmıştır. Evliliğine, yakın arkadaşı Mahmut Sadık ve eşi vesile olmuştur. Kara Kuvvetleri Subay ve Generaller dosyasında yazarın eşi Ayşe Naciye Hanım’ın adına, yazarın vefatından sonra maaş bağlanması vesilesiyle rastlanılmıştır. Yazarın vefatından sonra eşinden başka kimseye maaş bağlanmamış olması, çocuğunun olmadığını düşündürmektedir.

Evliliğinden kısa bir süre sonra yatağa düşen yazar, kemik vereminden muztariptir. *Yadigârlarım*’da anlaşıldığı üzere başıboş, yoksul, çileli geçen çocukluğunun onda hassas bir

kişilik oluşturduğu açıktır. İncelemenin ilerleyen bölümlerinde değinileceği gibi yazarın öksüz oluşu, eserlerine de yansımıştır.

Askerî kayıtlarda Ankara Fırkası'ndaki görevine gidemeyerek 7 Ağustos 1893 günü vefat ettiği yer almaktadır. Matbuat camiasında büyük bir yankı uyandıran vefat haberi ayrıntılı olarak *Hazine-i Fünûn*'un 12 Ağustos 1893 tarihli 7. sayısında K. Faik tarafından da duyurulur:

“Gaybubet-i ebediyesi zaiyat-ı azimeden madud olan bu harika-i zekâ, mübtela olduğu verem-i azmi illetinin sadmesiyle bir seneden mütecaviz Haydarpaşa Hastanesi'nde serbalin-i bizarî iken, temmuzun yirmi dördüncü cumartesi günü, sinni alettahmin otuz raddesinde olduğu hâlde, rahmet-i Hakk'a intikal eylemiştir.” (Uç, 2007, s. 17)

Yazar, Miskinler Tekkesi'nden Saraçlar Çeşmesi'ne giden cadde üzerindeki kabristana defnedilir. Bugün o bölge değişmiş, kabristan yıkılmıştır. Himmet Uç, araştırmaları sonucunda yazarın mezar taşı yazısını Saadettin Nüzhet Ergun'un *İstanbul'da Medfun Meşahire Dair Mezar Kitabeleri* adlı kitabında bulduğunu söyler. Yazarın mezar taşı üzerinde Farsça “Öldükten sonra mezarıma yazın ki sevdiğinden ayrılana yazıklar olsun.” yazmaktadır. (Uç, 2007, s. 20)

Nabizade Nazım'ın genç yaşta vefatı, edebiyat âleminde derin bir üzüntüyle karşılanmıştır. Bunda elbette iyi hocalardan iyi bir eğitim almış, geleceği parlak bir asker ve edebiyat âleminde verimli olması beklenen yetenekli bir yazar, şair olmasının etkisi vardır. “Lisanımızda Şive” makalesinde “Hangi lisana bakılsa elsine-i saireden aldığı kelimâtı kendi malı gibi tasarruf ettiği görülüyor. Az çok intisap eylediğim Fransızca, Almanca, Farisî, Arabîden buna binlerce misal getirmek mümkündür.” (Uç, 2007, s.16) diyerek okuyup anladığı, üstelik tercüme yaptığı dilleri sıralar.

Onun kuvvetli bir kültürü olduğunu, kısa ömrüne rağmen iyi bir okuma kültürüne sahip olduğunu çeviri ve makalelerinden görmek mümkündür. Kültürü sadece askerî, edebî alanla sınırlı kalmamış, çocukların eğitimi ile ilgili kitaplar da yazmıştır. Kimya alanında ders kitabı yazma çalışması yarım kalmıştır.

Nabizade Nazım'ın yayımlanmış üç şiir kitabı vardır. Bunların ilki 1880 yılında yayımlanmış *Hatıra-i Şebab*'tır. Yazar, çoğu aşk konulu bu manzumelerin nazire niyetiyle yazıldığını belirtir. Kitapta sekiz adet ayrı ayrı isimlendirilmiş şiirin yanında şarkı, kıta, beyit ve müfred şekilleri ile nesirler de vardır. İkinci şiir kitabı 1885'te yayımlanan *Heves Ettim*'dir. Yazar “Âlem-i edebiyata şöyle bir eser de zuhura gelmiş denilsin.” (Uç, 2007, s. 22) diyerek

mütevazı bir üslupla yayımladığı bu kitapta özgün adı olan otuz şiirle birlikte yedi gazel, on bir kıta, bir rubai ve birkaç müfrede yer vermiştir. *Mini Mini Yahut Yine Heves* kitabı 1886'da yayımlanmış üçüncü ve son şiir kitabıdır. Yine mütevazı bir tavırla ifade edilen “Erbab-ı kemal indinde bir heves-i tıflane olmak üzere telakki olunacağı ümidi” bu kitabın neşir gerekçesidir. (Uç, 2007, s. 22)

Yazar bazıları kitaplarında da yer alan otuzu aşkın şiir yazmıştır. Bunlar dönemin çeşitli gazete ve mecmualarında yer almıştır. Bununla birlikte *Sohbet-i Şebâne* adlı kısa hikâyesindeki parça parça şiirlerini de onun şiir külliyyatına eklemek lazımdır. Yazar bir süre sonra şiir yazmayı bırakmış olsa da şiir hakkında yazmayı bırakmamıştır.

Yazarın 1881'de *Ceride-i Havadis*'te tefrika edilmiş, Hamit'in tiyatro anlayışı doğrultusunda yazılmış tek bir tiyatrosu vardır. *Hoşnişin Yahut Cihanda Safa Var Mıdır?*, *Zehra* gibi bir aşk hikâyesi, kıskançlık üzerine kurulmuş romantik bir tiyatrodur.

Edebî hayatı şiirle başlayan yazar, ömrünün son yıllarında yazdığı hikâyelerle ve tek romanıyla edebiyat dünyasında kendine sağlam bir yer edinmiştir. Bu incelemede Nabizade Nazım'ın ikisi tartışmalı olmak üzere on iki hikâyesi üzerinde değerlendirmeler yapılmıştır. Hikâyelerinin temaları genel olarak aşk, hasret, kavuşma, ayrılık, evlilik, boşanma gibi bireysel konuları merkeze alan bir çizgidedir. 1884 yılında *Mir'at-ı Âlem* mecmuasında yayımlanmış ilk hikâyesi, kişileri gayrimüslimlerden oluşan *Bir İftirak*'tır.

1886'da yazar henüz yirmi üç yaşındayken *Yadigârlarım* adlı eseri yayımlanmıştır. 1890 yılı içinde yayımlanan *Bir Hatıra*, *Zavallı Kız* hikâyelerinde bir aşk ilişkisi sonrasında hayalkırıklığı yaşayarak üzüntüden vefat eden kadınlar anlatılır. Yazar, aynı sene içinde basılan *Seyyie-i Tesamüh*'te şöhret düşkünü acemi bir genç yazarın edebî hayatını anlatır. Acemi yazar Necip'in yaşadığı aşkı, hayattan beklentilerini, hayal kırıklıklarını, yazarlık konusundaki beceriksizliklerini ve edebî muhit tarafından alaya alınışını hikâye eder.

1891'de yayımlanan *Sevda* hikâyesinde beş erkek arkadaşın ‘Aşk Nedir?’ tartışması üzerinde durulur. Aynı yıl yayımlanan *Hâlâ Güzel*, mutlu bir evliliğin uzun bir memuriyet görevi sebebiyle boşanmayla sona ermesini, eski karı-kocanın evlatları için son buluşmasını işler. Yine aynı yıl içinde yayımlanmış, yazara büyük bir ün kazandıran ve köy sorunu, yaşantısı ve gerçekliği üzerinde duran natüralist hikâye *Karabibik*; bir köylünün tarlasını işlemek için öküz bulma çabaları ile hünersiz, tembel kızını evlendirmesi konusunu işler. 1891'de yayımlanmış son hikâye *Haspa*, kırk yaşlarında evli ve çapkın bir adam olan Behzat'ın, arkadaşının kızı olan on dört yaşındaki Şahinde'ye aşkını anlatır. Yazar, o dönem

için bile garipsenebilecek bu hikâye için şerh düşmek ihtiyacını duymuş, okuyucularına hitaben hikâyenin sonunda bir yazı yazmıştır.

Bununla birlikte aynı yıl Servet-i Fünun'da yayımlanmış *Enginde* ve *Fakir Bir Aile* hikâyeleri 'Nazım' imzasıyla neşredildiği ve Nabizade Nazım'ın sıkça kullandığı mini mini ikilemesinin bu hikâyelerde üç kez kullanılması üzerine Himmet Uç ve Murat Kacıroğlu tarafından Nabizade Nazım'a atfedilir. Ancak Çağın, *Karabibik ve Diğer Hikâyeler* kitabının sunuş yazısında, yazarın imza olarak bir süre sonra sadece 'Nabizade Nazım' ibaresini kullanmış olmasından ötürü bu iki hikâyeye dair daha açık bir ispat bulununcaya değin bu iki hikâyeyi yazara atfetmekten çekinir. (Nabizade Nazım, 2017, s.7)

Sohbet-i Şebâne hikâyesi, yazarın vefatından sonra 1895'te *Servet-i Fünûn*'da yayımlanır. Yayımlanmasını sağlayan kişi, yazarın arkadaşı Mahmut Sadık'tır. Bu kısa hikâyede müzikli bir içki gecesi anlatılır, bu hikâyede yazarın şair yönüne dair birçok örneğe rastlamak mümkündür. Hikâyedeki kişiler, o akşam gittikleri müzikli eğlencede icra edileen bestelerin güftesi hakkında konuşurlar, içkinin ve sohbetin etkisiyle aşk temalı şiirler söylerler. Şiirler genellikle eski şiiri anımsatır tarzdadır.

Yazarın ilk ve tek romanı *Zehra*, 1896 yılının ilk aylarında *Servet-i Fünûn*'da tefrika edilmeye başlanır. Natüralistleri ana dilinden okuyan bu genç yazarın tek romanı *Zehra*; bir kadının çocukluğundan evliliğine, kocasından ayrılmasından ölümüne kadar hayat çizgisinin anlatıldığı bir eser olarak insan psikolojisi açısından derin ve önemli ayrıntılar içermektedir. Hatta yazar bununla yetinmemiş, Tanzimat Devri edebiyatının çok tercih edilen konularından biri olan alafrangalık, sefih yaşantıyı ayrıntılı olarak işlemiş; bunun roman kişisinde yarattığı yıpranmayı ve hayatında oluşturduğu tahribatı da derinlikli şekilde anlatmayı ihmal etmemiştir. Bunun yanı sıra tulumbacıların çalışmalarını ve bir cinayet soruşturmasını ayrıntılı olarak işlemiştir. Yazarın bu eseri; bir kadının çocukluk, aşk, evlilik, boşanma, eşinden intikam alma ve ölüm safhalarını duygu dünyası ile bütünleştirerek incelikle işlemesi ve edebiyatımızda natüralist romanın ilk örneklerinden biri olmasıyla dönem için bir mihenk taşı haline gelmiştir.

Yazarın diğer önemli eserleri ise eğitim amaçlı yazdıklarıdır. Nabizade Nazım, Harp Okulu'ndan mezun olduğu Haziran 1887'den Umumi Müfettiş Muavinliğine tayin olduğu süreye kadar Harbiye'de öğretmenlik yapmıştır. (Uç, 2007, s. 9) Harp Okulu'nda matematik ve topoğrafya dersleri vermiştir. (Nabizade Nazım, 2017, s. 6) Bu sebeple onun çeşitli eserlerinde ve makalelerinde eğitimcilik yönünü görmek mümkündür. Bunlardan ilki fennî bir

sözlük olan *Katre*, Harp Okulu öğretmenlerinden Mehmet Rüştü Bey’le çıkarmayı planladıkları, ancak sadece on altı sayfalık bir fasikülünün 1888’de neşrinden sonra devamı gelmemiş bir eserdir. Nabizade Nazım, dil hususunda elbette kamusların yardımını reddetmez ancak Batı âleminin ilim ve fen sözlüklerinin hizmetini daha yüksek bulduğu için bu harekete girişir. Yazar; dönemin büyük yazarlarından Ahmet Mithat Efendi’nin, yazılarıyla şevk kırıcı bir mukabelede bulunarak bu eserin yüz üstü kalmasına sebep olduğunu söyler. (Uç, 2007, s. 29)

Eğitimle ilgili eserlerinden bir diğeri, *Mini Mini Mektepli*’dir. 1892/1308 yılında basılan bu kitabın adı ve içeriği çocuk eğitimi için yazıldığını göstermektedir. Eserin ilk bölümü “Fatiha”da bu eseri neye istinaden yazdığını belirttikten sonra “İhtarat” bölümüyle devam eder. Bu bölümde öğretmenlere, eseri okuturken neler yapılacağını anlatan beş madde sıralar. Bu beş madde, verilen örnek metinlerin öğrencilere nasıl okutulacağı, yazdırılacağı, anlaşılmayan bölümler hakkında öğrencilere nasıl yardımcı olunacağı ile ilgili hocalara verilen yönergeleri içermektedir. Bu yönergelerden sonra gelen bölümde, yazıların içeriğine göre başlıklandırılmış on üç örnek metin bulunmaktadır. Öğretici içerikli bu metinler çeşitli ilimlerle ilgili, çocukların kavrayabileceği seviyede bilgiler içermekle birlikte, ahlaki öğütler de barındırmaktadır. Daha sonra da “Vezaif” bölümü gelmektedir. Bu bölüm öğretmenleri yönlendirmekte ve öğrenciler için verilebilecek ev ödevlerini içermektedir. Bu görevler on altı maddede sıralanmıştır. Kitabın sonuna ise çocukların metinlerde kullanılan bazı kelimeleri anlayamayacağını düşünerek bir sözlük koymuştur. Bu sözlük, Arap alfabesine göre dizilmiştir. 266 farklı kelime, terim ve özel isimlerin açıklaması Türkçe yapılmıştır. Nabizade Nazım’ın bu eseri; çocukların okuma, anlama ve yazma çalışmalarına katkıda bulunmak amacıyla yazmış olduğu açıktır.

Araştırmada incelenecek diğer bir eser ise 1888 yılında basılmış, yine çocuk edebiyatına dâhil edilebilecek ve Nabizade Nazım’ın çocuk psikolojisine yakınlığının, pedagojik duyarlılığının görülebileceği *Hanım Kızlara* kitabıdır. Bu kitap iki mektupla başlamaktadır. İlki Nabizade Nazım’a “Kardeşiniz” imzasıyla; diğeri de buna mukabele olarak Nabizade Nazım imzasıyla yazılmış felsefe, ahlak, eğitim içerikli samimi mektuplardır. Mektubun bir kısmında kızların eğitiminin medeniyeti yükselteceği inancı vurgulanır.

Üç ayda bir çıkması planlanan bir mecmua fikri olarak hayata geçirilmek istenen bu eser, tek cilt olarak basılmış ve öyle kalmıştır. Eserde iki mektup haricinde on beş okuma metni bulunmaktadır. Bunlardan üçü yazarın *Heves Ettim* şiir kitabında yer almış, sonra bu esere aktarılmış didaktik şiirlerdir. Bu üç şiirin adları sırasıyla “Valide Ninnisi”, “Bir Küçük Kız İle

Karacası” ve “Bir Tasvir”dir. Kalan on iki metin de öğrencilere okuma, yazma ödevi olarak verilmesi planlanmış kısa öğretici metinlerdir. Yazıların içeriğine bakıldığında ahlaki öğütlerin yanı sıra fennî bilgiler de yer almaktadır.

Yazarın fenle ilgili en geniş kapsamlı eseri, ders kitabı olarak düşünülmüş ve Tedrisat-ı İdadiye Kütüphanesi’ne kayıtlı *Muhtasar Yeni Kimya* adlı eseridir. Üç bölümden oluşan bu eserinde kimya adının Araplardan geldiğini ve Müslüman Arapların, kimya ilminde zamanın imkânlarına göre çok ilerlediklerini ancak Batılıların bu bilgi birikimini kendilerine mâl ederek Arapların kimya bilimine katkılarını unutulmaya terk ettiklerini belirtir. Bununla birlikte Lavoisier, Scheele, Priestley, Basil Valentine gibi Avrupalı birçok kimyacı, İslam’ın kurduğu temel üzerinde çalıştıklarını ve kimyayı büyüme devrine geçirdiklerini söyler. Kimya tarihi üzerine bahislerden sonra Osmanlı Devleti’ndeki kimya tedrisatına da değinir. Osmanlı’da kimya alanında eser meydana getiren iki kişiden bahseder ki bunlardan biri İshak Efendi, diğeryse Derviş Efendi’dir. Derviş Efendi’yi *Usûl-i Kimya* eserinde elli dört cism, maddenin tanımını, niteliklerini kâfi derecede beyan etmesinden ve *Istilahât-ı Kimyeviye*’yi Türkçe olarak temin emesinden ötürü Osmanlı’da kimya tedrisatını başlatan kişi olarak görür. (Uç, 2007, s. 31)

Nabizade Nazım, eserini “Kimya hakkında belki bir fıkı-i umumî verebilir bir muhtasar vücuda getirdik.” diyerek takdim eder ve kitabın kaynakları hakkında bilgi verir. (Uç, 2007, s. 31)

Yazarın yine Tedrisat-ı İdadiye Kütüphanesi’nde bulunan bir diğer eseri *Mesail-i Riyaziye* adlı matematik kitabıdır. Kitabın ilk sayfasında müspet ilimleri sayar. Bunlar; cebir (matematik), hendese (geometri), müselleat (trigonometri), makine ve kozmografya (evren bilimi), fizik, kimyadır. İlk bölüm “Birinci Kısım Cebir” ismini alır, bu kısımda çeşitli üslû, köklü denklemlerin açıklamaları ve örnek çözümleri yer almaktadır.

Yazarın fennî ilimlerle ilgisi yalnız bu iki kitaptan ibaret değildir. *Rehber-i Fünûn*, *Mirat-ı Âlem*, *Manzara* mecmualarında yayınlanan on adet fennî makalesi bulunmaktadır. Bu makaleler tek bir alan hakkında değildir. Dördü kimya, üçü elektrik, üçü ise fizik, astronomi ve kimya hakkındadır. Böylece yazarın sadece kurmaca değil, fennî meselelere ve fen konularının öğretimine de mesai harcadığı anlaşılmaktadır.

Nabizade Nazım’ın memuriyet hayatına bakıldığında kısa ömrüne rağmen çeşitli başarılar kazandığı görülür. Temmuz 1889’da kolağası rütbesini almış, Ekim 1889’da Kaş arazisinin tersimine tayin olunmuş, Ağustos 1890’da Suriye istikşafına memur olarak tayin

edilmiştir. Ocak 1891’de 19. Manastır Fırkası’na memur edilmiştir. Goltz Paşa maiyetinde çalıştığı dönem için kendisine Mecidî Nişanı tevcih edilmiştir. (Uç, 2007, s. 9)

Kurmaca eserlerindeki kişi tercihlerinde ve olay akışlarında askerî yönünü göremesek de iki neşriyattaki yazılarında askerlik bilgisinin izlerini takip etmek mümkündür. *Manzara* mecmuasında “Felsefe-i Askeriye” makalesini görürken *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde “Mebhas-ı Askeriye” ismiyle ona ayrılmış bir sütunda iki makalesinde *Saadet* gazetesinde yazan bir askerın fikirlerini eleştirdiğini görüyoruz. Askerin savaş konusunu talihe bağlayan anlayışına karşı Nabizade Nazım’ın “Harbin talie bağlı olup olmaması keyfiyeti, kavaid-i harbiyeden külliyyen vukufsuzluk ifşa eder.” cevabını verdiği görülür. (Uç, 2007, s. 36) Osmanlı için her açıdan zor geçmekte olan bir dönemi yalnız roman ve hikâyelerinde değil askerî meselelerde bile gerçekçilikle değerlendirdiğini buradan da görmek mümkündür.

Gazetenin 3103-3119 sayılarında yayımlanmış on makalesinde ise harp tarihine ait meseleleri işler. Devrin harp konusunda Osmanlı’ya kıyasla ileride olan Avrupa ülkelerinin harp harcamalarını, askerî konulardaki zayıf ve güçlü yönlerini değerlendirir. Burada Nabizade Nazım’ın coğrafya ve batı ülkelerinin askerî üstünlüğü hakkındaki bilgisinin de derin olduğunu görülür. (Uç, 2007, s. 35)

Nabizade Nazım önce annesini kaybetmiş sonra da tabiri caizse babasının hışmına uğramış talihsiz bir çocuk olarak hayata başlamasına rağmen aldığı eğitimle iyi bir mevkiye gelmiştir. Bununla birlikte askerî bir eğitim alması ve askerî bir okulda öğretmen olması vesilesiyle gelişen eğitimcilik yönü kadın ve çocukların eğitime yönelik bir duyarlılık kazanmasını sağlamıştır.

4.3. Nabizade Nazım’ın Romanında Kadın ve Kadın Eğitimi

Tanzimat Dönemi yazarlarından Samipaşazade Sezai, Recaizade Mahmut Ekrem gibi Nabizade Nazım da tek roman yazmıştır. Dolayısıyla, bu yazarların edebî şahsiyetlerinin roman açısından ne gibi değişimlere uğradığını yorumlamak mümkün olmamaktadır. Bunun için Nabizade Nazım’ın tek romanı üzerinden kadın ve eğitim meselesine bakışı görülebilmektedir. Nabizade Nazım *Zehra*’yı yazarak arkadaşı Mahmut Sadık’a emanet eder. O da romanı *Servet-i Fünun* dergisinin 4 Kanunisani 1311 tarihli 254. sayısından itibaren tefrika edilmesini sağlar. (Uç, 2007, s. 25) Bu tarih 1896 senesine tekabül ettiği için Nabizade Nazım’ın ömrü *Zehra*’nın tefrikasını görmeye yetmemiştir.

Yazarın tek romanının merkezde olan kişileri Zehra ve Suphi’dir. Suphi’nin gözünden onun hayatına giren üç kadının, Zehra, Sırrıcemal, Ürani’nin psikolojisi ve değişimleri izlenir.

Bu romanın lise eğitiminde “ilk psikolojik roman denemesi” sıfatıyla öğrencilere öğretilmesi yanlış bir bulgu değildir. Çünkü Mehmet Rauf ve Halit Ziya’nın romanlarından önce yazılan *Zehra*, hem kadın hem de erkek psikolojisinin inceliklerle işlendiği bir eserdir. Kişilerin, özellikle Zehra’nın aşk duygusuyla değişimi, aşk ve kıskançlık hissiyle yaptığı intikam planı gösterilmiştir. Romanda, psikolojinin insan davranışları üzerine etkisini takip etmek mümkündür. Bunun için *Zehra*, olay örgüsünün merkezde olduğu bir roman değil; kişisel ve toplumsal mesajları olan, o dönemin zihniyeti ve edebi tavrıyla ilgili çok önemli ipuçları barındıran psikolojik bir romandır.

Zehra’nın aşk hissiyle geçirdiği değişimleri ayrıntılı olarak incelemesi, kıskançlığını doğrudan irsiyetle açıklaması ve Suphi’yi bir beyefendiden serseriye dönüştürmesini evrelerle vermesi, bu eseri Türk Edebiyatında natüralizm akımının önemli bir örneği hâline getirir. Kişiler duygusal, duygularının esiri olan iradesiz kişilerdir.

Suphi şehvetinin, Zehra kıskançlığının, Sırrıcemal ise bir yuvayı bozarak eş kimliğine kavuşma arzusunun, Ürani sefih yaşantısının kurbanı olmuştur. Sırrıcemal ve Ürani var oldukları sosyokültürel yapının haricinde bir özellik göstermezler. Yazarın olay ve durumlara sadece Zehra’nın açısından bakmaması, Suphi’nin zafiyetli, çapkın, iradesiz bir erkek olarak iç dünyasının ayrıntılı incelenmesi, diğer kadınların psikolojisinin ve değişiminin de yakından görülmesini sağlamıştır.

4.3.1. Nabizade Nazım’ın Romanında Kadınların Psikolojisi

Roman, Tanzimat romanlarındaki gibi bir İstanbul tasviriyle başlar. Sonra, olay akışının merkezinde bulunan Suphi anlatılır. Suphi üzerinden anlatılan bölümlerde Zehra, Sırrıcemal ve Ürani’nin ruh hallerini de gözlemlemek mümkündür. Ancak romana ismini veren Zehra, en ayrıntılı işlenen kişi olmuştur. Romanda çocukluğundan ölümüne kadar tüm yaşam ve duygu evreleri ayrıntılı bir şekilde işlenen tek kişi Zehra’dır.

Zehra’da işlenen en yoğun duygu kıskançlıktır. Zehra’nın kıskançlığı, romanda dönüştürücü bir güç hâline gelerek sırasıyla Sırrıcemal ve Suphi’yi de etkilemiştir. Zehra’nın kıskançlığına değinmeden önce romandaki intikam duygusunun da temeli olan ilişkilerde kıskançlık, romantik kıskançlık, patolojik kıskançlık gibi konulara psikolojik kaynaklarla değinmek yerinde olacaktır.

“İnsanların geçmişine ve gelişim özelliklerine bakıldığında kıskançlık duygusunun sade ve net bir şekilde anlatılabilecek bir duygu olmadığı görülmektedir. Psikodinamik yaklaşıma göre kıskançlık duygusunu harekete geçiren; bilinç dışında olan dürtüler, korkular ve travmatik olaylardır. Freud’a göre kıskançlık; herkes

tarafından yaşanılabilir bir duygudur. Birey, kıskançlık duygusuna sahip olmadığını ifade ederse, bu durumu bastırıldığı ve bilinçaltında bu durumu yaşadığı söylenebilir. Freud, kıskançlığı normal bir duygu olarak ele almaktadır. Kişinin kıskançlığında bilinçdışı kökler rol oynamaktadır. Freud, bireyin kıskançlık duygusundan kaçamayacağını, kıskançlık duygusunun kişinin çocukluğunda yaşadığı acı deneyimler sonucunda oluşmaya başladığını söylemiştir. Birey, yetişkinlik çağında travmaları ile yeniden yüzleştğinde kıskançlık duygusu ile tekrar karşılaşmaktadır. Freud, kıskançlığın evrensel bir duygu olduğunu düşünmüştür, çünkü kıskançlığın temelleri bireyin yaşadığı çocukluk deneyimlerinden gelmektedir.” (Kayrak, Çaplı, Aksakallı, Karaaziz, 2023, s. 3)

“Kıskançlık, romantik ilişkilerdeki en önemli mutsuzluk kaynaklarından birisidir. Boşanma, şiddet ve sevilen kişinin öldürülmesi durumlarında da temel sebeplerden biri olarak ortaya çıkmaktadır. ‘Romantik bir ilişkinin doğasına yönelik olarak algılanan bir tehdide gösterilen reaksiyon’ diye tanımlanabilecek bu duruma da romantik kıskançlık diyebiliriz. Başka bir tanımla, bireyin ilişkisinin üçüncü bir kişi yani rakip tarafından tehdit edilmesi algısıyla ortaya çıkan duygusal, davranışsal ve bilişsel tepkilere romantik kıskançlık denebilir. Birey, kıskançlık duygusunu yaşamaya başladığında ilişkisini test eder ve ilişkisi ile ilgili değerlendirmeler yapar. Eğer kıskançlığında haklı olduğu sonucuna varır ve bunun yanında ilişkinin kendisine sunduğu ödüllerde sıkıntı olursa öç alma ve cezalandırma yöntemine başvurur.” (Yılmaz, 2014, s. 20)

Zehra’da annesinden gelen ve eğitiminin de kendisinin de engelleyemediği bir kıskançlık hali mevcuttur. Yazar Zehra’nın kıskançlığı için bundan başka bir sebep açıklamamıştır. Annesinin kıskançlık nedenleri ‘sevk-i tabîye’ bağlanarak Zehra’nın iradesi en başta saf dışı bırakılmıştır. Şevket Bey, Zehra’nın annesinin vefatından sonra daha da hırçınlaşan kızına iyi bir eğitim de vermiş olmasına rağmen bu huyu için bir çare bulamamıştır. Kardeşine bile hırçın davranan hatta onu boğmaya teşebbüs eden bu kızın kıskançlığı için Şevket Bey’in aklına en son çare olarak onu evlendirmek gelir. Kâtibi/ muhasebecisi olan Suphi’ye bundan biraz söz edince Suphi’nin içi Zehra’ya karşı bir acıma hissiyle dolar. Suphi istemsizce Zehra’yı düşünmeye başlar ve içinde Zehra’nın da olduğu rüyalar görür. Bir gün işleri sebebiyle Şevket Bey tarafından eve davet edilen Suphi, Zehra ile ilk kez karşılaşır. Burada yine tesadüflüğün eseri olan bir hikâye başlamaktadır. Suphi ile Zehra birbirinden etkilenirler. Zehra hislerine anlam veremez. Suphi de onu izlerken yakalandığı için Şevket Bey’e karşı bir mahcubiyet içindedir. Yine bir gün Şevket Bey’in kâğıtları içinden bir mukavva düşer ve Suphi bunun Zehra’nın resmi olduğunu görünce heyecanlanır ve sohbet ilerleyince Şevket Bey, niyetinin Zehra’yı Suphi ile evlendirmek olduğunu söyler. Suphi minnettarlıkla Şevket Bey’in ayaklarına kapanır. Nikâhtan sonra büyük hazırlıklarla düğün yapılır. Zehra bir süre huzur içinde yaşadıysa da şüphe ve kıskançlık damarı bir gün kabarır. Bir gün Suphi atıyla gezmeye çıkar, Zehra da dadısı Nazikter’le aynı civara yürürken Suphi’nin atını yalnız hâlde, bağlanmış görürler. Bir kadın ile erkeği ileride oturur vaziyette

gören Zehra, erkek olanı Suphi zannederek yanına hiddetle gider ancak gördüğü kişi Suphi değildir. Bu sebeple Zehra vicdan azabı yaşar.

“Zehra’nın çocukluğunda başlayan kıskançlığı evlilik hayatında da devam eder. Yani genç kadının kıskançlığı sadece aşktan kaynaklanmaz. Çocukluğundan gelerek ilerleyen yaşamında aşkla ve dışlanmayla birleşen bir feveran hâline dönüşür. Alfred Adler de kıskançlığı sadece aşkla sınırlandırmamak gerektiğini belirterek ‘kıskançlık, hırsın kız kardeşidir, tüm yaşam boyunca kendini gösterebilecek bir karakter özelliğidir, kaynağını kişinin dışlandığı ve ayrımcılığa uğradığı hissinden alır.’ demektedir. (Adler, 2011:231-232) Kıskançlığın verdiği hırçınlıkla önce ailesi ardından kocasının gözünden düşen Zehra bu psikolojik dışlanmayla daha da asileşir. Böylece Zehra’da da bu huy kişiliğinin bir parçası hâline gelir.” (Yıldız, 2018, s. 163)

Zehra, Suphi’nin iş dönüşlerinde onu merakla bekler, geciktiği ve gelmediği zamanlarda ölüm azabı duyar. Zehra, Suphi’ye bu kadar bağlı iken Suphi’nin annesi Münire Hanım’ın onlara iyilik olsun diye yaptığı şey, yuvalarının felaketi olur. Bu, Sırrıcemal isimli bir cariye gelmesidir. Zehra, onun güzelliğinden Suphi’yi kıskandıkça Suphi yine acıma duygusuyla Sırrıcemal’e yönelir ve ikisi arasında bir aşk ilişkisi başlar. Zehra olanların farkındadır ve kıskançlık duygusu baş edilmez bir hâle gelmiştir.

“Kıskançlık duygusu, içinde bulunulan ilişkiyi korumak ve bu ilişkinin devamlılığını sağlamak için gösterilmiş olan korku ve öfke temelli bir tepkidir. İkili ilişkilerde yaşanan en önemli problemlerin başında kıskançlık duygusu gelmektedir. Romantik kıskançlık; duygusal bir bağa sahip kişi ile yaşanan ve çoğunlukla eşler arasında karşılaşılan bir duygudur. Romantik kıskançlık; kişinin önemseydiği bir ilişkinin sona ermesine veya bu ilişkinin temelini zarar görmesine sebep olan gerçek veya düşünülen tehdit karşısında verilen olumsuz bir tepkidir. Diğer bir bakış açısı ile ikili ilişki dışında yer alan üçüncü bir kişi ile olan rekabettir. Romantik kıskançlıkta, birey rakip kişinin varlığına veya eşinin başka bir kişiyi çekici bulacağına inanmaktadır.” (Kayrak vd., 2023, s. 5)

Zehra’nın Suphi’ye karşı hissettiği, bu türde bir kıskançlıktır. O, sanrılarında gördüğü kâbusun içine düşer ve Suphi’nin Sırrıcemal’e olan ilgisinden sonra ikisini de düşman gibi görerek bir intikam planına girer.

“Freud, insanın düşlem kurmasının sebebinin bilinçaltında gizli olduğunu söyler. İnsanın günlük hayatta bastırıldığı, geri ittiği olaylar düş ve düşlemler semboller yoluyla rüyada ve hayalde ortaya çıkarlar. Zehra’nın hayalinde bile olsa mutlaka bir kıskançlık objesi üretmesini Freud’un bir tür paranoya olarak tanımladığı sanrısız kıskançlık kavramı ile açıklayabiliriz.” (Yılmaz, 2014, s. 26)

Sırrıcemal’le ayrı eve çıkan Suphi, mağazasına gelen gayrimüslim Ürani’ye tutulur. Bu kez de Sırrıcemal’i terk eden Suphi, günden güne elindekini tüketmeye başlar. Sonradan anlaşılır ki Ürani’yi Suphi’nin başına musallat eden kişi Zehra’dır. Zehra’nın aşkı, büyük bir nefret ve düşmanlığa dönüşür. Âşık olduğu Suphi’ye, yaşattıklarının bedelini ödetmeden rahat

etmeyecektir. Suphi, Ürani'ye kapılıp gider ancak elde avuçta ne varsa tüketince Ürani onu kovar. Sırrıccemal, Suphi'nin başka bir kadınla ilişkisini öğrenince intihar eder. Zehra mağaza ile ilgilenen muhasebeci/kâtip Muhsin ile evlenerek Suphi'yi ortaklıktan çıkarır. Suphi parasız kalarak hanlarda yaşamaya, tulumbacılık yapmaya başlar. Sefil bir hâlde bile Ürani'yi aklından çıkaramayan Suphi için suç işlemek gündelik bir iş hâline gelir.

Suphi, sefil bir yaşantı sürerken Ürani'yi başka bir erkekle görünce ikisini de bıçaklayarak öldürür. Suphi'nin annesi Münire Hanım kimsesiz ve evsiz bir ihtiyar olarak sokaklarda ölür. Cinayet kovuşturmasında baş şüpheli olarak soruşturulan Suphi'nin cinayeti işlediği ispat edilemeyince Suphi, Trablusgarp'a sürülür. Zehra Suphi'nin kendine gelip af dilemesini isterken sürgün edildiğini öğrendiğinde hayat onun için anlamsızlaşır, Münire Hanım'ın da sokakta öldüğüne tesadüf edince kahrolur. Zehra daha fazla acıyı kaldıramayarak yataklara düşer ve ölür.

Verilen ayrıntıları değerlendirerek bölüm içeriklerine göre romanda icelenecek kadınlar şunlardır: Zehra, Sırrıccemal, Ürani, Münire Hanım, Nazikter, Habibe Molla, Marika.

Roman sekiz bölüm olarak kurgulanmıştır. Elli yedi sayfa süren en uzun ve ilk bölüm İstanbul tasviriyle başlar. Sekiz sayfalık bir İstanbul tasvirinin yanı sıra bir de şiire yer veren yazar, Suphi'yi anlatmaya başlar. Mağazası olan Şevket Bey'in muhasebecisi/kâtibi Suphi Bey "Gayet kıbarane büyümüş genç, güzel bir delikanlıdır." (Nabizade Nazım, 2019, s. 15)

Şevket Bey ise geleneksel bir baba figürüdür. Evladı için kaygılanan, elinden gelen tüm fedakârlığı yapabilecek biridir. Bir gün evde onun vesilesiyle Suphi ve Zehra karşılaştırılmış, telaşlı hazırlıklarla nikâh ve düğünleri yapılmıştır. Kısa bir dönem mesut olduktan sonra Zehra'nın kıskançlık nöbetlerini artıracak bir gelişme yaşanır. Zehra'ya yardım etmek için kayınvalidesi Münire Hanım'ın Sırrıccemal adında bir cariyeyi eve getirmesi, Zehra'nın kıskançlık nöbetlerini başlatan bir hadise olmuştur. Zehra'nın Sırrıccemal'e hırçın tavırları, Suphi'nin dikkatini Sırrıccemal'e yönlendirir.

Zehra özellikle bu hastalıklı kıskançlığı ile tanıtılır. Kardeşi olan Bedri'yi bile kıskandığında boğma derecesine gelir ve bu durum babasını çok üzmektedir.

"Zehra çocukluğundan beri gayet kıskançtı. Hele kendisinden iki sene sonra doğan Bedri'yi o derece kıskanırdı ki birkaç kereler çocuğu âdeta boğmak, kafasını ezmek gibi vahşetlere kadar cür'eti görülmüştü." (Nabizade Nazım, 2019, s. 16)

Yazar, daha romanın başında Zehra'nın evliliğinin gidişatını hissettirir.

“Kızın bu tabiatı Şevket’i cidden düşündürmekteydi. Bu tabiatla olanlar -bahusus- kadınsalar ilerde gayet feci vukuata sebep olacaklarını biliyordu.” (Nabizade Nazım, 2019, s. 16)

Zehra’nın kıskançlığı genetikle açıklanır. Bu huyu annesinden almıştır. Suphi’yi gördüğü günden beri düşünür olmuş ve evlendikten sonra da ona karşı takıntı geliştirmiştir. Suphi’nin her davranışını takip halindedir.

“Zehra’nın yaşı ilerledikçe kıskançlığı da artmaktaydı. Kıskançlığı anasına kadar şamildi. Bu tabiat onu da hayli mustarip etmekteydi. Talim ve hüsn-i terbiyeden imdat umarak çocuğa birkaç akıllı hoca tutulmuşsa da kızın kıskançlığı vakit geçtikçe kuvve-i inbisatiyesini arttıran buhar gibi gittikçe kesb-i inbisat ve tevessü etmekteydi. Şevket bundan dolayı hâsıl olan ızırabatını mahrem-i esrarı addedecek derecede teveccüh peyda eylediği Suphi’ye açtıkça, Suphi bu muhterem hamisinin âlâm-ı vicdaniyesinden müteessir olurdu.” (Nabizade Nazım, 2019, s. 17)

Zehra’nın mizacının eğitimle dahi düzeltilemediği burada belirtilmiştir. Suphi, Şevket Bey’den dinlediği kadarıyla Zehra’yı tanır. Acıma duygusu ile Zehra’ya yönelişi başlar, sık sık onu düşünür. Bir gün Şevket Bey’in bir işi dolayısıyla eve gelen Suphi, bahçede bir kız görür ve onun Zehra olduğunu anlar. Şevket Bey Suphi’yi Zehra’yı izlerken görür. Suphi Şevket Bey’e yakalanmış olmaktan mahcuptur. Onunla ilgili hayaller kurar, rüyalar görür. Şevket Bey bu gidişatın farkında olarak bir gün sohbet ederken Suphi’ye; onu, Zehra’yla evlendirmek için uygun gördüğünü söyler. Bu kısma aşk ve evlilik bahsinde değinilecektir.

“Yukarıda anlattığım vechile tab’an kıskanç ve hırçın bir şey olmakla beraber bazen etvarında o derece mülayemet görülmekteydi ki, bu hâline bakanlar kendisini hilm-i mücessem sanırlardı. İhtimal bu hal asabının bir gevşekliği zamanına tesadüf etmekteydi. Bu esnada kızcağzı herkese güler yüz gösterir ve işte bu hâli feveran-ı hissiyatı zamanında herkesi kendisine acındırırdı.” (Nabizade Nazım, 2019, s. 29)

Zehra’nın bazı mülayim anları da olur ancak yazar bunun da sebebini “asabının gevşekliği zamanına tesadüf etmekte olduğunu” (Nabizade Nazım, 2019, s. 29) belirtir. Yine de Zehra’nın geçmeyen bir öfkesi ve kıskançlığı vardır.

Zehra’nın annesi vefat etmiş, bu durum kıza her ne kadar hüznü vermişse de maalesef ki öfkesini geçirememiştir. Şevket Bey kızı için tek yol kaldığını düşünür bu da onu evlendirmektir. Zehra aşkı, muhabbeti yalnızca okuduğu bazı kitaplarda görür, tanır. Annesi vefat ettiği için çevresinde aşk ve evlilik konularını danışacağı, öğreneceği kimse bulunmamaktadır. Bu kısımlar Zehra ile Suphi’nin evliliğinin nasıl olacağına dair de ipuçları barındırmaktadır.

Zehra kendi durumunun farkındadır. Aklı ve zekâsı; öfkesini yenememektedir. Bu da Zehra'yı acınır kılmaktadır. Bu çıkmaz onu daha da öfkeliendirmektedir.

“Kızcağız hayat âlemindeki vaziyetini düşünmeye başlamıştı. Ahlakındaki seyyiatı nazar-ı insafa aldı. Bu gidişle hâli neye müncer olacaktı? Âlemde bu ahlak ile kendisi için bahtiyarlık nasip olamayacağını zekâsı sayesinde takdir etmişti. Bu hâlde tadil ve islah-ı ahlaka mecburiyet vardı. Fakat bu babda ne gibi çareler mutasevver ve muhtemeldi? İşte kızcağız bu akabe-i suale ne zaman vasıl olsa ümitlerinin bilküllüye hebaya gittiğini görerek müteazzi olur ve bu ızdırap hiddetini celb ve davet ederdi.” (Nabizade Nazım, 2019, s. 31)

Zehra daha Suphi'ye kavuşmadan onunla ilgili düşüncelere dalmıştır. Aşk ona göre bir anka kuşudur. Suphi'nin henüz daha adını dahi bilmeden onunla ilgili hayaller kurmaktadır. Müslüman kadının kısıtlı sosyal ortamı bu romanda da tesadüfî bir aşkın doğuşuna sebep olmaktadır. Zehra, Suphi ile kurduğu hayallerde kendine rakip olabilecek bir kadını bile elleriyle boğup parçalayacak kadar hınç doludur. Nikâh ve düğün merasimlerinden sonra yedi buçuk ay kadar sefa sürececek bir hayatları olur.

“Kıskançlığın, normal/patolojik ya da olumlu/olumsuz olarak kategorilendirilmesi ve kişilerin bu durumla nasıl başa çıkabildiğini öğrenebilmek için kişinin kıskançlık karşısında verdiği tepkiler önemlidir. Normal ve patolojik kıskançlık ayrımı yapılırken kıskançlık düşüncesinin nasıl ortaya çıktığı, kıskançlık tepkisinin ne derece tarafsız olduğu ve ne kadar yoğun olduğunun değerlendirilmesi gerektiği belirtilmektedir. Patolojik kıskançlıkta aşırıya kaçan davranışlar bulunmakta, partneri kontrol etmeye yönelik girişimler olmaktadır. Romantik ilişkide kıskançlığın, erkek ve kadın için farklı işlevlere sahip olduğu görülmektedir. Kadınlar erkek partnerleri bir başka kadına duygusal ilgi gösterdiklerinde aşırı bir şekilde kıskançlık duygusu yaşamaktadırlar.” (Kayrak vd., 2023, s. 6)

Zehra'nın ilk kıskançlık nöbeti bir gezinti gününde meydana çıkar. Atıyla gezmeye çıkan Suphi'nin atını boş görür ve ilerleyince bir kadınla bir erkeği otururken görür. Erkeği Suphi zanneder. Bu kısım şöyle verilmiştir:

“Bir hayli zamandan beri sükûnet bulmuş kıskançlığı müvellidü'l-humûzaya temas etmiş fosfor tozu gibi birdenbire kemal-i sürat ve şiddetle parlayıverdi. O tehevür ile ne yaptığını bilmeyerek kendisini bağın içine attı; "Nankör kocasını" ikay-ı kabahat dakikasında basmaya şitab gösterdi. Kendilerini enzar-ı tecessüsten setr etmiş olmak zu'muyla hasbihal-i dur-a-dura koyulmuş olan bu iki تنها-cuyan-ı muhabbet bağ içindeki yaprak hıştırtılarını, ayak patırtılarını duyup da neye uğradıklarını anlamazdan evvel Zehra kendilerine yetişmiş oldu: "Sizi gidi alçaklar!" itabını henüz kemal-i şiddetle telaffuz etmişti ki olduğu yerde put gibi dondu, elleri havada kaldı.

Zavallı kadın, hissiyatında yanılmıştı. Karşısındaki kocası değil hiç tanımadığı bir delikanlıydı. Aklını başına aldığı zaman hicabın- dan kıpkırmızı oldu. Bir kelime bile tefevvühünden âcizdi. Karşısındakiler evvelce hayli ürkmüşlerse de kadının bozgunluğundan hadisenin bir hatadan, bir kıskançlıktan ibaret olduğunu

anlayarak sükûnet bulmuşlardı. Bîçare kadın tersine persine döndü. Harekât-ı kasriye ile olduğu yerde mütehayyirane mihlanıp kalmış olan Nazikter'e kavuştu. Kendisini köşke attı. Yüreği çarpıyor, vücudu titriyordu. Vakıa hissiyatında yanıldığını anlamış idiyse de ilk tehevür asabını pek ziyade sarsmıştı. Birkaç günler âdeti şiddetlice bir sıtma içinde yatakladı.” (Nabizade Nazım, 2019, s. 42)

Bu kısım sıradışı bir benzetmeyi de barındırır. Nabizade Nazım'ın, bir kimya bilgisini insan psikolojisindeki bir değişim için kullanması ilgi çekicidir. Zehra oksijene temas etmiş fosfor gibi bir patlama yaşamıştır. Zehra bu durumdan sonra vicdan azabı yaşar. Tehlikeli bir yaratılışının olduğunu bilir: “Kendisini her cihetle bahtiyar ve bahtiyarlığa müstaid görüp dururken tabiat-ı mühlikesinin şu suretle her fırsatta başkaldırmaya olan istidadı her ümidini alt üst eylemişti.” (Nabizade Nazım, 2019, s. 43)

Yukarıdaki kısımda Zehra'nın kendisine söz geçiremediği görülmektedir. Çünkü tehlikeli yaratılışı ortaya çıktığında kendisi de ne yapacağını bilmez bir hale bürüneceğini bilmektedir. Bu hastalıklı hâli, Suphi'den gizlemeye çalışır. Kış geldiği için Cağaloğlu'na taşınmaları gerekir. Suphi'nin arkadaşları onu Beyoğlu'na davet ettiği geceler Zehra için ölüm azabı gibi olmaktadır. Kimseye renk vermek istemez, üzüntüsünü yutmaya çalışır. Odasına kapanıp hüngür hüngür ağlamak onun için en büyük istirahat olur. Bu kısımdaki acizliği şöyle anlatılır: “Bazen gece yarılarna kadar merdiven başlarında veya pencerelerde soğuklar, karlar, yağmurlar altında yol beklerdi. Suphi her zaman bîçare kadını gözleri kızarmış olduğu hâlde vüruduna muntazır bulurdu. Bu halden Suphi de pek müteazzi olurdu.” (Nabizade Nazım, 2019, s. 44)

Bahar gelince Boğaziçi'ndeki R. köyündeki yalıya dönerler. Aradan iki hafta geçer. Münire Hanım oğlunun ve gelinin hizmetine yardım etmesi için Sırrıcemal adında bir cariye alır. İyilik yapayım derken bir yuvanın bozulmasına sebep olacağını bilmemektedir. Zehra'nın kıskançlığını ön plana çıkaran ve intikam planı kurması ile Suphi'nin Zehra'dan daha da uzaklaşacağı bir dönemi Münire Hanım elleriyle hazırlamış olur, daha sonra pişman olur ancak iş işten geçmiştir. Zehra ile Suphi'nin yuvasının bozulmasının ardından Münire Hanım parasız ve evsiz kalacaktır. Zehra Muhsin'le evlenip Münire Hanım'ı evden atacak, oğlu Suphi de sefih bir hayatın içinden uyanmaya fırsat bulamadan sürgün edilecek, Münire Hanım da kimsesiz bir şekilde sokaklarda ölecektir.

Nabizade Nazım'ın hikâyelerinde ve romanında baba daha yapıcı, yönlendirici, yönetici bir konumdadır. “Burada çizilen baba tipi arkadaş, öğretmen, eğitmen, kısaca tam anlamıyla bir rehberdir. Koruyuculuğu bu dünyadan da öte uzanan baba cennetin bile

bekçisidir. Cennet validelerin ayağı altında bulunduğu gibi, pederlerinin koltuğu ve kılıcı sayesinde bulunur.” (Parla, 2022, s. 52)

Bu romanda ise bir babanın yardımıyla kurulan yuva Suphi’nin annesinin iyilik yapmak amacıyla eve yardımcı olacak cariye getirmesi, beklenmedik ve olumsuz bir zeminde ilerlemiş, Zehra’nın kıskançlığı ile birlikte felaket sonuçlara sebebiyet vermiştir.

“Zehra ile kurgu olarak benzerlik taşıyan *İntibah* romanında Ali Bey’in annesi, Ali Bey’i Mahpeyker’den kurtarmak için Dilaşup’u bulur, oğlunu kötü bir kadından ve kaderden korumaya çalışır. Ama burada Münire Hanım’ın Sırrıccemal’i kıskanç gelinine yardım için bulup getirmesinin bir felaketler silsilesini başlatacağı açıktır. Nabizade Nazım, Sırrıccemal’i hikâyeye sokarak Zehra’nın öfkelerini ve düşmanlığını ortaya çıkaracak bir vaka örgüsü kurmuştur. Mahpeyker (*İntibah*) ve Zehra (*Zehra*), hayatlarına girdikleri insanlara başlangıçta mutluluk vermelerine rağmen, yaradılış itibarıyla hırçın, kötü ruhlu kadınlardır.

Mahpeyker, saplantı hâline getirdiği aşkına, Zehra -sözde- evliliğine sahip çıkmak arzusuyla, paradan güç alarak yardımcıları tutmuş ve erkeklerin başına türlü çoraplar örmekten, entrikalar çevirmekten geri durmamışlardır. Arzuladığı erkeği yeniden kazanmak için Mahpeyker, Suriyeli zengin bir Arap olan sevgilisi Abdullah Efendi’yi kullanmış; Ali Bey’i cariye Dilâşub’dan ayırmak için türlü entrikalar çevirmiş, onu öldürmeye kadar giden intikam planları yapmıştır. Zehra romanında ise, Zehra’nın annesiz, şefkatsiz büyüdüğünü özellikle vurgulayan yazar, onun doğuştan getirdiği kıskanç mizacı sık sık hatırlatarak intikam fikr-i sabitiyle yaptığı kötülükleri bu sevgi açlığına ve ondaki ‘benlik’ sevgisine bağlamıştır. Zehra’nın sevgi açlığı ve bencilliği onu kindarlığa itmiş, empati kurma yeteneğini kör etmiş ve bu sebeple etrafına zarar vermiştir. Ondaki kimi hususiyetleri Türk romanında başka kadın kahramanlarda da görebiliriz. Onlar da kimi zaman sevilme konusundaki aşırı arzuları, bencillikleri, kendilerini sevmeleri ile çevrelerine türlü zararlar verirler.” (Fedai, 2012, s. 84)

“Daha Sırrıccemal görülmek üzere yalıya geldiği gün Zehra’nın yüreği hoplamıştı.” (Nabizade Nazım, 2019, s. 46)

Münire, Zehra’ya Sırrıccemal’in kalıp kalamayacağını sorduğu zaman Zehra ona bir şey demeyi gururuna yediremez. Bu olaydan sonra Zehra’nın tabiatındaki sertlik daha da belirgin şekilde ortaya çıkar.

“Huşuneti bir dereceye gelmişti ki önüne kim rast gelse haşlar, eline ne geçerse kırardı.” (Nabizade Nazım, 2019, s. 47)

Zehra vesveseye başlamıştır. Bir gün odasında otururken sanrı görmeye başlar. Kâbus gibi bu hayalin içinde Suphi ve Sırrıccemal yan yanadır. Bu sanrıdan haykırarak kalktığı anda Sırrıccemal’i karşısında görür. Karşımda ne duruyorsun, yıkıl git der ve sinirden yatağa düşer. Bu zafiyet anı Sırrıccemal’i memnun eder ve Zehra’ya gidip yaş döker. Boyun eğen bir tavırla

“Hanımcığıma ıztırap veriyorum. Ben bu evden gidersem hanımcığım rahat olacaksa razıyım, beni çıkarın.” (Nabizade Nazım, 2019, s. 51) der.

Zehra da yine hislerini saklamak için “Deli sen de! Sen bana ne yaptın ki. Hatırıma anam gelmişti.” (Nabizade Nazım, 2019, s. 51) diye ona yalan söyler.

Nabizade Nazım kadın psikolojisiyle ilgili bir açıklama yapma gereği duyar.

“Fakat ne kadar olsa kadınların hissiyatı böyle aşk ve rekabet meselelerinde yanılmaz. İşte Zehra dahi hasedi, kıskançlığı ile beraber bu ite Sırrıcemal’in masum ve mazlum olduğunu tasdik eylemekteydi.” (Nabizade Nazım, 2019, s. 51)

Zehra hislerini bir cariye önünde itiraf etmeyi gururuna yediremez ve Sırrıcemal’i bir türlü kovamaz. Gün geçtikçe Sırrıcemal hüznü ve düşünceli görünmekte Zehra ise bu duruma sevinmektedir. Suphi, Zehra’nın hırçın davranışları için Sırrıcemal’e acımaya başlar ve yine acıma hissiyle bu kıza doğru yönelir. Suphi içten içe Zehra ve Sırrıcemal’i karşılaştırmaya başlar. İçinde ona doğru şiddetli bir eğilim duyar. Bir gün Zehra dışarıdayken Münire Hanım Suphi’nin hizmetine Sırrıcemal’i gönderir. İlk anda kızı azarlasa da onunla konuşmak için büyük bir istek duyan Suphi, kızla konuşur ve konuşmanın devamında birbirlerine ilan-ı aşk ederler. Suphi, Sırrıcemal’i şehvî bir arzuyla sevmektedir. Suphi Zehra’dan cesaret bulup kıza yanaşamaz. Bir gün Zehra’ya dadısı Nazikter’in söylediği birkaç söz onu yine kendisinden geçirir. Zehra, öfke patlaması yaşar.

Zehra Sırrıcemal’in halindeki hüznün yerini rahatlığa bıraktığını görür ve rahatsız olur, bu durumu Nazikter’den sormak ister.

“-Bu Sırrıcemal budalasısı da artık şımardı. Baksana bir kere suratı neye dönmüş.
Nazikter içini çekerek:
-Ah hanımcığım sorma, kaynananızdan o kadar yüz buluyor ki.
-Sadece kaynanamdan mı ya? Bizim bey de epeyce yüz veriyor.
Nazikter bu hâle teessüf ediyormuş gibi bir vaz’-ı mahsus alarak:
-Ah erkekler, erkekler!” (Nabizade Nazım, 2019, s. 60)

Zehra bunu duyunca Nazikter’i bir şey görmüş ya da biliyor sanarak merak ve öfkeyle üzerine yürür, sinirden köpürmüştür.

“Zehra hışım ve gazabını arttırdı. Gözlerini kan bürümüş, yüzüne kan hücum etmiş, dudakları titremekte, şakakları atmakta olup saçları ürpermiş, aslan yelesine dönmüştü. Vücudunu baştan ayağa kadar bir titreme almış, helecandan dişlerinin kilitlenmesinden söz söylemeye iktidarı kalmamıştı. Harflerin telaffuzlarını da

şaşırmış, fikrini ifade edecek kelimeleri kaybetmiş gitmişti.” (Nabizade Nazım, 2019, s. 61)

Öfkeden deliye dönen Zehra, Nazikter’e saldırır, onu döver. Bu halden sonra Zehra bir daha huzur bulamayacaktır. Nazikter’den yine bu konuşmaya dair bilgi sorunca o da sadece tahminine dair bir şeyler söylemiş olduğunu belirtir ve Sırrıcemal’i bundan sonra hep gözetleyeceğine söz verince Zehra, biraz rahatlar gibi olur. “Sırrıcemal’in dostu ikiyise düşmanı da ikiye baliğ olmuştu.” (Nabizade Nazım, 2019, s. 61) cümlesiyle Münire Hanım’ı ve Suphi’yi, Sırrıcemal tarafında görmeye başlar. Bundan sonra Suphi’ye karşı hisleri de değişecektir. Nazikter ve Zehra ise Sırrıcemal’in düşman takımında yer almaktadırlar.

Bu kısımlarda sadece Zehra ve Sırrıcemal’in değil Nazikter kalfanın da ruh hâline dair bazı kısımları okuruz. Nazikter uzun süre bu eve hizmet etmiş ihtiyar bir kadındır.

“Sade, titiz, nobran, biraz terbiyesiz olan ihtiyar Nazikter’e hoş görünememişti. Nazikter bunca seneden beri şu aile içinde bulunmuş olmasına istinaden “abla”lık taslamakta ve Sırrıcemal’i, mazhar olduğu hüsn-i teveccühten naşi istirkab eylemekteydi. Mail-i fesat değilse de hunk ve cehaleti hasebiyle Sırrıcemal’in bir tesadüf-i muhtemel sayesinde vakıf olabileceği bazı esrarını ifşa ve bu sebeple aile içindeki aheng-i ittıradı ihlal edebilirdi.” (Nabizade Nazım, 2019, s. 59)

Zehra, Suphi’yi gözetlediğinde Suphi’nin Sırrıcemal’e ilgisini ve hislerini fark eder. Sırrıcemal’in neşeli hali gözünden kaçmaz. Suphi’nin ona yönelik hisleri oluşmadan önce Sırrıcemal; Zehra’ya karşı boyun eğen, zayıf bir tutumda iken Suphi’nin hislerinden emin oldukça Zehra haricinde bu eve bağlanacağı ve güç bulacağı bir etken olduğu için Sırrıcemal’in evdekilere karşı tavrı değişir. Sırrıcemal, Suphi’yi Zehra’dan ayırmak ve onu elde etmek derdine düşecektir.

“Zehra eşinin kendisini aldatması karşısında bilincini kaybedecek derecede krizlere girer ve Subhî için bir intikam oyunu hazırlamaya başlar. Zehra gibi hırslı “bir kişi, gerçeklik duygusunu yitirir çünkü sürekli olarak diğer insanların kendisi hakkında ne düşündükleriyle ve nasıl bir izlenim yarattığıyla meşgul olduğundan hayatla bağlantısı kopar. Eylemlerindeki bağımsızlığı yaşam şekli ve en belirgin karakter özelliği olan kibiri tarafından engellenir.” (Adler, 2011:201) Zehra’nın kibiri de onu akıl ve gerçeklikten uzaklaştırır. Böylece büyük bir hırsla Sırrı Cemal’den intikamını alır. Subhî’den de intikam alacağı günü iple çekerken aslında kendisi de dâhil olmak üzere herkesin hayatını mahvettiğini bilemez. Kıskançlık ve intikam duygularıyla kendini içten içe zehirleyen Zehra sevdiği adam Subhî’yi de bu huyları nedeniyle ömrü boyunca kaybeder.” (Yıldız, 2018, s. 164)

Nazikter Kalfa da ona karşı rekabet hissiyle doludur: “Nazikter’i en ziyade dilgir eden şey, Sırrıcemal’in ona ehemmiyet bile vermemesiydi.” (Nabizade Nazım, 2019, s. 62)

Bir gün Nazikter'i öfkeliendiren bir olay meydana gelir. Aşçı kadınla üçü yemeğe oturdukları zaman en önce Sırrıcemal kalkar ve sofrayı toplamaz. Akşama kadar o sofraya dağınık kalınca Nazikter de inat edip kaldırmaz. Sırrıcemal, Nazikter'e cevap verince birbirlerine hakaret ettikleri bir kavgaya tutuşurlar.

Zehra bunların olmasından memnun olur çünkü Nazikter'i Sırrıcemal'e karşı kışkırtırsa Sırrıcemal bu evde huzur bulamayacaktır. Ancak huzuru bulamayan Sırrıcemal değil, bu ev ve Zehra olacaktır. Böylece Nazikter ve Zehra, Sırrıcemal'e karşı ortak bir düşmanlık beslemeye başlarlar.

İkinci bölümde Suphi tarafından bakış ağır basmaktadır. Süflî arzularına yenilen Suphi, Sırrıcemal'e yaklaşır ve onun beden güzelliğinden etkilenerek ona bağlanır.

Bu kısımda Zehra'nın devam eden huzursuzlukları ile Sırrıcemal'in gebe kalışı, Suphi'nin iyiden iyiye eşinden vazgeçerek Sırrıcemal'e yönelmesi, Sırrıcemal'in cariyelik kimliğinden hanımlık kimliğine bürünmesi yer alır. İyi, doğru ve makul olana yönlendiren baba figürü Şevket Bey'in sessizce ve bir anda ölmesiyle Zehra kendini yalnız hisseder. Zehra'ya akıl verecek yahut bir felaketten beri tutacak güç ortadan kalkmıştır. Bu bölümde Zehra'nın, intikamı için gözünü karartmasıyla gelecek felaketlere zemin hazırlanmıştır.

Eylül'de ailenin İstanbul'a taşınması Zehra'yı komşularından alıkoyar. Suphi'nin gece gezmelerinin ve dışarda kalmalarının artması Zehra'yı öfkeliendirir, kuşkulandırır. Suphi'yi merdiven başlarında azapla beklediği günleri özler hâle gelmiştir çünkü Suphi o dönem eve geldiğinde bir öpücüğü ile Zehra'yı teselli edebiliyorken şimdi ev tümüyle Zehra için hapisane olmuştur. Çünkü Suphi'nin Sırrıcemal'e olan ilgisi açıkça hissedilir. Bu da Zehra'yı canından bezdirir. Zehra bu felaketin sebebi olarak Münire Hanım'ı görür ve ona da kötü davranır. Oğluna olan kını annesine de yansımıştır. Münire Hanım ise yaptığı şeyin farkına vararak daha büyük bir felaketin olmaması için dua eder. Suphi Zehra'yı artık umursamaz olmuştur, tüm benliğini Sırrıcemal'e hasrettikçe Sırrıcemal daha şuh ve baştan çıkarıcı bir kadın hâline gelir.

Bu kısımla birlikte Zehra'nın kişiliğinin Sırrıcemal'e aktarımı görülür. Aşk hissiyle Suphi'ye yönelen Sırrıcemal, Zehra gibi vesvese, kuruntu, kuşku, sanrılar içinde kalır ve intihara sürüklenir. Sırrıcemal bir bakıma Zehra'nın yansımalarını oluşturmaktadır.

Nazikter ise Sırrıcemal'e karşı kötü davranmaya devam eder ve kızı bazen ağlatır. Suphi'nin aşkı Sırrıcemal için tek güvenilir kaledir. Bu yüzden onu elde ettikçe evde kendine

daha çok yer bulur, güçlenir. Sırrıccemal, sadece Nazikter'e değil Zehra'ya dahi aşağılama isteğiyle doludur.

“Pek çok kereler bir taraftan bu nobran avanağın diğer taraftan hanımının şiddet ve adavetlerine artık tahammül edemeyeceğim diye kara kara hülyalara kapılmaktaydı. Fakat bu dehşetli, fırtınalı, kasırgalı karanlık tahayyülatı, beyinin en hafif bir tebessümü, parlak ve sakin bir hayale kalb edivermekteydi.

O tebessüm, azmine metanet verince her türlü metaibe, her türlü mezhime sine germeye hazırlanırdı. Suphi'nin sevdası Sırrıccemal'in gönlü için bir zırh olmuştu.

Fakat bu sevda, kızın ahlakını da taglit eylemişti. Evvela mütevazı ve belki mahviyetli olan tab'ı şimdi kesb-i gurur etmişti. Sade Nazikter'i değil, Zehra'yı bile payı tahkiri altında ezmek iştiafına düşmüştü. Bu iştiafını her hâliyle, her kaliyle meydana da koymaktaydı.” (Nabizade Nazım, 2019, s. 67)

Zehra bundan sonra intikamı için yaşamaya başlar. Suphi bir süredir ayrı odada yatmayı adet edinmiştir. İki kadın ev içinde savaş halindedir. Sırrıccemal bütün bu olanlara Zehra'nın tahammül edemeyerek gideceğini düşünür. Zehra ise Sırrıccemal'in bütün aşağılamalara karşı ya gideceğini ya da verem olacağını düşünmektedir. İkisinin de beklentisi düşündükleri gibi sonuçlanmaz. Zehra'nın hesabı başkadır. Nazikter ne kadar Sırrıccemal'i gözetim altında tutsa da Sırrıccemal gebe kalır. Zehra ebeye başvurup çocuğu ortadan kaldıracak sebepler ararsa da Sırrıccemal akıllı bir kadın olarak gözünü dört açar. Bu durum Zehra'nın Suphi'ye de öfkeyle davranmasına sebep olur hatta karı koca birkaç kere birbirine vururlar. Zehra'nın artık üç düşmanı vardır: Suphi, Sırrıccemal ve doğmamış bir çocuk. Bütün bunlara rağmen karı kocanın birbirine karşı sevgisi bitmiş değildir. Zehra'nın, evliliğini kurtarmak için tek kozu kalmıştır: bir çocuğunun olması. Sırrıccemal'le Zehra evde dövüştüğü Suphi bundan zevk almaya başlar çünkü iki kadın onu elde etmeyi bir hırs hâline getirmişlerdir, ikisi de Suphi'yi birbirinden kıskanmaktadır. Bütün kıskançlıkların merkezinde olmak Suphi'ye lezzet verir. Zehra'nın yalnızlığı engizisyona benzetilir.

“Artık bu hane Zehra için bir engizisyon mahpesi hükmüne girmişti. Bîçare kadın bir taraftan kıskançlık, diğer taraftan yalnızlık beliyatı altında ezilip gittiği hâlde bu iki azaptan halasın çaresini bir türlü bulup çıkamayarak o azabı daimi bir işkence olarak telakki etmekteydi.” (Nabizade Nazım, 2019, s. 71)

Zehra kıskançlığının kölesi olmuş ve intikam hırsı gözünü bürümüştür; akıl ve vicdanını kaybetmiştir. Zehra'nın kıskançlığı tedricen artmaktadır. Sırrıccemal'in güzel ve akıllı, Suphi'nin ahlaksız bir şehvet düşkünü oluşuna yenildiğini asla kabul etmeyecektir. İkisine karşı bir savaş başlatacaktır.

Üçüncü bölüm 16 sayfa sürmüştür. Bu bölümde Suphi ile Sırrıccemal'in Bakırköy'de ev tutmaları, Sırrıccemal'in ayrılık vehimleri ve Suphi'yi Zehra'dan uzak tutma çabaları yer alır. Suphi'nin Zehra'dan boşanmasıyla Zehra'nın hesabı bitmemiştir. Mutlaka intikam alacaktır. Habibe Molla namında uyanık, gözü açık bir kadını Sırrıccemal ile Suphi'nin peşine düşürerek adreslerini öğrenir. Bu bölümde Sırrıccemal'in psikolojisine odaklanılır. Vehimler, vesveseler ve en sonunda kıskançlık onda da görülmektedir. Zehra'nın gibi çocukluğundan gelen hastalıklı bir kıskançlığın yerine Suphi'yi kaybetme korkusu Sırrıccemal'i ele geçirir. Suphi'yi elde etme arzusu gün geçtikçe artar, birlikte geçirdikleri bir günü bile kazanç sayar. Ancak Zehra'nın kurduğu intikam ağı bu mutluluğun uzun sürmesine izin vermeyecektir.

Sırrıccemal yeni evlerinde olmanın mutluluğuyla günden güne güzelleşmektedir. Suphi her geldiğinde ona gününü ayrıntısıyla, saati saatine anlattırmayı adet edinmiştir. Zehra ile görüşüp görüşmediğini öğrenmek istemektedir. Suphi ise diğer evin adını bile anmamaktadır. Bu hâl Sırrıccemal'i mutlu etmekteyse de içini bir şüphe kemirir. Zehra'yı benim için feda eden beni feda etmez mi, diye düşünür. Sırrıccemal'in tek arzusu Suphi'ye Zehra'yı boşatmaktır.

“Bir büyük emel, Sırrıccemal'in beynini gıcıklayıp durmaktaydı. Fakat bunu ilana cesaret alamıyordu. Tenha kaldığı zamanlar kendisini tahayyülata kaptırır, şu emel-i muazzamı husul bulmuş suretinde telakkiye başlardı. Temin-i saadetini bu emelin husulüne muallak görmekteydi... Muvaffak olsa...

Husul-i meramı için iki plan tertip edebilirdi: Ya Suphi'yi nasıl olursa olsun ikna ve razı etmek, ya bir manevra çevirmek.

Birinci planın muvaffakiyetini şüpheli görmekteydi. Çünkü hâlâ Suphi'nin Zehra'ya bir meyli mevcut olduğunu biliyordu. İkinci planın icraatına da maharet ve kudret lazımdı; Sırrıccemal kendisinde bu şartları pek bulamamaktaydı. Bu hâlde tahsil-i maksatta âciz demektir. (Nabizade Nazım, 2019, s. 76)

Cariyelikten hanımlık makamına yükselen Sırrıccemal'i sürekli bir vehim kemirir, bu vehim Suphi'nin bir gün Zehra'ya döneceği vehimidir. Yalnız kaldığında daima huzursuzdur. Sırrıccemal'in hayatı Suphi ile anlamlıdır. Zehra'nın bir gün uyanıkken gördüğü sanrıları farklı şekilde Sırrıccemal de görmeye başlar, onun sanrılarında Zehra ve Suphi bir aradadır. Cariye ve Zehra ikisi de Suphi'yi kaybetme korkusu yaşar. Sırrıccemal, Zehra'ya benzemeye başlamıştır. Zehra dönüştürücü bir güç gibi konumlanır. Sırrıccemal onun yaşadığı aşkı, korkuları yaşar ancak kaderleri farklı şekilde gelişir. Sırrıccemal'in kimsesi, malı mülkü olmadığı için büyük korkular yaşamaktadır. Yaşadığı korkunun ürperticiliğinde aklına ölüm ihtimali gelmektedir. Yazar bu korkuyu sıra sıra anlatır.

“Suphi'den mahrum olduktan sonra nazarında hayatın hiçbir kadri kalmıyordu. Fakat ölmek kendi elinde değil ya. Şu anda geberip gitmeyi cana minnet

saymaktaydı. Lakin ya şuradaki çocuk? Sırrıcemal bu şahs-ı salisi henüz şimdi derhatır etmekteydi. Şu bedbahtın hâlini düşündü. Zavallı ne olacak? Dünyaya gelirse ne görecektir? “Hani benim babam?” dediği zaman kendisine ne cevap vermeli? Lakin ondan evvel karnında böyle bir yük ile Suphi'den, her türlü ümitten mahrum olarak nasıl yaşamalı? Sırrıcemal, realistliğe takarrüb ile şurasını da düşünmekteydi: Suphi onu feda ettiği gibi bir gün kendisinin de onun muhabbetini feda etmesi lazım gelirse böyle iki canla ne yapacak? Vakıa aklına güzelliği gelmedi değil. Fakat hem dul hem ana olan bir kadın için hüsn-ü cemalin yardımı olmasına pek ihtimal veremedi. İşin en acıklı yeri kendisinin dul ve ana olmakla beraber mukayyet dahi bulunmasıydı. Boynu bu kayd ile merbut olduktan sonra hayatı üzerinde de kendisinin hiçbir müdahaleye hakkı yoktu. Hayalini ne cihete sevk etse, önüne bir hiçlik çıkmaktaydı.” (Nabizade Nazım, 2019, s. 78)

Karnındaki çocuk bile Sırrıcemal'i, Zehra'ya yahut başka bir kadına karşı kendini güvende hissettirmemektedir. Bir akşam yalnız kalır. Vehimleri onu sarmıştır:

“Sırrıcemal'in içine birdenbire bir korku girdi. Vücudundan bir soğukluk geldi geçti. Yalnız başına korkmaktaydı. Pencereden üzerine gulyabanîler hücum edecek gibi gelmekteydi. Etrafı dinledi. Hiçbir tarafta çıt yok. Merdiven başından hizmetçi kadına seslendi. Fakat hiçbir cevap zuhur etmedi. Herkes kendisini bırakmış kaçmış, kendisini dağ başında koskoca bir bina içinde yapayalnız kalmış sandı. Zangır zangır titremekteydi. Yatak odasına iltica etti. Kapıyı içeriden iki defa kilitleyerek kendisini karyolaya attı. Gözünden yaşlar boşandı. Bir müddet ağladı.” (Nabizade Nazım, 2019, s. 79)

Suphi eve gelip gittikçe Sırrıcemal'in bu hâlinin farkına varır. Zehra'yı düşürdüğü durum için muhasebeler içine girer, pişman olmuştur. İki kadın arasında kalır, Zehra ile hatıraları aklına gelir. Zehra'dan tümünden soğumuş değildir. Sürekli Zehra ile Sırrıcemal'i karşılaştırmaktadır. Sonunda Sırrıcemal'in isteğini yapar ve Zehra'yı boşar: “Zehra bu badireye tahammül edemeyeceğim sanmıştı fakat tahammül etti. Bir iki hafta içinde âdeta alıştı gitti.” (Nabizade Nazım, 2019, s. 84)

Burada evin tek kâhyası olan Nazikter'den de bahsedilir. Nazikter, Sırrıcemal'in güzelliğini çekemez ve Suphi'nin ona gönül vermesini yakıştıramaz. Nazikter de romanın diğer kadınları gibi kıskançtır.

Nabizade Nazım, hikâye kişilerini mensup olduğu sosyal daire içinde konuşturur. Bir önceki bölümde Sırrıcemal'e “miskin, kahpe, arsız, utanmaz” (Nabizade Nazım, 2019, s. 64) diyen Nazikter'in bu kısımdaki iç konuşması şöyle verilir:

“Ya o bey de yok mu ya? Öyle bir çirkefe insan gönül verir miymiş hiç? Hanımcığı gibi güzel bir kadını bırak da... Nazikter Sırrıcemal'in Hüsn-ü cemalini bir türlü çekemiyordu. Fakat ev içinde yalnız kalmıştı ya! Ötesi neme lazım...” (Nabizade Nazım, 2019, s. 85)

Zehra'nın Suphi'ye duyduğu aşk, ona duyduğu nefret ve intikam hissini beslemeye başlamıştır.

“Zehra Suphi'yi hâlâ seviyordu. Hâlâ seviyordu, işte hakikat bundan ibaret. Nefret ve intikam arzuları hep bu muhabbetin muktezatıydı. İntikam! Niçin? O hınzır Sırrıcemal'i kahrından, kederinden öldürmek için. Hâlbuki hakikatte bu arzu da Suphi'nin baş altındandı.” (Nabizade Nazım, 2019, s. 86)

Bu kısımda Zehra, intikam adı altında yapacağı bütün kötülükleri psikolojinin bir terim ifadesiyle açıklamak gerekirse mantığa büründürmüştür.

“Mantığa bürüme (Rationalization), kişinin isteklerine ulaşamadığı durumlarda, sorumluluktan uzaklaşmak ve hayal kırıklığını hafifletmek amacıyla ürettiği bahaneleri ifade etmektedir. Bahaneler, bir çeşit kendini aldatma olarak yorumlanmaktadır. Örnek olarak işinde yükselmeyi isteyen bir kişinin beklentisi karşılanmadığında, durumu sorumluluk almamanın daha iyi olacağı ve yükselmeyi aslında istemediği şeklinde yorumlaması verilebilir.” (Uluyürek, 2022, s.39)

Zehra benzer bir şekilde giriştiği intikam planında yapacağı ve olmasına sebep olacağı işler için buna başkalarının, özellikle de Suphi'nin sebep olduğuna kendini ikna etmiştir.

Zehra; uyanık, açıkgozlü, şeytana külahı ters giydirecek bir kadını bularak intikam planına başlar. Bu kadın Habibe Molla'dır. Suphi'yi sorup soruşturacak, Sırrıcemal ile Suphi'nin kaldığı evi bulacaktır. İlk teşebbüsünde başarısız olur ve bu sebeple Zehra'nın morali bozulur.

“Zehra üzülmekte, “Habibe Molla"sına kızmaktaydı. İhtiyak-ı intikamı âdetâ bir hırs-ı mütehalikaneye kadar varmıştı. O ateş, damarlarını yakıp kavurmaktaydı. “Düşmanları” eline geçse hemen birer sıkımda boğup gebertecek derecede adalatında kuvvet ve kudret hissetmekteydi.

Habibe Molla'dan da kat'-ı ümit etmişti. Romanlarına başvurdu. Monte Kristo'yu belki bir üçüncü defa olarak okumaya başladı. Kontun düşmanlarından ne yolda intikam aldığını tedkik ve taharriye koyuldu. “İntikam” kelimesini telaffuz ettiği zaman sanki intikam almış kadar münbasit olmaktaydı. Hırçınlığı son dereceyi bulmuştu.” (Nabizade Nazım, 2019, s. 88)

Nabizade Nazım intikam konusunda Dünya edebiyatının en bilinen romanlarından birine, *Monte Kristo Kontu*'na gönderme yapmıştır. Bu romanın kahramanı, iftira ile hapse girmiş ve düşmanlarından intikam almak için hapishanede birçok plan yapmış ve hapisten çıktıktan sonra intikamını alarak ortadan kaybolmuştur. Zehra'nın burada üçüncü kez okumaya başlamasıyla başkarakter Dantes'i örnek aldığı yorumu yapılabilir. Babasını kaybeden Zehra, kötü bir amaca hizmet için de olsa bir roman kahramanını örnek almıştır.

Roman kahramanı ile bir özdeşleşme yaşar. Çünkü Zehra da Dantes de intikamını almak hırsıyla yaşar. Onları yaşatan şey intikam hırsıdır.

Münire Hanım ise yaptığı düşüncesizliğin acısını çekmektedir, Zehra'nın Suphi'ye karşı öfkesinin kabardığını görmek onu çok üzmemekte ve pişmanlığını artırmaktadır.

“Münire bir taraftan bir tanecik oğlunun hasretiyle yanıp tutuşmaktayken, bir taraftan da gelininin her gün derecesi arta giden azarlarına, dilşikenliklerine göğüs germeye mecbur olmaktaydı. Geberip gitmeyi arzu etmekteydi. Fakat gözlerini hasretle kapamaktan da ürkmekteydi. Bütün bu felaketlere hep şu taş kafasını sebep tutmaktaydı. İki genç arasına bir üçüncü genci kendi kuruyası elleriyle atıvermişti. Zavallı Zehra, zavallı oğlu!.. Ah, o Sırrıccemal kahpesi yok mu? İşte bu işler hep onun başı altındandı. Ocaklarına incir diken, yuvalarını bozan, hanümanlarını bozan hep o aşufteydi.” (Nabizade Nazım, 2019, s. 89)

Dördüncü bölüm Marika ile Ürani'nin ortaya çıktığı bölümdür. 10 sayfadan oluşan bölümde Suphi'nin mağazada çalıştığı sıradan bir günde bir emanet vermek üzere gelmiş gibi görünen Rum kadını Marika ve akrabası olarak tanıttığı Ürani vardır. Ürani genç, güzel ve cilveli bir Rum kızıdır. İlk karşılaşmadan itibaren Suphi, onun etkisi altına girer. Onun aşüfteliğini fark eder ancak şehvetine mağlup olur.

Bu kısımda Suphi'nin başından geçenler merkezdedir. Suphi'nin iç konuşmaları ve ara ara neye uğradığını anlamasına rağmen Ürani'nin güzelliğine kapılıp gidişi vardır.

Ürani Suphi için bir tuzaktır. Ancak Suphi bunu anlayamayacak kadar iradesizdir. Ürani'nin güzelliği ile pürüzsüz bir neşe ve mutluluk vermesi Suphi'nin başını döndürür, Sırrıccemal'i de Zehra'yı da unuttur.

Aşağıda Ürani'nin Suphi'yi doğumgününe davet edişi, şuh tavrı anlatılır:

“Ertesi günü yine Ürani ile Marika çıkagelmezler mi?.. Bu gün Ürani'nin isim günüyümüş de Suphi'yi davete gelmişler. Lütfen evlerine gelirse, ne kadar memnun olacaklarmış. Hele Ürani pek bahtiyar olacakmış. Ürani, gözlerini süzerek, boynunu bükerek filan ederek şuhane bir surette ricalar ediyordu. Bu kadar ricaya yürek mi dayanır? Suphi, önce itiraz etti. Evinin yalnızlığından bahsetti. Suphi itizarda devam ettikçe, Ürani işvebazlığı arttırdı: “Benim hatır kıracak beyefendim?” Bu kadar nazik, bu kadar güzel bir “hatır” nasıl kırılır ya? Adam bir gececik! Ne olmak ihtimali var?.. Sırrıccemal'e bir telgraf! Fakat zavallı kadın bundan kimbilir ne kadar tevehhüm edecek? Sabahlara kadar gözüne uyku girmeyecek. Suphi tereddüt içindeydi. Ürani hücumları ilerletti. Pek mahzun olacaktı. Her nedense Ürani'nin mahzun olmasına Suphi'nin gönlü razı olmuyordu. Çarnaçar kabul etti. Ürani, eline şu kartviziti tutuşturdu.” (Nabizade Nazım, 2019, s. 93)

Bundan sonra Suphi'nin izlenimlerinden Ürani gösterilir. Suphi onun güzelliğinin etkisindedir. Böyle bir hayatı da hiç görmediği için Ürani'den kopamaz. Aklına Zehra ve

Sırrıccemal gelmiş olsa da onlar yokmuş gibi davranmaktadır. Ürani'yi bir örtü ile bir deri olarak görür, içinden çekip çıkarabileceğini düşünür, ne kadar ona karşı nefret tohumları oluşsa da Ürani'den günlerce kopamaz, Ürani'nin yanından ayrılamaz.

Beşinci bölüm 13 sayfa sürmektedir ve Sırrıccemal'in durumu, gerçekleri öğrenişi ve intiharı anlatılır. Suphi, Ürani'nin doğumgününe gideceği akşam Sırrıccemal'e bir telgraf gönderir ve onunla Muhsin'i arada para vermek için göndermek dışında bir daha iletişim kurmaz. Günler geçtikçe, Sırrıccemal'in vehimleri artar. Terk edildiğini anlar, Suphi'yi bulmak için Zehra'nın evine gider ancak işler düşündüğü gibi değildir. Suphi Zehra'ya dönmemiştir. Suphi'nin muhasebecisi Muhsin'den öğrenir ki Suphi başka bir kadın ile beraberdir. Çeşitli intikam planları yapar ama bunları tatbik edecek ne gücü vardır ne de parası. Evdeki hizmetliler tek tek evden gider. Bir gün sarnıçtan su çekerken bebeğini düşürür, dünyadan her türlü bağı kopmuştur; bir gün bu sarnıca kendini asarak intihar eder.

Sırrıccemal bu kısımda Zehra gibi terk edilmiştir ancak fark şudur ki Zehra'yı yaşatan intikam alacağı gündür. Aynı durum ise büyük bir ümitsizlikle Sırrıccemal'in intiharına sebep olmuştur. Zehra, babasından mal kaldığı için Ürani'yi kiralayabilmiştir, parasından güç alır. Sırrıccemal'in ise böyle bir gücü olmadığı için ölümden başka çaresi kalmamıştır. Bu belirtilen kısım, sosyoekonomik sınıftaki davranış farklılığını açıkça ortaya koyar. Sırrıccemal tüm gücünü Suphi'den almaktadır ancak Zehra için öyle değildir. Yazar, Sırrıccemal'in okuduğu kitabı zaman geçirip Suphi'yi beklemesi için kullanır ve kitabın ismini belirtmez. Zehra'nın okuduğu kitap özellikle belirtilir.

Sırrıccemal telgrafi aldıktan sonra vehimler içinde kıvranır, kâbuslar görür. Bu kâbuslarda Suphi ile Zehra'nın düğünü vardır. Ölmeyi düşünür. Sonra da ölüp onların zevk sürmesini istemez, Zehra'dan intikam almak ister. Sabah ilk trenle Zehra'nın evine gider, Nazikter'in çılgılık ve hakaretlerine aldırmadan yukarı çıkar ve Münire Hanım'ı bulur. Münire Hanım oğluna bir şey olması kaygısıyla ağlar ama Sırrıccemal evde Suphi'yi bulamayınca hayret içinde kalır. Evdekilerin ona bir düzen kurduklarını düşünür.

Bu kısımda Sırrıccemal ve Zehra'nın ilk kez düşmanlık sonrası karşılaşmaları vardır. Zehra, Nazikter ve Sırrıccemal'in psikolojisiyle ilgili izlenimler açıktır. Sırrıccemal Suphi'nin yokluğundan aciz, Nazikter Sırrıccemal'e yine nefret dolu, Zehra intikam planının işlemlerinden dolayı memnun ve mutmain, Münire Hanım ise şaşkıncıdır.

“Sırrıccemal'in gözleri kızmış, kimseyi görmemekteydi: beyimi verin. Yoksa dünyayı başıma toplarım!”

Zehra, zehr-hand-ı müntakimane ile gülümsemekte, Nazikter burnundan solumaktaydı. "Beyimi isterim diyorum size. İşitmiyor musunuz?.."Sırrıcemal, âdeta kudurmuştu.

Sırrıcemal yaşmaklanıp çıkarken Zehra arkasından avazı çıktığı kadar bağıırıyordu ki: "Oh, kahpe oh!. İşte o Suphi çapkını sana da yaramadı ya. Sana da kalmadı ya!."

Nazikter de bir taraftan yumruklarını birbirine vurarak, dudaklarını büzerek Sırrıcemal'e nisbet vermekteydi.

Şu hâl Sırrıcemal'in hiç de gücüne gitmemişti. Suphi, kendisi gibi Zehra'yı da feda etmişti; işte buna sevinmekteydi. Fakat herhâlde Suphi elden çıkmıştı. Ya onu burada bulsaydı, istirdada ümitvar olabilirdi. Hâlbuki işte Suphi'yi diğer bir yabancı pençe sayd ve esir etmişti. Şu düşman-ı gaibe karşı gönlünde derhal bir hiss-i rekabet ve nefret uyandı. Lakin o düşmanı nerede bulmalı?.." (Nabizade Nazım, 2019, s. 108)

Zehra gelinen durumdan mutludur ancak işi henüz bitmemiştir. Hastalıklı ruh hali onu bununla yetinmeyerek dahasını yapmaya sevk edecektir: "Sırrıcemal çıkıp gittikten sonra Zehra kakhahalarla gülmeye başladı. İşte intikamın bir kısmını almıştı. Daha alacak pek çok intikamı vardı. Asıl intikamı Suphi'den alacaktı." (Nabizade Nazım, 2019, s. 108)

Sırrıcemal ümitsizlikle eve döner, Suphi'nin muhasabecisi Muhsin'i eve geldiğinde sorguya çeker. Suphi'nin durumunu öğrenir. "Bir fahişe için kendini feda etsin ha! Vay vefasız vay!.. Bir fahişe için!" (Nabizade Nazım, 2019, s. 111) diye büyük bir hayal kırıklığı yaşar. Muhsin'i kendisine âşık edip Suphi'nin kıskançlığını çekmek ister. İşleri karıştırmak korkusuyla vazgeçer. Diğer bir plana göre Muhsin'i Ürani'ye musallat etmek isterse de Muhsin'i bu işe sevk edecek parası yoktur.

Günlerce Suphi'yi döndürmek için bir şeyler yapma kaygısıyla yanar. Bu esnada sancıları, baygınlık nöbetleri oluyorsa da ehemmiyet vermez. Sarnıçtan su çekerken bebeğini düşürür. Artık bu bebekten sonra Suphi ile hiçbir alakası kalmamıştır. "Bu son felakete sebepse Zehra'ydı. Ah kör olasıca karı!" (Nabizade Nazım, 2019, s. 112) Ümitsizdir, Muhsin para getirmeyi azaltır, evdeki aşçı gider. Hizmetçi kadın da evdeki değerli eşyalar çalmaktadır ancak Sırrıcemal'in bundan haberi bile yoktur. Dalgın dalgın, bir hayalet gibi gezer. Yazar, Sırrıcemal'in intihar ettiğini bir gazete haberinden duyurur. Sırrıcemal baştaki korkusunu yaşamıştır. Onun için karısını feda eden Suphi bu kez onu bir "düşmüş kadın" için feda etmiştir. Sırrıcemal, Zehra'nın kaderini yaşamıştır: Önce aşkın verdiği mutluluk, sonra vehimler, sonra aldatılma ve en son olarak terk edilme. Bölümün son cümlesi "İşte Zehra'nın intikamı birer birer alınmaktaydı." (Nabizade Nazım, 2019, s. 113) olur.

Altıncı bölüm 14 sayfadır. Suphi'nin Ürani ile geçen günlerini anlatır. Suphi günden güne Ürani'ye iptila derecesinde bağlanmakta, neşeli günler yaşadığını sanıp Zehra ve Sırrıcemal'i unuturken Ürani çeşitli eğlenceler, hediyelerle Suphi'nin parasının suyunu çekmesini sağlamaktadır. Bu bölümde onun şuh, hafifmeşrep tavırlarıyla Suphi'yi kışkandırması yer alır. Çeşitli tiyatrolara, danslara giderler; tamamıyla batılı yaşantı süren ve batılı tavırda bir kadın Suphi'yi ele geçirmiştir. Suphi, fark etmeden Zehra'nın onun hakkında tasarladığı planı yerine getirmektedir. Ürani “düşmüş bir kadın” olarak tüm erkekleri müşteri gözüyle görür ve Suphi'nin arkadaşı Salih'i odasına davet eder. Suphi Ürani'yi kaybetmek istemez, başka biriyle görüşmemesi için tüm varlığını Ürani yoluna harcar.

Ürani'nin psikolojisi çok derinlikli olarak verilmemiştir. O, niyeti ve arzuları açıkça hissedilen bir kadın olarak konumlandırılmıştır. Ürani işveli bir kadındır. Suphi ile kol kola gezdikleri zaman herkese tebessüm dağıtır, cilveli davranır. Suphi bunların sadece kendisine yapılmasını istediği için Ürani'nin bu davranışlarından rahatsız olur ancak Ürani çekici hal ve konuşmalarıyla Suphi'deki bu hissin dağılıp gitmesini sağlar. Beyoğlu'nda bir baloya gittiklerinde de benzer şeyler olur. Bir gençle dans eden Ürani'ye kızan Suphi'nin öfkesi o kadar çabuk geçmez.

“Ürani içinden “Ooo! Bu gece beyimizin hiddeti ziyade” demektedir. Zaten bu buhranlardan gayet memnundu. Çünkü Suphi bu hâliyle kendi pençe-i teshirinde zebun kalmış olduğunu göstermekteydi. Bu suretle hem Zehra'nın istediği oluyor hem de Ürani'nin ekmeğine yağ sürülüyordu.” (Nabizade Nazım, 2019, s. 116)

Bu kısımda Ürani'nin niyeti anlatılırken Suphi'nin ona tutkusu ve aslında şuh tavırları için içten içe ondan nefret etmesi vardır. İşin esası Ürani de Suphi'den sıkılmış onu def edeceği günü beklemektedir.

“Hakikat-i hâle gelince hasm-ı ittırad olan, bir suret-i maişette birkaç aydan ziyade devam edemeyen Ürani, Suphi ile sürdüğü ömürden de artık bıkmıştı.

Zaten birkaç günden beri şu yapışkan herifin peşini bir dakika bırakmaması, canını sıkıp durmaktaydı. Suphi, gündüzleri işinin başında bulunup da geceleri gelmiş olsaydı, Ürani bu kadar çabuk bıkip usanmayacaktı.” (Nabizade Nazım, 2019, s. 125)

Yedinci bölüm 27 sayfadır ve Suphi'nin değişiminin, hayat felsefesinin anlatıldığı bir bölüm olmuştur. Zehra, Sırrıcemal'den intikam aldığı için memnundur ancak hesabı bitmemiştir. İntikamın en büyüğünün Suphi'den alınması gerekmektedir. Bu sebeple Muhsin'le evlenerek mağazanın gelirini ele geçirir. Suphi'ye biraz para verdikten sonra onun mağazadan gelirini ve ilişkisini keser. Suphi az ve sınırlı bir parayla geçinmenin yollarını

ararken Ürani kıyafet, ev değiştirmek ister; Suphi'ye pahalı hediyeler aldırır. Ürani, Suphi'nin tüm malını harcar, sonra da onu kovar. Kendi yaşantısına başka adamların parasını harcayarak devam eder. Suphi'nin aklına Sırrıcemal ve annesi gelmiştir. Sırrıcemal'i umursayamaz, annesinin fakirlikten sokaklara düştüğüne bile omuz silkmekle yetinir. Ürani'ye duyduğu hisler aklını ve vicdanını mağlup eder. 'İnsan yaptıklarını çeker', düşüncesiyle annesinin kaderini yaşadığını düşünür. Ürani'den af dileyen, eve kabulünü isteyen bir mektup yazar ama Ürani mektubu "Osmanlıca okuma bilmiyorum." diye okumaz. Suphi'nin hayatı hanlarda sefil ve pis bir şekilde devam eder, son olarak para kazanmak için tulumbacılık yapar. Bir yangın esnasında kaza ile baygınlık geçirirken bile Ürani'yi düşünür.

Ürani Suphi'ye en baştan itibaren hiç değer vermez. Onu sadece Zehra'dan aldığı para karşılığında kullanmıştır. Hayatına giren kadınların ona sevgisinden emin olarak onlardan kolaylıkla vazgeçebilen Suphi, rekabet ve kıskançlık duygusuyla Ürani'de vazgeçemez. Burada *İntibah*'ta Ali Bey'in Mahpeyker'e duyduğu hislere benzer bir durumdan söz edilebilir. Suphi'yi etkisiz bir hale getiren Ürani ona bütün malını harcatmış, hiçbir sevgi ve vefa emaresi göstermeden onu terk etmiştir. Suphi, Ürani'nin kendisine dönebileceğini düşünse de hiçbir şekilde bu gerçekleşmemiş Suphi'nin mektubunu okumaya bile tenezzül etmeyen Ürani, Suphi'yi çabuk unutmuş, başka erkeklerle aynı yaşantısına devam etmiştir.

Bu bölümde Suphi'nin iç dünyası yoğunlukla anlatılsa da Zehra ve Ürani'nin durumlarına da değinilmiştir.

Zehra planlarına yenisini eklemiştir: iş Muhsin'le evlenerek Suphi'yi kıskandırmak ister ancak bu plan Suphi'yi etkilemeyecektir çünkü Suphi Ürani ile zevk âlemine dalmış, neyi var neyi yoksa harcamaktadır.

"Zehra, vukuatın suret-i cereyanından gayet memnun olmaktaydı. İntikamının Sırrıcemal'e ait olan kısmı mükemmelen alınmış bitmiş olup Suphi'ye ait olan kısmı da pek yolunda devam etmekteydi. Marika'nın ve bahusus Ürani'nin teminatı yüreğine serin serin su serpmekteydi.

Zehra, işin sonuna kadar gitmek, intikamını tam almak için yemin etmişti. Yemininde hanis çıkmayı hatırına uğratmamaktaydı. Bu azim ve niyetin Suphi'ye muhabbetten ileri geldiğini de bilip durmaktaydı. Fakat zevk-i intikam, ihtisasât-ı âşkanesinin lezzetini unutturmaktaydı.

Suphi için Ürani vasıtasıyla hazırlamakta olduğu intikamı kâfi görememeğe başlamıştı. Birkaç gündür zihninde bir büyük plan hazırlamaktaydı: Muhsin, eve gelip gittikçe Zehra'nın nazar-ı dikkatini celb etmişti. Muhsin'e varıp mağazayı da ele geçirdiği takdirde Suphi'nin hem harabisini hem kıskançlığını celb ve davet edeceğini hesaplamaktaydı. Çünkü bu sayede bir kere Suphi'nin hem harabisini hem de

kıskançlığını celp ve davet edeceğini hazırlamaktaydı.” (Nabizade Nazım, 2019, s. 129)

Ürani Beyoğlu’nda kaldığı odasından sıkılmış, Suphi’nin ona karşı zaafını bildiği için tüm arzularını gerçekleştirirken onu araç olarak seçmiştir. Suphi’ye sonunda Büyükdere’de bir ev kiralamıştır. Suphi bu evi kiralayarak onu memnun edeceğini düşünmüş ancak bu heves de uzun süreli olmamıştır. Evin genişliği ve muhitinin güzelliği Ürani için yeterli gelmemiş, bir süre sonra bu hayattan da sıkılmıştır. Ürani’ye İstanbul’dan uzakta olmak sıkıcı gelir, yine gösterişli, hareketli hayatı özler.

“Hele mayıs nihayetlerinde evden dışarı çıkmaya bile gönlünde bir heves görmemekteydi. Küçük yaştan beri istînas peyda etmiş olduğu debdebeli, şaşaalı maişet-i sefihaneye avdet için can atmaktaydı.

Suphi hakkında zamirinde merkur olan nefret-i hafîye, gün geçtikçe başkaldırmaktaydı. Suphi’nin temellükatını pek soğuk, pek müz’ic görmeye başlamıştı. Suphi’nin kesesi gittikçe hafiflemekteydi. İşte Suphi, arzu olunan neticeye takrib edilmiş, baştan savmak zamanı gelmişti. Lakin elinde kalan akaratı da silip süpürmek için bir az daha dişini sıkmak lazımdı.” (Nabizade Nazım, 2019, s. 141)

Ürani’nin Suphi’den maddî istekleri bir türlü bitmez. Ev değiştirir, kıyafetler alır, Suphi’den madalyon ve küpe ister. Bunlarla kısa mutluluklar yaşasa da Suphi’nin parasının suyu çekince onu eve almaz, başka bir adamı eve almış olduğunu göstererek onu kovar. Aşağıdaki kısım Suphi’nin evde yattığı bir sabah Ürani’nin onu kovmadan önce hakaretler ettiği, nefretinin açığa çıktığı bölümdür:

“Daha ne vakte kadar böyle tembel tembel yatıp durmalı? Artık bıkmış usanmıştı. Suphi, enzar-ı mütemenniyanesini Ürani’ye dikmiş, melûl melûl bakmaktaydı. Ürani, bu bakışlardan daha ziyade bizar olmaktaydı. Hemen Suphi’yi silkip yere düşürerek ayağıyla çiğnemeye, elleriyle de vurmaya başladı. Suphi, hâlâ kemal-i tazarru ile yalvarmakta, Ürani’nin hiddetini teskine uğraşmaktaydı. ‘Sus bre baykusi!.. Sus. Geber, geber!’” (Nabizade Nazım, 2019, s. 144)

Sekizinci ve son bölümde, Suphi’nin cinayet işleyişine, cinayet kovuşturmasına ve Zehra’nın intikamının hayal kırıklığına uğrayışına, sonra da Zehra’nın kahrından ölümüne yer verilmiştir.

Zehra, Marika’dan Suphi’nin haberlerini almaktadır. Suphi, Zehra’nın istediği noktaya doğru savrulup gidiyorken Zehra bundan ne fayda göreceğini düşünür. Muhsin’in karısı olduğu hâlde neden Suphi’yi sevmektedir? Yazar, eserin başında engellenemez bir mizaç özelliği olarak gösterdiği kıskançlık gibi Zehra’nın sevgisini de yine bir “sevk-i tabî” olarak gösterir. Zehra, Sırrıcemal’in ölmesiyle bile tatmin olmamıştır.

“Muhabbeti de bertaraf, ya Suphi'nin bir ‘kaltak’ için kendisini feda etmek yolundaki tahkirine tahammül mümkün mü? Bu tahkir, Zehra'nın o kadar gücüne gitmişti ki o ‘hıncı’ yüreğinden bir türlü çıkaramıyordu. O hıncı, Zehra'nın hayatını, hissiyatını zehirlemişti. Mutlaka nefsinin intikamını almak lazım geliyordu.

İşte Zehra'nın en büyük vesile-i mazereti bu ‘öç’ meselesiydi.” (Nabizade Nazım, 2019, s. 158)

Muhsin romanda bir dekor konumundadır. Onun fikirlerini, hislerini bilmeyiz. Ürani'nin Suphi'yi kullandığı gibi Zehra da Muhsin'i kullanmaktadır.

“Zehra, Muhsin'i hiç sevememişti. Âdeta Muhsin'e yapma bebek nazarıyla bakmaktaydı. Bu da kendisi için bir azab-ı diğer tevlid etmişti. Fikren diğer birisinin malı olduğu hâlde, vücudunu Muhsin'e teslim eylemekten nefret etmekte, şu yaşayıştan hiçbir şevk, hiçbir zevk alamamaktaydı.

İnfialat-ı vicdaniyesini ketm ve hazmetmek, Muhsin'e karşı ca'lî tebessümler göstermek için cebr-i nefis eylemekte ve üzerine bu mecburiyeti kendi davet etmiş olmakla nefesine levn etmekteydi.” (Nabizade Nazım, 2019, s. 160)

Kıskançlık duygusunun içine düşen kişi son kısımlara doğru Suphi olur, Ürani onu evden attıktan sonra sokaklarda, eğlence yerlerinde ona rastlamak için dolaşır, bir türlü onu bulamaz ama daima onu düşünür. Sefil bir yaşantının içine düşüp gitmesine rağmen yine de Ürani'yi unutamaz. Hanlarda, otellerde kalır, bir lokma ekmeğe muhtaç olur. Tulumbacılık yapmaya karar verir, acemi olduğu için yangın kazası geçirir ve bu esnada bile Ürani'yi düşünür. Suça bulaşır ve serseri bir hayat yaşar. Bir akşam Ürani'yi başka bir adamla görerek hiddetlenir, pusuya yatarak onları kamayla öldürür.

Jale Parla *Babalar ve Oğullar* adlı kitabında Tanzimat romanlarındaki kişilerin yaşadığı kaderi Osmanlı'nın siyasî çöküşüyle ilişkilendirmektedir.

“Batılılaşmanın ilk aşamalarında bulunan İslam topluluklarında, babayı simgeleyen ‘adil hükümdar’ modeli tipik bir arayıştır. Nitekim Osmanlı kültürünün Batılılaşmasının ilk aşamalarında da hem siyasal hem de edebi söylem yoğun bir baba arayışını yansıtır. Bu ikonoplastik arayışta sık sık rastladığımız bir metaforla Tanzimat’ın korunmaya muhtaç bir çocuk olduğu fikri yinelenir.” (Parla, 2022, s. 16)

Yazının devamında *İntibah*’ta Ali Bey’in yetim ve sahipsiz kalışı hatırlatılarak önemli bir tehlikeye karşı savunmasız hâle gelen erkek çocukları şöyle anlatılır:

“Baba otoritesini sarsacak en büyük tehlike ve baba rehberliğinin yokluğunda oğulları baştan çıkaracak şeytan ise Batı’dan gelecek fen ve teknik değil, duygusallık ya da Tanzimat deyiimiyle ‘shevilik’tir. Tanzimat romanlarında ruh ve beden yalnızca birbirinden ayrı varlıklar değil, birbirine karşıt varlıklardır. Bedensel olan her şeye kuşkuyla bakılır. Shakespeare çevirilerinde duyularla beslenen imgelerin tümü sansür edilmiş ve yerlerine düşünsel imgeler konmuştur. Tüm romanlarda aşk, shevilik ve sevgi diye ikiye ayrılır; kadın kahramanlar da erkeklere olan bağlılıkları ruhani bir

sevgi mi yoksa duyusal bir şehvet mi olduğuna göre melek ya da şeytan olarak sınıflandırılır. Babalarını kaybetmiş ve İslâm kültüründen kopmuş genç erkekleri bekleyen en büyük felaket ikinci tür kadınların peşinden sürüklenmektir.” (Parla, 2022, s.19)

Ali Bey ve Suphi, iyi aile çocukları, beyefendi olarak tanıtılmış ve sonra ikisi de yukarıda sözü edilen ‘duyusal şehvevilik’ yaşadıkları bir kadının peşinde dönüşerek yuvalarına zarar vermişler, üstelik bir dönem hayatına giren hayat kadınlarını öldürerek katil olmuşlardır.

Tulumbacılık ile ilgili kısım gibi cinayet soruşturması kısmı da çok ayrıntılı anlatılmıştır. Yazarın psikolojik hususlar gibi bu mesleklere dair ayrıntıları da hassasiyetle işlemesi, *Zehra*’nın natüralist eserler içinde özel bir konumda olmasını sağlamıştır.

Cinayet kovuşturması neticesinde Suphi, cinayet zanlısı olarak tutuklanmamıştır ancak Zaptiye Nezareti böyle bir serserinin İstanbul’da bulunmasını uygun görmeyerek Suphi’yi Trablusgarp’a sürmüştür. Bunu yine Marika’dan öğrenen Zehra’nın, dünyası başına yıkılır çünkü intikam planı da dâhil her şeyi Suphi’nin ona dönmesi için yapmıştır. Suphi bu sürgünle Zehra için ölmüş gibi olmuştur. Zehra bu noktada yaptığı her şey için artık pişmandır. Suphi’ye kavuşma ihtimalinin ortadan kalkması Zehra için ölüm demektir. Bu kısımda onu yaşatan şeyin; intikam hırsı, oç alma duygusu değil, Suphi’ye kavuşma arzusu olduğu görülür. Tüm intikam planını Suphi’nin ona dönmesi için yapmıştır ancak Suphi’nin ortadan kalkması ve ona kavuşma ihtimalinin olmaması Zehra’da büyük bir hayal kırıklığı yaratır. Suphi’nin Sırrıccemal’i sevdiği günler bile onun için hasret duyulan bir an olmuştur.

“O isterdi ki Suphi, cezasını çektikten sonra nedametle gelip kendisine dehalet etsin de yine kendisinin olsun. Hâlbuki bu ümidi berheva olmuş, yani kendisi için Suphi artık ölmüş gitmişti. Zehra bu iftiraka tahammül edemeyeceğini görüp durmaktaydı. Yaptıklarına hep pişman olmuştu. Keşke Suphi, Sırrıccemal’i de seveydi de kendisinden ayrılmasaydı. Hiç olmazsa yüzünü görüp, sözünü işitebilirdi ya.

Suphi’yi kaybettikten sonra nazarında Muhsin daha ziyade müstekreh görünmeye başladı. Taştan bile imdat ve tesliyet umduğu böyle bir zaman-ı meyusiyette Muhsin’i hissiyatına karşı gayrimütehassis görmekten hiddetlenmekteydi. Suphi’den mahrum olduktan sonra ömründen de bir zevk ümit etmemekteydi. Bundan sonra yaşayıp da ne görecekti?..” (Nabizade Nazım, 2019, s. 168)

Zehra intihar etmeyi düşünür ama aklına ahiret gelir. Kendini öldürmenin büyük bir cinayet olduğunu düşünerek tövbe eder. Zehra’nın kişiliği için bu düşünce büyük bir çelişkidir. Sırrıccemal ve Suphi konusunda gözünü intikam bürüyüp her şeyi yapabilecek kadar öfkeli birinin sadece kendi tatlı canı söz konusu olduğunda aklına ahiretin gelmesi düşündürücüdür. İradesiyle her şeyi planlar, güçlü görünür ama yaptığı, sebep olduğu tüm kötülükleri kadere bağlar. Zehra intikamında aciz olduğunu görünce, ümitsiz kalınca aklına ilk kez olarak Allah

gelmiştir. Bu, Zehra'nın iradesizliğine ve zayıf kişiliğine delildir. Zehra bütün intikam planlarında kazanan olmayı beklerken kaybetmiştir. İşler iradesinden çıktığında ise her şeyi Allah'tan bilmiştir.

“Zehra'nın salabet-i dinîyesi yerinde olmak hasebiyle bulduğu delaile uzun müddet istinat edip durmayı takdire itiraz yolunda telakki eylemekteydi. Olan biten şeylerin hep mukadderat-ı ilahiyeden ibaret bulunduğuna hükmetmekteydi. Bu hâlde?.

Bu hâlde, intikamındaki maksadı hâsıl olamamış, beyhude yere kendisinin sebep-i felaket ve ızdırabı olmuştu.

Ömrü bu ızdırap ve işkence içinde yıpranmaktaydı. Bundan sonra dünyadan hiçbir kâın alacağını aklı kesmiyordu.” (Nabizade Nazım, 2019, s. 169)

Olaylar birbiri ardına gelir ama hiçbir Zehra'yı Suphi'nin ona yaşattıkları kadar etkilemez. Muhsin'den bir oğlu olur, iki hafta yaşar.

“Zehra, bu darbeyi taraf-ı ilâhiden kendisine bir işaret-i kahr ve ukubet addetmekteydi.” (Nabizade Nazım, 2019, s. 169)

Sonra da Muhsin ölür, Zehra buna sevinir. Zehra kötülük planları içinde inancını, tanrısını hatırlamazken şimdi onun vereceği ibretten, cezalardan korkmaktadır: “Hâlâ ukubet-i Rabbaniye'den korkmaktaydı.” (Nabizade Nazım, 2019, s. 169)

Zehra bir gün Mahmutpaşa'dan inerken bir kalabalık görür, ihtiyar bir kadının öldüğünü öğrenir. Aklına Münire gelir, ceset sedyeye konup götürülürken cesedin Münire olduğunu teşhis eder. Ölünün üzerine kapanır ve hüngür hüngür ağlarken kadını öper.

“Zehra, bu teessürle yatağa serildi. Artık bu gibi tecarip-i şedideye tahammül edemeyeceğini aklı kesmişti.” (Nabizade Nazım, 2019, s. 170)

Zehra'nın hastalığı gittikçe ilerler, hekim çağırılmaz, tedavi olmak istemez, komşularının çağırmasıyla gelen hekimin ilaçlarını da kullanmaz. Ömrünün son günlerini ümitsiz ve pişman olarak geçirir. Kıskançlığı ve hazırladığı intikam planı ona iyilik getirmemiş, yuvası dağılmıştır. Yaptıklarıyla vicdan azabı duyar ve bu vicdan azabı ancak Münire Hanım'ın ölümüyle ortaya çıkar, Suphi'ye kavuşamayacak olmak ise onun hayatla bağlarını tümünden koparır. Zehra, inancından dolayı intihar edememiştir ancak hastalığı için tedavi olmayarak ölümü bekler bir hâle gelmiştir.

“Yatak içinde bîtabane, meysane yattığı sırada havatır-ı maziyesi hep birer birer katmer kaldırdıkça azap ve ızdırabından kıvrınmakta ve şu ızdırab-ı vicdanî, ızdırab-ı maddîsini arttırıp hastalığını iğlak eylemekteydi.” (Nabizade Nazım, 2019, s. 171)

Zehra bazı yönlerden *İntibah* ile benzerlik taşımaktadır. Suphi ile Ali Bey ‘düşmüş kadın’lara bağılılıkları yönünden benzerlik taşısa da romanın sonunda herkesin cezasını bulma durumundan ibret çıkarma konusunda Namık Kemal gayet açık bir şekilde “Son pişmanlık fayda vermez.” öğütü verirken Nabizade Nazım bunu kişilerin ruh hallerine ve kaderlerine gizleyerek yapmıştır. Bunda akımlarının farklı oluşunun etkisi vardır.

İntikam planı yapan Zehra; emellerine ulaşamamış, hislerinin kurbanı olmuştur. Zehra’nın öfkesi Sırrıcemal, Sırrıcemal’in çocuğu ve Münire’nin ölümüne; Suphi’nin ise Sırrıcemal’le kurmak istediği düzenin bozulmasına sebep olmuştur. Daha sonra Zehra’nın bebeği iki hafta kadar yaşamış ve ölmüştür. Zehra’nın hastalıklı ruh hali, kıskançlığı, intikam arzusu ve Suphi’nin kadınlar konusundaki iradesizliği, şehvet düşkünü oluşu zincirleme felaketlere sebep olmuştur.

Suphi, patronu Şevket Bey’in kızına acıyarak ona yaklaşmış, onunla evlenmiştir. Onun kıskançlığını ve öfkeli tabiatını değiştirememiştir. Sırrıcemal de Zehra’nın öfkesinden nasibini alınca Suphi ona da acımıştır. Ürani’nin isteği ve cilvesine kanıp onun doğum günü davetine gitmiştir, gelişen ilişkileriyle de servetini kaybetmiştir.

Zehra’nın, kadınlık gururunu kurtarmak için tuzak olarak başka bir kadını kullanması ve intikamını alırken tüm zorbalığını kullanmayı mazur görmesi ile ümitsiz, çaresiz kaldığında Allah’ı düşünmesi, intihardan korkması Zehra’nın kişiliği için büyük tezat oluşturmuştur.

Münire Hanım, Zehra’ya yardımcı olması amacıyla genç bir cariye olarak Zehra ve Suphi’nin evliliğinin bozulmasına sebep olmuş, Zehra tarafından evden atılarak kimsesiz bir şekilde ölmüştür. Sırrıcemal, yuvasını bozduğu kadının vesveselerini sırasıyla yaşayarak terk edilmiştir. Ürani, sefih yaşantısıyla gururunu kırdığı adam tarafından öldürülmüş, Suphi süfli hayatının bedelini ağır ödeyerek parasız kalmış, suça bulaşmış, bir cinayet kovuşturmasında şüpheli olarak sürgün edilmiştir. Zehra da bunlara sebep olmanın vicdan azabıyla ve intikamını alamamanın ümitsizliğiyle ölmüştür. Suphi hariç hepsinin ölmesi yönüyle de *İntibah*’a benzemektedir.

Psikolojik olarak değinilmesi gereken diğer bir önemli konu intihar olgusudur. Edebiyatımızda kölelik ve aşk konusunu işleyen *Sergüzeşt* romanında Dilber isimli cariye tıpkı Sırrıcemal gibi ümitsiz kalarak intihar etmiştir. Sırrıcemal’in intiharında acizliğin yanı sıra pişmanlık da vardır. Zehra gibi hanım olmaya kalkmış ancak Suphi’yle bir hayat kuramamıştır. Dilber’in intiharı tam bir ümitsizlik içerirken Sırrıcemal’in intiharı ümitsizlik ve pişmanlık hissiyle de yapılmıştır. Sırrıcemal’in sosyokültürel anlamda değersiz bir sınıfa mensup oluşu,

cariye oluşu da bunda etkili olmuş; tutunacak dalı kalmayınca çözümü intiharda bulmuştur. Ölümü çok ses getirecek bir olay haline gelmemiş, yazar bir gazete haberiyle bunu dolaylı olarak sunmuştur.

“Sırrıcemal, bu çıkmazda kendini ortadan kaldırmayı tek çözüm olarak görür. Daha önce neler neler yapacağını söyleyip de hiçbir şey yapamaması, sonunda kendini sarnıca atması şahsiyetinden kaynaklanır, Üç kadın kahramandan Zehra, Sırrıcemal ve Ürani birbirinden farklı psikolojik yapıya sahiptirler. Zehra; kıskançlığın, Sırrıcemal; sevgi ve şefkatin, Ürani; (günü birlik yaşayan) nerde akşam orda sabah fikrinin sembolüdür. Zehra'nın tersine başkalarına kötülük yapamayacak bir karakterde olan Sırrıcemal, sonunda kendini ortadan kaldırır. Ne aşkını paylaştığı Zehra'ya, Ürani'ye ve ne de kendisini terk eden Suphi'ye zarar vermez. Zehra ve Sırrıcemal kendi kendisini yıkıma sürükleyecek tohumları bünyesinde taşıyan iki çaresizdirler. Zehra, yazgısına karşı çıkmaya çalışır ama başaramaz. Sırrıcemal'in sonu beklenen sonudur.” (Tekşan, 1988, s.147)

4.3.2. Kadın ve Aşk- Evlilik ilişkileri

Tanzimat romanında dikkati çeken önemli bir kurgu tekniği, tesadüflüklere sıkça yer verilmesidir. Müslüman Osmanlı kadınının sosyal hayatı çok geniş ve renkli olmadığı için bu tarz tesadüflere yazarlar mecbur kalmıştır da denebilir. Zehra için muhabbet ve aşk, kitaplarda okuduğu bir şeydir. Annesini çocuk yaşta kaybettiği için anne- baba ilişkisine şahit olmaz. Suphi'yi görür görmez hayâller kurmaya başlayacak, hiçbir ders ve terbiye ile sakinleştirilemeyen kıskançlığı hayâlî rakipleri boğmak suretinde kendisini gösterecektir. Yönetici, koruyucu ve yönlendirici baba figürü olarak burada Şevket Bey görülür. Suphi'yi, kızı için uygun bulmaktadır. Bir gün mağazanın işleri sebebiyle eve davet ettiği Suphi'yi bahçedeki Zehra'yı izlerken görür. Suphi de Şevket Bey'den bu kızın huysuzluğunu ara sıra dinledikçe ona acımaktadır. Bir konuşmalarında Suphi'nin Zehra için “Huysuz olsun!” (Nabizade Nazım, 2019, s. 27) sözünü de duyunca Şevket Bey, gençleri evlendirmek için harekete geçer çünkü Zehra'yı kıskançlığından kurtarmak umudu için evlendirmek dışında bir umudu kalmamıştır. Suphi'ye “Kızımı sana teklif etsem?” (Nabizade Nazım, 2019, s. 29) diyerek niyetini açık eder. Suphi'nin de Şevket Bey dışında bir büyüğü, hamisi yoktur, Suphi başına nice felaketler getirecek bu kızı minnetle kabul eder.

Nikâhları kıyılır, düğün oluncaya kadar birbirlerini doya doya izleyebilmek için fotoğraflarını birbirlerine verirler. Düğünden sonra birbirlerine “Senin için ne ızdıraplar çektim.” (Nabizade Nazım, 2019, s. 37) diyerek aşklarını ilan etmiş olurlar. Ama tesadüflük ve kaderin cilvesi bu evliliği bir ıstırap hâline getirecektir.

“Zehra'yı kolları içinde tuttuğu zaman o hazine-i saadete nailiyetten dolayı kendi kendini tebrik ederdi. Bu defineyi bir gün olup da elden çıkarabilmek ihtimal-i

meşumu hatırına kâh kâh uğradıkça ölüm terleri dökerdi. Sevdiğinin yanında bulundukça onu her türlü afet-i melhuzeden muhafaza edebilirmiş gibi bir an ayrılmak istemezdi. Birbirinin aguş-ı vefasını en metin bir mevzi-i müstahkem addederlerdi. Birbirini nazarlarıyla teşci eylemekteydiler. Gafil çocuklar!” (Nabizade Nazım, 2019, s. 41)

Kısa süren sefa günlerinden sonra Suphi atıyla bir gün gezintiye çıkar ve Zehra bir kıskançlık nöbeti geçirir.

Suphi’nin annesi Münire Hanım’ın Zehra’ya yardım etmesi için bir cariyeye getirmesi ile işler değişir. Bu güzel cariyeye gelir gelmez varlığıyla Zehra’yı rahatsız etmeye başlamıştır. Suphi, güzelliği sebebiyle ilgisini çeken Sırrıcemal’e Zehra’nın öfkesiyle daha bir ilgi beslemeye başlamıştır. Zehra’ya duyduğu acıma hissini Sırrıcemal’e de duyar. Çünkü Zehra’nın sert tabiatından sürekli azarlanan bir kız olmasına rağmen buna katlanması Suphi’yi etkiler ve istemsiz bir karşılaştırma içine girer.

“Sırrıcemal, daima nazar-ı tahayyülü önünde nemli gözleri bükük boynu ile arz-ı endam etmekteydi. Fakat bu hâl-i mahzunane içinde de letafetine, cemaline hiçbir hâlel gelmemekteydi.

Bu hayal-i mahzun gözünün önünden ayrılmamaya başladı. Önceleri Suphi bu hâli Sırrıcemal’e olan merhamete isnat etmekteydi. Fakat gün geçtikçe hissiyatının başka bir surete girdiğini hissetmeye ve kendisini levh ü tevbihe başladı. Hissiyat-ı tabiiye cereyanı önüne sedd-i mümanaat çekilemez.

Bir gün geldi ki Suphi gönlünde Sırrıcemal için bir meyl-i şedid bulmaya başladı. Bir hayli zaman kendisini şüpheler içinde avutmaya çalıştıysa da muvaffak olamadı. Bu neticenin tahakkuku, zavallı çocuğun istirahat-ı fikri için bir darbe-i indiras oldu.” (Nabizade Nazım, 2019, s. 53)

Sırrıcemal, Suphi’nin odasına hizmet etmek için geldiği bir gün Suphi onunla konuşma imkânı bulur, konuşmanın devamında birbirlerine aşkı itiraf ederler. Bu günden sonra Suphi de Sırrıcemal de değişmeye başlar.

“Tesadüf ettiği yerde Sırrıcemal’i gözleriyle yiyecekmiş gibi kemal-i hırs ve iştiha ile bakmaktaydı. Mümkün olsa günden güne ateş almakta olan hırs ve arzusunu teskine can atmaktaydı. Fakat Zehra’nın gün geçtikçe dört açılan enzar-ı dikkat ve tecessüsü altında bir türlü cesaret bulamamaktaydı.

Sırrıcemal ise ilan-ı muhabbet gününden, yani hayalatının yevm-i tahakkukundan beri biraz kesb-i istirahat eylemişti. Bir kemter cariyeye olduğu hâlde efendisinin mazhar-i hüsn-i nazarı olmayı bir bahtiyarlık saymakta ve bu bahtiyarlık kendisine mahza hüsnü cemali sayesinde teveccüh eylediğini bilerek biraz acıyorsa da gururlanmaktaydı. Vakıa hanımını seviyor ve zavallı kadına da bu ilk göz ağrısı üzerine intihap ve istihsan olunmuş bulunmasına da sevinmekteydi. (Nabizade Nazım, 2019, s. 59)

Nazikter Kalfa'nın düşüncesiz bir sözünden sonra Zehra'nın kıskançlığı daha da artar ve Sırrıcemal'e düşman kesilir. Suphi'nin de Sırrıcemal'e bakışlarını gören Zehra ona da düşman kesilerek Suphi'yi kendisinden soğutur. Suphi'nin aşkı Sırrıcemal'i şımartmış, uysal olan tabiatı, hanımlık taslamak derecesine kadar gelmiştir.

“Suphi, Sırrıcemal'e olan ibtilasını âdeta izhar etmişti. İşte zavallı Zehra'yı canından bezdiren de bu ilan-ı iptilaydı. Kendisi gittikçe azap içinde yıpranıp solmakta iken Sırrıcemal'in gittikçe neşeler içinde açılıp serpildiğini görmekteydi. Hele beyinin gün geçtikçe kendisinden tebaüdle Sırrıcemal'e takarrüp edişini aşıkâre seyretmekteydi. Bu işkencelerin başlıca müsebbibini Münire addettiğinden, oğluna karşı olan gayz ve adaveti anası aleyhine de taslit etmekte ve kadıncağızı her vesile ile tahkir eylemekteydi.” (Nabizade Nazım, 2019, s. 66)

Suphi geceleri başka bir odada uyumaya başlar. Nazikter ve Zehra ikisini ne kadar gözetim altında tutsalar da Sırrıcemal gebe kalır. Sırrıcemal neşelidir ve günden güne güzelleşir. Sırrıcemal gücünü bu bebekten ve Suphi'nin aşkından alır. Zehra Suphi'ye ne kadar düşmanlık beslese de yine bu hâlde tahammül eder çünkü Suphi'yi çok sevmektedir.

“Birçok kereler gönlünü yokladı, Suphi hakkındaki muhabbetinin hâlâ berdevam olduğunu hissediyordu. Hâlbuki o Suphi'yi de düşmanları sırasında saymaktaydı. Bunca metaibe, bunca ezalara kendisini bilâ-ihitiyar katlandırın şey bu muhabbetin tesirat-ı hafîyesiydi. Bu tesirat, buz altından suyun akışı gibi vücudunu zahiren bildirmediği hâlde yine Zehra'yı tahammüle icbar eylemekteydi. Yoksa Zehra'ya kalsa... Heyhat! Zavallı kadının dünyada hiçbir hâmisî kalmamıştı; hangi cah-ı felaha iltica edebilecek!” (Nabizade Nazım, 2019, s. 71)

Sırrıcemal, Suphi'nin Zehra'ya dönmesi korkusuyla yaşar.

“Sırrıcemal'in bu ‘o zaman’ hiç hatırlıktan çıkmıyordu. Suphi'yi yanından hiç koyuvermemek arzusundaydı. Fakat onun envaî taltifat ile temin eylediği mecburiyet bu arzusuna mani olmaktaydı. Akşamlara kadar bin türlü şüphe içinde muazzep olduğu hâlde, akşamüstü Suphi'nin bir handesi, bir busesi o gibi tevehhümatı hatırdan çıkarıp atmakta ve işte bu vukuat her gün bu yolda tekerrür etmekteydi.

Birkaç defa vehimlerini Suphi'ye de açtı. Her defasında: "Çocuk olma Sırrıcemal'ciğim! Hiç nasıl olur?.. Ben sensiz nasıl yaşarım? Bunları hatırlıktan çıkar..." yolunda teminata ilaveten bir de meftunane buse almaktaydı..." (Nabizade Nazım, 2019, s. 75)

Sırrıcemal'in yerini muhafaza edebilmek, Suphi'yi elinden kaçırmamak için çeşitli planlar düşünmesi gerekmektedir. İlk amacı Suphi'nin Zehra'yı boşamasını sağlamaktır. Suphi'nin ise iç dünyasında daima bir muhasebe vardır, olanlar yüzünden kendini Zehra'ya karşı mahcup hissetmektedir:

“Zehra yüzünden gördüğü saadetlere yüreği cızladı. Zavallı kadın bütün âmâlini hep kendisini mesut etmek yoluna vakf ve esir etmişti. Hâlâ o kara saçlarına bürünüp de müsterihane uykuya daldığı zamanları tahattur ettikçe yüreği

kabarmaktaydı. Hele bir gün, hani Boğaziçi'nde yalının bahçesinde sabahleyin erkenden, kol kola gezinmekteydiler ya. İşte o zaman gayet sık bir koru altına geldikleri zaman yorulmuşlar, kaba otlar üzerine şöyle oturuvermişlerdi. Buradan deniz, ta Beykoz'a kadar tabak gibi görülmekteydi. İşte oracıkta birbirinin yanı başında, hiç şakk-ı şefe etmeyerek yarım saat kadar dinlenmişlerdi... Şu sükût içinde, kalplerinin hasbihalleri ne belîğane olmuştu! Suphi, mazisini bu suretle tecessüse başlayınca birçok nazlı katmerler zuhur etmekteydi. İlk gördüğü gün Zehra'nın gül fidanı yanındaki vaziyeti gözünün önüne geldi. Zehra, çatık kaşları, cevval gözleri, perişan saçlarıyla karşısında tecessüm ve teressüm etti. O günkü hissiyat ve hayalatı birer birer gelip geçmekteydi. O zamanki kıskanç, hırçın ve fakat muazzez kız, şimdi kimsesiz, meysus, muhakkar olarak ta orada, işte, işte şu ince yolun nihayetinde kimbilir ne kadar azaplar, gözyaşları içinde yolunu, kendisinden bir haber beklemekteydi. Bu yol üzerinde Zeytinburnu'ndan doğru gürültülü bir katar sökmüştü. Ah şu uzun katar kendisine Zehra'sını getiriverse!.. Heyhat, heyhat, heyhat!..” (Nabizade Nazım, 2019, s. 82)

Bu vicdan muhasebesi karşısında kıskanç, hırçın Zehra kaybeder; kuzu gibi uyumlu, itaatkâr Sırrıcemal kazanır ve boşanma gerçekleşir. Zehra, Suphi'yi çok sevmesine rağmen intikam hırsıyla yanıp tutuşmaktadır. İntikamı besleyen şey ona olan sevgisi ve bir gün Suphi'nin pişmanlık hissiyle Zehra'ya dönüp gelmesi ümididir. Yine de Suphi bu hâlde dönüp gelse tüm nefretine rağmen onu kabul etmeye hazır bir Zehra vardır:

“Zehra, Suphi'yi de düşman addetmekteydi. Düşman, fakat hâlâ sevimli düşman. O düşman hâlâ bu gün mütareke teklifinde bulunacak olsa, ona teslim-i silaha hazırı. Parçalanası kalp! Kör olası kalp!.. Hâlâ onu, o nankörü, o hercaî meşrebi seviyorsun! İşte bu hakikati Zehra boğup öldürmek arzusunda bulunmakta ve fakat daima elinin altından kaçırmaktaydı. Bu hayalet-i müstehzîye karşı kemal-i acz... Elleri bağlı durmaktaydı.

Fakat mutlaka intikam lazım, mutlaka nefret lazım. Ah nefret de güç, intikam da güç! Suphi'ye karşı kendisini müteeffir göstermeye çalışıyor, âdeta kendi kendisini aldatmaya uğraşıyordu. Hâlbuki kalbi, içten içe bu "düşmanına" karşı taraftarlık göstermekteydi. Bu teveccüh-i muzmerede husumet beslemekten geri kalmıyordu. Fakat mümkün mü? Zehra, Suphi'yi hâlâ seviyordu. Hâlâ seviyordu, işte hakikat bundan ibaret.” (Nabizade Nazım, 2019, s. 85)

Suphi'nin Ürani'nin doğumgününe gittiği günün tasviri bu ilişkinin gidişatını hissettirir. Ürani tarzı ve tavrıyla Suphi'yi alıklaştırır. Aklını başından alır ve süfli bir tutkunun başlangıcı burada görülür:

“Ürani, gayet açık saçık surette giyinmişti. Kolları hemen omuzlarına kadar açık, saçları perişan, arkasında beyaz bir yazlık fistan, lavantalar, pudralar sürünmüş, iki büyük lambayı yakmış, cemalini daha ne yolda parlatmak kabil ise hiçbirisinde ihmal etmemiş. Suphi'yi gayet laubaliyane ve işvebazane bir tavır ile karşıladı.

Suphi, şu manzaraya karşı alıklaştı. Ürani, rah-ı girizi çoktan seddetmiş, Suphi'yi odanın heva-yı sevda-bûyu içinde hapseylemişti.” (Nabizade Nazım, 2019, s. 94)

Suphi bu tuzağı her ne kadar fark etse de kurtulamayacak kadar güçsüzdür. Ürani'ye karşı duyduğu şüphe ona olan muhabbetini doğurmaktadır. Bütün roman boyunca izlenen kıskançlık duygusu, çeşitli vehimler Suphi'ye de bulaşmıştır. O bu hisleri Ürani'ye karşı duyacaktır. Ürani'nin ona sunduğu bu parlak, eğlenceli hayat onu yoldan çıkarır.

“Gözü bağlı olarak bir aşüftenin dâm-ı ihtiyaline tutulup gitmekte olduğunu hissetti. Derhal Sırrıcemal'in hayatı karşısında dikildi. Bu hayal kendisini levm etmekte, yüzüne tükürmekteydi. Suphi, elleriyle yüzünü setretmiş, bu hayale bakmaya cesaret edemiyordu. Ürani'den âdeta nefret etmekteydi.

Fakat su buhran-ı hissiyat hep gönlünün hengâme-i inkılabına delalet eylemekteydi. Suphi, o cereyan-ı buhrana tutulmuştu. Ürani'ye karşı içinden doğru yükselen nefret, şüphe yok ki bir muhabbetin mukaddeme-i tevellüdüydü. Adeta Suphi'nin Ürani'ye muhabbeti, nefret içinde peyda olmaktaydı.

Suphi, sokağa çıktığı zaman Ürani'yi sevmiş gitmişti.” (Nabizade Nazım, 2019, s. 99)

Sırrıcemal hiçbir varlığı kimsesi olmayan bir kadın olduğu için Suphi'ye çok bağlanmış, bu ilişkiden beklentilerini karşılayamayarak hayalkırıklığına uğramış, üzüntüden bebeğini düşürmüş ve ümitsiz bir şekilde intihar etmiştir.

“Aşçı bir iki aylığının teehhür-i tesviyesi üzerine çıkıp gitmiş, mutfak işi de hizmetçi kariya kalmıştı. Sırrıcemal ise hiçbir işe karışmayıp dalgın dalgın gezip oturmaktaydı. Gün geçtikçe mum gibi erimekte, rengi değişmekte, saçları dökülmekteydi. Hemen ağzına bir şey koymuyor gibiydi. Hizmetçi karı, Sırrıcemal'in şu hâlden istifade ile en kıymetli eşyayı birer birer aşırmakta, kadıncağızı yolup soymaktaydı.

Sırrıcemal, şu hâllerin hiçbirisinden haberdar değildi.

Bir gün gazetelerin birisinde şu havadis okunmuştu:

‘Makriköyü'nde istasyon civarında bir hanede Sırrıcemal Hanım namında birisi kendisini hanenin sarnicina atarak intihar etmiş olduğu işitilmiştir.’

İşte Zehra'nın intikamı birer birer alınmaktaydı.” (Nabizade Nazım, 2019, s. 113)

Sırrıcemal bu kaderi yaşarken Suphi, Ürani'ye tutulmuştur. Onu sever, kıskanır, gülüşlerini yalnız kendisine göstermesini ister ancak onun şuh davranışları, bir taraftan hoşuna giderken bir taraftan nefret damarını kabartmaktadır.

“Suphi, Ürani'yi ne kadar da kıskanıyordu. Sokakta kol kola gezdikleri zaman Ürani'ye doğru teveccüh eden enzar-ı ecnebiye, Suphi'nin kanını galeyana getirmekteydi. Ya Ürani'nin de tebessümleri ne kadar mebzuldü. Herkese güler yüz göstermekteydi. Suphi, vakıa Ürani'den henüz şüpheli değilse de herhâlde o güleryüzlerin, o cilvelerin hep kendisine münhasır kalmasını arzu etmekteydi. Ürani, birisine azıcık ziyade tebessüm edecek olursa, Suphi derhal kolunu vücuduyla kolu

arasında tazyik ederek yüzüne meftunane bir bakardı. Ürani bu geçici kıskançlık borasına alışmıştı. Her defasında meclubane bir nida ve eda ile bir "Supii!" deyince, Suphi'nin olanca hiddeti mahvolur giderdi. Fakat Ürani bir türlü tek durmazdı ki. Mutlaka bir çiftelilik edecek, mutlaka Suphi'nin kanını başına sıçratacak." (Nabizade Nazım, 2019, s. 115)

Ancak Ürani için Suphi her zamanki maceralarından biridir, Suphi'yi sevmez. Ürani, Zehra'nın tutmuş olduğu bir intikam aracıdır. Bu bakımdan Suphi'yi yolunacak kaz olarak görür.

Bu sefer Ürani'nin Suphi ile olan serencâmı da eskilerinden hiç farklı değildi. Bir kere Ürani Suphi'yi hiç sevmiş değildi. Sade, Zehra'nın maksadıyla kendi istifadesine çalışmaktaydı. Suphi'ninki de adi bir hevesten ibaret idiyse de ibtila derecesinde bir hevesti." (Nabizade Nazım, 2019, s. 117)

Suphi ile gittikleri bir tiyatro esnasında Suphi'nin arkadaşlarından Salih, Suphi ile görüşmeye geldiğinde Ürani Salih'e de davetkâr, şuh davranır. Salih bu kadının nasıl biri olduğunu anlar. Suphi bu hafifmeşreplikten hiç hoşlanmaz ve ertesi sabah bir daha dönmek üzere Ürani'den ayrılmayı kafasına koyar. Salih gün içinde Suphi ile rastlaşır ve Ürani ile ciddi bir münasebeti olup olmadığını sorar. Ürani'yle görüşmeyi istemektedir. Suphi bu münasebeti söylemekten utanır ancak Salih'e "Hayır, hayır, bir gecelik." (Nabizade Nazım, 2017, s. 126) dese de damarlarında rekabet hissi kabarır, Salih'ten önce Ürani'nin yanına koşar ve onun ayaklarına kapanır. Ürani istediğini elde etmiştir. Suphi duygularının esiri olmuştur, Ürani karşısında tamamen etkisiz kalmıştır.

"Fakat akşama kadar Suphi'nin yüreği oynamaktaydı. Saat on buçuğu geçmekteydi ki evin kapıcısı odanın kapısını vurdu. Suphi'nin yüreği hopladı. Kapıcı, Ürani'ye bir kartvizit tutuşturdu. Ürani gülerek kartı Suphi'ye verdi. Müstefsirane bakmaktaydı. Kâğıt, Salih'tendi. Şimdi Salih ile Suphi'den birisini intihab, yani birisini feda etmek Ürani'nin elindeydi. Ürani, şu hakk-ı intihabı Suphi'ye pahalı satmak niyetindeydi. Nazar-ı mütereddidanesiyle bu niyetini Suphi'ye de anlatmaktaydı. Suphi, bu manayı anlamıştı. Kemal-i tazarru edasıyla dedi ki:

- Canım senindir Üraniciğim!.. Hayatım senindir. Ne emredersen.

Ürani, kimseyi kabul edemeyeceğini söyleyerek o adamı savmasını tembih ile kapıcıyı geri gönderdi. Kapıyı kapayıp sürmeledi.

Suphi, Ürani'nin ayaklarına düştü. Ertesi gün Ürani'ye altmış iki liraya parlak bir bilezik alınmıştı." (Nabizade Nazım, 2019, s. 128)

Zehra Suphi'den intikam almaya devam eder. Mağazanın kâtibi Muhsin ile evlenir. Burada karşılıklı herhangi bir duygudan bahsedilmez. Muhsin'e dair hiçbir ayrıntıya yer verilmez. Zehra onunla sadece Suphi kıskansın diye evlenir ama Suphi'nin derdi Ürani'dir.

Uğruna harcadığı parayla ve ilgisiyle Ürani'yi kendisine bağlı sanmaktadır ama bu konuda yanılmaktadır.

“Suphi, hissiyat-ı mütegayyire ve mütenakızası arasında bir mukayese-i ciddiye yapıp da ihtisasatına münasip bir isim bulmakta âcizdi. Şu aczi olmasaydı Ürani'ye karşı olan hissiyatının âdeti bir zaruret-i bahiyeneden ibaret olduğunu teyakkun edebilirdi. Fakat şu zaruretin sevkıyatı gizliden gizliye icrayı tesir etmekte olduğu cihetle Suphi onun farkında olamıyor, sade o saikanın arzusuna kör körüne tebaiyet ediyordu.” (Nabizade Nazım, 2019, s. 140)

Ürani Suphi'ye çeşitli hediyeler aldırarak suretiyle Suphi'nin elde olan son parasını da bitirir ve onu defeder. Ne yaşadığını hâlâ anlamayan Suphi yine de Ürani'yi bırakmak istemez, ondan ümidini kesmez ve ona mektup yazar.

“Suphi'nin son ümidi yine Ürani'deydi. Şu hâl-i zaruret ve sefaletine acıyacak bir insan varsa o da Ürani'ydı. Ne yapıp yapıp Ürani'yi kendisine acındırmak lazımdı. Mafî'z-zamirini Ürani'ye tahriren i'lama karar verdi. Birkaç mektup yazıp yırttıktan sonra, şu mektubu yazdı:

Benim canımdan ziyade sevdiğim,

Bendeniz, sizin en edna bir kulunuzum ve sizi can-u gönülden seviyorum. Merhametinize muhtaç kaldım. Sevdiğim, artık bu kadar eziyet yetişir ve beni bu kadar huzurunuzdan tard etmeyin.” (Nabizade Nazım, 2019, s. 149)

Ama Ürani ona ve mektubuna değer vermez. Mektubu Osmanlıca bilmediği gerekçesiyle okumaz, okutmaya değer görmez.

Suphi parasız bir sefile dönüşmeye başlamıştır. Para kazanmak için son çare tulumbacılık yapmaya kalkışır, bir yangın esnasında bayılır ve hayâllerinde yine Ürani vardır.

“Suphi, artık hayatından kat'-ı ümit etmişti. Şu hâl-i yeis ve hatar-nak içinde bile Ürani'yi düşünmekteydi. Sevdiğinden şu suret-i faciada ebediyen mahrum olacaktı. Gözünün önüne Ürani'nin hayali gelmiş, kendisine enzar-ı terahhum atfetmekteydi.” (Nabizade Nazım, 2019, s. 155)

Zehra, Muhsin'in karısıdır ancak hâlâ Suphi'nin bir gün kendisine döneceği ümidiyle yaşar.

“Suphi'nin kendi ayakları altında yuvarlandığını görmek iştiahtındaydı. O lehib-i tahammül-sûz belki Suphi'nin sirişk-i nedame- tiyle sönecekti. Zehra, düşüncesini bu noktaya getirince birdenbire ric'at göstermekteydi. Çünkü o noktada baş gösteren hakikatten ürkmekteydi. Evet, kalbindeki ateş Suphi'nin nedamet sirişkiyle sönecek de bundan ne çıkacaktı? Zehra, bu neticeyi ‘tatmin-i intikam’ diye tevîl etmekteyse de bu tevil kendisi bile gülmekteydi ‘Kör olasıca kalp! Hâlâ onu seviyorsun!’” (Nabizade Nazım, 2019, s. 159)

Suphi sarhoş, fakir, sefil biri olarak sokaklarda yaşamaya devam eder. Bir gün bir faytonda Ürani'yi bir adamla görünce hislerini cerahat, Ürani'yi solucan olarak tasvir eder.

“Cerihası yine deşilmiş, cerahat akmaya başlamıştı. Kendisinden haberi olmadığı hâlde yürümekteydi.

Ürani'yi bundan evvelce de böyle bir rakip ile birlikte görmüştü. O zaman hiç müteessir olmayan kibri ve hiss-i rekabeti bu sefer fena hâlde yaralanmıştı.” (Nabizade Nazım, 2019, s. 161)

Bir akşam Ürani'nin evinin önünde Ürani ile âşığını bekleyerek onları kamayla öldürür. Cinayet soruşturmasında Suphi'nin mektubuna kadar inceledilerse de kâtilin kim olduğunu tespit edemezler ancak Suphi gibi bir serserinin İstanbul'da bulunmasını güvenli bulmadıkları için onu Trablusgarp'a sürerler. Bu kısımdan sonra Suphi'nin değil Zehra'nın dünyasını izleriz.

“Zehra, bu vukuatı da Marika vasıtasıyla haber aldı. Suphi'nin akibet-i ahvali kendi arzusuna hiç muvafık çıkmamıştı. O isterdi ki Suphi, cezasını çektikten sonra nedametle gelip kendisine dehalet etsin de yine kendisinin olsun. Hâlbuki bu ümidi berheva olmuş, yani kendisi için Suphi artık ölmüş gitmişti. Zehra bu iftiraka tahammül edemeyeceğini görüp durmaktaydı. Yaptıklarına hep pişman olmuştu. Keşke Suphi, Sırrıcemal'i de seveydi de kendisinden ayrılmasaydı. Hiç olmazsa yüzünü görüp, sözünü işitebilirdi ya.” (Nabizade Nazım, 2019, s. 168)

Zehra kahrolur, dünyaya küser. Suphi'nin olmadığı bir hayatta yaşamının da anlamı yoktur. İntiharı aklına getirse de yapamaz. Münire Hanım'ın ölümüne şahit olmak onu yıpratır. Hastalanıp yataklara düşer, ilaçlarını almaz ve ölür.

Zehra'da her ne kadar Zehra ve Suphi'nin aşkı, ilişkisi makul gibi görünse de Zehra'nın hastalıklı ruh hali, kıskançlığı bu ilişkiyi yıpratmıştır. Suphi'nin iradesiz, kadınlara karşı süfli hisleri de bu ilişkinin kötüye doğru gidişatını kuvvetlendirmiştir.

Çeşitli şüphe ve vehimler, korkuların olmasına sebep olmuştur. Suphi, tesadüfen karşılaştığı ve beğendiği tüm kadınlara âşık olduğunu sanmıştır ancak bu aşk iradesiz, sadakatsiz bir aşktır. Yazar Suphi'ye sürekli iç muhasebe yaptırır. Kadınları zihninde karşılaştırır, vicdan sorgulamalarına girer. “Tabir-i diğerle karısını maneviyatı sevmişti, şimdi Sırrıcemal'i cismaniyeti yani benliği sevmekteydi.” (Nabizade Nazım, 2019, s. 58) Zehra ve Sırrıcemal'e duyduğu hisler farklı türlerde acıma olarak görülse de Ürani'ye şehvet ve hırsıla bağlanmıştır.

Suphi hayatına giren kadınlarla kademeli bir değişim yaşar. Kadınların sosyolojik sınıflarının yansıması Suphi'nin hayatında da götölür. Ürani'de tamamen hevesinin kurbanı olan Suphi ondan sonra derbeder olmuştur. Hayatı, yaşayışı, zihni tümüyle bir alçalmaya doğru değişim gösterir. Beyefendilikten süfli yaşayan bir serseriye dönüşür.

Şevket Bey Suphi ve Zehra'nın evliliğini sağladıktan sonra aradan çekilmiştir. Dolayısıyla Zehra'ya mantık dâhilinde yönlendirme yapacak kimse kalmamıştır. Zehra'nın kardeşi Bedri'den ise isminin geçtiği yer haricinde hiçbir şekilde bahsedilmemiştir. Dolayısıyla Zehra'nın hamisi kalmamıştır, çevresinde iradesini dizginlemesini öğütleyecek bir büyüğü kalmamıştır. Sırrıccemal ise cariyeye olduğu için baştan sona dek güçsüzdür, kimsesizdir ve parasızdır. Güçlü hissettiği tek zaman Suphi'nin sevgisini kazandığı günlerdir. Suphi'yle geçirdiği her günü geçici bir kazanma mutluluğuyla bitirir. Sonra Zehra'nın vehimleri onda da görülür.

Sırrıccemal tümüyle ümitsiz kaldığı için intihar etmiştir ama Zehra'yı intiharından alıkoyan şey inancıdır. Yazar, ahiret inancının ve Allah'ın vereceği cezaların korkusundan özellikle bahsederek Zehra'nın intihardan caymasını sağlamıştır. Bununla birlikte Suphi de Zehra mağazayı alınca parasız ve işsiz kaldığını anladığında intiharı düşünür. Ancak dünya ne kadar karanlık gelirse gelsin yüreğinde bu kuvveti bulamaz. “Ölmek o kadar kolay bir şey görünmez.”(Nabizade Nazım, 2019, s. 138)

Yazar romanda intihar olgusunu üç kişinin üzerinde kurgulamıştır: Sırrıccemal, Suphi ve Zehra. İntihar üzerine düşünen Suphi ve Zehra bunu yapamaz ama üzerine bu kadar düşünmeyen Sırrıccemal eyleme hemen geçmiş ve emeline ulaşmıştır. Yazar iki kişisini intihar teşebbüsüne dahi sokmadan ve yalnızca bunu zihinsel bir değerlendirme yaparak özenilmesine engel olmak istemiştir. Ölmek o kadar kolay değildir ve ahiret vardır.

Yazar romanda yer alan üç kadın üzerinden çeşitli aşk katmanlarını işlemiştir. Bununla birlikte evlilik ve boşanma ilişkilerini ve evrelerini de anlatmıştır. Dolayısıyla Zehra'nın duygu değişimlerini ayrıntılı olarak işleyerek okurun olayları kendi vicdanında muhasebe etmesini sağlamıştır.

4.3.3. Kadın ve Sosyal Hayat

Zehra romanında kadınlar mensup oldukları sosyal çevre içinde tasvir edilmişler, bu çevredeki konuşmalarıyla yansıtılmışlardır. Nabizade Nazım'ın *Zehra*'daki bir diğer başarısı da budur. Anlatıcı romanda yer yer ağır terkipler kullansa da konuşmalar günlük yaşantıyı yansıtan gerçekçi konuşmalardır. Rum kızı Ürani, Rum Türkçesiyle konuşur. Zehra'nın kalfası

Nazikter, sokak ağzıyla konuşur. Suphi, bir bey hayatından sefih, rezil bir hayata doğru düşünüş yaşarken yazar, onun konuşmalarının da değiştiğini belirtir. Habibe Molla her eve girip çıkan, her şeyi halledebilecek kıvrak zekâlı bir kadındır, konuşması da ikna edici ve oyalayıcıdır. Zehra ile konuşmasında bu hissettirilir.

Zehra zengin bir ailenin kızı olarak seçkin bir eğitim almıştır ama sosyal çevresi aile ve komşularıyla kısıtlıdır. Dadısı Nazikter olmadan dışarı çıkmaz.

Sırrıccemal bir cariye olarak eve bağımlıdır ve çevresi sadece hizmetliler ve ev sahipleri ile sınırlıdır.

Ürani ise gayrimüslim bir kadın olarak fazlasıyla serbesttir. Erkeklerle rahat bir ilişki içerisinde. Onlarla nikâhsız yaşar, onlara tebessümler dağıtır, cilveli davranışlar sergiler; âşıklarıyla kol kola gezer, hatta Suphi yanındayken başka bir beye davetkâr davranır. Balolar, danslar, tiyatrolar onun için gündelik eğlencelerdir. Tanzimat yazarlarının kötü kadın/ hayat kadını imajını gayrimüslimler oluşturur. Dönemin yazarları Müslüman kadınları kötü ahlaklı biri olarak göstermemişler, kötü ahlak özelliklerini gayrimüslim kadınlar üzerinden vermişlerdir. Ürani bu şekilde, kötü bir hayat kadınıdır. Nabizade Nazım, Zehra'yı hem Müslüman hem de kötü, huysuz bir kişiliğe sahip olarak kurgulamıştır. Yazar, Zehra'yı intikamı için ne olursa olsun yapabilecek mizaçta çizmiştir.

Müslüman kadın; ailesinin, özellikle kocasının yanında anlamlıdır. İnancıdır ve ne olursa olsun yuvasına bağlıdır. Bu sebeple onu çeşitli sosyal çevrelerde göremeyiz.

Kadının bir erkeğe bağımlı olma hâli, sosyal hayatta yer alamamasının bir nedenidir. Bu romandaki kadınlar hangi sınıftan olursa olsun bir erkeğe ekonomik olarak bağımlıdır. Bu da kadınların özgürlüğünü, yaşamını kısıtlamaktadır. Zehra ekonomik olarak babasından kalan mirasa, Sırrıccemal Suphi'nin gelirine bağımlıdır. Ürani de aynı şekilde erkeklerden gelir elde ederek hayatını idame ettirmektedir.

Tanzimat dönemi yazarlarının dikkat çekmek istediği diğer bir konu ise kadının ekonomik özgürlüğü konusudur. 1890 yılında yayımlanan *Diplomalı Kız* romanında Ahmet Mithat Efendi, kadının ekonomik özgürlüğünün olması konusu üzerinde durmuştur. Roman kişisi her ne kadar gayrimüslim bir kız olsa da okuması sebebiyle hayatını kazanır ve kendi ayakları üzerinde durur. Tanzimat yazarları kadınlarımızın da bu hâle gelmesini ister ve bunu eserlerinde bir öneri hâlinde işler.

4.3.4. Kadınların Giyimi ve Dış Görünüşleri

Romanda Zehra, güzelliğinden ziyade iç dünyasıyla, Sırrıccemal güzelliği ve endamıyla, Ürani ise cilvesi ve hafifmeşrepliği ile belirgin olmuşlardır.

Suphi'nin gözünden hepsi sırasıyla izlenir. Suphi'nin Zehra'yı ilk gördüğü yer Şevket Bey'in evidir.

“Bahçede gördüğü vücut bir gül fidanının sararmış yapraklarını koparmakla meşgul bulunuyordu: Saçlarını külfetsizce bir deste-i perişan hâlinde toplamış, arkasına doğru atıvermiş. Kavuniçi renkli satenden bir hafif entari giymiş; entarinin kolları dirseklerini pek de tecavüz etmiyor, beyaz kolları meydanda; entarisinin göğüs düğmelerinden iki tanesi çözülmüş, içindeki gömleğin göğsü açılmış, beyaz sinisi nim görünmekte. Dar entari, sinisini istiabdan izhar-ı acz edecek derecedeydi.” (Nabizade Nazım, 2019, s. 21)

Sırrıccemal de Tanzimat romanlarındaki cariyelerin ekseriyetle olduğu gibi bir Kafkas güzelidir.

“Sırrıccemal bir ‘timsal-i cemal’ idi. Kafkas neslinin hüsn-ü ân güzelliği ile en ziyade meşhur olan şubesi efradından olduğunu yek-nazarda en müşkül-pesend gönüllere bile teslim ve tasdik ettirmekteydi.

Endamı gayet levendane olup "kadın" denildiği zaman hatıra ne mana gelirse o mananın tamamen şekl-i mücessemi idi.

Uzun boylu, iri yapılı olan bu vücudu öyle kaba saba bir şey sanmamalıdır. Bu iri yarılığı ile beraber bünyesi gayet nerm nazenindi. Beli ince, göğsü geniş, omuzları geniş, gerdanı uzunca, çehresi beyzî, kaşları, kirpikleri, saçları gür ve kara. Rengi pembemsi beyaz, elleri, ayakları, ağzı ufak, reftarı dil-pesend, gamzeleri dil-firib, hâsılı bir dilber-i âram-şikârdı.” (Nabizade Nazım, 2019, s. 46)

Suphi Sırrıccemal'e yakınlaştıkça onu Zehra ile karşılaştırır.

“Kızcağızın hüsnü cemal-i bî-bahasına munzam olan hüsn-i ahlak ve ulüvv-i cenabına mukabil mahza kendi yüzünden uğradığı şu felakete karşı iktidarsız, tesirsiz, hükümsüz kalmaktan pek müteazzi oluyordu. Lakin ne yapsın? Şimdiye kadar henüz Sırrıccemal'i yakından dikkatle bir temaşa etmemişti. Fakat şu sıralarda kızcağız nazar-ı dikkatini celbe başlamıştı.

Şu kızcağızda olan sabır ve tahammül karısında bulunsaydı ne kadar bahtiyar olacağını düşünmekteydi.” (Nabizade Nazım, 2019, s. 53)

Sırrıccemal, Suphi'nin sevgisini ve ilgisini ‘hüsn-ü cemâli’ sayesinde kazandığının farkındadır ve bundan gurur duyar.

Nazikter, yıllardır bu eve hizmet eden bir cariye olarak Sırrıcemal'i bir rakip olarak görür. Ona kızıp hakaret ettiği kısımların haricinde yazar, Nazikter Kalfa'nın da dış görünüşüne değinmiştir.

“Nazikter yine getirilmiş, hanenin yegâne ‘kâhyası’ olup kalmıştı. Oh, oh! Musibet yellozdan kurtulmuştu ya! Miskin bücür, sanki kendisini adam mı sanıyordu? Alimallah gelip de kendisinin gençliğini görmeliydi de şaşıp kalmalıydı. Hey kuzum hey!.. O zaman böyle derisi büzülmüş, solmuş değildi. Şimdi de ondan güzeldi ya. Orası lazım değil. ‘Sipah’ köyünde acaba kendisine bayılmayan genç mi vardı? Ya hele o kara gözlü yosma Sarkuh, kendisi için ne kadar yanıp tutuşmuştu.” (Nabizade Nazım, 2019, s. 84)

Marika ile Ürani'nin tasviri, romana girdikleri dördüncü bölümde bulunmaktadır.

“İhtiyarı gayet çirkin, çöp gibi ince olduğu hâlde, genci gayet güzel, etine dolgun bir nazenindi. Başına bir büyük tüylü kadife şapka koymuş, şapkasına merbut olan beyaz tülü çenesine kadar indirmişti. Siyah, düz, sade bir zarif fistan giymiş, eline yine o renkte bir şemsiye almış, mini mini ellerini siyah eldivenler içinde saklamıştı. İri, kara gözlerinden nur-ı zekâ saçılmakta, küçücük dudakları üzerinde şuhane bir tebessüm gezinmekteydi. Suphi, şu levha-yı şairaneye bir müddet bilâ-zevk baktı.” (Nabizade Nazım, 2019, s. 91)

Suphi, Ürani'nin evine gittiğinde Ürani'nin kılığı, Suphi'ye karşı niyetini açık eder vaziyettedir:

“Ürani, gayet açık saçık surette giyinmişti. Kolları hemen omuzlarına kadar açık, saçları perişan, arkasında beyaz bir yazlık fistan, lavantalar, pudralar sürünmüş, iki büyük lambayı yakmış, cemalini daha ne yolda parlatmak kabil ise hiçbirisinde ihmal etmemiş. Suphi'yi gayet laubaliyane ve işvebazane bir tavır ile karşıladı.

Suphi, şu manzaraya karşı alıklaştı. Ürani, rah-ı girizi çoktan seddetmiş, Suphi'yi odanın heva-yı sevda-bûyu içinde hapseylemişti.” (Nabizade Nazım, 2019, s. 94)

Suphi Ürani ile ilk sabahında gözlerini ondan alamaz.

“Fakat Suphi gözlerini Ürani'den de bir türlü ayıramıyordu. Ne vücut, ne eller, ne endam, ne renk, ne gözler, ne saçlar, bahusus ne şive, ne eda!..” (Nabizade Nazım, 2019, s. 95)

Zehra daha çok ruhsal yönü ile tasvir edilirken Ürani ve Sırrıcemal romanda dış görünüşleri ve güzellikleri ile yer almışlardır. Beyefendi olarak tanıtılan Suphi'nin ilk seçtiği kişi eğitilmiş, zengin bir ortamda büyüyen Zehra iken son seçimi ‘düşmüş bir kadın’ olur. Suphi'nin bir beyefendiden bir serseriye dönüşmesi, tercih ettiği kadınların karşılaştırması yoluyla verilir.

“Elfaz ve ibarat-ı müstehcene ve amiyanenin envainı öğrenmiş, bir vakitler Zehra gibi, Sırrıccemal gibi temasıl-i sabahat ve iffet ile hem ağuş-i visalken şimdilerde en çirkef karılarla düşüp kalkmaya alışmıştı.” (Nabizade Nazım, 2019, s. 157)

4.3.5. Kadın ve Mekân

Romanda mekân, olay örgüsüne bağlı bir çizgide ilerlemiştir. Güzelliğinden gözlerin büyüldüğü bir İstanbul tasviri yapılarak başlanmış, bu tasvire uygun şiir yerleştirilmiş sonra da romanın olayına başlanmıştır. Sonrasında Suphi’nin Şevket Bey’in evinde Zehra ile karşılaşması güzel bir bahçe tasviriyle verilir Zehra güller içinde gösterilmiştir. Sonra düğünleri yapılan Suphi ve Zehra’ya çok güzel bir köşk kiralanmıştır.

“Libade civarında mini mini bir köşk tutulmuş ve aile halkı oraya nakletmişti. Köşkün bir cephesi Kayışdağı’yla Erenköyü cihetine, arka cephesi tamam Libade ve Çamlıca’ya müteveccih olup bir tarafını deniz, diğer tarafını Uzunçayır almıştı. Bina, beş altı dönümlük bir bağ içinde bulunup civarında da büyük bir ekin tarlası bulunmaktaydı.

Köşk bir zemin katı üzerinde tek bir kattan ibaret ahşap bina olup beş oda, bir mutfaktan ibaretti. Binanın haricinde bir ahır ile bir arabalığa merbut hizmetçi odası vardı. Bu ahıra bir güzel Arap kırsağıyla bir tek Çukurova bağlanmış ve arabalığa da tek koşulu narin bir Mylord çekilmişti.

Köşkün ön cephesinde bir pencere önüne oturulup da nazar-ı temaşa şöyle bir etrafa gezdirilecek olsa görülecek manzara-i latifeyi seyre doyulamazdı.” (Nabizade Nazım, 2019, s. 37)

Soğuklar sebebiyle Cağaloğlu’ndaki eve geçmek Zehra için bir ıstıraptır. Çünkü bu evdeyken Suphi, arkadaşlarıyla akşam gezmelerine çıkar.

“Beş altı gün sonra soğuklar gereği gibi ilerlemekle cümleten kalkıldı; İstanbul’da Cağaloğlu civarında güzel bir haneye nakledildi.

Fakat Zehra’nın endişeleri, ızdırapları nihayet bulmuş olmadı.

Kış mevsimi zavallı Zehra için daha ziyade badiül-ızdırap ve helecan bir mevsim oldu. Çünkü Suphi bazı pek sevdiği arkadaşlarının icbarıyla bazı geceler Beyoğlu’nda gecikmeye mecbur olurdu. Bu teehhürlerin her dakikası Zehra için bir "sekere-i mevt" yerine geçmekteydi.” (Nabizade Nazım, 2019, s. 43)

İlkbaharda Boğaziçi’nin R. Köyündeki yalıya geçilir. Zehra ve Suphi burada huzurlu günler geçirirler. Mekânda genişliğin ruh üzerindeki iyi tesiri, seçilen evlerde kendisini gösterir. İnsanlardan uzak, geniş bir tabiatın ortasındaki yalıda Suphi ve Zehra huzur doludur. Suphi’nin arkadaşlarıyla akşam gezmelerine çıkabildiği şehre yakın ev ise Zehra için bir ızdıraptır.

Suphi'nin sosyal ve ekonomik düşüşü de mekânlarla hissettirilir. Zehra ile zengin görünümlü bir yalıda otururken Sırrıccemal'le Bakırköy'de sıradan bir evde, Ürani ile bir odada yaşamıştır. Ürani'nin evinden kovulduktan sonra hanlara, otellere sıkışıp kalan Suphi sefil bir hayatın içinde kendini bulur. Suphi'nin ekonomik ve sosyal düşüşü mekânlarla hissettirilir.

Zehra'nın huzurlu olduğu yerler insanın az olduğu, geniş ve şehirden uzak mekânlardır. Şehre yakın, tabiattan uzak, Suphi'nin başkalarıyla görüşmesi ihtimali olan evler ise Zehra'yı huzursuz etmektedir.

Kış olunca ev yine İstanbul'a nakledilir ancak bu kez Suphi, Sırrıccemal'in varlığı sebebiyle dışarı çıkmamaktadır. Zehra için bu daha dayanılmazdır.

“Eylül ortalarına doğru İstanbul'a nakledildi. Fakat bu nakl-i mesken evin eski istirahatini iade edemedi. Bir kere Zehra, oradaki dert ortağı komşularından cüda olmuş olup bu hâl zavallı kadını pek muazzep etmekteydi. Bundan başka İstanbul'daki evin tertibat-ı dahiliyesi tedkik ve tecessüs işinde ika-yı müşkülât eylemekteydi.

Bu kış Suphi'nin hiçbir gece dışarıda kalmayışı da Zehra'nın şüphelerini, kıskançlığını büsbütün tahris etmekteydi. Geçen sene bazı geceler ateş-i intizar içinde geçirdiği demleri bu sene aramaktaydı. (Nabizade Nazım, 2019, s. 65)

Suphi evdeki gürültüye ve huzursuzluğa dayanamaz. Bakırköy'de Sırrıccemal'le kalacakları güzel bir ev tutar:

“Makriköyü'nde, hemen istasyonun burnu dibinde, beş odalı kullanışlı bir ev tutmuşlar, zarifane bir surette döşeyip dayamışlardı. Yatak odasını yaldızlı, geniş, tel yaylı bir karyola ile küçük, fakat zarif bir çini soba tezyin etmekte olduğu gibi, yere âlâ bir Uşak halısı serilmiş, yatak tarafında duvara kıymetli, büyük bir Fergana seccadesi gerilmişti.

Odaların en büyüğü salon tarzında tertip olunmuştu. İki karşılıklı duvara birer yüksek konsol dayatılmış, bunların üzerine iki cesim billur endam aynası konularak önlerine de iki yüksek Japon lambası getirilmişti. Pencereleer cicim perdelerle örtülmüş, ortaya yüksek bir porselen soba kurulmuş, duvarlara kalın yaldız çerçeveli yağlı boya resimler asılmıştı. Bunlardan bir tanesi Kadri'nin bele kadar bir resmiydi ki ressam Hakkı Bey'in fırçasından çıkmıştı. Buruşuk alınlı, uzunca aksakallı, esmer renkli, ufarak mavi gözlü, zuhaf biçiminde ufak vişneçürüğü fesli, temizce giyinmiş olan bu adamın siması biraz ahmak simasını andırmaktaydı. Onun yanı başında ise, neresi olduğu pek malum olmayan bir kır resmi bulunmaktaydı; uzun, iki sıra kavak ağaçları arasında uzayıp giden bir tozlu yolun nihayetinde birkaç evin damları koyu yeşil ağaç kümeleri içinde ancak hayal meyal görünmekteydi. Onun alt tarafında, fırtınaya tutulmuş bir tekne resmi konulmuştu.” (Nabizade Nazım, 2019, s. 73-74)

Daha önce hiçbir evin dekorundan, özellikle tablolarından söz edilmezken Sırrıccemal ile yaşamak için döşenen evin tabloları Sırrıccemal ve Suphi'nin akıbeti hakkında bir ipucu verir gibidir. Daha önce Suphi'nin babası Kadri Bey'in simasından böyle açıkça

bahsedilmezken burada bahsedilmesi ve ahmak olarak nitelendirilmesi Suphi'nin Sırrıcemal'le macerasını ve daha sonraki yapacağı iradesizlikleri hissettirmektedir. Natüralistler determinizm kuralına bağlı olarak genetik aktarıma özel bir önem vererek bunu roman kişilerinin tavır, davranış, düşünüşleri ve hatta kaderlerine dahi yansıtmışlardır.

İki kadın da Suphi ile ilgili vesveseler yaşar. Bunlar yaşadıkları mekânlara benzemektedir. Zehra orman içindeki bir köşkte yaşar, sanrıda Suphi ile Sırrıcemal'i ormanda görür. Sırrıcemal ise istasyon yakınındaki bir evde yaşar ve Zehra ile Suphi ile ilgili sanrıyı vagon içinde görür.

Ürani'nin odası Beyoğlu'nda Derviş sokağındadır. Bu odayla ilgili bir ayrıntı verilmez. Sonradan Suphi'ye ev tutturacağı zaman Derviş sokaktaki odanın kasvetinden sıkılmış olduğu belirtilir. Suphi ile Ürani ilk günlerinde temiz bir kupa tutup Kâğıthane sefasına çıkarlar. Bu manzaranın güzelliği ve Ürani'nin neşesi Suphi'yi kendinden geçirir.

“Karşı tepeler üzerinde Kâğıthane yaylası alabildiğine uzanıp gitmekte, sağ tarafta Maslak tepeleri ve Büyükdere Caddesi'nin sıra ağaçları sanki vadinin şu taravetini temaşaya şitab gösteriyor" zannolunmaktaydı.

Sünnet Köprüsü'nün alt tarafında Alibey Deresi'nin de iltihakıyla genişleyip açılan sath-ı rakid, şuaât-ı şemsiyeye karşı göz kamaştırmaktaydı.

Şu menazir-ı latife, Ürani'nin cazibesi, neşesi ve bahusus konyağın tesiriyle Suphi'yi safasından gaşy eylemekteydi.” (Nabizade Nazım, 2019, s. 98)

Suphi Ürani'nin tiyatrodaki hafif davranışlarından hazzetmez. Ertesi gün sabah Ürani'den ayrılınca dolaştığı güzergâh açık ve uzun bir şekilde anlatılmıştır. İstanbul'un günlük yaşantısına dair ipuçları görülür.

“Bir baş, caddeyi yukarı doğru çıktı. Haçopulo Hanı'nın kapısından saptı. Hanın içinden geçip öteki kapısından tramvay yoluna çıktı. Sola kıvrılarak aşağı doğru inmeye başladı. Bu gece pek ziyade çiğ düşmüş, her taraf bembeyaz kesilmişti. Dükkânlar henüz açılmakta, halk mahmur mahmur geçip gitmekte; tramvaylar sessiz sedasız geçmekteydi.

Mecma'-ı Devair'in önünde arka yola saparak Tünel'in üst başına kadar geldi. Bir mavi bilet kendisini alt başa kadar indirdi. Oradan Köprü'ye doğruldu. Niyeti biraz gazete okuyup mağazaya gitmekti.

Köprü üzerindeki Kadıköy Kiraathanesi'ne girdi, çay ısmarladı. Eline bir Tarik gazetesi alarak mütalaaya başladı. Dalmış gitmişti. Neden sonra etrafa şöyle bir göz gezdirince karşı tarafta Salih'i gördü.” (Nabizade Nazım, 2019, s. 126)

Ürani'nin Büyükdere'de Suphi'ye kiralattığı ev anlatılır. Ürani yaşamaya, gezmeye eğlenmeye düşkündür, bu evi istemesinin sebebi de bu tarzda yaşayanlara özenmesidir.

“Ürani de bu hissiyata tebaiyetle Boğaziçi'nde bir ev tutmak hususunda Suphi'yi icbara başladı. Suphi bu arzuya da mümaşat gösterdi. Büyükdere'de Kefeli köyüne yakın bir ev kiraladılar. Döşediler, dayadılar. Yetmiş beş lira masrafla yerleştiler.” (Nabizade Nazım, 2019, s. 131)

Ürani eğlence hayatını sever, Beyoğlu'nda bir eve geçmek ister. Bu ev Suphi'nin kesesine çok büyük zarar verir ama Ürani'nin gülüşleri, iltifatları ona yeni bir hayat bahşeder gibidir.

“Derviş Sokağı'nın havası, Ürani'nin mizacına dokunmaktaydı. Şöyle geniş bir yerde, büyücek bir daire tutulmasını re'y etmekteydi. Hazır şu sırada evler boşken matluba muvafık bir daire bulunacağı me'muldü. Yine bir gün ikisi birlikte İstanbul'a indiler. Beyoğlu'nda hane hane dolaşmaya başladılar. Ürani, bir türlü ev beğenmiyordu. Kimisinin manzarası hoş gitmiyor, kimisi dar, kimisinin tavanı alçak, kimisinin salonu küçük, kimisi loş.” (Nabizade Nazım, 2019, s. 143)

Ürani Balıkpazarı'nda bir ev beğenir ve Suphi pazarlık etse dahi ev sahibi altı aylık kiraya razı olmayarak evi seneliğine kiralar.

“Ürani'nin memnuniyetine nihayet yoktu. Fakat Suphi şu beş on gün içinde dört yüz lira kadar sarf etmiş, iradı da azalmıştı.” (Nabizade Nazım, 2019, s. 143)

Suphi'nin elinde parası kalmaz, Ürani'nin sığıntısı gibi onunla yaşamaktayken Ürani onu kovar. Sirkeci'de bir otele yerleşir. Bu yaşantının tasviri Suphi'nin önceki yaşantısına göre içler acısıdır. Önce Sirkeci'de bir otel odası bulur.

“Sirkeci'de bir otelde geceliği dört kuruşa olmak üzere bir yatak kiraladı. Bu otelin yanı başındaki pis aşçı dükkânından da karın doyurmaya başladı. Daracık, hava almaz, güneş görmez, rutubetli murdar, örümcekli, alçak tavanlı bir oda içinde paslı, kırık bir demir karyola üzerinde katı bir ot minder ile incecik bir yün şiltenin kirli bir çarşafı örtülüp bir tane yün yastık ve bir pis yorganla setr ve ikmal olunmasından vücuda gelmiş yatağı içine girip de hâliyle mazisini mukayeseye başladığı zaman Suphi'nin ağlayacağı gelmekteydi.

Odada bir eski masa üstünde bir şişe şamdan ile ağzı kırık bir sürahi, çatlak bir bardak ve bir kirli havludan, bir de arkalı iskemleden başka mefruşat namına hiçbir şey mevcut değildi. Hatta odanın tek bir pencereciğinde perde filan da yoktu. Bu pencerenin yan taraftaki aşçı salaşının kirli damından başka hiçbir tarafı gördüğü yok...” (Nabizade Nazım, 2019, s. 145) Arnavut Hanı'na yerleşir. (Nabizade Nazım, 2019, s. 148)

Ürani'ye rastlamak ümidiyle bir süre Beyoğlu'nda çeşitli mekânlara bakar ancak ona bir türlü rastlayamaz. Sonra sefil bir hayata düşer, suç işlemek onun için gündelik bir iş gibi olmuştur. Hapse düşmekten gocunmaz bir serseri hâline gelmiştir. Sokaklarda düşüp kalkar. Cinayet kovuşturmasından sonra Suphi'nin sürgün edildiği mekân ise anlatılmaz.

4.3.6. Nabizade Nazım'ın Romanında Kadın ve Eğitim

Zehra'da kadın eğitime özel bir yer ayrılmamış olup bu konu, olay örgüsü, davranışlar ve tasvirlerin içinde verilmiştir. Zehra'nın varlıklı bir aile kızı olarak özel dersler ile piyano, kanun eğitimi aldığı belirtilmiştir. Babası, Zehra'nın çocukluğundan beri iyi bir eğitim almasını sağlamıştır.

“Talim ve hüsn-i terbiyeden imdat umarak çocuğa birkaç akıllı hoca da tutulmuşsa da tabiatın galebe çalmak mümkün olmamıştı.” (Nabizade Nazım, 2019, s. 17)

Zehra nikâhtan sonra düğün hazırlıkları esnasında piyano ve keman dersleri alır.

“Düğün tedarikine kemal-i gayretle devam olunmaktaydı. Bu zamanları Zehra mahir bir ustadan piyano ve kanun meşkiyle geçirmekteydi.” (Nabizade Nazım, 2019, s. 35)

“Hoşlanmadığı hâlde eşinin zevkine hitap etmek için kanun ve piyano öğrenen Zehra kendi isteğinin dışında babası ve Subhî'nin beklentisine cevap verecek aşamalardan geçirilir. Bu da aslında evlilik çağına giren genç kızların bir kadın/anne olarak önce babası sonra da eşinin terbiyesinden geçtiğini gösterir.” (Yıldız, 2018, s.163)

Zehra *Monte Kristo Kontu* romanını üç kez okuyacak kadar okuma kültürüne sahiptir.

Nazikter Kalfa görmüş geçirmiş bir kadın olarak sokak ağzıyla konuşmaktadır. Eğitimine dair bir bilgi yoktur.

Münire Hanım, gelinine yardım için pek güzel, genç bir cariye almıştır ama yaptığı şeyin ötesini düşünemeyecek kadar öngörüsüz bir kadın olduğu belirtilmiştir. Sırrıcemal'in gelmesiyle Zehra'nın artan kıskançlığını Suphi ona anlatacak olursa da Münire Hanım bunu anlamamıştır.

“Suphi, bu tahavvül-i hissiyattan bîhaber kalmamıştı. Hatta validesine birkaç defa işi çitlatmak istediye de Münire bu yolda terbiye görmemiş olduğundan validesi nezdinde tesiri nafiz icra edemedi.” (Nabizade Nazım, 2019, s. 47)

Sırrıcemal genç güzel Kafkas cariyedir. Ev işlerine, hizmete yardım etmesi için alınmıştır. Evde bir iki hizmet gördükten sonra güzelliği ve endamıyla evin beyi Suphi'yi kendine bağlamış, ondan hamile kalmış; Suphi ile başka bir eve taşınmıştır. Roman okuyabilecek kadar bir eğitimi vardır.

“Sırrıcemal bu hüküm ile müsterihane yemek yemiş, salonda salıncaklı sandalyesinin üstünde, yarıda bırakmış olduğu romanını mütalaaya koyulmuştu.” (Nabizade Nazım, 2019, s. 101)

Habibe Molla kulağı delik, gözü açık bir kadındır. Anlatıldığı kadarıyla biraz para görünce her şeyi yapabilecek, kötü işlere vesile olabilecek laf cambazı bir kadındır. Eğitimiyle ilgili bilgi yoktur. Marika ise yine Habibe Molla gibi kulağı delik, görmüş geçirmiş bir kadındır. Elinin altındaki kadınları para karşılığında kötü işler yapmaya sevk edebilecek bir gücü vardır. Ürani’yi Suphi’ye kardeşinin kızı olarak tanıtmış, Suphi ile ilgili bilgileri para karşılığında Zehra’ya aktarmıştır.

Ürani ise çocukken anasız babasız kalmış, genç güzel bir Rum kızıdır. Halası Fani, onu fuhuşhanelere küçük yaşta alıştırmış, kızın güzelliğinden faydalanmıştır. Tanzimat romanlarında gördüğümüz “düşmüş kadın”dır. Dansı, tiyatroyu, giyinip kuşanmayı bilir. Eğlence mekânlarına hâkimdir. Görgüsü daha çok kadınlığını kullanmak üstünedir. Eğitimine dair bir bilgi olmamakla birlikte Suphi’nin yazdığı mektubu Osmanlıca okumayı bilmediği için okumaz. Suphi’ye verdiği kartvizitteki adres Fransızca yazılmıştır. Buna göre Fransızca okuyup bildiği ancak Osmanlı Türkçesi okuyamadığı bilgisi elde edilmektedir.

Aldığı eğitime ve dinî terbiyesine rağmen Zehra’nın ‘sevk-i tabîîsi’ olan kıskançlık ve intikam hissi değişmemiş, azalmamış; aldığı eğitim iradeli davranmasını sağlamamıştır. Bu bakımdan romandaki başkişi Zehra’nın çelişkili bir kişiliği vardır. Tüm kötülükleri yaparken, aldatıldığı ve terk edildiği için birçok insanın hayatını mahveden bir intikam düzeni kurarken aklına inanç, Allah, ahiret gelmemiştir. Ama ümidi tükendiğinde, intiharın eşiğine geldiğinde aklına Allah gelir. Dinî bilgisinin ve Allah inancının kuvvetli olduğu belirtilir.

“Fakat tasmiminin ukubet-i uhreviyesi hatırına geldi. Kendini öldümenin de bir cinayet-i müdhişe olacağını düşündüğü zaman tövbe ve istiğfara müsaraat gösterdi. Lakin intiharını mazur göstermek için taharri-i delailden de büsbütün vazgeçmiyordu.” (Nabizade Nazım, 2019, s. 169)

4.3.7. Erkeklerin Kadınlar Hakkındaki Görüşleri

Romandaki erkekler içinde, üzerinde en az durulan kişi mağazanın kâtibi Muhsin’dir. İç dünyası hakkında hiçbir şey bilinmeyen Muhsin’in kadınlar hakkındaki görüşleri de bilinmemektedir. Yalnızca Sırrıcemal’e harçlık getirdiği bir gün duyguları ve çehresi bir cümle ile anlatılır. “Muhsin tab-ı hazinanesinin muktezası olan bir eda-yı fütürkarâne ve melulane ile söz söylemekteydi.” (Nabizade Nazım, 2019, s. 111)

Diğer bir kişi ise Zehra ve Suphi'nin evlilik bağı kurmasında yardımcı olan Şevket Bey'dir.

Kızı Zehra'nın üstüne titreyen Şevket Bey, Zehra ve Suphi'nin evlenmesinden kısa bir süre sonra sessiz bir şekilde vefat etmiştir. Bu da Zehra'yı ve Suphi'yi hamisiz bırakarak Zehra'nın his ve davranışlarında iradesizliği ön plana çıkarmıştır. Tanzimat Devri edebiyatı'nda koruyucu, güçlü bir figür olan baba görevini Şevket Bey üstlenmiştir. Şevket Bey'in vefatıyla aile düzeni bozulur.

Suphi ise hiçbir zaman baba iradesinde ve gücünde olamamıştır, Şevket Bey'in ölümünden sonra tabir-i caizse yoldan çıkmıştır. Nefsinin ve şehvetinin kölesi olmuş, evliliğini bozmuş, zevk ve iştret meclislerinde Ürani için varını yoğunu harcamıştır. Suphi örneği, *İntibah*'taki Ali Bey'den iç konuşmalar ve iç çözümlemeler ile ayrılır. Suphi sıradan bir çapkın değildir, Zehra'ya rastladığı ilk andan itibaren iç dünyasında aşka, muhabbete dair çözümlemeler olmuştur. Sırrıccemal hayatına girdiğinde Zehra ile onu bir karşılaştırmaya girişmiş ve vicdan muhasebeleri yaşamıştır.

Kırılma noktasının ne olduğu açık edilmeden Zehra'nın huşunetli tabiatına ve evin huzursuzluğuna dayanamayarak Sırrıccemal'e yeni bir ev tutmuştur. Sırrıccemal'i 'benliği' için sever. Sakin ve düzenli bir hayat ve Sırrıccemal'in karnında büyümekte olan çocuğu onun için yeterli gelmemiştir. Mağazasına gelen Ürani isimli bir Rum kızının gönül aldatici güzelliğine ve cilvesine kapılmıştır. Ara ara bir 'dam-ı iğfale' tutulduğunu hissetse de Ürani'nin başka erkeklere şuhane davranışları onda rekabet hissi ve hırs uyandırır. Zehra ve Sırrıccemal'e duymadığı şekilde sadakatle ona bağlanır. Ancak bu bağlanma hakikî bir aşk değil şehvî bir aşktır. Ürani ise diğerlerine nazaran onu hiç sevmemiştir. Suphi sürekli bir vicdan- şehvet muhasebesi içinde yaşayan bir adamdır. Ürani'nin ahlakını beğenmese de aklına arada Zehra, annesi Münire, Sırrıccemal gelse de şehveti aklına galebe çalar ve hayatının müthiş irtifa kaybettiğini anlayamaz.

Suphi başta Zehra'ya çok bağlı ve sevgi doludur.

“Zehra'yı kolları içinde tuttuğu zaman o hazine-i saadete nailiyetten dolayı kendi kendini tebrik ederdi. Bu defineyi bir gün olup da elden çıkarabilmek ihtimal-i meşumu hatırına kâh kâh uğradıkça ölüm terleri dökerdi. Sevdiğinin yanında bulundukça onu her türlü afet-i melhuzeden muhafaza edebilmiş gibi bir an ayrılmak istemezdi.” (Nabizade Nazım, 2019, s. 41)

Suphi, Zehra'nın öfkesinin mağduru olan Sırrıccemal'e acır. Daha sonra Sırrıccemal'le ilişkisi evliliğine mal olur.

“Önceleri Suphi bu hâli Sırrıcemal'e olan merhamete isnat etmekteydi. Fakat gün geçtikçe hissiyatının başka bir surete girdiğini hissetmeye ve kendisini levm ü tevbihe başladı. Hissiyat-ı tabiiye cereyanı önüne sedd-i mümanaat çekilemez.

Bir gün geldi ki Suphi gönlünde Sırrıcemal için bir meyl-i şedid bulmaya başladı. Bir hayli zaman kendisini şüpheler içinde avutmaya çalıştıysa da muvaffak olamadı. Bu neticenin tahakkuku, zavallı çocuğun istirahat-ı fikri için bir darbe-i indiras oldu.” (Nabizade Nazım, 2019, s. 53)

Suphi için Sırrıcemal ile Zehra vazgeçemediği iki düşünce olmuştur. Sırrıcemal ile ayrı bir eve çıksa da vicdan azabı yüreğini kemirmeye devam eder. Zehra ile mutlu günlerini anımsar:

“Zavallı Zehra!.. Zavallı Zehra!.. Fakat Zehra'nın hayali karşısında ötekinin, Sırrıcemal'in hayali dikilmiş durmuştu. İki hayalin yekdiğerine atfettikleri enzar-ı hışım ve gazap, Suphi'yi titretmekteydi. Suphi, karîbü'z-zuhur olan fırtınaya karşı bir siper görmemekteydi. Şu müsademededen çıkacak yıldırım, Suphi'nin mebna-yı âmâlini yakıp tahrip edecekti. Bir siper-i saika, bir siper-i saika.. Lakin ne gezer!..” (Nabizade Nazım, 2019, s. 83)

Suphi bir davetle evine gittiği Ürani ile sefih bir hayata dalar. Ürani ile olan anlarında, gece gündüz ayırmaksızın içki içtikleri anlatılır. Birlikte içtikleri içkilerin de etkisiyle Suphi'nin iradesi tamamen ortadan kalkar. Ondan ne kadar kurtulmak istese de başaramaz. Başka erkeklere karşı duyduğu rekabet hissi ve Ürani'yi kaybetme korkusuyla Ürani'nin kölesi olur. Suphi; Zehra, Sırrıcemal ve annesine karşı vicdan azabı duyar ve hayatının nereye gittiğinin de farkındadır ancak bu durumdan sıyrılarak harekete geçip Ürani'den kurtulamaz. Yalnız kalışı, zihninden geçenler, vicdan azabı ayrıntılı şekilde anlatılır:

“Suphi, nereye gittiğinden haberdar değilmiş gibi körü körüne yürümekteydi. Zihniyse Ürani ile meşguldü. İşte hissediyordu ki gönlünde, gönül neresi ise orada, şu karı için bir meyelan, şiddetli bir teveccüh var. Bu meyelan, bu teveccüh fikrini daima Ürani'ye doğru çekip sevk ediyordu. Muhabbet buysa demek oluyor ki Ürani'yi sevmekteydi. Suphi bu hakikati bir türlü hazm ve inkâr edemiyor ve fakat artık o esareten kurtulmaya da can atıyordu.” (Nabizade Nazım, 2019, s. 126)

Ürani'den kurtulmaya yaklaştığı yerler vardır ama onun zafiyetlerini iyi bilen Ürani, Suphi sıfırı tüketinceye kadar bekler.

“Suphi, hayaletten kaçıyormuş gibi gitmekteydi. Sanki arkasından bir pençe uzanacakmış da boğazına takılacakmış gibi ürkmekteydi. Peşine her nefeste büyür bir canavar düşmüş gibi helecan içinde adımlarını sıklaştırmaktaydı. Bu korkunun, kalbine birdenbire nasıl düştüğünü bir türlü keşfedemiyordu. Güya Ürani peşinden geliyor gibi gelmekteydi. Düşünüyordu ki, işte Ürani'den nefret etmekteydi, yani sevmiyordu. Ya şimdiye kadar sevmediği bir vücuda nasıl muallak kalmıştı? Niçin, niçin? Sırrıcemal'i, bîçare Sırrıcemal'i niçin feda etmişti? Zavallı Sırrıcemal, şimdi kimbilir ne kadar azap çekmekteydi. Kimbilir kendisine ne kadar lanet okumakta ve ihtimal, kendisini kimbilir nasıl bir ümit içinde gözlemekteydi. Sırrıcemal'in su-i

akibetine Suphi henüz âgâh değildi. Zehra'yı Sırrıcemal için feda etmişti, ya Sırrıcemal'i kimin için feda etmişti? Harc-ı âlem bir murdar karı için!.. "Ahhh!.. Karı ha! Kaskatı kalasıca!" (Nabizade Nazım, 2019, s. 136)

Suphi yaşadıklarını, yaptıklarını hatırladıkça intihar etmeyi düşünür ancak ölüm ona zor gelir. Yaşamayı kâr sayar, yaşadığı sefil bir hayat bile olsa yaşamak ister. Ürani Suphi'yi evden kovmuş olsa bile Suphi Ürani'den ümidini hâlâ kesmemiştir:

“Onun hesabına göre yaşamak, her hâlde yaşamaktır. Sefilse de yaşıyordu ya. Dünyadan ümidini kesmiş değildi. Ürani'den bile kat'-ı ümit etmiş değildi.

Zihninde birçok tertipler kurmaktaydı. Kâh eline bir piyangodan beş, altı bin lira geçmesini, bu parayla bir irat tedarik ettikten sonra hemen Ürani'yi çekip yanına aldığını, kâh Ürani kendisini arayıp bularak af dilediğini, kendisinin de o affı diriğ etmeyerek maişet-i mesudaneye tekrar başladıklarını, bilmem ne olduğunu tahayyül etmekte ve bu tahayyülattan hakikatmış gibi zevk ve lezzet almaktaydı.” (Nabizade Nazım, 2019, s. 148)

Suphi, romanın merkezinde olan erkek olarak romanda iç dünyasına Zehra kadar, belki Zehra'dan daha çok yer ayrılmış bir kişidir. Tanzimat romanı geleneğine bakıldığında mirasyedi, şehvet düşkünü, züppe kişiler eleştirilmiştir. Suphi de bunlardan birisi olmuştur.

Tesadüfün ona getirdiği kadınlara aşk hissiyle yaklaşmış, eve gelen cariye'nin güzelliğinden etkilenmiş, iradesizliğinin kurbanı olarak yuvasını dağıtmış, sonra da bir tuzak olduğunu bilmeden hayatına giren gayrimüslim, ‘harc-ı âlem’ bir kadın uğruna bütün varlığını harcamış; sefil bir hayata mecbur olmuş, sürülmüştür. Nabizade Nazım ne kadar açık etmese de Suphi'yi dönemin geleneği gereğince ‘ibret’ olarak kaleme almıştır.

4.4. Nabizade Nazım'ın Hikâyelerinde Kadın ve Kadın Eğitimi

Nabizade Nazım çok farklı sosyal çevrelerden kadınlara hikâyelerinde yer vermiştir. Bu kadınlar dinî ve sosyokültürel olarak farklı sınıfların temsili konumundadır. Kadınların aldığı eğitim açıkça verilmiş, açıkça verilmediği yerlerde de konuşmaları ve davranışlarıyla hissettirilmiştir. Kadınların eğitimi; hayatları hakkında karar almalarında, kendilerini ifade etmelerinde etkili bir konumdadır. Yazarın pedagojik eserlerinde kız çocuklarının ve dolayısıyla kadınların eğitimi üzerinde özellikle durulur. Medeniyetin gelişmesi kızların eğitimine bağlıdır.

Hanım Kızlara kitabında “Bundan sonra öyle havai romanlar ve şiirlerle iştigale kimsenin vakti müsait olmayacaktır. Roman okumak arzusunda olanlar Jules Verne gibi muharrirler görmek isteyeceklerdir, demek isterim ki yazılacak kitaplar fenniyat dairesine münhasır kalacaktır.” (Nabizade Nazım, 2016, s. 83) diyen yazar, bize okurların bundan

sonraki zevkleri ve yönelişleri hakkında bir değerlendirmede bulunduktan sonra kendi hikâyesi ve romanında görülebilecek bir tavır ortaya koyar. Hikâyeler artık fenden ayrılmayacaktır. Bu tavrı ve hikâyelerindeki üslup onun natüralizm akımının gereklerini uyguladığını göstermektedir. Örneğin yazar, *Karabibik*'teki Huri'yi çok sade ele alarak onun iç dünyasını, babasının gözünden izlenimini anlatarak bunu uygulamıştır

Bununla birlikte yazar *Haspa* hikâyesinde roman ile hikâyeyi net bir çizgiyle ayırır:

“Hikâye ile romanın farkı vardır. Roman bir vakanın ale't-tafsil hikâyesidir ki aza-yı vaka ile eşhas-ı vukuat üzerine kariûnin teveccüh ve hissiyatını celp ve cem'e her şeyden ziyade dikkat olunur.

Hikâye ise o vakanın sadece nakil ve rivayetinden ibarettir; tafsilata tahammülü yoktur. Ne söylenecekse birkaç sahife içinde söyleyip bitirivermelidir.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 242)

Buna göre yazarın kısa hikâyelerinde bile kişilerin psikolojisi, toplum içindeki yerleri ve dünyaya bakışları iyi konumlandırılmıştır.

Onun hikâyelerinde anne ve babanın çocukların hayatlarında, mizaçlarında çok etkileri olduğu görülür. Örneğin *Karabibik*'teki Huri öksüzdür, onun ekmek yaparken beceriksiz oluşu, evdeki işleri çekip çeviremeyişi ortaya koymadan evvel Huri'nin küçük yaşta öksüz kalışını anlatır.

Başka bir örnek olarak *Haspa* hikâyesinde Şahinde'yi, Behzat ve babası şekillendirir, kızın annesi hikâyede tamamen edilgen bir konumda kurgulanmıştır.

Yazar romanda olayın gerçek hayattan alınması gerektiğini ve romanın gerçekliği için bunun şart olduğunu savunmaktadır. Annesini hatırlamayan bir çocuk olan Nabizade Nazım'ın hikâyelerinde anneler zayıf figürlerdir. Kadınların daha çok eş kimliğiyle öne çıkarıldığı görülür. Nazmiye ve Huri okumamış, cahil kızlar olarak evlenmeleri istenen kızlardır. Hesna dayısının oğlu İhsan'a aşık olmuş onunla evlenmiş ama bu mutluluğu uzun sürmemiştir. *Hâlâ Güzel*'deki Fahriye, kocasının memuriyeti esnasında bir oğlu olmasına rağmen gönlündeki boşluğu başka bir erkekle doldurmaya çalışmış, sokakta gördüğü ve izlediği Emin'le bir aşk ilişkisi içine girmiştir. Kadınların eş olması ve bir evlilik içinde tasvir edilmeleri *Sohbet-i Şebane* hikâyesi harici tüm hikâyelerde görülür, adı geçen hikâyede bir kadın bulunmamaktadır.

Hikâyelerdeki kadınlara yakından bakıldığında birçoğunun iradesiz, güçsüz kişiler olduğu ve kadınların erkeklerle olan ilişkileri dâhilinde bir âşık, sevgili, eş, metres olarak

verildiği görülür. Bunun istisnası olarak kadının baba- kız ilişkisinde konumlandırıldığı *Karabibik* örneği verilebilir.

Yazar, kadının sosyal konumundan hareketle eğitim konusuna değinir. Tanzimat ilk nesil yazarlarının yaptığı gibi o da kadınların eğitim görmesi gerekliliğini savunur. *Bir Hatıra* hikâyesinde sıradan bir bağcı ailesinin kızının eğitiminden söz edilir. Kızının okuma yazma bilmeyişine üzülen bir baba görülür. *Bir İftirak* hikâyesinde bir kont kızının seçkin eğitim alışından, ahlakının güzelliğinden bahseder. Tüm hikâyelerde kadının ahlakı ve eğitimi konularına dolaylı yollardan mutlaka işaret edilir.

Kadınları incelerken hikâyelerin kronolojik sıralandığı Dergâh Yayınları tarafından basılmış *Karabibik ve Diğer Hikâyeler* (2017) kitabının sıralamasına sadık kalınacaktır.

İncelenecek hikâyeleri ve kadın karakterleri şöyle bir tablo ile göstermek mümkündür.

HİKÂYE SIRASI	HİKÂYE ADI	HİKÂYEDE İNCELENEN KADINLAR
1	<i>Bir İftirak</i>	<i>Matmazel Di...</i>
2	<i>Yadigârlarım</i>	<i>H..., K..., Arap sûtanne, yanında büyüdüğü kadın, A...</i>
3	<i>Bir Hatıra</i>	<i>Anastasya</i>
4	<i>Zavallı Kız</i>	<i>Hesna, S...</i>
5	<i>Sevda</i>	<i>Nazmiye</i>
6	<i>Hâlâ Güzel</i>	<i>Fahriye</i>
7	<i>Karabibik</i>	<i>Huri, Eftalya</i>
8	<i>Haspa</i>	<i>Şahinde</i>
9	<i>Seyyie-i Tesamüh</i>	<i>Beyhan</i>
10	<i>Sohbet-i Şebane</i>	<i>Kadın yoktur.</i>

4.4.1. Kadınlar ve Kadınların Psikolojileri

Nabizade Nazım, genel olarak hikâyelerindeki kadınları zayıf, güçsüz kişilerden seçmiştir. Onun hikâye kadınları çok derinlikli, ayrıntılı bir psikolojiyle işlenmemişlerdir.

Karabibik'teki Huri kaba saba bir kız iken *Hâlâ Güzel*'deki Fahriye kocasına tutku derecesinde âşık, nazik, neşeli bir kadındır. *Yadigârlarım* uzun bir hikâye olmasına karşın hikâyedeki kadınlar derinlemesine işlenmemiş, yalnızca hikâyenin anlatıcısı olan kişinin sevgilileri olarak görünmüşlerdir.

Zavallı Kız hikâyesindeki Hesna'nın kocası, ona karşı ilgisizdir ve sefih bir yaşantı içindedir. Hesna'yı bu üzüntü öldürür. *Bir Hatıra* hikâyesindeki Anastasya kocasının memuriyetiyle ondan uzak kaldığı yıllarda hasta olması sebebiyle ölmüştür. Bunların haricinde *Haspa* hikâyesindeki Şahinde, hikâyede çocukluğunu da genç kızlık dönemini de takip edebildiğimiz biridir. Kadınlar genel olarak farklı ruh hâllerinde betimlenmişlerdir. Ekseriyetle kahraman anlatıcının tercih edildiği bu hikâyelerde, erkek tarafından anlatılan kısımlara göre kadın bakış açısıyla olan kısımların azlığı dikkat çekicidir. Kadınların iç dünyalarının anlatıldığı bölümler ise ilahi anlatıcı vasıtasıyla görülmektedir.

Nabizade Nazım, bazı kadın ve erkekleri çok duygusal tasvir etmiştir. Hikâye kişileri aşklarını, duygularını çok coşkulu yaşarlar ancak kadınların psikolojileri ayrıntılı verilmez. Hikâyelerdeki kadınlar sırasıyla incelenecektir.

Bir İftirak hikâyesinde gece sahnesiyle açılan bir şatonun içinde ocaktan süzülen solgun ışığın yüzüne çarptığı Matmazel görülür. Hikâyenin devamında ışığın aydınlattığı yüzün ağladığı fark edilir. Harap yüzü tasvir eden yazar kızın tam olarak neden ağladığını okura anlatmaz. Matmazel gece şatoyu terk ederek sevdiği adamla kaçır. Perişan olan babasına günler sonra gelen mektup, kızının intihar ettiğini haber verir. Mektupta kızın aşkıdan beklentisinin karşılanmadığı ve hayal kırıklığıyla canına kıydığı anlatılır. Çünkü sevdiği adam onu odalık yapmak gibi kötü emellerine alet etmek istediği için “Lekesini Derujun Nehri'nin sularında yıkamak gereğini hissetmiştir.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 18) Sonrasında kızın aşığı olan bir baron, kızın birlikte kaçtığı Vikont Di'yi düelloya davet ederek onu öldürür ve yazar böylece Vikont'un hovardalığının cezasını bulduğunu belirtir.

Hikâyede Matmazel'in neden büyük bir ümitsizliğe düştüğü anlatılmaz. Bir süre şimşek ve gök gürültüsünü dinledikten sonra ocağın üzerinden bir şey alır ki bu belirsiz bırakılmıştır. Caddeye çıkar ve bir araba onu alır götürür. Beş buçuk ay süreyle hiçbir şekilde

babasıyla iletişim kurmayan Matmazel'in neden yazmadığı, neden evine dönmediği gibi sorular belirsiz bırakılmıştır.

Onun mizacına dair şu bilgi verilmektedir: “Gayr-ı mütehasşis addolunacak kadar merdüm-giriz değilse şuh, fettan denebilecek derecede ser-baz da değildir!”(Nabizade Nazım, 2017, s. 15)

Matmazel aşkından beklediği karşılığı bulamamış ve büyük bir hayal kırıklığı yaşamıştır. Bunu mektubun şu kısmından anlamak mümkündür:

“Bu hain vikont, kızınızı kendine müstefreşe etmekle kanaat etmeyip iradından sahihan hicap edeceğim bir rezalet-i tahammül-fersaya icbara kalkışmış, namuslu kızcağız dahi namusuna sürülmekte bulunan şeyn ve rezalet lekesini Derujun Nehrinin sularıyla yıkamak lüzumunu hissetmiştir.” (Nabizade Nazım, 2017, s.18)

Buradan anlaşılır ki Matmazel tahammül edemeyeceği bir ilişkiye zorlanmış ve bu ilişkiyi yaşadığı ümitsizlikle canına kıyarak neticelendirmiştir. Görüldüğü üzere özenli bir eğitim almış olmasına rağmen hayat hakkında tecrübesiz, kolay etkilenen ve akıyla değil duygularıyla yaşayan bir kadın ortaya konmuştur.

Yadigârlarım hikâyesinde üçü aşk ilişkisi dâhilinde sekiz kadından bahsedilebilir. Bu hikâye yazarın biyografik bilgilerini içerdiğinin düşünülmesi bakımından ilgi çekicidir. Günlük gibi planlanmış olması, kendi hayatıyla ilgili hatıraları anlattığını düşündürmekle birlikte hikâyenin başında “Ehibbadan biri gelip bana garip sergüzeştini hikâye etti.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 20) ifadesiyle başka birinden duyduklarını hikâye ettiğini söylemektedir. Üç kadın kahraman anlatıcının gözüyle anlatılır. Kadınlar derinlikli kişiler değildir. Karşılaşmalar anlatılır. H...’ye mektup yazmasına rağmen cevap alamayan anlatıcı onu görmek istemez. Affetmek, gurur, kadınların aşkını değerlendirme, aşkın hakarete uğramak olduğu ile ilgili çeşitli tespitlerden sonra aşkın ruhunda bıraktığı azabı anlatır. Aynı günün tarihi atılarak yazılan bölümde K...’ye âşık olduğunu söyler. Bu kadınları karşılaştırır: “Biri menba-ı füyûzatımdır, diğeri masdar-ı sünûhatımdır. Birisi bir ejderdir! Hürriyeti yutar, diğeri bir cehennemdir izzeti yakar. Birisi şecere-i irfana sarılır, diğeri feza-ya hayali tutar.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 33)

Sonra aşkına karşılık bulamayan anlatıcı, K... ve H... ile ilişkisini keserek A...’yı anlatır. A... gayrimüslim bir kızdır. Anlatıcıya karşı ilgisiz değildir. Yazar, kızın annesinin

öldüğünü özellikle belirtir, yazarın hikâyelerinde sıklıkla öksüz kişiler yer almaktadır. Bu hikâyede de H..., K.... ve A... öksüz kızlardır.

A... hüznü, nazik ve âşıkane tavrıyla anlatıcının aşkını kazanır. İkisnin gezisi esnasında “Birbirlerini kemal-i şetaretle kovalayan ve daldan dala konan kuşları gösterdiğimde ‘Biçareler bir derdin arkası sıra seğirtiyorlar.’ dedi. Bir dağ gülü kopararak takdim ettim: Keşke ben de bir dağ gülü olaydım, dedi.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 71)

Kız kuşların cıvıltılı uçuşunda hüznü görür; nazik ve mahzun bir mizaca sahiptir. Anlatıcıya mektuplarında ona aşkını itiraf eder. “Eğer ümit ettiğim yolda hareket ederseniz ben her zaman sizin âşıkınız, esiriniz: A...’nızım.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 73)

Hikâyenin 3 Haziran 1292 tarihli 6. bölümünde anlatıcı, annesinin vefatından sonra sütannesi olan bir Arap kadından bahseder. “Beni çıldırısıya sever.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 42) ifadesinden bu sütannenin ona çok düşkün olduğu anlaşılır. Üvey annesinin vefatından sonra dayanılmaz bir hayat yaşayan çocuğun durumuna üzülen ev sahipleri Mısırçarşılı zat, akrabalarından “*namuslu*” bir kadının yanına çocuğun gönderilmesi için babasını ikna eder. “Yanında ömrümün en güzel demlerini geçirdiğim... Kadıncık hâlâ berhayattır. Beni iki oğlundan belki daha ziyade sever.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 47) ifadesinden o kadının da yazar- anlatıcıya düşkünlüğü görülür.

Bir Hatıra hikâyesinde, anlatıcı kirazlarıyla meşhur olan Florya civarında bir gezinti sırasında küçük bir köşke girer. Kendine kiraz ikram eden bağcı Petko’nun kızı Anastasya’yı fark edişi kızın sesini duymasıyla olur. Güzel sesin sahibinin de güzel olup olmayacağı merakıyla geriye döner. Gözlerinden sevda saçılmakta olan kızı görür görmez âşık olur. Kızın nazik dudakları üzerinde tebessüm gezmektedir. Muhabbet kuşu diye tasvir olunan kız biraz vahşicedir, yabancıyı görünce kaçır. Anlatıcının meraklı bakışlarına da yabancı gözlerle bakması anlatıcıyı kızdırır, bunu bencillik olarak yorumlar ve kız daha da ilgisini çeker. Petko uzun süredir İstanbul’da yaşarken Anastasya’yı getireli daha bir sene olmuştur. Bu sebeple kız Türkçeyi pek bilmediği için babası vasıtasıyla iletişim kurar. Burada anlatıcı kişinin işinden bahsedilmemesine rağmen Anastasya’ya haftada dört gün Türkçe dersi vermesine karar verildikten sonra kızla yakınlaşmaları başlar. Bir kır gezintisinden sonra anlatıcı, Anastasya’nın elini öper ve kız ondan kaçır, odasına gider ve hüngür hüngür ağlar. Bu ağlamanın sebebi açıklanmaz. Anlatıcı yanına giderek ondan özür diler ve kız biraz yumuşar. Anastasya’nın mizacı şöyle anlatılır:

“Anastasya fakir bir bağcı sülbünden doğmuş olmakla beraber fitraten mehasin-i maneviyeden mahrum kalmamıştı.

Bir kere kıymet-i nisvaniyesini tamamıyla takdir etmişti. Bir cihetle sair kadınların bi's-suhûle düşebileceği bir mühlikede kurtulmaya mümkün olduğu kadar sarf-ı makdur ederdi.

Bu tabiattaki kadınları ancak bir kuvve-ikâhire igfal edebilir. İş ortasında doğmuş, işçiler içinde büyümüş olduğu cihetle çalışmaktan lezzet almakta ve bu cihetle hevesatını bi's suhule yenebilmekteydi. İşin kadınlar üzerindeki tesir-i bahtiyaranesi pek mücerrebdir. Kadınların ahlakını en ziyade bozan şey heves-i zıynettir. Hâlbuki işi, bu heves-i küllü tadil eder.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 100)

Anlatıcı Anastasya'nın, ailesiyle birlikte bağda çalışmasını takdir eder ve böylece kadınların ahlakını kötüleştiren süs düşkünlüğünden kurtulduğunu söyler. Anlatıcı çalışan kadınları takdir eder. Çalışmanın kadınların kişiliğini geliştirdiğini hissettirir. Böylece çalışmadan yaşayan, sadece süs düşünen kadınların da bir eleştirisini yapar.

Kızın babası Petko, kızının anlatıcı ile kurduğu ilişkiden şikâyetçi değildir, aksine memnundur. Evlenme merasimi kısacık anlatılır. İki ay kadar süren sefalarından sonra anlatıcı memuriyetinden dolayı Anastasya'dan bir süre ayrı kalmıştır. Görev sonrası evine döndüğünde onu Anastasya'nın mezarına götürürler. Genç kadının neden, nasıl öldüğü belirtilmez, yalnız “Zavallı Kız! Dört ayın içinde mahvolup gidivermiş.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 102) ifadesinden kızın kötü bir hastalığa tutulup öldüğü hissettirilir.

Anastasya için dikkat çeken bir diğer husus yazarın hikâye ve romanındaki gayrimüslim kadınların kötü bir kişiliği olmasına rağmen Anastasya bunlardan istisna olarak ideal bir kadın formunda kurgulanmıştır. İyi ahlaklıdır, sadıktır, çalışkandır, zekidir. *Zehra*'daki Ürani, *Zavallı Kız*'daki S..., Anastasya ile zıt kişiliklerdir. Gayrimüslim kadınlar Nabizade Nazım'ın tüm eserlerinde kötü olarak çizilmemişlerdir.

Zavallı Kız hikâyesi birinci kişi tarafından anlatılır. “Halamın bir kızı vardı ki validesinin vefatıyla kimsesiz kalarak bize iltica eylemişti.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 104) diyerek anlatıcı kişi ihsan, Hesna ile çocukluklarını anlatır.

“Evvelleri Hesna ile bir yatakta yatarken fikrimi gıcıklayacak hiçbir rüya bile görmeden uyanırdım. Hâlbuki girip çıktığım ve avaze-i dūr-a-dûrunu işitip dinlediğim âlemler fikrimi çalmaya başlayalıdan beri Hesna ile bir yatakta yatmak değil, hatta yüzünü görsem bir göğüs geçirmekten kendimi alamazdım.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 105)

Büyüdükçe çocukların birbirine hisleri değişir. Özellikle Hesna'nın dayısının oğlu olan anlatıcıya karşı ilgi ve aşkı açıkça hissedilir. Hesna kendini ifade edemez. Anlatıcı kişi sefih bir yaşantı içinde olduğu için bunu anlamakta gecikir.

“Hesna, âdeta beni gördükçe sararmaya ve dili dolaşmaya başladı, ben zihnimce bu tebeddüle mana arardım. Mümkün değil isnad edebilecek ve isnadıyla insana kanaat gelecek bir sebep, bir hikmet bulamazdım.” (Nabizade Nazım, 2017, s.106)

Hesna aşkından zayıf düşer, yemekten içmekten kesilir ve yüzünün ışığı söner. Hesna'nın hislerinin farkında olan anlatıcının babası, oğluyla konuşmaya karar verir. Yaşayacağını yaşadın, diyerek evlenme vaktinin geldiğini ima eder. Hesna'nın onu aşkından düşünleştiğini kastederek Hesna'nın yazmış olduğu mektubu uzatır. Mektupta kız kendi varlığının ve hislerinin değersizliğinden, bu duruma yardım edecek kimsenin olmadığından şikâyet eder. Son cümlesi şöyledir:

“Âlemde kimsesizlerin sözlerini kimseler dinlemez, beyhude it'ab-ı fikr etme” (Nabizade Nazım, 2017, s. 111)

Kız, öksüzlüğü sebebiyle aşkına karşılık bulamayacağını düşünerek içten içe kendini yiyip bitirmiştir. İhsan'la konuşmaya bile teşebbüs etmemiştir. İhsan bu durumu ne kadar kabullenirse de babasının bulup geldiği mektupla ortaya çıkan bu duruma karşılık ümitsizce boyun eğmiş ve mektubun devamını okumaktan çekinerek babasına “Her sözünüzü kabule hazırım.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 111) der.

İhsan eğlenceden başka bir şey düşünmeyen biridir. “Nazarımda her şey müsavi idi. İş tehhüle kaldıktan sonra ha Hesna ha Fatma hepsi birdi. Belki bu surete daha ziyade memnun oldum. Hazır canım sıkılmaya başlamıştı. Hiç olmazsa beni iki üç ay avutacak bir eğlence bulmuşum demektir.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 111) cümleleri onun kişiliği ve hikâyenin devamını oluşturacak unsurları ortaya koyar gibidir.

Pazartesi gecesi için nikâhlarına karar verilir ve gerekli hazırlıklar yapılırken İhsan'ın Beyoğlu'na sık gidip geldiği belirtilir ve buradan sonra Hesna'nın sevinci yahut nikâhtan sonraki durumuna dair hiçbir bilgi verilmez. İhsan, S... isimli bir şarkıcı kadına âşık olur, onunla birlikte yaşar, kadın tarafından aldatılınca pişman olarak eve döner. Eve döndüğünde Hesna'yı ölüm döşeğinde görür. Bu kısımdan sonra Hesna'nın psikolojisine dair birkaç cümle dışında başka şey görülmez. Hesna, İhsan'ı yanında görünce rahatlamıştır.

“Pederim elimi tuttu beni Hesna’nın yatağına götürdü. Kızcağız pederimi görünce tebessüme çalıştı. Pederim dedi ki,

-İşte sana alçağı getirdim kızım.

Hesna bana müsterihane bir nazar atfederek gözlerini kapadı.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 129)

Bu bölümden sonra İhsan, vicdan azabıyla kızın başında gecelemeğe başlar ancak kızın son saatleridir. Hesna gece uyanır ve ölüm sayıklamalarının arasında İhsan, kızdan “bahtiyar” kelimesini işitir. Anlaşılır ki Hesna, eşinin tüm vefasızlığı ve umursamazlığına rağmen ona bağlıdır ve ömrünün son dakikalarında dahi ziyaretinden memnun olmuştur. İhsan Hesna’nın elini öper, Hesna güçlükle tebessüm etmeye çalışır.

“Bakışı pek merhametkâraneydi. Güya bu nazarıya beni affettiğini ifham etmek istiyordu. Ben dedim ki:

- Hesna, Hesna! Beni affet!

Gözlerini semaya dikerek bir ah-ı derunî çekti. Ben ağlıyordum. Biçarenin ferî sönmüş gözlerinde ferî sönmüş gözlerinde iki damla yaş parladı. Yanaklarında pembe bir leke peyda oldu.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 130)

Hikâyenin son kısmındaki ölüm sahnesi hüznü tasvir edilmiştir. Hesna, İhsan’ın af dilemesinden memnun olur. Ölüm döşegindeyken zihni bu af dileme için açık uyanık kalmış, son gözyaşını mutluluk sebebiyle dökmüştür. Hesna âşık, iyi fakat hakkını savunamayan, karar alamayan, öksüzlüğün zavallılığını ve acizliğini daima hisseden, vefalı ancak hisleri göz ardı edilen bir kadın olmuştur.

Bu hikâyede incelenecek diğer kişi Hesna’nın İhsan’dan ayrılmasına, dolayısıyla acılı ölümüne sebep olan S...’dir. Anlatıcının adını gizlemeyi tercih ettiği bu kadın, Beyoğlu Konkordiya’da rastladığı şarkıcı kadındır. Eğlenceli Beyoğlu yaşantısından memnun olan İhsan onu görür ve beğenir. S...’nin ilgisini çekmek için ona hediyeler alır, onun yakınlığını kazanır. Kadının ilgisini çektiğinde Büyükdere’de onunla kalacağı bir otel odası tutar ancak bir gün odada onu başka bir adamla bulur. Bundan sonra pişman olur.

Nabizade Nazım’ın bu hikâyede çizdiği gayrimüslim şarkıcı kadın, Müslüman kadınlar gibi aciz, zayıf ve güçsüz değildir. Müslüman kadınlar namuslu ve yuvasına bağlıdır. Buradaki S... ise aksine kıymet bilmez. Kendisini açıkça, korkusuzca ifade eden bir kadındır. Biriyle aşk ilişkisi varken başka beylerle de görüşmekte, onları evlerine almakta beis görmeyen kişiliği vardır. Bu kadınlar Nabizade Nazım’ın kurgusunda pahalı hediyeler peşinde

ve zengin erkek avcısı görünümünde çizilmişlerdir. Bu kadınların bir örneği *Zehra*'da Ürani ile görülür, burada da bu özellikte S... bulunmaktadır. S..., İhsan'ın yuvasından uzaklaşmasını sağlayan bir kadındır. İhsan, S... sahneye çıkınca onu elleri çatlarcasına alkışlamaktadır. Buna rağmen kadının dikkatini bununla değil pahalı hediyelerle cezbeder, bundan sonrası *Zehra* ile benzerlik taşımaktadır, Suphi de Ürani'nin etkisine girerek ona pahalı hediyeler alır. Burada ise İhsan, kadına istediği tüm pahalı hediyeleri almaya devam eder, ona bir ev açar, ona olan aşkı günden güne artar. S...'den ayrı olduğu her an onun yanına gitmeyi arzu eder, yolda, vapurda dakikalar geçmek bilmez. Bir gün onu gittiği saatlerin haricinde ziyaret etmek istediğinde başka bir adamla birlikte bulur. Gerçeği fark eder ve pişmanlıkla ailesine, Hesna'ya yaptıklarını hatırlar. Buradan sonrası *Zehra*'dan farklıdır. Pişman olan İhsan evine döndüğünde Hesna'nın ölmek üzere olduğunu öğrenir ve yanında geçirdiği bir günden sonra Hesna vefat eder. Sefih yaşantı içindeki kadın vefasız ve sevgisizdir. Müslüman kadın ise vefalı bir eş olmuştur ancak sevgisinden dolayı hayal kırıklığına uğramış, kötü bir kaderi yaşamıştır. S... ve benzeri kadınlar için Nabizade, pişman olan İhsan'a şu sözleri söyler:

“S... ayarında olan sefiller, gecelerini bir iki altına ve namus ve iffetlerini bir kadeh konyağa kurban etmeyi pek sade ve binaenaleyh pek tabî bir hareket sayarlar ve bunu kemal-i iftihar ile yüzünüze karşı söylerler.”(Nabizade Nazım, 2017, s. 116)

Sevda hikâyesinde yalnızca bir kadın vardır. Fettah'ın sevdiği kız olan Nazmiye'ye değinilir ama Nazmiye'nin psikolojisi derinlikle verilmemiştir. Bu hikâyede aşk ve sevda kavramlarına özellikle erkeklerin sohbetlerinde değinilir. Nazmiye, Fettah'ın komşusu olan Sabri Efendi adında bir zatın kardeşinin kızıdır. Fettah kızı tesadüfen görmüş ve ona günden güne bağlanmıştır. Hatta kız bahçedeyken Fettah tarafından izlendiğini fark edince bir çılgılık koparıp içeri kaçsa da Fettah, bu utangaçlık ve çekingenlikten hoşlanmıştır. Pencereden onu izler ve günden güne oradan ayrılmaz olur. Nazmiye yazarın diğer birçok kişisi gibi öksüz bir kızıdır. Fettah musiki sohbetlerine katılan, aşk üzerine düşünceleri olan bir gençtir ve aşkın ne olduğu üzerine arkadaşlarıyla daima tartışma halindedir. Aşk onun için kutsal bir şeydir.

Nazmiye ilerleyen günlerde Fettah'ın onu izlediğinin farkında olarak bahçedeki işlerini uzatır. Bu kısımda Nazmiye'nin de Fettah'ı sevmeye başladığı anlaşılır. Ancak Nazmiye aşk meselelerini olgunlukla düşünüp birileriyle konuşabilecek kadar büyük bir yaşta değildir: “Şimdiki haldeyse on beşe basmak üzeredir.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 136)

Nazmiye'nin cahilliğine gönderme yapılması biraz da yaşının küçüklüğünden ileri gelmektedir. Çünkü bu kızın bir şeyler öğrenip dünyayı keşfedecek kadar yaşı yoktur. Üstelik

öksüzdür, bunun için neyin ne olduğunu ona anlatacak kimsesi yoktur. Yaşına ve toyluğuna rağmen Fettah kızı sevmeye devam eder çünkü o devirde, o ve “hatta ondan daha küçük kızların evlendirildiği ender değildir”, denilerek devrin kızlarının evlilik yaşı üzerine bir sorgulama ve eleştiri de ortaya konmuştur.

Nazmiye Fettah’ın gözlemlerinden tanıtılır.

“Hüsn-i maneviyetçe pek yaya olduğunda şüphe yoktu. Bir kere camcahil bir şeydi. İkinci derecede epeyce ahmaktı. Bu hâliyle güzelce işlenmiş bir heykelden farklı addolunamazdı.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 137)

Yazar, Fettah gibi ince düşünceli, aşk konularına kafa yoran bir adamın karşısına Fettah’ın gözünden çok cahil, ham olan bir kızı koymuştur. *Karabibik*’teki Huri de benzer vasıflarla tasvir edilir.

Fettah Nazmiye’ye mektup yazar, birkaç kere karşılaşır, hatta evlenirler. Nazmiye, yaşı küçükse de Fettah’ı sevmekten geri durmamıştır.

“Şurası şayan-ı dikkattir ki Nazmiye bu meyelanı sırf vehbi olarak bulmakta değildir. Komşu kızlarıyla kâmilane sohbet edecek bir sinne gelinceye kadar o yoldaki meyelanlardan bi’l-küllüye gafildi.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 139)

Onun iç dünyasına ait bilgiler Fettah’ın yorumlaması ile sınırlıdır. Nazmiye cahildir, derin bir kişiliği ve ruhu yoktur. Anlatıcının ifadesiyle ‘avanak’tır.

“Nazmiye de cahil, avanaksa da ahlaksız bir kadın değildir. Oldukça el işleri, sevebilecek derecede hüsnü, biraz da serveti var. Fettah bunlarla kanaat edebilir.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 159)

Hâlâ Güzel hikâyesinde birkaç kadın vardır ancak hikâye Fahriye’nin etrafında yoğunlaşır. Hatta diğer hikâyelerden farklı olarak kadın cephesinden bakıldığını hissettiren bir hikâyedir. Bazı yerlerde özellikle Fahriye’nin iç dünyası öne çıkar. Safder ile Fahriye’nin aşkında iki taraf ile ilgili bilgiler sırasıyla sunulur.

Hikâye geriye dönüş tekniğiyle yazılmıştır. Hikâyenin girişinde Safder’in bulunduğu durum anlatılmış ve geçmişe dönülerek büyük aşkı Fahriye ile tanışmaları, evlilikleri ve ayrılıkları anlatılmıştır. Oğullarının durumunu konuşmak için Fahriye ile Safder’in buluşmaları gerekir. Bu buluşmada Safder’in hisleri anlatılmıştır.

Safder hâlihazırda Sıdika isimli bir kadınla ikinci evliliğini yapmıştır. Bu kadınla nasıl evlendiği hakkında bir bilgi yoktur ama Sıdika'nın iç dünyasıyla ilgili ayrıntılar yer almaktadır.

“Zevcesi Sıdika erbab-ı servette bir zatın biricik evladı olmakla beraber hüsn-i edepçe birçok nakayısı haiz bulunmakta ve Safder yedi sekiz seneden beri mariz-i manevi hükmünde olan bu kadının etvar-ı mütehakkimânesine bir sabr-ı Eyyubane ile tahammül eylemekteydi.”(Nabizade Nazım, 2017, s. 162)

Anlaşıldığı kadarıyla Sıdika ahlak güzelliği bakımından zayıf, eksik ve baskıcı tavırları olan, Safder'e hayatı zindan eden bir kadındır. Bu sebepten Safder daima eski günleri yâd eder, gençlik günlerini hatırlayıp pişman olur. Safder bir gün meşguliyetlerinden fırsat bularak Beykoz çayırına gider ve Fahriye'ye orada tesadüf eder. Bu hikâyede de tıpkı yazarın *Sevda, Bir Hatıra, Yedigârlarım* hikâyelerindeki gibi tesadüfî karşılaşmaya yer verilmiştir.

Safder hayal kuran bir gençtir. Beykoz çayırına geldiğinde hayalindeki güzel kızla gezip dolaşip eğlendiğini düşünür. Hatta bu hayâli kıza Hürrem Hanım diye isim bile takar. Yine bu hayaller içindeyken bir grup kadının kahkahasıyla hayallerinden uyanır. Bu grubun içerisinde Fahriye de vardır. Kızla ertesi gün de rastlaşırlar ve birbirlerine tebessüm ederler. Kıza bir mektup yazmak istemiş ama durumunu bilmediği için vazgeçmiştir. Yanında Arap halayık bulunan kızı takip ederek evini öğrenmediğine pişman olur. Bu kısma ayrıntılı olarak aşk ve evlilik bölümünde değinilecektir.

Fahriye, Safder'e karşı şuh tavırlar içerisindedir, karşılaştıklarında ona gülümser. Safder de onu beğenmiştir.

“Hakikat! Fahriye, Safder'in aks-i tesiratıyla mütehassis bulunmaktaydı. Âlem-i hissiyatın bu meyil ve sevda kıtasında her tesirin bir aks-i tesiri olmak ekseriyatla mücerreptir.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 170)

Fahriye'nin babasının araya girip Safder'le görüşmesiyle gençlerin nikâhları kıyılır. Karı koca birbirine çok düşkündür:“Fahriye zaten kemalinde olan cemali ve bu cemal ile mütenasip olan tenasüp-ü endamı gittikçe münbasit olmakta, gittikçe şuhluğu, şetareti artmaktaydı.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 177)

Fahriye, Safder'in gelişlerini heyecanla bekler, onu kapıda karşılar, geldiğinde boynuna sarılır: “Fahriye'nin Safder'e olan muhabbeti bir dereceye gelmişti ki bir saatlik

iftirakı cehennem azabı kadar tahammül-güdaz görmekteydi. Onu gözü önünden bir dakika bile kaybetmek istemez oldu.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 178)

Kocasına çok düşkün olan Fahriye’nin hisleri, oğulları Fahri’nin doğumundan sonra değişir. Anne kimliği, kocasına âşık bir eş kimliğine baskın gelmiştir.

“Fakat ne çare ki evlat muhabbeti koca muhabbetinin şiddetini tevil edivermişti. Muhabbetin itiyad yani, zihnin netice-i mesuliyeti olduğu kabul edildiği hâlde Fahriye’nin artık hep meşguliyet-i zihniyesi hemen Fahri’ye teveccüh edince eski muhabbetin kuvveti kesb-i zaaf etmek tabii addolunur.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 179)

Hâl böyleyken çocuk üç yaşına gelir. Bu sırada Safder’in Avrupa’da bir memuriyete tayini çıkmasından sonra Fahriye’nin ruh hâli çalkantılı olur. Önceleri çok üzölmüş sonra büyük bir boşluğa düşmüştür. Bu kısımdan sonra Safder dönünceye kadar olaylar ve durumlar hep Fahriye’nin cephesinden anlatılır. Safder göreve giderken yaşanan hazin veda sahnesi anlatılır. Sonra birkaç cümleyle yılların geçtiği özetlenir ve Fahriye’nin hiç eskisi gibi olmadığı belirtilir.

“Fahriye’ye gelince... Eyvah!

İftirakın bu derecesi evvel emirde biçare kadının asab-ı muhabbetine bir yorgunluk vermeye başlamıştı. Sene on olunca Fahriye gönlünü serbest bulmaya başlamıştı. Bir hayli zaman gönlüyle mücadeleye devam etmek istemiş ve fakat hükm-i tabiata tegallüb kabil olmamıştı.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 181)

Kocasıyla şen şakrak olan Fahriye, kocası gittikten sonra bir ölü gibi hissizleşir. Neşesini kaybeder. Hiçbir şey düşünmez hâle gelen cansız bir kadın hükmüne gelir. **“Gözden irak olan gönülden de irak olur.” atasözündeki gibi Fahriye yıllarca görevde gelemeyen Safder’den soğur ancak bir gün pencerenin önünde oturmaktayken sokaktan geçen yakışıklı bir genç dikkatini çeker.** Bu kısımdan sonra anlatılanlar Fahriye’nin psikolojisindeki değişimleri, cansızlığı ve onun geçmişe özlemi hakkında fazlasıyla ayrıntı içermektedir. Kocasından yıllarca ayrı kalan Fahriye’nin çocuğunun olması dahi onun gönlünü bu evlilikte sabit ve sadık kılamamıştır. Fahriye’deki değişimi annesi ve babası da fark ederler ve onun Safder’e bağlılığını idame ettirmeye çalışsalar da Fahriye’nin Safder’e karşı aşkı yok olmuştur.

Bu hikâye, diğer hikâyelerden bu sefer kadının başka bir adama âşık oluşu üzerine kurgulanmasıyla ayrılır. Üstelik bu kadın evli, Müslüman ve annedir. Hâla evli iken kocasının

bir göreve uzun süreli gitmesi sebebiyle ondan soğumuş ve onunla yaşadığı mutluluğu bir başkasında aramaya kalkmıştır.

“Maziye ait birçok nazlı hayalat göz önünden geçiyor sandı. Bila-ihhtiyar göğsü kabarıp indi. Sebebini bilmediği hâlde kendisinde bir bükâ istidadı hissetmekteydi. Hayalini Safder’e kadar isale muvaffak oldu. Fakat o hayali epeyce müddet bu noktada tevkif ettiği hâlde bile hiçbir zevk hissetmedi. Karşısına Safder’in resmini alarak temaşaya başladığı hâlde bile gönlünde hiçbir fevkalade tesir bulamadı. O gönlün sanki ruhu uçmuş, nuru sönmüştü.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 182)

Fahriye duygu karmaşası yaşar ve mahalleyi pencereden izlerken gördüğü bir genç olan Emin’le yeni bir aşka yelken açar. Ancak bu konuda tereddüt de yaşamaktadır.

“Bir nasib-i meşum kendisini o lehib-i felakette yanmaya mahkûm eylemişti. Fahriye’nin gönlü tıpkı pervane gibi göz alıcı bir nura müncezip olmakta ve o hudud-ı felaket dâhiline girdiği gibi artık bir daha oradan çıkmanın adem-i imkânından gafil bulunmaktaydı.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 183)

Safder görevinden Fahriye’ye özlemlerle döner ama karısının durumunu anlayınca üzülür. Bir süre Fahriye’nin olumlu anlamda değişmesini bekler ama bu boşunadır. Hatta Safder Fahriye’yi o kadar sevmektedir ki kadının bu durumuyla ilgili sitemde bile bulunamaz. Safder’in burada etkisiz bırakılmıştır.

“Yazar, Fahriye’yi başkasına âşık olduğu için ayıplamaz. Okuyucunun da ayıplaması için ‘Gönül ahvalinden ve muhabbetin kadınlar nezdindeki tesirat-ı sahiranesinden haberdar olanlar Fahriye’de bila-ihhtiyar peyda olan şu muhabbet-i saniyeyi kendi hakkında medar-ı teşni addetmezler.’ (s.184) der. Cinsler arasında aşkın yaşanma yoğunluğunun farklılığına dikkat çekilmektedir. Kadınların aşk konusunda daha zayıf olduğu bu yüzden de ikinci defa âşık olmalarının ayıplanmaması gerektiği dile getirilir. Hikâyede dikkati çeken başka bir unsur da Fahriye’nin anne ve babasının Fahriye’nin yasak aşkıdan haberdar olmalarına karşılık anlayışlı yaklaşımlarıdır.” (Bayram, 2019, s. 1059)

Başka birinin aralarına girmiş olduğunu öğrenmesine rağmen Safder’in evliliğin sürdürmek istemesi, sitemde bulunmaması, ayrılığı ağlayarak kabul etmesi çok dikkat çekicidir. Bu duruma tahammül ederek acı gözyaşları içinde boşanırlar. Emin için Safder’in aradan çıkması her ne kadar olumlu bir durum olsa da bunu açık etmekten çekinmiştir. Fahriye için de bu evliliğin bitmesi bir sevinç olmamıştır. Fahriye her ne kadar Emin’i sevse de eskisi gibi şevkli, mutlu bir kadın değildir. Bu durum şu şekilde ifade edilir:

“Ya Fahriye! Vakıa muhabbet-i cedidesine hail olan maniden kurtulmuş, kâmilten serbest kalmıştı. Fakat o mukaddes rabitanın inkıtai zavallı kadında âlâm-ı nevine bais olmaktan geri kalmamıştı.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 184)

Yıllar sonra Fahri mezun olur ve istikbali için ciddi bir karar vermek üzere bir araya gelmek mecburiyetinde kalırlar. Safder ne kadar bu durumdan uzak kalmaya çalıştıysa da başarılı olamaz. Fahriye ise aksine bu görüşmeye can atmaktadır. Belirlenen saat ve yerde buluşurlar, Safder her gördüğü şeyde maziye hatırlar, Fahriye ise başındaki örtüyle göz pınarlarında biriken yaşları silmeye çalışır. İçten içe Safder'in onunla ilgilenmesini istemektedir: "Fahriye ise evza ve enzar-ı mütemenniyane ve mutazarrıanesiyle böyle bir nim-nigah istida etmekteydi." (Nabizade Nazım, 2017, s. 187)

Fahri bir sebeple odadan dışarı çıktığında Fahriye, Safder'e "Yüzüme bir kerecik olsun niye bakmıyorsunuz?" (Nabizade Nazım, 2017, s. 187) der. Safder onun yüzüne bakar bakmaz gözlerini yere indirir ve ağlamaya başlarlar. Fahriye'nin ruh hâline genel olarak bakıldığında Nabizade Nazım'ın neredeyse tüm hikâye kadınları gibi güçsüz, iradesiz bir kadın görülür. Kadınlar ekseriyetle evlilikleri içinde anlam bulurlar ve kocalarının ayrılıkları durumunda boşluğa düşerler. Burada da Fahriye için aynı şeyi söylemek mümkündür. Kocasını uzaktayken ondan soğumuş ve kendine başka bir âşık, bir eş bulmuştur. Anneliği ve kişiliği, kimlik olarak arka planda kalmıştır. Bu hikâyede Fahriye'nin haricinde bir de annesi Zehra Hanım vardır. Ancak o da eşinin yanında bir dekor olarak görülür. Nabizade Nazım'ın hikâyelerinde baba, anneden daha etkin bir konumdadır.

Karabibik hikâyesi Nabizade Nazım'ın en ilgi çeken hikâyesi olmuştur. 1891 yılında yayımlanan bir hikâye olarak *Karabibik*'i önemli yapan hususlardan biri köy öykücülüğü için örnek ilk eserlerden olmasıdır. Diğer bir önemli nokta ise Nabizade Nazım'ın realist ve natüralist yazarların da etkisiyle bu tarzda yazabildiğini ispat ettiği bir hikâye olmasıdır. Çizilen tüm kişiler gerçekçi bir tasvir ve yaşayış içinde verilir. Tanzimat eserlerinin ilk döneminde görülen süslü tabiat ve his tasvirleri burada yoktur. Berrak ve öz bir anlatım hâkimdir. Yazarın Anadolu'da geçen tek öyküsü olan bu öykü aynı zamanda diğerlerinden farklı bir kadını anlatır. Onun hikâye kadınları ekseriyetle İstanbul ve bugün İstanbul'un içinde sayılabilecek çevresinde tasvir edilen şehirli kadınlardır. Bu hikâyede ise bugün Antalya sınırlarında olan Kaş ve Demre yakınlarındaki bir köyde, sıradan bir köylü kızı anlatılmaktadır.

Diğer kadınlardan farklı olarak Huri, yaşı otuza dayanmış, henüz evlenmemiş, kaba saba, beceriksiz bir kızdır. Nabizade Nazım'ın diğer hikâyelerindeki öksüz kişiler gibi Huri de öksüzdür, babasıyla yaşar ancak babasının fakir bir adam olmasından dolayı tüm ev işi kendisine kalmaktadır. O da tembelce bir kız olduğu için evde yemekleri geç yapar, babasının

kalkıp gittiği saatlerde hâlâ uyuyor olması babasını sinirlendirir. Huri babasının tepkilerine kısa cümlelerle cevap verir.

Nabizade Nazım iki hikâyesinde okurlarına hitapla yazı yazmıştır. İlk *Karabibik*'in başındaki, diğeri *Haspa*'nın sonundaki yazılardır. *Karabibik*'te yazarın üzerinde durduğu konulardan biri, kişilerin gerçek kişilermiş gibi sade bir gerçekçilikle anlatılması konusudur. *Karabibik*'te yazarın amaçladığı gerçeklik kişiler aracılığıyla yansıtılmıştır.

“Bulacağınız hükümler ve mütalaalar hep eşhas-ı vakanın kendi mallarıdır, benimle hiçbir irtibatları yoktur. Eşhas-ı vakayı kendi fikirlerince, kendi lisanlarınca söyletmek kavaidi mevzudan olduğu cihetle ben de mukelamatı o suret-i tabiiyesinde zapt ve kayd eyledim.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 190) Huri'nin ruh hâli ve davranışları da bu sadelik ve gerçeklik içinde verilmiştir.

Karabibik, sadece Huri'nin ruh hâli ile değil, yerel malzeme ve sıradan bir köylü yaşantısını anlatmasıyla da yazarın gerçekçi izlenimi en kuvvetli ürünü olmuştur.

“Akşamüstü *Karabibik* damın kapısından girdiği zaman kızı Huri tembel tembel uzanıp yatmaktaydı.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 199) Yazar hikâyede Huri'nin tembelliğine daha birçok defa gönderme yapacaktır. Anlatıcı onu tembel ve kaba görmekle birlikte çocuklara olan sevgisinden ötürü anne olmaya uygun bulur.

“Ahlak cihetinde ise bazı fezailiyle beraber birçok nakayısı mevcuttu. Mesela gayet tembel olduğu hâlde gayet merhametliydi. Kibri epeyce ziyade, cahil, odun gibi kaba fakat çocuklara muhabbeti ziyadeydi. Bu hâl ile bir dikkatli valide olmaya müstaid ve kabildi.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 199)

Babası bir gün oturdukları ‘yer odası’na girdiğinde ortalığın dağınıklığından ve bir kap bile yemek olmamasından şikâyetçi olur. Baba gidip pırnal dalları bularak ocağa koyar ve tutuşturmaya başlar. Evde yenecek bir şey yoktur.

Huri acıktığı için harekete geçer ve ocağa sacayağından sonra bir yufka sacı koyar, bu saç tozludur. Hamuru acemice açmaya başlar, ekmekleri pişiremez, ekmeğin bazı yerlerini yakar, bazı yerlerini pişirirken deldirir. Sonra da çukal diye tabir edilen toprak çömlekte pilav pişirir. Bu anlatımlar Huri'nin beceriksizliği üzerinedir. “Huri tembel olduğu kadar obur idi.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 203) Huri hazırlıksız, akşam yemeği ve ev işleri için tedbirsiz, yarını düşünmeden yaşayan umursamaz bir kişiliktir.

Babası geçim derdi için öküz almayı düşünürken Huri ‘çukal’ı yarın nasıl temizleyeceğini düşünecek kadar geçim derdine yabancısıdır.

Babası ona, öküz alacağını söylediğinde buna pek inanamaz, fikrine iştirak edemez. Bu kısımda da Huri'nin aklı üzerine bir yorum görülür. Babasını kendinden daha akıllı bulmaktadır: “Huri bu fikre pek iştirak edemiyordu. Fakat bir erkekten iyi düşünebilecek değil a. Belki babası daha akıllıdır.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 203)

Bu kısımda yine babanın üstlendiği sorumluluk ve akil olma durumu görülür. Nabizade Nazım'ın hikâyelerinde görülen bir durum olan baba figürünün hayatî görevlerde bulunmasına burada da rastlanmaktadır. Huri babasından önce yatmakta, babasından sonra uyanmaktadır. Babası kızını uyandırmak için dürtüklediğinde Huri sağından soluna dönerek uyanmayacaktır. Ama babasının işi başından aşkındır.

Babası Huri'yi öküz sahibi birinin yeğeni olan Sarı Simayıl'a vermek ister ancak o, başka birinin besleme kızıyla evlenecektir. Bir süre sonra bundan ümidini yitirir çünkü borçla harçla da olsa öküz sahibi olmuştur. Ama Huri'yi seven başka biri vardır. Yosturoğlu'nun yeğeni Hüseyin, Huri'yi gizli gizli takip etmektedir. Baba, oğlanın askere gideceğini, kızını yalnız koyacağını bilir ancak ‘Huri de kocamaktadır’, diyerek istemeye gelmelerini bekler. Hüseyin'in bir gün Huri'yi takip etmesi ve kızın tavrı şu şekilde anlatılır:

“Huri başını arkaya çevirdi. Bir saatten beri Hüseyin'in kendi peşinde dolaştığını hissetmişti. Fakat Hüseyin'in şu musallatlığından bîzar olmuyordu. Hatta kaç günden beri şu yapışkan aşğın takibatına alışmıştı. Bu takibattan vakia hoşlanmakta değildi. Lakin şikâyet edecek derecede müz'ic de görmüyordu.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 217)

Huri bu gençle evlendirilir, onun ruh ve his dünyasıyla ilgili bunun dışında bir şeyden bahsedilmez. Huri her ne kadar kaba, beceriksiz bir kızsada hikâyede geçen diğer kadın Huri'den farklıdır. Bu kadın Doktor Linardi'nin karısı Eftalya'dır.

Eftalya cilveli, neşeli, hareketli ve Karabibik'in içini kıpırdatan bir kadındır. Erkeklerle çeşitli maceraları olsa da kocası bunu görmezden gelmektedir. Eftalya'ya iki yerde ayrıntılı değinilmiştir. Bu hikâyede Müslüman kadının tüm kaba sabalığına rağmen merhametli ve analığa layık oluşu çizilirken gayrimüslim kadının oynak, cilveli, hafifmeşrep, ahlak bakımından zayıf oluşu gösterilir. Karabibik rahatsızlığı için Doktor Linardi'ye gelip giderken bu kadınla tanışmıştır.

“Eftalya gayet dar karihalı, terbiyesizce, saf-derun, gördüğü erkeğe hemen meylediverecek derecede şedidü'l şehve bir kadındı. Linardi kendisini İzmir'de sokağın birisinde bulmuş, peşine takmış getirmişti. Üç seneden beri birlikte bulunmaktaysalar da hemen hiçbir günleri dırıltısız geçmiyordu. Linardi karısının tahakkümü ve tehekkümü altında zebun kalmış ondan izinsiz bir adım bile atmamak derecesine kadar gelmişti. Köy delikanlılarıyla birlikte Akdam'da, Çayağzı'nda,

Benlikuyu’da, Dalyan’da, filanda bazı ser-bazane muaşakalarından haberdar olduğu hâlde bile sesini çıkaramamıştı.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 210)

Eftalya’nın ahlakça zayıf bir kadın olduğu çok açıktır. Onun şuh tavrıları Karabibik’i de etkilemektedir. Son bölümde Karabibik’in hastalığı azar ve yeniden doktora gittiğinde Eftalya ile rahatsız edici bir yakınlaşma yaşarlar. Doktor Linardi hastalarını dolaşmaya gitmiştir.

“Eftalya, Karabibik’e bir kahve pişirdi; geldi, şöyle yanına oturuverdi. Karabibik bu tombul vücudun hararetini hissetmeye başlamıştı. Tuvalet konuları içinde bir zevk-i garip duymaktaydı. Gözleri Eftalya’nın gözlerine tesadüf edince yüreği hoplamaktaydı. Eftalya, Karabibik’in üzerinde bu tesiraty gördükçe onu daha ziyade tahrike başladı.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 218)

Karabibik onu yakaladıktan sonra Eftalya bu durumdan sıyrılır ve Karabibik’in emeline ulaşamayışını kahkahalarla karşılar. Sonra doktor gelir ve Karabibik ilaçlarını alır ve evden yüzünü buruşturarak çıkar. Kadının zayıf ahlaklı olduğu kadar alaycı, şımarık bir mizaçta olduğu da görülür.

Haspa hikâyesinde yazar hikâyenin son kısmına okuyucuları için bir mektup bırakmıştır. Bu mektupta hikâyedeki aşk ilişkisinin yaş uyumsuzluğundan bahseder. Buradaki mektup aslında Nabizade Nazım’ın erkeklere yönelik önemli bir açıklaması konumundadır. Bu mektuba aşk ve evlilik ilişkisinde değinilecektir.

Haspa hikâyesinde de Nabizade Nazım’ın, hikâyelerin olay akışını desteklemek için sıklıkla başvurduğu memuriyet görevi vardır. Bu sefer hikâye, memuriyetten dönen Behzat’ın yaşadıklarını merkeze alır. Sıra dışı şekilde gelişen bir aşk hikâyesi olan *Haspa*’da yine tesadüf vardır. Behzat kırkını aşmış, evli ve bir çocuğu olan bir beydir. Beyrut’taki görevinden İstanbul’a dönen Behzat Bey’in vapurda uyanmasıyla başlayan hikâye, Behzat’ın vapurdaki güzel kadına gözünün takılmasıyla devam eder. Behzat Bey zayıf iradeli, heva ve heveslerinin kurbanı olabilecek bir kişidir. Vapurda iki Türk vardır, diğeri de Galip Bey’dir. Tanışır, iyi anlaşır ve üstelik uzaktan akraba çıkarlar. Vapurda gördüğü güzel kadının etkisinden bir türlü çıkamayan Behzat’ın bu kadına yaklaşacağı düşünülürken Galip Bey’in küçük ve biricik kızı Şahinde’ye böyle bir hisle bağlandığını görülür. Şahinde on iki yaşında oynak, şakrak bir kızdır. Behzat, Şahinde’ye Haspa ismini koyar ve kız da bunu kabul eder. İlk temaları şu şekilde verilir:

“Şahindecik oynak, afacan bir yavrucaktı.”(Nabizade Nazım, 2017, s. 224)

“Şahinde uslu akıllı laflar söylemekte, Behzat dahi karşısında büyük bir kadın bulunuyormuş gibi davranmaktaydı.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 225)

Sabah olduğunda vapurda bir ağlama sesi duyan Behzat, ağlayanın Şahinde olduğunu anlar ve hemen gidip ona güzel sözler söyleyerek, kızın saçını okşayarak kızı teselli eder. Duyguları o hâle gelmiştir ki kızın ağlamasından etkilenerek o da ağlamıştır. Şahinde bundan hoşlanır.

Behzat kıza tutulup gider. Bu zafiyetinin de farkındadır. Bütün hikâye Behzat’ın iç çatışmalarıyla devam etmiştir. Aileye bu kadar yakınlaşmışken Şahinde’ye karşı olan hislerinin esiri olmak istemez. Onu görmeden yapamayacağını düşünerek onun yatılı bir okula verilmesini teklif eder. Kıza bunu söyleyince serbest oynamaya alışmış olan bu çocuk bu teklifi önce ciddiye almadıysa da ağlar. Ailesinin tek çocuğu olduğu için ailesinden uzak kalmaya alışık değildir.

“Şahinde önceleri bunu bir latifeye hamletmek istediye de ciddiyeti hakkında teminat alınca ağlamaya başladı. Hem ağlıyor hem de karardan dolayı Behzat’ı itham ediyordu.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 230)

Şahinde’nin Behzat’a karşı tavırları değişmiştir:

“Kızın artık Behzat’a emniyeti ve muhabbeti zail olmuştu. Bu andan itibaren Behzat’a karşı soğuk bir kayıtsızlık tavrı takındı.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 231)

Akşama kadar kıza diller döktüyse de Şahinde ona teveccüh etmez, ertesi gün vapur İstanbul’a varacaktır. Şahinde kırılmıştır. Behzat onu sabah yine kızgın şekilde görür ve buna yine üzülür. Kendisinin sebep olduğu şeyler için üzülmemektedir, hatta bu kızgınlığı düzeltmediği ve onu ikna edemediği için vapurdan ayrılmadan önce ağlamıştır. Evlerine ziyarete gittiğinde Şahinde ona saygılı davranır. Behzat ona yaklaşmak ister ama Şahinde mesafeli davranır.

“Behzat hemen yerinden sıçrayıp mini mini maşukasının ellerini ellerine almak istiyordu fakat çocuğun etvar-ı teklifkarane ve mekinanesi cesaretini kırıp bırakmıştı.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 235)

Behzat ve Şahinde okul meselesini açmadan sohbet ederler. Annesi ikisinin olduğu odaya gelip okul meselesini açınca Şahinde’nin ruh hâli değişir:

“Şahinde’nin benzi kül gibi oldu. Bu renk biraz sonra ateşîye tahavvül etti. Kaşları çatıldı. Burun delikleri açılıp kapanmaya, göğsü kalkıp inmeye başladı. Kibirli Haspa düşmanı karşısında izhar-ı mağlubiyete bir türlü tahammül edemeyecekti. Enzar-ı hışm ve gazabını hep Behzat’ın üzerine havale etmekteydi.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 236)

Şahinde sinirlidir ancak ailesine bu okulun yerine başka bir öneride bulunmaz, sadece muhalefet eder. Hikâyenin olay akışında Şahinde’nin yatılı okula gitmesi gerekmektedir çünkü Behzat’ın hislerinin muhasebesine ve bu konudaki iç çatışmasına hikâyede mühim bir yer ayrılmıştır.

Şahinde’nin 12 yaşında Müslüman bir kız çocuğu olarak yatılı okula gönderilmesi dikkat çekicidir. Şahinde’yi okula gitmek için ikna etmesi amacıyla babası Galip Bey, Behzat’a ricacı olur. Behzat bu işi yaparak kızın öfkesini çekeceğinin farkındadır ancak bu teklifi reddettiğinde ise dostu olduğu aileyi kıracağına bilincindedir.

“Şahinde’nin gözlerinden yaşlar boşandı. Birdenbire kalktı kaçtı gitti.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 237)

Kızın hissettiği, öfke ve hayal kırıklığıdır.

“Aliye, Şahinde’yi bir türlü teskin edememişti. Kızcağz mindere yüzükoyun kapanmış hüngür hüngür ağlamaktaydı.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 238)

Behzat okula gittiğinde neler olacağı ile ilgili ona bir şeyler söylemeye çalışır, bunları yaparken çok zorlanır. Birkaç gün sonra öfkesinin yumuşadığını görürler ve takdir ederler. Ailenin verdiği karar üzerine hırçın kız, yatılı mektebe verilmiş ve öğrencilerin içine karışıp gitmiştir.

Behzat bazen okula uğrayıp ona hediyeler götürür, kız bunu kabul eder ve Behzat’ın elini öper. Bu hâline alışmış ve artık Behzat’la barışmıştır.

Yıllar geçer, Şahinde mektepte dört yıl tahsil görür. Behzat’ın Şahinde’ye duyduğu hisler azalıp gider. Okuldan sonra görücüler gelmeye başlayınca onay verdikleri bir talibe Şahinde’yi vermek isterler. Şahinde nikâh vekâleti için Behzat’ı seçince Behzat’ın hisleri yeniden gün yüzüne çıkar ve o kısımda çelişkili ruh hâli görülür. Bu hisler Şahinde tarafından bilinmemektedir. Yazar hikâyenin başında onun çocuk olduğu için bu hisleri fark etmediğini ancak biraz büyük olsa mutlaka hissedeceğini belirtir:

“Eğer Şahinde ahval-i kalbiyeye vukuf yaşlarında bulunmuş olsaydı babası ve belki büyük babası yerinde olan Behzat’ın kendisine karşı gösterdiği evza-ı âşıkane ve meftunenin farkına varırdı; hâlbuki Haspa henüz bu dakikalara kadar sevk-i zihin edemiyordu.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 226)

Şahinde bu hikâyede ayrıntılı olarak değinilen tek kadındır. Bununla birlikte Behzat’ın karısı Münire ve Şahinde’nin annesi Aliye vardır ama onların mizaçları ve ruh hâlleri meçhuldür.

Seyyie-i Tesamüh, Nabizade Nazım’ın uzun hikâyelerindendir. Bu hikâyede roman yazmaya çalışan ancak bunu beceremeyen bir şöhret düşkünü genç anlatılır. Bu hikâye daha çok devrin roman yazma heveslilerini, çalışmadan bir şey elde etme yolunda ün peşinde koşan kişileri alaya almak için yazılmıştır. Merkezde olan kadın yoktur. Necip’in yazdığı romanın içeriği Tanzimat romanlarının klişelerini alaya alır bir tarzda sunulur: “*İşin içinde tabii bir kız olacak; çünkü her okuduğu romanda mutlaka bu vardı.*” (Nabizade Nazım, 2017, s. 259)

Necip’in yazdığı romanın kişileri olarak Lutfiye ve Münire ismi yer almaktadır ancak bunlarla ilgili pek ayrıntı yoktur. Necip komşu kızı Sıdika’yı sevmektedir ama Sıdika hakkında bir bilgi yoktur. Edebiyat dünyasında kabul görmenin yolu hikâyede “takriz” olarak geçen övgü yazısına bağlıdır. Necip yazmayı pek de beceremediği romanını ailesinin yardımıyla da bastırılmaz, son çare olarak iyi bir muharrir övgü yazısı yazdırarak edebiyat âlemine takdim edilmek kalmıştır. Bunu da mahalle mektebinden arkadaşı Beyhan’ın edebiyat dünyasının tanınmış yazarlarından biri olan Safvet Bey’e takriz yazısı yazdırmasıyla olacağını bilmektedir. Eseri kötüdür bu yüzden bir dolap çevirir. Beyhan’ın gönlünü çeler, Safvet Bey de kızını kırmamak için bu takriz yazısını yazar. Ancak yine de gülünçlükten kurtulamaz, eserin devamı gelmediği için yazı camiasınca küçük görülmekten kurtulamamıştır. Nabizade Nazım, hikâyenin sonunda “Fa-teberu” diyerek bu yolda olanların ibret almasını tavsiye eder.

Necip Beyhan’a ulaşmak için mahalle kadınlarından biri olan Ayşe Nine’yi araya sokar. O kadın da iki çocuğa karşı merhametli biri olduğu için bunun ardındaki niyeti bilmez:

“Ayşe Nine kendisini o kadar sever ki... Bu ihtiyar komşu Necip’i evladından belki ziyade sevmekteydi. Ayşe Nine Beyhan’ı da az sevmezdi. Hemen oraya koştu... Birtakım calı tavırlardan sonra Beyhan için yanıp tutuştuğunu... , onun muhabbetine nail olmazsa öleceğini... falan festekizi birer birer ortaya koydu. Bu sûz-u güdazdan Ayşe Nine’nin anladığı Necip’in Beyhan’ı sevmekte olmasıydı.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 266)

Beyhan'ın da Necip'e karşı hisleri anlatılır: "Ah ya Beyhan da kendisini sevmiyor muydu? Allah bağışlasın kız da güzel kendisi de... Birbirinin tamam eşi. Sana vermeyip kime verecekler?" (Nabizade Nazım, 2017, s. 266)

Beyhan'ı bu yapmacık aşkla kandıran Necip, Beyhan'la nişanlanır, Safvet Bey'den takriz yazısı beklemektedir:

"Safvet kızına bir nişanlı değil başına bir bela bulmuştu. Hâlbuki mini mini Beyhan şu takriz için ne kadar yalvarmış, ne derece işvebazane diller dökmüştü. Her sabah yataktan kalkar kalkmaz pederine nezir gibi tayin etmiş olduğu buseciği takrizi eline alıncaya kadar kat' etmişti." (Nabizade Nazım, 2017, s. 272)

Kız, nişanlısının romanı için babasına diller döker ve Safvet Bey de Necip'in romanı ne kadar kötü bir eser olsa da kızını üzmemek için bu yazıyı yazar. Bu kısımdan sonra Beyhan'ın psikolojisi ve mizacına dair bir bilgi verilmez.

4.4.2. Kadın ve Aşk- Evlilik İlişkileri

"Ara Nesil döneminde kaleme alınan hikâyelerde aşk, kişilerin dünyayla olan ilişkilerini yönlendirme konusunda işlevseldir. Bu işlevselliğin kaynağı da, hikâye kahramanının sevdiği kişinin kendisine karşı olan hal ve hareketlerinden ileri gelir. Aşk temi ayrılık, aldatan/aldatılan, itiraf edilemeyen, karşılıklı, karşılıksız, saplantılı/zarar veren, yasak aşk/günah gibi boyutlarda karşımıza çıkar." (Baytimur, 2018, s. 48)

Nabizade Nazım her hikâyesinde aşk temasına mutlaka yer vermiştir. Bu aşklardan kimi evliliğe gittiği gibi kimi evlilikler ya ölümle ya da boşanmayla sonlanmıştır. *Hâlâ Güzel*'de evlenme töreni ayrıntılarıyla anlatılırken *Karabibik*'te Huri'nin düğünü, köylü yaşantısının sadeliğini ön plana çıkaracak sade bir anlatımla gösterişsiz bir tören olarak anlatılır. Kadınların yer almadığı *Sohbet-i Şebane* hikâyesinde aşk şiirlerine yer verilerek dolaylı bir aşk düşüncesine yer verilmektedir.

Bir İftirak hikâyesindeki Matmazel, aşk için her şeyi göze almış bir kadındır. Babasının sevgisinden ve rahat, huzurlu hayatından vazgeçerek bir Vikont'a kaçmış ve aşkından beklediği karşılığı ve yaşantıyı bulamayınca çareyi intihar etmekte bulur. Hikâyenin iki yerinde kendisinden Matmazel Di... olarak bahsedilen bu kızın intiharından sonra babası Kont Di'nin arkadaşı tarafından intiharı haber vermek üzere yazılan mektupta, kız yine 'matmazel' olarak anıldığına göre bir evliliğin gerçekleşmemiş olduğu görülür.

"Nabizade'nin ilk kısa hikâyesi *Bir İftirak*'ın mekânı da, kişileri de yabancıdır. Hikâye bir baronun kızının bir gece vakti âşık olduğu adama kaçışıyla başlar. Ancak adam kötü

niyetlidir ve matmazeli önce kendine odalık yapar, sonra da onu başkalarına pazarlamak ister. Namusunu kurtarmak isteyen genç kadın intihar eder.” (Çağın, 2020: 121)

Yadigârlarım hikâyesinde erkek anlatıcı, isimlerini tümüyle yazmadığı K... , H... ve A... kişileriyle aşk ilişkilerini anlatır. “K...’yi H...’den önce sevmiştim. Şimdi ikisini de severim fakat elbette dereceleri müsavi olamaz.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 32) derken hissinin gücünü mukayese eder. Önce K, sonra H’yi sever ancak sonuncu aşk A ile yaşanır. Bu durum tereddüt duymaktan ziyade anlatıcının aşkını yoklaması şeklinde sürer. “Ben şu anda H’nin sevdasını hamil olduğum hâlde K’nın dahi aşkıyla bahtıyırım. Birisi menba-ı füyûzatımdır, diğeri masdar- sünûhatımdır. K...’yı, H...’yı da böyle severdim. Bakıyorum düşünüyorum da ikisinde dahi sevecek bir cihet göremiyorum, mamafih seviyorum.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 35)

Anlatıcı İstanbul’dan İzmir’e geldikten dört ay sonra Mösyö L’nin kızı A... ile tanışır. “Ben A...’yı ikinci üçüncü mülakatlarda pek meşmul-u nazar edemedim çünkü o zamanlar H...’nin derdiyle bîkarardım.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 64) der. Anlatıcı bu kısımdan sonra A... üzerine yoğunlaşır, ayakları onun evine yönelir, çeşitli gezintilerden ve baş başa kalmalarından sonra mektuplarla ilan-ı aşk edilir.

Kızın babası da bu aşktan haberdar olunca nişanlanır ve Paris’e giderek evlenirler. Kânunievvel (Aralık) ayında yazdığı günlükte “Hakikat aranılmak lazım gelirse bazı hâlât vardır ki sahihan insanı ihya ediyor. İşte A benim zevcemdir.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 75) diye yazar. Sonra Nisan ayında yazdığı günlükte “Gönül A’dan dahi bıkmaya başladı. İzdivaç muhabbetin mezarıdır, sözü doğruymuş.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 75) der. Daha sonra beklenen olur, sebat edemez ve boşanma gerçekleşir. Boşanmayı mizaç ayrılığına bağlamak isteyerek günlüğüne söyle bir cümle düşer: “O, hanede yalnız kalmayı benimle beraber çıkmaya tercih ediyor. İsteddiği kadar yalnız kalsın. Bense tiyatro âlemlerinde ormanlarda, aşklar arkasında serbest serbest koşup durayım. Âdeta Paris’in bir hovardası da benim.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 76) Anlatıcı sonra Paris’ten İstanbul’a döner. Böylece aşk ve evlilikle ilgili düşünceleri burada sona erer. Anlatıcı aşk konusunda havai bir kişilik çizmektedir. Evliliğin anlatıcının hovardalıkları sebebiyle bitmiş olduğu hissettirilir.

Bir Hatıra hikâyesinde tek kadın Anastasya’dır. Anlatıcının kızla tanışması sonrası aşk konusu tasvirlerle süslenir. Buna karşın evliliğe giden süreç ve evlilikten sonra kızın birkaç sene içinde hasta olması ve ölmesi kısa tutulmuştur. Anlatıcının kızı ilk kez fark edişi, kızın sesi sayesinde olmuştur. Anlatıcı, bu sestten çok etkilenecek onu görme telaşına düşmüştür.

Onu görür görmez güzelliğine vurulmuştur ancak bu aşkın sonunu umutsuz görerek bir süre onların bağına gitmemiştir. Kız daima anlatıcının hayallerindedir. Hatta anlatıcı, onunla evlendiklerini ve “mini mini” evlatların kendi çevresinde dolaştığını hayal eder.

“Hayat ve iffetlerini say-ı namuskârane sayesinde temin ve muhafazaya almış olan bu gibi erbab-ı kanaat karşısında kendi mevkimi kendi rolümü nazar-ı tetkike aldığım zaman benimle şu kız arasında hiçbir münasebet ve nispet bulunmadığını kemal-i esefle takdir ederdim. Ah ekmeğimi güneş altında alnımın teriyle kazanır bir işçi olsaydım!” (Nabizade Nazım, 2017, s. 85)

Anlatıcı, bağcıların çalışkan ve namuslu hayatına gıpta eder.

Bu aileye özenmesinden sonra kızın babası Petro’ya kızı Türkçe öğretmek teklifinde bulunur ve kızdan da Rumca öğrenerek aile ile yakınlaşır. Daha sonra da anlatıcı, Anastasya’nın kalbini kazanır ve bir süre sonra evlenirler. Ancak mutlulukları kısa sürer çünkü anlatıcı, memuriyet görevi için evinden ayrılmak zorunda kalır.

“Hayatın bazı icabat-ı zaruriyesi vardır ki insanın en ziyade hürmet ettiği bir saadeti paymal eder. Memuriyetle birkaç sene sevdiğimden uzaktan kaldım.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 101) diyerek bu kısmı hiç ayrıntı belirtmeden geçer. Anastasya’yı neden götürmediği, hastalık sürecinden mektup vasıtasıyla neden haberdar olmadığı gibi ayrıntılar verilmez. Memuriyetten döndüğünde kızın babası onu üzüntüyle karşılar ve ona karısının mezarını gösterir.

Osmanlı toplumunda, âşıkların flört etme serbestliği bulunmaz. Bu yüzden yazarlar aşkı oluşturmak için birtakım yöntemlerden faydalanırlar. Genellikle bir bahçede ya da gezinti mekânında tanışırlar ya da birlikte çocuklukları geçmiş akraba çocuklarıdır. Kahramanın bakış açısıyla anlatılan *Zavallı Kız* adlı hikâyede eğlenceye düşkün, sorumsuz, zenginlik içerisinde rahat büyüyen İhsan ile çocuk yaşta annesinin ölümüyle yalnız kalan halasının kızı Hesna’nın ilişkileri üzerine kurulmuştur. Çocukluktan itibaren aynı evde büyüyen İhsan ve Hesna’nın arasındaki ilişki başlangıçta çocukluk arkadaşlığı şeklindedir. Aynı ortamı paylaşmaları, filizlenecek aşkın zeminini oluşturur. Başlangıçta birlikte vakit geçiren, aynı yatakta uyuyan çocuklardır. Birbirlerine karşı duygularının farkında değillerdir. Ancak zamanla iki kahramanın duyguları değişir. Bu onların tavırlarına da yansır. (Bayram, 2019, s. 1057)

Zavallı Kız hikâyesinde Hesna’nın İhsan’ın yanından uzaklaşmaya başlamasının sebebi Hesna’nın İhsan’a duyduğu aşktır. Bu durum karşılıksız bir aşk olduğu için kızın hisleri İhsan’ın umurunda değildir. İhsan sık sık Beyoğlu’nda eğlence âlemlerine giden biridir. Bir gün babası İhsan’ı kenara çekip konuşur. Bir mektup bulmuştur, bu mektup Hesna’nın mektubudur. Mektupta kızın İhsan’ı sevdiği anlaşılmaktadır ancak bu durum İhsan’ı etkilemez.

“Nazarımda her şey müsavi idi. İş tehhüle kaldıktan sonra ha Hesna ha Fatma hepsi birdi. Belki bu surete daha memnun oldum. Hazır canım sıkılmaya başlamıştı. Hiç olmazsa beni iki üç ay avutacak bir eğlence bulmuşum demekti.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 111)

İhsan, Hesna ile nikâhı kısılmasına rağmen sefih yaşantısından geri kalmaz. Karısı asla umurunda olmaz. Konkordiya’da aktris S...’ye tutulur ve onunla babasından aldığı harçlıkları harcamaktadır. Aşağıdaki cümleler İhsan’ın, S...’nin gerçek kişiliğini öğrenmeden önceki hislerini anlatmaktadır: “Ben bir yandan bu suretle sefahatin, sefaletin en şayan-ı nefret girivelerinde dolaşmaktayken bir taraftan S... hakkındaki muhabbetim alevlenmekteydi.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 114)

Yazar, geri dönüş tekniğini kullanarak İhsan’ın anlatımıyla hikâyeyi yansıtır. Hesna’nın ölümünden sonra İhsan, Hesna’ya yaptıkları ve yuvasını ihmal etmesi yüzünden pişman olmuştur. Hikâyede bu sebeple görülen en yoğun his pişmanlıktır. Yazar; aile kurmanın fazileti ile ilgili yorumunu, İhsan’ın babasına söyletir, bunu da baba- oğul ilişkisi üzerinden verir ve bir babanın oğlundan neler istediğine dair açıklamalar yapar: “Bir peder oğlunun birçok sefahatine, birçok rezaletine sabır ve tahammül ile sükût edebilir. Fakat o pederin gözü önünde bir de “aile namusu” denilen bir maksad-ı muazzez vardır ki bu maksat uğruna hissiyatını fedaya bile rıza göstermesi mukteziyat-ı namustandır.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 122)

Hikâyenin devamında da yuvasına sahip çıkmayan İhsan babasının öğütlerine uymamış, pişman olmuştur. Güç ve iyilik timsali olan baba figürünün sözünün dinlenmemesi bir felakete yol açmıştır.

“Sevda adlı hikâyede yıldırım aşkı yaşanır. Hikâye beş gencin bir araya gelip aşk hakkında yaptıkları tartışmayla başlar. Hikâyede Nabizade Nazım, sevda ile ilgili düşüncelerini de kahramanlar aracılığıyla sık sık ortaya koyar. Hikâyenin başında kullanılan “Sevda bir kuru hülyadan ibarettir.” cümlesi hikâyenin tezini oluşturur. Kurgu boyunca aşkın var olup olmadığı tartışılır. Hikâyenin başkahramanı Fettah, yirmi yedi yaşlarında, aşkı okuduğu kitaplardaki teorilere göre düşünen bir gençtir. Yeterli tecrübeye sahip değildir. Aşkı her şeyden daha değerli görür. Diğer kahraman Muhlis ise aşkı tecrübe etmiş ve her aşkın zamanı geldiğinde biteceğine inanır. Aşkı, bir kumaşa benzetir. Kumaş ne kadar sağlam olursa olsun zaman aşımına dayanamaz ve eskir. Ayrıca kadın-erkek arasındaki aşk bir çeşit alışveriştir. Muhlis aşkı değerlendirirken gerçekçi bir yaklaşımla, akli ön planda tutar, Fettah ise kalbi ön plana koyar. Muhlis, aşkın değersizliğiyle insaniyetin bir şey kaybetmeyeceğini savunur.” (Bayram, 2019, s. 1056)

Sevda hikâyesi, bir grup gencin aşk, kadınlar ve sevda üzerinde düşüncelerini, hayallerini ve yaşadıklarını konu alır. Hikâye bir sohbetle başlar. Fettah, Nazmiye isimli

komşu kızını sevmekte ve Nazmiye bahçeye çıktıkça onu pencereden seyretmektedir. Küçük yaşlardan beri hayalî romanları seven Fettah, “safvet-i sevdâ”yı kutsal olarak görmektedir. Nazmiye bir süre sonra izlendiğini fark eder ve oyalanarak işlerini uzatır. Sonraki günler Fettah bir mektup yazarak hislerini açıklar. Aşkı karşılıksız kalmamıştır.

“Şimdiki hâlde birbirlerini seviyorlar. Fakat şurası muhakkak ki Fettah’ın muhabbeti Hayal içinde peyda olmuş, Nazmiye’nin sevdası da körü körüne bir tebaiyetten azmıştır. Nazmiye hâlâ yaptığıнын farkında değildir. Sade Fettah’ı sevimli bulmakta ve onun enzar-ı meftunanesinden çocukça bir his ile lezzet almaktadır. Vakıa defaat ile komşu kızlarından ‘gönül’ diye bir şey işitmişse de bu günlük ne manasını ne mevkiini imkânı yok tayin edemez. Fakat yaşı henüz küçükse de yine sokakta gördüğü bazı yakışıklı gençlere meyletmekten geri durmaz.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 139)

Çeşitli tarihlerde yazılan bir günden alınmış gibi duran bu hikâyede ilk günün tarihi 18 Kanun-ı evvel 130*’dür. Günlük 28 Kanun-ı evvel 130* tarihinde geldiğinde Nazmiye ile Fettah tesadüfen Bonmarşe’de karşılaştığı anlatılır: “İlk günkü müşahedatı daha sonraları tebdil-i renk ve şekil etmiş, Nazmiye’yi bir sehab-ı letafet ve halavet içine müstağırık eylemişti.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 154)

Fettah, Nazmiye’yi cahil bulmaktadır ancak onu yine de sevmektedir.

“Nazmiye’yi çıldırasya sevmekteydi. Uzun müddet bu hasrete tahammül imkânı göremedi. Ne yapıp yapıp Nazmiye ile kâmyab olmalı. Bundan kolay da bir şey olamaz. Vakıa kız henüz pek körpeyse de ondan daha küçük yaşta kızların kocaya vardıkları ender değil ya.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 155)

Hikâyede atılan son tarihlerden olan 30 Kanun-ı sani gününde Fettah, evliliğinden ve karısından sıkıldığını yazar.

“Fettah kâmyab olmuş ve işte Nazmiye’nin nail-i visali olalı bir haftayı geçmişti. Fettah düşündüğünü söylemek lazım gelse bu visalden gına bile getirmiştir. Bonmarşe’de telakiden bed’ ile arta giden iştihakı bir iki visal ile söndü gitti. Şimdiki hâlde adeta Nazmiye’den usanmaya başlamıştır.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 158)

Fettah değişime uğramıştır. Evlendikten sonra hisleri aynı şekilde kalmamış, çok sevdiği Nazmiye’den sıkılmıştır. Âşıkların kavuştuğu zaman aşklarının biteceğine hatta yeni bir sevgili bulsa da durumun değişmeyeceğine dair yorumu ilginçtir:

“Daha güzel bir zevce mi bulacak? Bulup da ne olacak? Ondan da bir haftada değilse bile bir ayda, bir senede veya iki üç senede bıkacak değil mi? O hâlde yine baştan mı başlayacak? Bu tekerrürün sonu gelmez.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 158)

Hâlâ Güzel hikâyesinde yine tesadüfî karşılaşmalardan doğan aşklar ve evlilikler vardır. İlki Fahriye ve Safder'in ilişkisi, sonra Fahriye ve Emin'in ilişkisi, son olarak da Sıdika ve Safder'in ilişkisi olarak sıralama yapılabilir.

Şimdiki zamanda başlayan hikâye geri dönüş tekniğiyle Safder'in mutlu olduğu yirmi sene öncesine döner. Hikâyenin ilerleyen kısımlarında memur olduğu anlaşılan Safder, şimdi Sıdika isimli bir kadınla evlidir ancak geçmişte Fahriye ile büyük bir aşk yaşayarak evlenmiş sonra da boşanmışlardır.

Hatıralar sırasıyla anlatılır. Safder bir gün meşguliyetlerini bitirip Beykoz çayırına gider. Gezerken hayalindeki güzel kadına Hürrem ismini takarak dünya güzeli bu kadınla evlenip çocuk ve servet sahibi olmayı hayâl etmektedir. Onu bu hayalinden uyandıran şey bir grup hanımın kahkahasını duymasıdır. Onlara yaklaşır ve onları izler.

“En yaşlısı yirmi beşten ziyade görünmeyen bu kumru kümesi hep seçme güzellerden mürekkepti. Kâffesi de en müşkil-pesend hevesleri bile mutmain etmek meziyetini cami' idi.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 166)

Ertesi gün yine gittiğinde o altı hanımın içinde gördüğü kızla karşılaşır. Üçüncü kez çayıra gittiğinde güzel kızı bu sefer Arap kadınla birlikte görür. Birbirinin yüzüne aşına olan bu iki genç birbirine tebessüm ederler ve gezinti esnasında sık sık karşılaşır. Birbirlerinden etkilenirler. Safder kızla yeniden iletişim kurmak için onu takip etmeyi düşünür fakat kimsesizdir, kendisine destek olacak bir hamiden yoksun olduğundan dolayı üzülür.

“Safder bugün meramına nail oldu; Fahriye'yi gizlice takip sayesinde mahall-i ikâmetini öğrendi. Şimdi iş bir vasıta ile kızın hüviyetini tayin etmekten ibaret kalmıştı. Fakat zavallı çocuğun bu dünyada esrarını emniyet edecek bir hısmı, akrabası yoktu.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 171)

Safder, Nabizade Nazım'ın neredeyse tüm hikâyelerinde yer alan öksüz yetim kişilerden biridir. Bu noktada yazar, kızın babasını araya sokmak suretiyle hikâyenin merak unsurunu ilerletmiş ve Safder'e nikâh konusunda bir hami bulmuştur. Safder yine Beykoz'da gezerken eline bir zarf tutuşturulur ve telaşsızca açtığı bu zarfın içinde Ahmet'ten gelen bir buluşma teklifi vardır. Safder, bu kişinin Fahriye'yle ilişkisi olup olmadığını bilmemektedir. Buluşma yeri olan kahveye gittiğinde ihtiyar bir at ile uşak yanına yaklaşır ve nazik bir hareketle yanına oturarak konuşmaya başlar. Konuşmasından Safder ile ilgili bilgileri edinmiş olduğu ve samimiyet kurmak istediği anlaşılır. Fahriye'ye olan ilgisini bilir ve onları birbirine

uygun görmektedir: “Kızım la senin hâlinizi Cenab-ı Hak birbirine eş yaratmış. A oğlum bak ben sana nasıl açık açık söylüyorum. Bunda utanacak ne var? Bir kızı sevmek ayıp mı? Bahusus o da seni seviyor.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 174)

Safder, Fahriye’ye kavuşmak için Fahriye’nin babası Ahmet Bey’in araya girmesinden çok memnun olmuş, minnettarlıkla onun elini öpmüştür. Böylece iki genç tanışmalarından kısa bir süre sonra birbirlerine hiç beklemedikleri şekilde kavuşmaya nail olmuşlardır.

Bir Hatıra hikâyesinde Anastasya’nın babası, *Zavallı Kız* hikâyesinde İhsan’ın babası bazı olayların gelişmesinde yönlendirici bir konumda bulunmuşlardır. Burada da Fahriye’nin babası iki genci kavuşturur. Bu yönüyle *Zehra*’ya benzemektedir. *Karabibik*’te de kızını evlendirmeye çalışan bir baba figürü görülür.

Ahmet Efendi’nin evinde parlak bir düğün tertip edildikten sonra nereye yerleşecekleri ile ilgili çeşitli fikirlerden sonra Mirgün’da bir hane kiralanır. Bu hanede uşak, aşçı, harem ağası ve iki halayık da vardır. Yani Fahriye ile Safder’in mutluluğu için her şey hazırlanmıştır. İki gencin evdeki sefalarına Ahmet Efendi ve Zehra Hanım da katılır gezmeye giderler. Fahriye Safder’e çok düşkündür, bu kısım şöyle anlatılır:

“Mehtaplı gecelerde saatlerce piyasa ederler ve bu müddet zarfında hiç ağız açmayıp yalnız kendi hissiyatlarının aheng-i manevisini dinlerlerdi; birer kollarıyla birbirinin bellerine sarılmış oldukları hâlde hemen “had- ber-had” denerek bir takarrüb-i mütelifane ile yürürlerdi. Arada sırada meydana çıkardıkları sedalar ise “iki gözüm!”, “mini minim!” gibi nüvazişli hitaplar, hamidane ve şaikane çığlıklardan ibaret kalırdı.

İkisi de bu lezzet-i saadetin temadi edip gideceğine kanmış gitmişti. Gafil gençler!” (Nabizade Nazım, 2017, s. 179)

İfadesiye saadetin uzun sürmeyeceği anlaşılır ama bu sadece çocuğun doğumuyla değil başka bir değişkenle de ortaya çıkar. Bu değişken Safder’in memuriyeti vesilesiyle Avrupa’ya gidişidir:

“Bu veda pek hazin olmuş, iki genç birbirine sarılmış kalmıştı. İkisini de bir hafakan almış gözlerini ateşli bir yübuset bürümüşü. (...) O geceyi iki tarafın da nasıl tahammül-güdaz işkenceler içinde geçirmiş olduğunu şerhe ihtiyaç yoktur. O gibi teşrihata ihtimal kari’in tahammülü dayanmaz.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 180)

Seneler su gibi akar, Fahri büyür, Fahriye pencere önünden ayrılmayan bir kadına dönüşür. Ruhu, neşesi uçmuş, ölü gibi olmuştur. Safder sadece mektupla haber gönderir, kendi

gelmez. On sene sonra Fahriye Safder'e karşı bir şey hissedemez. Bu kısımlarda yazar Fahriye'nin iç dünyasını anlatmıştır.

“Sokak üstündeki penceresinin önünde meyyitane oturur, gözlerini bahçenin çiçeklerine kaptırır, saatlerce bu hâl-i atalette kalırdı.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 181)

Üzgün ve cansız Fahriye'yi diriltten bir şey olur: Penceresinden sokağı izlerken sokaktan geçmekte olan yakışıklı bir genç dikkatini çeker. Kaybettiği mutlu günleri bulmak umuduyla bu genç adamı sever. Adının Emin olduğu belirtilen bu genç de Fahriye'yi fark ederek sevmeye başlar. Zaman geçtikçe birbirine bağlanırlar, kavuşmalarına mani ise Fahri'dir. Fahriye bir pervane gibi kendini yakacak bu ateşin üzerine gitmektedir. Fahriye'nin annesi ve babası da çok geçmeden bunu fark ederek Safder'in Avrupa'dan gelmesini sağlarlar. Safder yıllar geçmesine rağmen Fahriye'yi aynı muhabbetle sevmektedir ama Fahriye'nin bu hâlini görünce kahrolur. Fahriye'nin değişmesini bekler ancak nafiledir, boşanmaya razı olur. Safder'in aradan çıkmasıyla Emin ve Fahriye'nin evlendiği ancak Fahriye'nin aradığı mutluluğu bulamadığı belirtilir:

“Fakat o mukaddes rabitanın inkıtai zavallı kadında âlâm-ı nevine bais olmaktan geri kalmamıştı.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 184)

Fahriye bir heves uğruna Emin'e bağlanmış hatta onunla evlenmiş ama Safder'le olan evliliğindeki huzuru bulamayarak pişman olmuştur.

Tesadüfiliklerle başlayan bu aşk, evlilikle sonuçlanmış ancak taraflardan birinin hislerinin değişmesiyle bir boşanma yaşanmıştır. Nabizade Nazım'ın iki hikâyesinde memuriyet, eşlerin ayrılığına sebep olmuştur. İlki *Bir Hatıra*, ikincisi de *Hâlâ Güzel* hikâyesidir. İlk hikâyede seven ve bekleyen kadın hastalanıp ölürken bu hikâyede Fahriye manen ölmüştür. *Bir Hatıra* hikâyesinde kadının ölmesiyle aşk sona ererken *Hâlâ Güzel* hikâyesinde erkek tarafın istemediği ama razı olduğu bir boşanma ile evliliğin sona ermesi vardır. Bu hikâyede kadının kendi rızasıyla boşanmak istemesi ve kocasının bunu istememesine rağmen başka bir erkek yüzünden boşanmaya razı olması dönem için çok ilgi çekicidir.

Hikâyede bahsi geçen diğer evliliklerden birisi de Safder ile Sıdika'nın evliliğidir. Safder, bu kötü ahlaklı ve zorba kadına tahammül ederek evliliğini sürdürmektedir. Hikâyede Fahriye ve Safder'in aşkı merkezde olduğu için Safder'in Sıdika ile ilişkisinin ayrıntısına girilmez. Bu hikâyede Fahriye güçsüz ve iradesiz olarak çizilmesine rağmen Safder,

Fahriye'den görevi sebebiyle ayrı kalmaya katlanacak, uzun süren görevinden aynı aşk ve özlemle dönecek, boşanmaya katlanacak üstelik zorba bir kadın olan Sıdika'ya tahammül edecek kadar istikrarlı, güçlü bir kişilikle çizilmiştir. “Ertesi sene Safder de Sıdika ile teehhül eylemişti. Bu teehhülü istekle değil cebr ile kabul eylemişti.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 185) der ve bu evlilikle ilgili fazla ayrıntıya girmez. Yazar burada karşılıklı aşk ilişkisi olmaksızın yaşanan bir evliliği de konu edinmiştir.

Diğer bir evlilik de Fahriye'nin Safder'in yokluğunda pencere önünde otururken gördüğü ve tanıştığı Emin ile olan evliliğidir. Bu evlilikte de pek ayrıntıya girilmemiştir. Ancak bu evlilik diğer evliliğin verdiği saadetten sonraki eleme giderebilecek bir evlilik olmamıştır. Emin, Fahriye için bir suç ve üzüntü kaynağıdır. Fahriye'nin gönlü, ateşte yanmaya giden bir pervaneye benzetilir.

“Fahriye bazen bu yeni muhabbet mahreki üzerinde süratin gittikçe arttığını hissedip üzerine düşegitmekte olduğu cürm-i azim-i felakete henüz daha epeyce mesafe varken kuva-yı hissiyatını zorlayıp o cazibeden halâsın çarelerini taharri ederdi.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 183)

Emin ile Fahriye'nin çocukları olur ancak bebek ölür.

“Fahriye'nin de Emin'den Lütfi namında bir çocuğu olmuşsa da dokuz aylıkken vefat etmiş ve iki sene sonra Emin irtihal eylemiş olmakla Fahriye kırk yaşında bir dul kalarak birbiri arkası sıra da anasından babasından mahrum kalmıştı.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 185)

Nabizade Nazım'ın hikâyelerinin ekseriyetle bir mutsuzluk, hayâl kırıklığı ile bittiğini söylemek mümkündür. *Hâlâ Güzel*, Fahriye ve Safder'in ilişkisine göre üç bölüme ayrılmıştır. İlki gençlerin tanışıp âşık olmalarını işlerken, ikinci bölüm evlenmeleri ve saadetli hayatlarını anlatır. Üçüncü ve son bölüm ise Fahri'nin doğumu, memuriyet sebebiyle ayrı kalmaları, Fahriyenin duygu değişimleri, Safder ile Fahriye'nin boşanması, her ikisinin de başkalarıyla evlenmeleri ve son görüşmelerini anlatmıştır. Son kısım yine bir üzüntü ve hayâl kırıklığı ile bitmiştir.

Yazar, ilki *Yadigârlarım*'da ikincisi de *Hâlâ Güzel*'de olmak üzere boşanma konusunu hikâyelerinde işlemiştir. *Hâlâ Güzel*'de boşanma kadının kocasına karşı sevgisinin bitmesi ve başka bir erkekle yeni bir ilişkiye başlaması üzerine gerçekleşmiştir. Dönemde Müslüman bir kadının kocasından bu sebeple boşanmasının işlenmesi konusu dikkat çekicidir. Diğer bir boşanma hadisesi de *Zehra*'da görülmektedir.

Karabibik bütün olayları, kişileri berrak ve gerçekçi bir şekilde verdiği için aşk ve evlilik ilişkileri diğer öykülerindeki kadar uzun ve yoğun tasvirli değildir. *Karabibik* borçla harçla öküz almayı düşündüğü kadar beceriksiz, tembel ve yaşı evlilik için geçmekte olan kızı Huri'yi evlendirmeyi de düşünmektedir. *Karabibik*, tarla işleri için öküz sahibi tanıdıklarından öküz ödünç almayı düşünen ancak sonra kendine borçla öküz almak durumunda kalan bir köylüdür. Kızını bu sebeple öküzü olan bir aileye vermek ister. *Karabibik*, Huri'yi vermek için niyet ettiği Sarı Simayıl'ın bir besleme ile evleneceğini öğrenir. Böylece hayalleri suya düşer. Mecburen ya birinin öküzünü parayla kullanacak yahut da öküz alacaktır. Bir süre sonra Yosturoğlu Hüseyin Huri'nin peşinde dolaştığını görür ancak *Karabibik* artık öküzlerini aldığı için sorun yoktur. Hüseyin'in Huri'nin peşinde dolaştığını gören *Karabibik* geçmişe döner ve köyde Zeynep'in peşinde koştuğu günleri hatırlar.

“Hey kuzum hey, buna gençlik derler. Kendisi de gençliğinde zavallı Zeynep'i böyle tarla köşelerinde, harım kenarlarında, ağaç altlarında kollamaktaydı. Sakalı ağardı fakat gönlü kocamadi, hâlâ köyün taze kızları suya, çamaşıra giderlerken imrenmektedir.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 196)

Bunun dışında Huri ile Hüseyin'in evliliği öncesinde sadece Hüseyin'in tasviri ve Huri'den hoşlandığı verilmektedir. Hüseyin'in sevdiği kız başkasına varınca Hüseyin Huri'ye yönelmiştir. Tesadüfîlik, bu hikâyede de hâkimdir.

“Tesadüf yolunun üzerine Huri'yi getirmişti. Huri'den de hoşlanmıştı... Artık onun peşinde dolaşmaktaydı. Huri'yi babasının yanında görünce gerisin geri döndü gitti. Huri onun mutlaka harımın bir köşede saklanıp durduğunu biliyordu.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 217)

Diğer hikâyelerde görülen âşıkane karşılaşmalar, duygu tasvirlerinin uzunluğu bu hikâyede yoktur. Baba *Karabibik*, kızını vereceği bir oğlanı bulmuş olmaktan memnundur.

“Arkadan *Karabibik* tebessüm göstermişti: Ataş alaflanmış... Ha görem ha...” (Nabizade Nazım, 2017, s. 217)

Kız isteme, nikâh, düğün merasimi kısa cümlelerle verilir. Hatta bu kısımda yazar kendini varlığını hissettirir ve bunun basitliğine dair bir yorum yapar. Köylülerin hayatını az ve öz bir şekilde anlatmıştır.

“Göreceği möreceği pek adi bir şeydi: Ertesi gün Huri, Hüseyin için talep olundu. Yosturoğlu ile *Karabibik* arasında vakıa bir bürudet var idiyse de kızı ihtiyarlamaktaydı. Hem Yosturoğlu zengindi, nasıl kıyıp atmalı?

İşte karar verildi... Hüseyin ile Huri nikâhlandılar. Bir Salı gecesi Yosturoğlu'nun evi önüne birçok köy delikanlıları ile kadınları toplandı. Hüseyin bir hayvan üstünde davul zurna ile civar köyleri akşama kadar dolaştı. Şerbetler içildi. Yemekler yenildi. Akşama gerdek yapıldı. Hüseyin ile Huri'nin muaşaka romanı bu suretle hitam buldu. Zaten köylülerin muaşakas ı işte hep bu suretle netice-pezir olur.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 218)

Bunun dışında evlilik ilişkisi olarak yorumlanabilecek diğ er bir örnek ise psikoloji bölümünde de değ inildiğ i üzere Doktor Linardi ile karısı Eftalya'nın durumudur. Hafif bir kadın olan Eftalya kocasını parmağ ında oynatmaktadır. Verilen ayrıntılar onların sorunlu ilişkisi ve evliliğ inin özetidir:

“Linardi kendisini İzmir’de sokağ ın birisinde bulmuş, peşine takmış getirmişti. Üç seneden beri birlikte bulunmaktaysalar da hemen hiçbir günleri dırıltıs ız geçmiyordu. Linardi karısının tahakkümü ve tehekkümü altında zebun kalmış ondan izinsiz bir adım bile atmamak derecesine kadar gelmiş ti. Köy delikanlılarıyla birlikte Akdam’da, Çayağ zı’nda, Benlikuyu’da, Dalyan’da, fılанда bazı ser-bazane muaşakalarından haberdar olduğ u hâlde bile sesini çıkaramamış ti.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 210)

Haspa hikâyesi diğ er hikâyelerden farklı bir aş k ı içerir. Yazar bunun açıklamasını hikâyenin sonunda okuyucularına yazd ığı mektupta ifadeye çalış mış tır. Behzat kırkını aş mış bir beydir, tanış tığı ve uzaktan akrabası çıkan bir ailenin on iki yaş ındaki kızı Ş ahinde’ye âş ık olmuştur.

“Behzat artık gayret dizginlerinin adem-i tesirini görünce inân-ı ihtiyarını tesadüfün yed-i idaresine terk ediverdi. Yani âdetâ evladı makamındaki Haspa’nın âş ık ı oldu gitti.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 226)

Hikâyenin bütününde Behzat’ın hisleri ve aklı, aş k ı ve vicdanı arasında yaşad ığı muhasebe anlatılır. Behzat güçlü biri değildir. Bu, hikâyenin baş ında Behzat’ın vapurdaki kadından etkilenmesi ile de verilmiş tir. Küçük kıza âş ık olup gitmiş tir ama bunun suçluluğ unu da duymaktadır. Ondan o kadar etkilenmiş tir ki onun ağ lamasına dayanamaz ağ lar, o küsüp yüz vermeyince ağ lar. Bunda biraz yaşad ığı duyguya zihninin izin vermeyiş i ve vicdan muhasebesinde kendini suç lu bulması da yatmaktadır. Yine de gönlüne söz geçiremez hayaller kurar.

“Peki bu muhabbetten ne ümidi olacak? Haspa ile be-kâm olmak mı? Heyhat! Tevafut-i sinni hesaba katmasa bile o visale ermek için hiç olmazsa üç sene beklemek lazım gelecek.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 227)

Nabizade Nazım, hikâyelerinde genç kızların evliliği konusuna değinir. *Hâlâ Güzel* hikâyesinde Fahriye'nin babasının, kızını on yediye basmadan Safder'le evlendirmek istemesi ayrıntısını da *Karabibik*'te Huri'nin otuzunda evlilik için yaşının geçmekte olduğu ayrıntısını da belirtmektedir.

Haspa'da Behzat'a da Şahinde ile evlenmeyi düşündürür. Hikâyenin sonunda okurlarına hitaben yazdığı yazıda bu konuyu gündeme getirir. Toplum tarafından hoş karşılanmayan bir aşk kurguladığının farkındadır. Hikâyenin sonundaki tercihle daha büyük bir felakete engel olduğunu söyler ve kendisinin de başına gelecek bir olay olsa böyle davranacağını belirtir.

Behzat zafiyetinin farkındadır:

“Evlâdı yerindeki bir çocuğun âşıkı olmaktan hayâ etmekteydi. Fakat gönlünün şimdiki gidişi Haspa'ya karşı sevda-perverane bir yürüyüşten başka bir şey değildi.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 226)

Şahinde'ye iyice tutulmaktan çekinen Behzat ondan uzak durmak için onun yatılı bir okula verilmesini teklif eder. Bu teklif aile içinde Şahinde her ne kadar istemese de kabul görür. Kız okula yerleşince Behzat'ın Şahinde'yi ziyaret için gidip gelmeleri azalır ve Behzat aşk duygusundan kurtulur gibi olur.

“Hele aylar on ikiye baliğ olunca Behzat gönlünü âdetâ azade bulmaya başladı. Mamafih yine emniyet edemiyordu; çünkü yine ne zaman Şahinde'yi görse hissiyatı gençleşmekteydi.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 240)

Mektepte dört yıl kalır. Görücüler kız talip olmaya gelir. Kızın bahtı da açıktır, gelen talipler istenen şartlara uygundur. Bu taliplerden biri gerek Galip gerek Behzat'ın güvenini kazandığı gibi Şahinde'nin de beğenisini kazanır. Ancak Behzat'ın hisleri yine ateşlenir, Şahinde'nin nikâh vekâleti ona verilmesine rağmen türlü hayaller içinde sorgulamalar yaşar.

“Henüz iş işten geçmemişti. Bu cüretle gönlünü mutmain etmek hâlâ mümkündü. Fakat bu cüretin netayicini düşündü. Ne olacaktı! Haydi, Şahinde, Münire üzerine Behzat'a varmaya rıza gösterebilirsin... Bu hâl-i temin saadete kâfi miydi? Ne gezer!.. Belki!.. Belki değil muhakkaken bir büyük felaketi müeddi olacaktı... Böyle bir cüretin herkesçe suret-i telakkisini de hesaba katınca kendisinden utanmaya başladı.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 241)

Behzat gerçeklerin farkındadır ancak gönlünün istekleri de başkadır. Gerçek ile hayâl dünyası arasında tereddüt yaşar. Vekâleti istemese de sevdiğine karşı son görevi yaparak

kendini teselli etmeye karar verir. Nikâh onun bütün isteklerini, arzularını yok edecekti. İş bu noktaya geldikten sonra geri dönülemezdi. Bu cesaretinden dolayı kendini takdir eder ve nikâh için kendine düşen vekâlet görevini gerçekleştirir. Şahinde'nin nikâhı kıyılır ve hikâye Behzat için mutsuz sonla biter.

Tanzimat eserlerinin geneline bakıldığında iradesiz, çapkın, mirasyedi erkekler yer almaktadır. Behzat burada çapkın, iradesiz bir erkek görünümünden güçlü, iradeli bir baba figürüne doğru bir değişim geçirmiştir. Behzat'ın iç konuşmaları ve psikolojik değerlendirmeleriyle olgun bir adam olarak Şahinde'yi ne kadar istese de ona aşkını itiraf etmeyi ve insnlarca böyle tanınmayı aklına, vicdanına sığdıramamaktadır.

Yazar okuyucularına hitaben yazdığı yazıda Behzat'ın Şahinde'yi sevmesinde bir mahzur görmez ancak bir çocuk olarak Şahinde'yi bu münasebetsizlikten uzak tuttuğunu söyler. Yani aslında Behzat'ın kıza karşı hislerinin ve yaptıklarının münasebetsizlik olduğunun farkındadır. Kendine göre felaketli bir sona değil hayırlı bir sona bağlayarak hikâyeyi bitirdiğini söyler. Ben de Behzat'ın yerinde olsam onun gibi yapardım, diyerek hikâye kişisiyle özdeşim kurar. Felaketi değil hayrı seçeceğini söyler. Böylece yazdığı bu sıra dışı, karşılıksız aşk için bir açıklama da yapmış olur.

Hikâyenin merkezinde Behzat olduğu için Şahinde'nin evliliği üzerinde hiç durulmamıştır. Behzat'ın karısı ve ailesi de hikâyede dekor görünümündedir.

Seyyie-i Tesamüh daha çok genç bir yazarın şöret sevdasını anlattığı için aşk ve evlilik ilişkileri çok anlatılmamıştır. Necip'in niyeti, yazdığı romanın edebiyat dünyasında tanınması için tanınmış yazar Safvet Bey'e övgü yazısı yazdırmaktır. Bu amaçla komşuları Ayşe Nine'yi araya sokarak Safvet Bey'in kızı Beyhan'ın gönlünü çeler ve onunla nişanlanır. Safvet Bey bu başarısız eser için takriz yazmaya mecbur olur. Necip daha okul sınavları ile meşgul olduğu için bu ilişkinin akıbeti hakkında bilgi verilmeden hikâye sona erer. Bunun haricinde hikâye içinde hikâye anlatılır gibi dönemin bazı tekrarları, klişeleri eleştirilmek amacıyla Necip'in eserin içeriği ile ilgili de bilgi verilir:

“İşin içinde tabii bir kız olacak; çünkü her okuduğu romanda mutlaka bu vardı. Şimdi iş bir erkek kahraman bulmaktan ibaret kalmıştı. Bu ise gayet kolaydı. Çünkü bulduğu kıza hangi erkek olsa çarpılıp kalacağına şüphe bile etmezdi.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 259)

Nabizade Nazım, Tanzimat romanındaki klişelerin farkında olarak bu konudan ironik olarak bahseder.

Romanında herkesin hayran olduğu Münire adlı bir kızı yanında annesi Şefika, dadısı Gülfidan olmak üzere çifte kayıkla Kâğıthane sefasına çıkarır. Cemil Bey de çifte kayıkla gelir ve Münire'ye âşık oluverir. Aşk tasvirlerini alaycı bir şekilde anlatır. Fransızca konuşan kişileri tasvir ederek bu kişilerin eleştirisini yapar. Romanındaki kişiler kavuşmak isterler, mektuplaşırlar. Ancak kavuşmaları karşısında çeşitli engeller vardır. Necip'in bu roman taslağı Tercüman-ı Ahval'de iki gün tam sayfa yayımlandıktan sonra devamı gelmeyen bir eser olarak kalır. Bu uzun hikâyede aşk ve evlilik konusu ayrıntılı olarak işlenmemiş, Tanzimat Devri edebiyatı'nda görülen aşkların ve ilişkilerin basmakalıp oluşuna alaycı bir tavırla bakılmıştır.

4.4.3.Kadın ve Sosyal Hayat

Tanzimat Devri edebiyatı'na bakıldığında kadınlar genel olarak mensup olduğu çevrenin özelliklerine göre verilmişlerdir. Müslüman Osmanlı kadını evinde, evliliği ve de ailesiyle meşguldür. Bu kadın sokakta yalnız görülmez, yanında mutlaka diğer kadınlar yahut dadısı, kahyâsıyla birlikte sokağa çıkarken gayrimüslim kadın sosyal hayatın her evresinde ve her mekânında etkin bir şekilde yer alır. Mesire yerlerinde, eğlence mekânlarında ve sokaklarda gayrimüslim kadına rastlamak kolaydır. Bu serbestlik içinde yaşayan gayrimüslim kadın Müslüman Osmanlı erkeği ve bu erkeğin yuvası için büyük bir tehlike arz etmektedir.

“Kırsal alandaki kadın çiftle çubukla, endüstrisinde ve evlerinin ekonomisinde önemli roller oynarken; şehirdeki kadın, dört duvar arasına kapatılmıştı. Osmanlı Devleti'nde, şeriatın etkisi arttıkça, geleneklerden gelen kuralların etkisi azalmış; buna paralel olarak da toplum yaşamı içinde kadına öngörülen sınırlayıcı uygulamalar artmıştır. İlk ayırım, Bizans ve İran etkisinde kalınarak, XV. yüzyılda Harem'in kurulmasıyla başlamıştır. Önce saray haremlik ve selamlık olarak iki bölüme ayrılmış, kadınlar hareme kapatılmışlardı. Saraydaki bu uygulamayı, imparatorluk ileri gelenleri de takip etmiştir. Zaman geçtikçe sınırlamaların ölçüsü artmıştır. Nitekim Afet İnan'ın saptamalarına göre; kadınların erkeklerle sandallara binmesi, kaymakçı (tathcı) dükkânlarına girmeleri, ferace biçiminde yenilik yapmaları, mesire yerlerine gitmeleri, ince kumaştan ferace giymeleri, haftada dört günden fazla sokağa çıkmaları, bir süre sonra da bütün hafta boyunca evden çıkmaları, babaları ve oğulları ile birlikte de olsa sokakta beraber yürümeleri, arabaya (faytona) binmeleri değişik zamanlarda yasaklanmıştır. Bu kurallar, tabii ki Müslüman kadınlarla ilgiliydi ve Müslüman olmayan kadınlar bu tür katı kurallara hiç bir zaman zorlanmamışlardı. Böylece, Osmanlı toplum yapısı içinde Müslüman olmayan kadınlar, gittikçe daha özgürleşmeye dönük bir süreç yaşarlarken, Müslüman kadınlar bunun tersini yaşamak zorunda kalmışlardı.” (Kırkpınar, 1998, s. 70)

Bir İftirak adlı kısa hikâyede tamamen yabancı isim ve sosyal statüler yer almaktadır. Hikâyede bir baronun kızı olan Matmazel yer alır. Kız iyi bir eğitim almıştır ancak çapkın bir adam olduğu anlaşılan Vikont'la kaçmıştır. Onun metresi olmayı hazmedemeyerek intihar eder. Sosyal hayatından açıkça bahsedilmemiştir. Sadece babasıyla yaşayan, iyi eğitim alan bir kız olduğundan bahsedilir.

Yadigârlarım'da kadın sosyal hayatın içindedir. Çocukluğu annesiz geçen yazar; büyük anne, üvey anne ve kendini çok seven akrabalarından bir bakıcı anne elinde büyür. Bununla birlikte hayatına giren diğer kadınlara bakıldığında kadınların aileleri ve eğitimleri ile birlikte verilerek sosyal hayatın içinde oldukları gösterilir. “Zavallı K... Pederi, validesi vefat etmiş imiş; dünyada bir hemşiresinden başka kimsesi yokmuş.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 38) cümlesinden hayatın ortasına atılmış, geçim sıkıntısı sorunuyla meşgul bir genç kadın görülür.

Bir Hatıra hikâyesinde yazar çalışkan ve namuslu, namusuyla hayatını kazanan bahçıvan bir aileye gıpta eder. Florya'da üzüm bağı olan bir ailenin çalışkan fakat Türkçe bilmeyen güzel kızı Anastasya'ya Türkçe öğretir. Bu hikâyede kadının bir çalışan, babasına yardım eden işçi, aynı zamanda bir eş olarak konumlandırılır. Hatta çeyizi üzerine bile bir iç değerlendirme yapar yazar. Anlatıcı, çalışan, ailesinin geçimini sağlamak için destek olan bir bağcı kızını çok takdir etmektedir.

Zavallı Kız hikâyesinde kadın ön plandadır lakin Müslüman kadının yuvası ve akrabaları dışında bir sosyal hayatı yoktur. Çekingen, edilgen, kırılgan ve hassastır. Kendini aldatan ve yuvasına sadık olmayan kocasına karşı eleştirisi, herhangi bir tavrı olmadığı gibi boşanmayı hayâl etmek gibi bir konumda dahi değildir. Acizliği ölüm döşeğine düşmek gibi kötü bir kaderle sona ermektedir. Bunun dışında gayrimüslim şarkıcı kadın sosyal hayatın bizzat içinde ve insan ilişkileri konusunda daha gelişmiş bir konumdadır. Başka erkeklerle konuşabilir, hediye kabul eder, davranışları değerlendirir ve ona karşı hür fikriyle tepkiler verebilir. Hatta belki karşısındaki kişiyi küçük görür, kendini ağırdan satar.

İhsan bağlandığı bu kadını en sonunda başka bir erkekle görür ve bu durum ona acı verir. Bu rezil durum babasının kulağına kadar gitmiş olmasına rağmen İhsan yine de kadınla ilişkisini kesmez. En sonunda kadın İhsan'ın ona aldığı bütün hediyelerle kaçıp gider. Bu noktada gayrimüslim bir kadının hafifmeşrep, yuva bozan, para yiyen, aldatan, kendine ait olmayan mallarla gidecek kadar hırsız meşrepli biri olarak kurgulanışıyla ahlaki kötülüğün timsali olduğu iletisi verilmiştir.

Sevda hikâyesinde kadın olarak sadece Nazmiye'ye yer verilmiştir. Fettah komşu evinde çamaşır seren başörtülü bir kız olarak gördüğü Nazmiye'ye günden güne bağlanmıştır. Nazmiye sadece bahçeye çıkar, ev ile ve evinin çevresindeki komşu kadınları ile konuşabilir. Dolayısıyla kadını bu hikâyede evinin dışında pek göremeyiz. Hikâyede konuşmasını, onun bakış açısını izleyemeyiz. Nazmiye tamamen hislerin, düşüncelerin onun vasıtasıyla verildiği

bir dekor konumundadır. Fettah Nazmiye'ye mektup yazar ancak Nazmiye'nin hislerini, durumunu, mektup yazıp yazmadığını bilmeyiz. Çarşıda tesadüfen karşılaşılır ama burada Nazmiye'nin Fettah'ta uyandırdığı duygular dışında bir ayrıntıya yer verilmemiştir. Nazmiye yanında Karanfil Kadın ile dışarı çıkabilmiştir.

“Bugün Fettah saat sekiz raddelerinde bonmarşeye uğradı. Bi't-tesadüf Nazmiye de komşusu Karanfil Kadın'la birlikte bir lüzum üzerine oraya gelmişti. Birbirlerini pek yakından gördüler. Fettah daha şu ilk tesadüfte şimdiye kadar Nazmiye'nin hayali hakkında beslediği hüsn-i zanların mübalağasını takdir etti.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 153)

Dolayısıyla bu hikâyede kadın sosyal hayatın çok içinde değildir.

Hâlâ Güzel hikâyesinde bir genç kız olarak tanıtılan Fahriye, Beykoz korusunda ya arkadaşlarıyla ya da Arap kadınla gezmektedir. Bunun dışında onun yeri yine eviyle sınırlıdır. Müslüman kadının evi ve evliliği dışında sosyal bir hayatı yoktur. Bu kadınlar evliliği içinde anlamlıdır.

“Kendi saadetini kocasının saadetinden ibaret bilir, kocası da onun saadeti uğrunda vakf-ı vücut eylediği cihetle kendisi de kocasını mesut etmeyi nuhbe-i âmâl tanır.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 179)

Tanzimat Devri edebiyatı'nda kölelik konusunun sıklıkla işlendiğini bilinmektedir. Samipaşazade Sezai'nin *Sergüzeşt* romanında cariyeler eserinin merkezinde iken *Zehra* ve *Hâlâ Güzel*'de cariyeler geri plana atılmıştır. Tanzimat Devri edebiyatı'nda zengin zümrenin her zaman yaşayışı hakkında seçimini yapabilecek kadar hür ve güçlü olduğu yorumu da yapılabilir. Örneğin Fahriye'nin, babasının evinde de Safder'le tuttıkları evde de halayıkları vardır. Bunun için Fahriye tarafından bakıldığında hür, halayıklar tarafından bakıldığında zorlu ve sınırlı bir sosyal hayat görülür.

“Selamlığa Hüseyin namında terbiyeli bir uşakla bir usta aşçı konulmuş, hareme de Server namında küçük bir hadım ağasıyla bir beyaz, bir Arap halayık alınmıştı.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 176)

Burada diğer hikâyelerden farklı olarak bir boşanmaya yer verilmiştir. Boşanmanın sebebi ise şiddet, aldatma yahut ahlaki olarak yanlış, çıkmaz bir yol değildir. Safder'in Avrupa memuriyetinden uzun bir süre dönemeyişiyle Fahriye'nin safder'e karşı duygularının zamanla azalması ve hatta gönlünü başka birine kaptırması sebebiyle bu boşanma

gerçekleşmiştir. Dolayısıyla hür kadının o dönemde kendi hayatıyla ilgili böyle bir karar verebiliyor olması gözden kaçırılmamalıdır.

Karabibik hikâyesi bir taşra/ köy hikâyesidir. Burada öksüz bir köylü kızı ile babası vardır. Burada mekân da taşra, insanlar da gerçek köylülerdir. Huri de bu dar çerçeve ve görgü içerisinde verilmiştir. Huri'nin kaba, tembel, beceriksiz bir kız olduğu belirtilir. Babası geldiğinde yemek hazır değildir, babası işlerini halletmeye giderken ona kahvaltı hazırlamaz, ev denilen yer odasının dağınıklığı tasvir edilir. Babası bu hâlden şikâyetçidir. Kararlar verilirken babasının aklını kendisinininkinden değerli görür, arka planda kalır. Huri'nin sosyal hayatı ev ve bahçe sınırından ibarettir.

Huri bu hâliyle sosyal hayatın içindedir denemez çünkü ev haricinde tasvir edilen ve ilişkisi betimlenen bir komşu, arkadaşlık ilişkisi de yoktur. Annesi ölmüştür, hünersizdir, fazlaca bir görgüsü yoktur. Huri'yi otuzuna gelmiş bir kız olarak tek isteyen Hüseyin olmuş ve babası da onunla evlendirmiştir. Evlilikten sonra Huri'nin duygularından söz edilmez.

Doktor Linardi'nin karısı Eftalya'nın zorbalıkla da olsa Linardi ile bir sosyal hayatı vardır. Başka gençlerle farklı yerlerde hikâyeleri, dedikodusu çıkacak kadar gezip dolaşmakta ve dışarıda vakit geçirmektedir. Dolayısıyla buradaki sosyal yaşantı iyi bir örnek sayılmasa da gayrimüslim kadınlar gibi o da hürce gezip eğlenebilmektedir. Bu durum bir de *Zavallı Kız* hikâyesindeki S... ve *Zehra*'da Ürani ile görülür.

“Linardi karısının tahakkümü ve tehekkümü altında zebun kalmış ondan izinsiz bir adım bile atmamak derecesine kadar gelmişti. Köy delikanlılarıyla birlikte Akdam'da, Çayağzı'nda, Benlikuyu'da, Dalyan'da, filanda bazı ser-bazane muaşakalarından haberdar olduğu hâlde bile sesini çıkaramamıştı.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 210)

Haspa hikâyesinde kadınların sosyal hayatı ailelerinden ibarettir. Behzat'ın vapurda karşılaştığı Galip Bey'in karısı ve kızı daima onun yanındadır. Şahinde yatılı mektebe gitmiş, dört yılını orada geçirmişse de hikâyenin sonunda evlendirilir. Yazarın diğer hikâyelerinde olduğu gibi kadın evlilik kurumu içinde anlam kazanmıştır. Müslüman kadın daima evinin, ailesinin çevresindedir. Behzat'ın vapurda gördüğü kadın ise yalnız dolaşır, bu sebeple Müslüman olma ihtimali yoktur. Nitekim metinden de bu anlaşılır:

“Yarım saat kadar sonra İngiliz mi Amerikalı mı bir kadın geldi. Boyu levendane, etvarı serbazane, genç, güzel, güvertenin yan parmaklığına şöyle arkasını dayayarak etrafı temaşaya başladı.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 222)

Seyyie-i Tesamüh hikâyesindeki kadınların üzerinde çok durulmamıştır. Ancak bu hâliyle bile kadının sosyal hayatta bir konumu yoktur. Kadınlar evlerindedir, komşuluk ilişkileri dâhilinde görüşebilirler ve evlilik dâhilinde bir anlam kazanırlar. Hikâyede Necip, Beyhan’a duygularını açmak için onları çocukluğundan beri tanıyan komşu kadından destek alır. Bunun haricinde edebiyat dünyasına atılmak için annesinden destek almak ister ama kadının okuma yazması bile yoktur.

Sosyal hayat konusunda görüldüğü gibi Müslüman kadın evinin ve evliliğinin içinde anlamlıdır. Büyümekte olan genç kızların evlenmek dışında seçenekleri yoktur. Bunun istisnası yoktur. Şehir kültürüyle yetişmiş Fahriye, yatılı mektebe gidip okuyan Şahinde de köylü kızı Huri de eninde sonunda evlendirilir. Hikâyelerde Ekseriyetle ev içinde anlatılan, yanında birileri olmaksızın dış dünyada etkin olmayan bir Müslüman kadın çizilmiştir. Buna karşın dış dünyada serbest olan gayrimüslim kadın *Karabibik*, *Zavallı Kız* hikâyelerinde olumsuz bir kişilikle tasvir edilirken *Bir Hatura* hikâyesinde de güzel ve iyi bir örnek olarak sunulmuştur.

4.4.4. Kadınların Giyimleri ve Dış Görünüşleri

Nabizade Nazım’ın hikâyelerinde kadınların dış görünüşü ile ilgili çok ayrıntı verilmemiştir. Başörtüsü evlilik için ayırt edici olarak kullanılmıştır. Evlilik çağında olmayan kızların çocuksu bir giyim içinde olduğu görülürken evliliğe hazır genç kızların ve kadınların başına örtü aldıkları görülmektedir. Örneğin *Sevda* hikâyesindeki Nazmiye, yaşı küçük olmasına rağmen bahçelerine başında örtüyle çıkmaktadır. *Hâlâ Güzel* hikâyesindeki Fahriye, eski eşinin yanında başını örtmektedir. Müslüman kadın için başörtüsü ayırt edici bir ayrıntı iken gayrimüslim kadınlar çekici güzellikleri ve elbiseleri içinde tasvir edilmişlerdir.

Bir İftirak Hikâyesinde Matmazel için, “Matmazel henüz yirmi yaşında, gayet güzel terbiye görmüş, bir nazenin olup nebat-ı nevi arasında gerek cemalce ve gerek kemal-i tabiatça birincidir denilebilir.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 15) tasviri yapılır.

Onun güzelliği ve zarafetinden etkilenmemek mümkün değildir.

“Matmazel... gibi hüsn-ü cemal-i hâverinin bir afıtab-ı canbahşası demeye hakikaten ahra bir nazenin-i bîbedelin envar-ı letafetinden iktibas-ı füyûzat etmiş yürekler az mı bulunur?” (Nabizade Nazım, 2017, s. 17)

Yadigârlarım hikâyesinde anlatıcı önceden âşık olduğu iki kadın H... ve K... için “Evet sevdiklerim benden başka kimsenin nazar-ı dikkatini celbetmemiştir, diyebilirim.”

(Nabizade Nazım, 2017, s. 35) der ve sevdiği kadınların pek de dikkat çekici bir fiziksel özelliklerinin olmadığını belirtir.

Daha sonra evlendiği A...’nın çeşitli tasvirleri yer alır. “Kız beyaz setenden zarif sade bir fistan giymiş, başına saman rengi bir şapka yerleştirmişti. Üstünde süse dair hiçbir şey yok. Bu sadelik nazar-ı dikkatimi celb etti.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 65)

Bir Hatıra hikâyesinde tek kadın Anastasya’nın güzelliği ve giyimi üzerinde durulmuştur. Bu kızın ilk önce titrek nağmeli şarkı söyleyişini duyan anlatıcı, kişinin güzelliğinin sesi ile ilgili olup olmadığı ile ilgili bir yorum yapar. “Sedanın nerm ve nazik olmasını sahibinin hem genç hem güzel bulunmasına delil addeyledim. Bu nağme-i latifenin tesir-i vicdan perveri altında musahhar kalmıştım. Bilâ ihtiyar gözlerimi arkaya çevirdim.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 82) diyerek ilk karşılaşmalarını anlatır.

Göz göze geldiklerinde kızın gözlerinden sevdâ saçılmakta olduğunu görür. Bu aşk ilk görüşte aşktır. “Narçiçeği renginde düz bir fistan giymiş, kazar saçlarını omzuna doğru atmıştı. Şu sadeği kıyafeti cemaline cemel katmış olduğunu mutlaka bilirdi. Nazik dudakları üzerinde neşeli bir tebessüm gezinmekteydi.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 83)

Anlatıcı bir sonraki gelişinde kıza dair daha ayrıntılı tasvir yapmaktadır.

“Bu dudaklar sanki ince derili sulu bir kirazdır ki üzerine tebessüm şeklinde bir nurani kuş konmuş, hemen kanatlanıp uçmaya müheyya duruyor zannederdim. Endamının tenasübüne dikkat ettim. Dar fistanı bedeninin şekl-i hakikisini tamamıyla göstermekteydi. Geniş bir göğüs üzerinde iri bir çift meme bu sineyi kumru göğsüne benzetmiş, ince beli en metanetli hissiyatı sarılmak iştihakına düşürecek derecede nazar-rûba; omuzları geniş pazıları tombul tombul; elleri küçük; vücudu balıketi, hâsılı baştan ayağa kadar güzel bir vücut.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 88)

Zavallı Kız hikâyesinde kadınların dış görünüşüne çok yer verilmemiştir. Hesna’nın güzelliğine dair hikâyenin girişinde kısa bir tasvir vardır.

“O cemel-i pâk karşısında abidane mütehayyir kalırdım. Fakat hayretim yalnız temasına münhasır kalıp o levha pîş-i çeşmimden ayrıldığı gibi kendimi her türlü kayıttan azade bulurum.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 104)

Hesna, hasta olup yataklara düşer ve ölmeden önceki hâli şu şekilde anlatılır:

“Avurdu avurduna çökmüş, gözleri çukura atmış, o lepiska gür saçları tel tel olmuş; o nazik dudakları bembeyaz kesilmiş.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 129)

Konkordiya'daki aktris S...’nin de dış görünüşü hakkında birkaç cümle haricinde çok bilgi yoktur. İhsan’ın S...’ye olan düşkünlüğünü hazırlamak için güzelliğinden söz edilmiştir.

“Bu esnada Konkordiya’ya bir kız gelmişti ki, bu kadar zamandır gözümün önünden ecmallerin kâffesinden ziyade bu levha-i âşıkaneden lezzet almaya başlamış idim. Bilâ- ihtiyar ben bu nazenin cemale hasr-ı fikr ve arzu etmekteydim.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 112)

İhsan için onun gerçek yüzünü görmeden önce S... ideal bir güzelliştir.

“S...’ni mümkün olduğu kadar yakından görmek o levha-i nazar-firibi mümkün olduğu kadar uzun müddet pîş-i temâşada tutmak isterdim.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 113)

Sevda hikâyesinde Nazmiye’nin dış görünüşü ayrıntılı olmamakla birlikte verilir.

“Ağzını biraz büyük, boynunu biraz kısa, gözleri küçürek, rengini de biraz solgun bulmaktaysa da yine herhalde şu kızcağızda kimbilir ne gibi bir sevimlilik, bir cazibe görmektedir.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 136)

Nazmiye’nin giyimi kuşamı ile ilgili tek bilgi ise bahçeye başörtülü çıktığıdır. Bu ayrıntı önemlidir çünkü bu, kızın yetişkin ve evlenebilecek bir yaşta olduğunu belirten bir ayrıntı olarak görülebilir.

Hâlâ Güzel hikâyesinde Fahriye bir güzellik ve kadınlık timsali olarak çizilmiştir. Fahriye’yi ilk olarak bir eğlence yeri Beykoz’da gören Safder, kızın içinde bulunduğu grubun güzelliğinden ve neşesinden etkilenmiştir. Birkaç defa daha Fahriye ile rastlaşan Safder için Fahriye, hikâyede bir kez “Safder’in güzel kızı” olarak geçmektedir. (Nabizade Nazım, 2017, s. 169)

Hanım topluluğunun içindeyken de kızların giyim kuşamlarının zenginliklerine işaret olduğunu belirtir. Evlendikten sonra de Fahriye’yi rahat ettirmek için halayıkların tutulduğunu, Safder’in bir gün bir eli boş gelmediğini Fahriye’ye kumaşlar, şemsiyeler getirdiğini belirttiğine göre o döneme göre Fahriye’nin giyim kuşama, görüntüye bir hayli önem verdiği görülüyor.

Fahriye’nin güzelliği ve dış görünüşüne ait ayrıntılı bir tasvir olmasa da özellikle evliliğin ve Safder’in aşkının onu güzelleştirdiği belirtilir.

“Fahriye’nin zaten kemalinde olan cemali ve bu cemal ile mütenasip olan tenasüp-i endamı gittikçe münbasit olmakta, gittikçe şuhluğu, şetareti artmaktaydı.”(Nabizade Nazım, 2017, s. 177)

Fahriye’nin yetenekli, iyi ahlak sahibi olduğu, bu yönüyle komşularının dikkatini çektiği söylenir.

Safder ile son görüşmelerinde Fahriye başına bir örtü almıştır. (Nabizade Nazım, 2017, s. 187)

Hikâyenin son kısımda ise Fahriye’nin son hâli tasvir edilir: “Evet, Fahriye hâlâ güzeldi. Yaşı kırka varmış, bunca hüznü ve elem çekmiş olduğu hâlde yine hâlâ güzeldi. Belki daha semizlemiş, rengi daha açılmıştı.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 188)

Karabibik hikâyesinde Huri ve Eftalya tasvir edilmiştir. Huri bir köylü kızı, Eftalya şehir görmüş gayrimüslim bir kadındır. Huri’nin giyimi hakkında çok ayrıntı verilmemiştir ancak dış görünüşü ayrıntılıdır.

“Gayet esmer, gözleri patlak ve çipil, sağ bacağı topla, dudakları küçük vücudu etine dolgun, ayakları hem iri hem nasırlı, elleri küçük ve nazik, saçları kara ve dizlerine kadar uzundu.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 199)

Kıyafeti ise anlatmaya degecek kadar yoktur. Ev denen yer odası tasvir edilirken aynı cümlede Huri’nin kıyafetleri de anlatılır.

“Ocağın karşısındaki duvar tarafında da iki ot yatak, iki yün yastık, iki yorgandan ibaret bir yığın üzerine Huri’nin iki kattan ibaret olan elbisesi darmadağın bir surette atılmıştı.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 200)

Fakirlik ve köylülük, Huri’nin kıyafetlerini ve evin iç görüntüsünü anlatırken berrak bir şekilde verilir.

Eftalya ise farklıdır, şehir görmüş ve bakımlı bir kadındır. Kısa da olsa onun geçmişine değinilir ve gönül maceralarından bahsedilir.

Karabibik borç bulmaya çıktığı sabah rahatsızlığı için doktorun evine uğradığı ilk zaman Eftalya tasvir edilir.

“Henüz uyku sersemi bir kadın avluda sabah tuvaletini yapmaktaydı. Tombul, orta boylu, ablak çehreli sarı saçlı, güzelce olan bu kadın Linardi’nin karısı Eftalya idi.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 209)

Haspa hikâyesinde çocukluk dönemi anlatılan ve sonra güzel bir genç kız olan Şahinde’nin görünüşü ve giyimi üzerine birkaç cümle vardır. Behzat, tanıştıklarında pek dikkat etmediği Şahinde’nin hâlinden, tavrından ve güzelliğinden etkilenmeye başlamıştır.

“Behzat Şahinde’nin kendisini göstermeye başlamış olan güzelliğine asıl bugün dikkat etmeye başladı.

Bu cemal-i mesturun üç dört sene sonra ne yaman bir Sebahat-i serbaz olacağını tahmin etmekte ve daha şimdiden o kara kirpikleri saye-i şeb rengi içinde muhtefi gibi kalan gözlerdeki hararet-i cazibenin pek çok tahammülleri cam gibi eritmeye kifayetini teslim eylemekteydi.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 225)

Yatılı okul meselesini açtıktan sonra vapur İstanbul’a varmadan Behzat, Şahinde’yi görür:

“Gayet süslenmiş, cemal-i masumanesi bu süs içinde daha ziyade parlamıştı. Çatık kaşlı dargın çehresiyle merdivenlerden sıçraya sıçraya güverteye çıktı.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 233)

İki yerde Şahinde’nin “lepiska”saçlarından söz edilir. Behzat İstanbul’da Galip Bey’in evine ziyarete gider, Galip Bey dışarda olduğu hâlde eve kabul edilmiştir. Bu kısımda Şahinde’nin ve annesinin giyiminden bahseder.

“Haspa gayet kibarane giyinmişti. Kibarane bir temennayı müteakip...” (Nabizade Nazım, 2017, s. 235)

“Şahinde’nin validesi bir çarşafa bürünmüş olduğu hâlde geldi.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 236)

Seyyie-i Tesamüh hikâyesinde kadınların giyimi kuşamına, dış görünüşüne yer verilmemiştir. Necip komşu kızı Sıdika’yı sevmektedir. Ancak edebiyat dünyasında tanınmak için Beyhan’ı kullanır.

“Beyhan’ın baygın mavi gözleri, daima gözlerine kadar inmiş duran zülf-i zerrini gözünün önüne geldi.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 265)

Ayşe Nine ikisini güzellik olarak birbirine yakıştırır.

“Allah bağışlasın kız da güzel kendisi de... Birbirinin tamam eşi.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 266)

4.4.5. Kadın ve Mekân

Nabizade Nazım'ın hikâyelerinde mekân, kadınların sosyal sınıflarına ve mensup oldukları dine göre değişiklik arz etmektedir. Müslüman Osmanlı kadını evinde ve bahçesinde, dar bir alanda tasvir edilir, gayrimüslim kadın ise eğlence mekânlarında görülebilir. Bunun en dikkat çekici örneği *Zavallı Kız* hikâyesinde görülür. Müslüman kadın Hesna, Fatih semtindeki evinde kocası İhsan'ı beklemekte iken İhsan'ın tutulduğu gayrimüslim kadın S... Büyükdere'de bir otelde kalmaktadır. Fahriye zengin bir aileye mensup olarak halayıkların olduğu konaklarda kalırken *Karabibik*'in Huri'si bir odadan müteşekkil bir evde ikamet etmektedir.

Bir İftirak hikâyesi Montreval ormanları ve fırtınalı bir gece tasviriyle başlar, bu hikâyedeki Matmazel, bir şato salonu içerisinde tasvir edilir.

“Böyle bir hengâme-i hevl- engiz arasında Kont...’nin zulmeti şeb-i deycur ile perde-i istitar altında kalmış bulunan şatosunun büyük salonunda sükût ve sükûnet hüküm sürüyordu.

Sade eski zamanların yadigâr-ı azameti olarak kalmış bir ocak derununda keyifli bir surette yanmakta bulunan kuru bir ağacın çıtırtısı bu sükûnet-i sırfayı ihlal etmekteydi.

Ocaktan intişar eden aydınlık sayesinde salonun duvarları kıymetli levhalarla ve zemini pahalı ve muhteşem bir kaliçe ile müzeyyen ve kadifeli, yaldızlı koltuk ve âdi sandalyelerle ikmal edilmiş bulunduğu seçilmekte ve köşenin birinde uykuya dalmış gibi gaşy olup gitmiş olan Matmazel Di...’nin hayali pek az tenvir olunabilmekteydi.”(Nabizade Nazım, 2017, s.13)

Yadigârlarım'da mekân İstanbul, İzmir, Paris ve yeniden İstanbul olarak bir değişim gösterir, anlatıcı İstanbul'dan başladığı hikâyesini aynı yerde sonlandırır. İzmir'e neden gittiğini anlatmaz. Paris'e ise gayrimüslim olduğu anlaşılan eşi ve eşinin ailesiyle gider. Girişte çocukluğundan ve ilk aşkları H... ile K...’den bahseden yazar, İzmir'e gidişinde zevcesi olacak A... ile tanışır, tanışıklığını ilerleterek evlenir ve sonra eşiyle Paris'e gider, buradaki sefih hayata aldanan anlatıcı, eşinden boşandıktan sonra İstanbul'a döner.

Bir Hatıra hikâyesinde mekâna geniş bir yer ayrılmıştır. Tren yolculuğu ile başlayan hikâye İstanbul'un çeşitli semtlerinin güzelliğinden ve anlatıcının ruhuna verdiği huzurdan söz eder. Florya'daki bağlara doğru yönelerek bir kiraz bağına girer ve orada daha sonra evleneceği Anastasya'nın ailesiyle ilk karşılaşmayı yaşar. Bu karşılaşma onu çok etkilemiştir.

Dönüşte o köşkü gözleri arar, çünkü titrete nağmeli şarkı söyleyen Anastasya onu ilk görüşte etkilemiştir ve anlatıcının gönlü onda kalmıştır. Florya'yı o dönem İstanbul'un dışında kalmış sık ağaçlıklı, bağların bostanların bol bulunduğu bir mekân olarak tasvir eden yazar Anastasya'nın çekingenliği ile bir bağdaşım kurmuştur. Kendini görünce kaçıp gidişi ve ürkek tavırlarıyla onu "vahşi bağcı kızı" diye tasvir eder. Anastasya ile yakınlaştıkları dönemde ise mekân yine aynıdır. Anlatıcı yazar kıza Türkçe dersi vermeye başladıktan sonra evlilik niyetini açık etmiş ve bu ailenin yanına sık gelip gitmeye başlamıştır.

"Bazı günler dersten sonra el ele çayırılar içinde koşmaya çıkardık. Tarlalar içinde iki kuş gibi koşardık. Bazen köyden bir hayli uzaklaşırdık." (Nabizade Nazım, 2017, s. 98)

Anastasya ile nikâh kıyıldıktan sonra anlatıcı Beyoğlu'ndan bir daire kiralar. Orada bir kış geçirirler. İlkbaharda da Büyüka'dan bir köşk kiralarlar iki ay kadar orada yaşarlar. Memuriyet sebebiyle İstanbul dışına gittiğinde birkaç sene boyunca Anastasya'dan uzak kalır, döndüğünde ise onun ölmüş olduğunu öğrenir.

Zavallı Kız hikâyesinde iki kadın için mekânın ayrımı dikkat çekicidir. Anlatıcının halasının kızı aynı zamanda eşi Hesna daima kapalı alanda, evde bulunurken, S... Konkordiya'da şarkı söyler, çeşitli dış mekânlarda âşıklarıyla hür olarak gezer. Ona odalar, evler tutulur.

"Büyükdere'de La Piyer Otelinde ikimiz için güzel bir daire isticar ederek artık Boğaziçi'nin bir çift kuşu olmuştuk. Gündüzleri Bendler'de, Sular'da, Fener'de, Tarabya'da, Beykoz'da geceleri sandallarla deniz üzerinde kemal-i saadetle uçuşmakta ve rast geldiğimiz dalda yuva yapmaktaydık." (Nabizade Nazım, 2017, s. 119)

Anlatıcının ailesi Fatih'tedir, sevgilisi Büyükdere'de otelde kalmaktadır. Bu mekân farklılığı ailesi ile İhsan'ın yaşantısındaki ve arzularındaki tezata işaret olarak görülebilir.

Sevda hikâyesindeki tek kadın Nazmiye'nin görüldüğü alan, evlerinin bahçesidir. Onu komşu evden izleyen Fettah, Nazmiye'nin orta hâlli olarak tasvir edilen güzelliğine hayran kalarak onu izlemeye başlamış, Nazmiye ile evlenmesiyle son bulmuştur. Nazmiye'nin ikinci olarak görüldüğü yer ise bonmarşe olarak tabir edilen mağazadır. Bu hikâyede tema aşk olduğu için anlatıcı, kişilerin fiziksel tasvirlerine çok yer vermez. Zengin olmayan hikâye kişileri ev ve bahçe gibi alanlarda bulunmuşlar, mekân ile ilgili de fazla ayrıntıya girilmemiştir.

Hâlâ Güzel hikâyesinde kullanılan mekânların sosyoekonomik kültürle ilgisi açıktır. Beykoz çayırında karşılaşan ve aşk yaşayan Fahriye ve Safder'in evliliklerinde aracı olan

Fahriye'nin babası Ahmet Efendi, zengin biridir. Asmaaltı'nda mağazası vardır. Düğünleri Ahmet Efendi'nin Beykoz'daki hanesinde yapılmıştır. Safder, Fahriye'ye gelin evi olarak beğendiği yalı veya köşkü tutmak ister.

“Fahriye bugün Mesarburnu'nda bir yalı tutması reyinde bulunmaktayken yarın Mirgûn'da koruya yakın bir köşk kiralanmasını teklif ederdi.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 175)

Mirgûn'da kendilerine uygun beğendikleri ve kiraladıkları hanenin tasviri açıktır:

“Hane muntazam bir bahçe içinde üçü zemin katında ve dördü birinci katta olmak üzere yedi oda ve asıl binadan hariç iki uşak odasıyla bir mutfaktan ibaret kutu gibi gayet şık bir şey olduğu hâlde tefrişatı da bu güzelliğe güzellik katmıştır.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 176)

Aile bu evi tuttuktan sonra Fahriye'nin ebeveynleri Zehra Hanım ve Ahmet Efendi'nin de katıldığı çeşitli eğlenceler, gezintiler düzenlenir.

“Mirgûn korusunda, Fıstıklı Bağı'nda, Baltaçayırı'nda da bu yolda eğlenceler yapılmaktaydı.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 177)

Evin uzaklığı o dönem İstanbul dışında gibi görülmekte olduğu için Fahri'nin doğduğu kış için “İstanbul'a inilmemişti.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 179) diye belirtilir.

Beykoz çayırı gibi güzel, ferah ve geniş bir mekânda tanışan Safder ile Fahriye mutludur. Fahriye, Safder'in yokluğunda dünyaya küsmüş, dar bir pencereden tarif edilmeyen bir sokakta Emin'i görüp, ona mutluluk bulmak amacıyla bağlanmıştır. Ancak Fahriye bu evliliğinde mutluluğu bulamamıştır.

Karabibik hikâyesi, yazarın Kaş arazisinin tersimi için görevli olduğu dönemin etkisiyle yazılmıştır. *Bir İftirak* ve *Karabibik* haricindeki tüm hikâyeler İstanbul'da geçmektedir. Yazar diğer hikâyelerinde, Tanzimat hikâye ve romanlarında görülen tabiat tasvirini girişte yapar ancak bu hikâyede mekân tasvirine ara ara yer vermiştir. Demre, Karabibik'in Evi, Mira, Liman, Demre'nin kilisesi, evlerin bahçeleri olarak sıralanabilir. Mekânlar hem o dönemin sosyoekonomik bir görüntüsü ile hem de kaybolmuş tarihi öğeleri ile ortaya konur.

Huri'nin görüldüğü iki mekân vardır: İlki oda denebilecek kadar küçük bir ev, diğer yer ise bahçeleridir. Onun kişiliğinin de anlaşılmasına yardımcı olacak pasaklı, bakımsız, fakir bir köy odası denilebilecek bir ev vardır. Ev çok ayrıntılı tasvir edilmiştir.

“Karabibik’in girdiği yer kerpiç şeklinde çamur parçalarından teşekkül etmiş dört duvar arasına sıkışmış, sekiz arşın boy, beş arşın en ve üç arşın yükseklikten ibaret bir mahallin üstü hâl-i tabiisinde çam gövdelerinden mürekkep bir çatı üzerinde bir karış kalınlığında yağlı toprak çekilmekten ibaret bir sakf ile örtülmüş ahır gibi yer odasıydı. Pencere namına hiçbir deliği olmayıp hava ve aydınlığı, sade duvarın birisinde ocak namıyla açılmış olan geniş, isli, kurumlu bir büyük delikten almakta idi.

Odanın zemini adi kuru toprak olup şurasına burasına Karabibik’in kim bilir kaçınıcı karın akrabasından beri tevarüs edegelen fersude renksiz bir iki kilim parçası atılmış, bir köşeye bir iki kırık, murdar toprak çukal, bir iki tahta kaşık, bir iki kırık tabak, diğer bir köşeye içi yayla unu ile dolu bir kavanoz, darı unuyla dolu bir yayık, bir yufka sacı, bir sacayak, yağ, pirinç gibi bazı erzak kapları filan yığılmıştı.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 200)

Bu kısımda yazar; fakirliği, köylülüğü çok berrak ve ayrıntılı şekilde dile getirmiştir. Huri’nin ve babasının yaşadığı yer ise şöyle tarif edilir:

“Ocağın karşısındaki duvar tarafında da iki ot yatak, iki yün yastık, iki yorgandan ibaret bir yığın üzerine Huri’nin iki kattan ibaret olan elbisesi darmadağın bir surette atılmıştı.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 200)

Karabibik acıktığı hâlde ocakta bir şey olmadığını görünce homurdanır, ocağı yakar. Huri acemice hamur açar, ondan yufka pişirir. Yanına da pilav pişirir. İştahla yiyip uyudukları bu akşam sonrasında Huri’nin bir mekâna bağlı olarak görüldüğü son yer Huri’nin ev denen yerden çıkıp bahçede dolaştığı kısımdır.

“Harımın deliğinden Huri göründü. Damda canı sıkılmış, şöyle gezmeye çıkmıştı... Babasının yanına geldi. Öküzlere hayran hayran bakmaya başladı.

Baba kız birbirine hiçbir lakırdı söylemiyordu. Güya iki yabancıymışlar gibi davranmaktaydılar. Arkadan Hüseyin de görünmesin mi? Karabibik vâkıfane gözlerini kırptı: Hey kuzum hey...” (Nabizade Nazım, 2017, s. 217)

Hüseyin sevdiği kızın başka birine verildiğini öğrenir artık Huri’nin peşinde dolaşmaktadır. Huri’yi bahçelerinde takip etmektedir. Bundan sonra kız istenmiş, düğünü yapılmıştır. Düğün Yosturoğlu’nun evinin önünde yapılmıştır. Hüseyin ve Huri’nin nerede oturacağını bilemeyiz.

Hikâyedeki diğer mekân anlatımları kişilerden ve olaydan bağımsız bir hâlde serpiştirilmiştir. Köyün, limanın, köy kilisesi anlatılır.

Haspa hikâyesinde ilk görülen mekân vapurdur. Behzat Şahinde’yi burada tanımıştır. Aile İstanbul’a döndüğü zaman onları evinde ziyaret etmiştir. Ev Cihangir’dedir. “Muntazam

döşeli bir selamlık odasında oturtuldu. Kahveyi içerken de kapı açılıp içeri Şahinde girdi.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 235) diyerek ailenin zenginliği ve misafirperverliği belirtilir.

Bundan sonraki mekân okuldur. Şahinde’nin okuluyla ilgili bilgi verilmemiştir.

Seyyie-i Tesamüh hikâyesinde kadın ve mekân ilişkisine çok değinilmemiştir. Beyhan sadece ev içinde gösterilir, babasının odasına girer.

4.4.6. Kadın ve Eğitim

Nabizade Nazım hikâyelerinde kadınların eğitime mutlaka değinmiştir. Varlıklı ve zengin ailelerin kızları her ne kadar iyi bir eğitim alsalar da kötü tercihleriyle kaderini olumsuz etkileyenler olmuştur. Buna örnek olarak *Bir İftirak* hikâyesinden Matmazel Di.. ve *Hâlâ Güzel* hikâyesinden Fahriye verilebilir. Bununla birlikte yazarın tabiriyle ‘camcahil ve hamhalat’ kalmış kızlar çocukken öksüz kalmış örneklerdir. Buna da *Karabibik*’teki Huri ve *Sevda* hikâyesindeki Nazmiye örnek verilebilir. *Haspa* hikâyesinde küçükbir kız iken tanıtılmaya başlanan, bir yatılı mektebe verilip orada dört sene tahsil gören Şahinde okul bitirince evlendirilmiştir.

Bir İftirak hikâyesinde kadın eğitimi varlıklı bir kont babanın tek kızına olan düşkünlüğüyle anlatılmaya başlanmıştır.

“Ne İngiliz kızları gibi serbest terbiye görmüş, ne Fransız kadınları gibi kayd-ı mücbir altında büyümüştür. Gayr-mütehassis addolunacak kadar merdüm-giriz değilse, şuh, fattan denebilecek derecede ser-baz da değildir. Çocukla çocuktur, ihtiyarlar meclisinde “Büyümüş de küçülmüş” sanılır. (Nabizade Nazım, 2017, s. 15)

Hikâyenin coğrafyasının Fransa olmasına rağmen Matmazel’in eğitiminin İngiliz ve Fransız kadınlarının genel eğitimiyle karşılaştırılması dikkat çekicidir.

Yadigârlarım hikâyesinde yazarın çocukluğu ile örtüşen bölümde yanında büyüdüğü kadından minnettarlık hissiyle bahseden anlatıcı, onun sayesinde hayatının kurtulduğunu anlatır. Kadının nasıl bir eğitim aldığı hikâyede geçmemekle birlikte yanına sığınan öksüz bir çocuğun iyi bir eğitim almasını sağlayacak kadar görgülü ve terbiyeli biri olduğunu yorumlamak mümkündür.

Öte yandan anlatıcı kişinin âşık olduğu kadınlardan eğitim durumu en ayrıntılı olarak verilen kişi A...’dır. “Kendisi küçük yaşından beri İzmir’de bulunmuş, Türkçeyi oldukça

biliyor... Mösyö L... de bize refakat edecek. Dostlarım beni böyle bir zevceye mazhariyetten dolayı tebrik ediyorlar.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 75)

Gayrimüslim bir ailenin, eğitimine önem verilen kızları A... Hanım, seçkin bir eğitim almıştır.

Bir Hatıra hikâyesinde Anastasya küçük yaşta öksüz kalmış, babasıyla birlikte kendi kiraz bahçelerinde çalışan zeki bir kızdır. Türkçe bilmemektedir. Hikâyenin anlatıcısı onu ilk kez sesinin güzelliğiyle tanır ama birkaç cümle kurduktan sonra cevap vermeyişinden dolayı “vahşi kız” olarak nitelendirir. Bu kısımdan sonra anlarız ki kızın cevap vermeyişinin nedeni dil bilmemesidir.

“Bu sırada Petko bana dedi ki:

-Kızım pek çalışkandır. Fakat hiç okumak bilmez.

Ben bağcıların kafasında bu fikri bulduğuma taaccüp ettim. Bir bağcı kızının cehaletinden şikâyet etsin!...

Dedim ki:

-Daha yaşı küçük... Başlasa az zamanda öğrenir. Pek akıllı görünüyor.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 93)

Burada yazarın bağcının kızının okuma- yazma bilmeyişinden duyduğu mahcubiyeti söylemesi dikkat çekicidir. Babası çalışmak için İstanbul’a geldiğinde onu memlekette bırakmıştır. Bunun için kızın Türkçe bilmediğini söyler ama zeki olduğunu belirtir. Anlatıcı, Anastasya’yı sevmektedir, ona daha yakın olmak için kızın babasına kıza Türkçe öğretmeyi teklif eder. Baba bu teklifi mahcubiyetle karşılasa da çok memnun ve müteşekkîr olur. Böylece anlatıcı aileye yaklaşır. Kız kısa sürede dil öğrendiği gibi anlatıcıya da Rumca öğretmiştir.

Zavallı Kız hikâyesinde “Halamın bir kızı vardı ki validesinin vefatıyla kimsesiz kalarak bize iltica eylemişti.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 104) cümlesiyle Hesna’yı anlatmaya başlayan İhsan’ın hem kahraman hem de anlatıcı olduğu görülür. Bu hikâye isminden de anlaşıldığı üzere bir pişmanlık anlatır.

Hikâyenin girişinde ailenin Hesna ve İhsan’ı bir tuttukları belirtilir:

“Biz küçük yaştan beri birlikte bulunduk. Pederim gerek talim ve terbiyede gerek muamelede ikimizi asla tefrik etmemişti.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 105)

Ancak iki çocuğun hayattan beklentileri başkadır. İhsan iyi bir terbiye almasına karşın şarkıcı S... yüzünden sefih hayatın belâsına tutulur ve pişman olur. Hesna ise İhsan'la evlenir ve İhsan'ın ilgisini hiç görmez, hastalanarak ölür.

Yazarın burada vermek istediği ahlaki ileti yine açıktır. Müslüman kadın iyi ve namus timsali iken ihmal edilmiş, kıymeti bilinmemiş; düşük ahlaklı gayrimüslim kadına tutulan erkek, hayatının pişmanlığını yaşamış, maddî- manevî zarara uğramıştır.

Sevda hikâyesinde Nazmiye'nin ailesi hakkında hiçbir bilgi verilmemiştir. Sadece komşu Sabri Efendi'nin kız kardeşinin kızı olduğundan ve henüz üç yaşındayken yetim ve beş yaşında öksüz kalmış olduğundan söz edilir. Kendisine bakan dayısı Sabri Efendi'nin ise ona ne şekilde bir eğitim aldırıldığından haberimiz yoktur. On beşine yeni basmakta olduğu söylenmiştir. Fettah'a göre ne kadar güzelse de eğitimi yok denecek kadar az olduğu şu satırlardan anlaşılır:

“Fakat hüsn-i maneviyetçe pek yaya olduğunda şüphe yoktu. Bir kere camcahil bir şeydi. İkinci derecede epey ahmaktı. Bu hâliyle güzel işlenmiş bir heykelden farklı addolunamazdı.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 137)

Nabizade Nazım neredeyse hikâyelerinin tümünde öksüz ve yetim çocuklara/ kişilere yer vererek eğitim konusunu aile ile bağdaştırmıştır. Diğer hikâyelerindeki gibi küçük yaşta ebeveynini kaybetmiş çocuk olarak Nazmiye'ye sahip çıkıp ona terbiye verecek bir ailesi yoktur. Mağazada Fettah'la tesadüfen karşılaştığında iki lafı bir araya getirmekten aciz bir kızdır. Fettah'ın ona yazdığı aşk mektubuna cevap verip vermediği meçhuldür. Fettah da kültürlü bir genç olmasına rağmen onunla güzelliği için evlenmiş ve ondan hemen sıkılmıştır.

Hâlâ Güzel hikâyesinde Fahriye'nin eğitim ve terbiyesi, babasının Safder'le tanıştığı yerde anlatılır. Fahriye'nin ailesi zengindir, Fahriye'den başka evlatları olduğu belirtilmemekle birlikte kızları Fahriye'ye çok düşkün bir ailedir.

“Kızım terbiyelidir, okuması yazması da vardır. Güzel kanun çalar. Sesi güzeldir. Yaş henüz on yedidir, basmadı bile.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 173)

Fahriye'nin iyi ahlaklı, namuslu, kocasına düşkün bir kadın olduğu şöyle belirtilir.

“Fahriye güzel olduğu kadar da hüsn-i ahlak sahibi kadıncağızdı. Kendi saadetini kocasının saadetinden ibaret bilir...” (Nabizade Nazım, 2017, s. 179)

Fahriye'nin iyi ahlakı onu gören çevresi tarafından takdir edilir. Yazar sadece ilmi eğitime değil kişilerin ahlak eğitimine de yer vermiştir.

“Bu namuslu ailenin yaşayışı bütün Mirgûn halkının nazar-ı tahsin ve gıptasını celb eylemekte, hele Fahriye'nin iffet ve ismeti en müşkülpeşend en ayıb-cû kadınların bile taht-ı teslim ve itirafında bulunmaktaydı.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 178)

Bu ifadelerden Fahriye'nin iyi bir aile terbiyesi gördüğü anlaşılır ancak düzenli bir okul eğitimi alıp almadığı şüphelidir çünkü sadece okuma yazma bildiğinden bahsedilir.

Karabibik'te Huri'nin eğitimine dair hiçbir bilgi yoktur. Kız tembel ve beceriksizdir. Bu tembelliği de küçük yaşta öksüz kalışına bağlanabilir.

Karabibik eğitim ve okumayla ilgili eksikliğine hayıflanır. Bu kısım kızı Huri ile değil kendisiyle ilgilidir. Eğitim anlamında eksiklik yaşadığı ilk yer hikâyenin birinci bölümünde yer alır, borcu harcı bilmek istediği ancak cahilliğinin farkında olduğu kısımdır.

“Andreya'nın mağazasına gittiği zaman bilmem ne kadar çentik saymıştı, kırk mı elli mi bilemiyor gayri kim. Ah hocalar gibi yazıp okumamak ne fena. Mah işte ne kadar borç vardır, insan bilmez ki; keşke kızanken mektebe gitseydi. O vaktin beherinde de köyde bir hoca var mıydı ya!” (Nabizade Nazım, 2017, s. 209)

Diğer bir kısım ise Doktor Linardi'nin verdiği ilacın adını duyunca verdiği tepki ile verilir.

“Karabibik hâlâ alık alık bakmaktaydı. İşte bunlar hep aklının ermediği yeni icat şeyler. Ey ayol! Okumuşluk başka şey, adam böyle çelebi sözler öğrenir... Hey cahillik hey!..

Kendisi Karabibik çocukken şimdiki gibi okumak yazmak olsaydı. Hey gidi hey! Hoca olur, dünyayı Konya'yı öğrenirdi. Ey gayri ne yapalım? İşte böyle...” (Nabizade Nazım, 2017, s. 209)

Bu kısımlar Karabibik'in kendisinin cahilliği ile ilgili bir hayıflanmadır ancak onun için okumak demek, günlük hayatı kolaylaştıran cebir gibi, bir kelimenin doğru telaffuzu gibi basit işlerdir. Tanzimat döneminde babanın yönlendirici gücünü düşünüldüğünde kendisi bir eğitim, terbiye alsaydı kızını da bu şekilde eğitebilirdi yahut mektebe gönderirdi diye yorumlamak mümkündür. Çünkü Huri'de belirlenen özelliklerden biri de cahil oluşudur.

Haspa'da Şahinde isimli bir kız çocuğunun büyüyüp genç kız oluş evreleri anlatılır. Kızın ilk tanıtılışı eğitimi ve terbiyesi üzerinedir.

“Şahindecik epeyce tahsil görmüş, terbiyeli, biraz da oynak, afacan bir yavrucaktı.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 224) diye bize tanıtılır. Hikâyenin merak unsuru olan vaka, kızın “leylî mektebe” verilmesi meselesidir. Kız bu ihtimalden memnun olmaz ancak ailesinin kararıyla yatılı mektebe gönderilmesinde hemfikir olunur. Evlerine Behzat geldiği zaman Şahinde kendisi için bir piyano hocası aramak istediğini Behzat’a açar ama bunu söylerken edasında onun sebep olduğu bu duruma kızgınlığını ve düşmanlığını da ona hissettirir. Annesi gelip yine yatılı okul meselesini açınca Şahinde çok kızar ve ağlar. Okul için onu ikna etmek Behzat’a düşer. Bu kısım sanki dönemin okumak istemeyen kızlarına bir mesaj gibidir.

“Bak benim canım yok mu? Ben de senelerce mekteplerde okudum. Senin gibi yüzlerce hanım kızlar var. Haydi bakayım cesaret kızım... Hamhalat, camcahil mi kalacaksın. Çalgı öğreneceksin... Mektepte ne kadar eğlenceler bulacaksın ya mini mini dostum.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 238)

Buradan anlaşılır ki dönemin iyi eğitimi kadının bir çalgı çalabiliyor olmasından da geçmektedir. Okula son olarak mezun olduğu sene için değinilmiştir.

“Bir taraftan da Şahinde tahsilinde terakki göstermekte, hele cemal ve zerafeti arta gitmekteydi.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 240)

Nabizade Nazım’ın genç kızların eğitimi meselesini bu kadar merkeze aldığı tek hikâyesi *Haspa*’dır. Bu hikâye her ne kadar sevdiği kıza kavuşamayan bir adamın anlatıldığı bir hikâye olsa da yukarıda Behzat’a kızların eğitimi ile ilgili söylediği cümleler Nabizade Nazım’ın kendi fikirleridir. Kızlar “hamhalat, camcahil” kalmamalıdır.

Seyyie-i Tesamüh hikâyesinde, Necip ün kazanmak, şöhret olmak hevesiyle roman yazma teşebbüsü hakkında ailesinin desteğini almak ister ancak annesi okuma yazma bile bilmemektedir. Bunun haricinde kadınların eğitimi ile ilgili herhangi bir bilgi verilmemiştir.

4.4.7. Erkeklerin Kadınlara Bakışı

Yadigârlarım hikâyesinde geçen kadınlarla ilgili görüşler, anlatıcının yanında büyüdüğü kadınla ve âşık olduğu kadınlarla ilgili görüşler olarak değerlendirilebilir. Üvey anne eline düşen çocuk bu annenin de ölmesiyle akrabasından “namuslu” bir akraba kadının bakımına verilmiştir. Yazar bu kadını “Beni iki oğlundan belki daha ziyade sever.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 47) diye anlatır. Ona karşı büyük bir minnet hissiyle doludur.

Bundan sonraki kadınlar ise duygusal ilişki içinde olduğu K..., H.... ve A...’dır. Anlatıcı baş harflerini söylediği bu kadınlara âşık olur. Özellikle H.. ve K...’nin tepkileri ile ilgili bilgi yoktur ama anlatıcı, onların etkisinden uzun bir müddet çıkamaz.

“Ah! Her yerde o iki afet! Her yerde o iki ateş. Her yerde o iki ejder, her yerde o iki ifrit. Aklımı perişan ediyorlar, sabrımı tutuşturuyorlar, beynimi sokuyorlar, beni tedhiş ediyorlar.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 34) İzmir’e gittiğinde Mösyö L’nin kızı A... ile tanışır, yakınlaşır ve evlenir. Onu melek kadar güzel bulmaktadır ancak mutlulukları kısa sürer. Çünkü anlatıcı, evlendikten sonra karısıyla gittiği Paris’te hovardalık yapar, evine geceleri gelmez. Sonuçta sebebi belirtilmeksizin boşandıkları anlatılır.

Bir Hatıra hikâyesinde Anastasya, Türkçe bilmeyen güzel bir Rum kızı olarak tasvir edilmiştir. Anlatıcı olarak görülen erkek, onu görür görmez tutulur. Kızının eğitimine eğilemeyen babası bu ilginin farkındadır. Anlatıcı, kıza Türkçe öğretmeyi ve ondan da Rumca öğrenmeyi teklif eder. Dersler devam ederken kızın zekâsından da etkilenen anlatıcı âşık olduğu kızla evlenir.

Hikâyede iki erkek vasıtasıyla kıızı güzelliği yanında zekâsı üzerinde de durulur.

“Anastasya’nın zekâ ve kabiliyeti dahi benat-ı Havva içerisinde nadir tesadüf olunur derecedeydi. Dört ayın içinde Türkçe okuyup yazmayı hakkıyla öğrendiği gibi hesaptan, coğrafyadan, tarihten ulum-ı tabiiyeden malumatı hemen mertebe-i kâfiyeye vâsıl olmuştu.

Zavallı Petko kızındaki bu terakkiyatı gördükçe memnuniyetinden ne yapacağını bilmiyordu. Bana karşı hiss-i minnettaranesi gittikçe artmaktaydı.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 100)

Anlatıcı, Anastasya’nın bağda çalışmasını çok takdir etmektedir. Böylece kadınlardan kiminin kapıldığı süs düşkünlüğünün Anastasya’da olmadığı üzerinde durulur.

Zavallı Kız hikâyesinin isminden anlaşılacağı üzere hikâye merkezindeki Hesna, öksüz bir kız olarak yanlarında kaldığı ailenin oğlu İhsan’ı sever ancak karşılık bulamaz. İhsan’ın babası aynı zamanda Hesna’nın dayısıdır. Bir gün Hesna’nın mektubunu bularak İhsan’a haber verir, Hesna mektupta İhsan’a karşı duyduğu hislerden bahsetmektedir. İhsan’ın babası kızın durumuna acır, hikâyenin ilerleyen satırlarında oğlunun yaşadığı sefiş hayattan da memnun olmadığını açıkça ifade eder. İhsan’dan Hesna ile evlenmesini ister.

“- Hesna senin muhabbetinle mahv oluyor mahv! Senin böyle şeylere ehemmiyet verdiğin yok ama ben ehemmiyet veririm. Çocuk seni seviyor.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 110)

Bu kısımdaki konuşmaların hepsi Hesna'ya acımayla doludur, İhsan ise en baştan beri Hesna'yı önemsememiştir:

“İş tehhüle kaldıktan sonra ha Hesna ha Fatma hepsi birdi.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 111)

Hikâye, geri dönüş tekniği ile yazıldığı için İhsan'ın Hesna'ya yaptıklarından pişman olduğu anlaşılmaktadır. Evlendikten sonra İhsan Hesna'ya karşı yine ilgisizdir. Hesna, İhsan'ı beklerken İhsan, S...'nin peşinde dolaşmaktadır. İhsan annesinin ve babasının uyarılarına kulak asmamakta, onların üzüntülerine umursamazlıkla cevap vermektedir:

“Ah ya Hesna zavallı kızcağız evvelce vermiş olduğum vaat üzerine dünyanın saadet hazineleri kendisine teslim olunmuş kadar sevinmiş ve kimbilir ne kadar parlak renkli hayal levhaları tertip ederek dünyalara sığamamaya başlamışken benim âlem-i sefahate hem de olanca kuvvetimle duhulüm ve bahusus nikâh zûrlarına kemal-i tahkir ile cevab-ı red verişim üzerine kimbilir ne kadar tahammülgüdaz azaplar çekmiştir.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 115)

İhsan, S...'ye ise pahalı hediyeler alarak gönlünü cezbetmeye çalışır, onun her sahnesine giderek dikkat çekici şekilde alkışlamaktadır. Sonunda ilgisini kazanınca ona Büyükdere'de bir oda tutar. Onunla bir hayat kurma fikrine kapılmıştır. Bir gün hevesle S...'nin yanına koşarak gittiğinde odasında başka bir adamı görerek büyük hayal kırıklığı yaşar ve S...'nin gerçek hislerinin kendi hisleri gibi olmadığını anlar.

“Âşık, sevdiği kişiye gerçekte var olmayan özellikler yükler. Böylece kristalleştirme dönemi başlamış olur. Kristalleştirme, aşkın aşk yaşamaya hazır olması ve âşık olacağı kişiyle karşılaştığında ona onun sahip olmadığı özellikler yüklemesi, hayalinde bir mükemmel bir varlık yaratmasıdır. Zavallı Kız adlı hikâyede, kristalleştirme dönemini yaşayan İhsan S.'yi tüm değerlerin üstünde görür.” (Bayram, 2019, s. 1062)

Bu hikâyede iki erkekten baba, Hesna için müşfik bir bakışla onu koruma ve ona acıma hissiyle doluyken oğlu İhsan, Hesna'ya karşı herhangi bir önem atfetmemekte, evlilik için kadınları ayırt edici görmemektedir. Bu da hikâyenin evlilik ve ilişkilerinin gidişatını, Hesna'nın acı akıbetini hazırlamıştır. Hesna bir şekilde İhsan'la evlenmiş ancak bunun mutluluğunu yaşayamamıştır çünkü İhsan'dan değer görmeyecektir. Bu sorun, kızı hasta edip yataklara düşürecek, onu ölüme kadar götürecektir. Evde birlikte büyüdükleri akraba kızı Hesna için İhsan'ın düşünceleri bu şekildeyken Batılı ve gayrimüslim şarkıcı kadın S... için aksi şekilde gelişir. Onun dikkatini çekmek için onun sahne aldığı yere sık sık gider ve ona hediyeler alır. İhsan S...'ye tutulur ama S..., onu terk edecektir. *Zehra*'da rekabet hissiyle dolan Suphi'nin Ürani'ye tutulması ve ondan başka şey düşünmemesi durumu bu hikâyedeki

İhsan ve S... ilişkisi için görülmektedir. Gayrimüslim ve sefih bir yaşantının içindeki bu kadınlar kendilerine âşık olan bu adamları başka adamlar ve özellikle para için terk etmişlerdir.

Sevda hikâyesi musiki ve şiir sohbeti yapan altı genç erkeğin aşk, sevgi üzerine konuşmaları ile başlar. Hikâyenin sonuna kadar bu tartışma ara ara devam eder. Aşka inananlar ve aşkı o kadar da önemli bulmayanlar arasındaki bir konuşmadır bu. Fettah ‘safvet-i sevda’ya, saf aşka inanır ve arkadaşlarından böyle olmayanları garip bulur.

Hikâyede Fettah’ın komşu kızı Nazmiye ile olan muaşakasına yer verilir. Bundan sonra Fettah’ın Nazmiye ile ilişkisi ve aşk, evlilik konularındaki düşünceleri sıralanır. Fettah için ‘safvet-i sevda’ hayatın amacıdır. Arkadaşlarıyla sürekli bunun tartışmasını yapar. Nazmiye’yi görüp sevmiştir. Ancak tanıdıktan sonra onu fazlasıyla cahil ve ‘avanak’ bulmuştur. Aşk hakkındaki ulvî düşünceleri bitmiş, hayalleri suya düşmüştür. İnsanın merakını cezbeden şeye tutulduğu, o merak olmayınca aşkın bittiği, insanın bu bakımdan çopur bir kızı, kuzguni bir Arap’ı da sevebileceğini düşünmeye başlamıştır. (Nabizade Nazım, 2017, s. 156) Nazmiye’den başka bir kadın bulsa bile durumunun değişmeyeceğini düşünmektedir. Arkadaşlarına yönelttiği “Aşk ve sevda hakkındaki fikir ve itikadınız nedir?” sorusuna yazılı olarak aldığı cevapları okur. Geldiği durumun da etkisiyle bu düşüncelerin dağınıklığına güler ve kâğıtları sobaya atar, kâğıtlarla beraber sevdanın ulviyeti ile ilgili düşünceleri de yok olur gider. Fettah, hikâyenin başında Muhlis’in “Sevda bir kuru hülyadan ibarettir.” fikrini öfkeyle karşılamış ve Muhlis’i ‘budala’ olarak görmüştür (Nabizade Nazım, 2017, s. 140) ancak hikâyenin sonunda Fettah’ın aşk ile ilgili düşünceleri değişir, Muhlis ile nerdeyse aynı fikre sahip olur.

“Bahis bi’t-tesadüf yine aşk ve sevda üzerineydi. Muhlis yine eski edasıyla diyordu ki:

-Sevda bir kuru hülyadan ibarettir.

Bu sefer Fettah kemal-i ciddiyetle tasdik ederek dedi ki:

-Hay hay... Evham denilse daha münasip olur.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 159)

Hâlâ Güzel hikâyesinin başında iki erkek konuşturulur, bunlar Safder ve Fahriye’nin babası Ahmet Efendi’dir. Üzerine düşündükleri ve konuştukları kadın ise Fahriye’dir. Safder, Fahriye’nin gençliği, neşesi, tebessümünden etkilenerek ona âşık olmuştur. Onu yeniden görme iştiağıyla doludur ancak kızın kim olduğunu, nerde oturduğunu bile bilmemektedir. Son buluşmalarında ise yine yanında Arap kadını bulunmaktadır. Bir fırsatını bulup

konuşamamıştır ancak onları gizlice takip edip nerede ikâmet ettiklerini öğrenir. İçi içine sığmaz, eve geldiği zaman Fahriye'nin babasından bir mektup ve buluşma teklifi alır. Buluşmada kızını bu gençle evlendirmek isteyen bir baba ve o kıza âşık bir genç adam yer almaktadır. “Siz gençsiniz, güzelsiniz, zenginsiniz fakat bahtiyar değilsiniz. Kızım da gençtir, güzeldir, zengindir fakat bahtiyar değildir.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 173)

Fahriye'nin babası, Safder ve Fahriye arasında olanlardan haberdardır. Kızı ile Safder'i birbirine uygun görmektedir ve bununla ilgili Safder'i kızını sevip sevmediği ile ilgili sorular sorar. Safder başta tereddüt etse de Fahriye'yi sevdiğini Ahmet Bey'e söyler. Ahmet Bey Safder'i kendi ailesi için damat olarak gördüğünü hissettirir. Bu satırlarda kızını över ve Safder'e uygun gördüğünü belirtir.

“Fakat ben sana haber vereyim ki kızım hasepçe, nesepçe, terbiyece, servetçe sana lâıyk bir kızdır.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 174)

Bu kısımdan sonra olay örgüsü merkezde olduğu için erkeklerin Fahriye hakkındaki düşüncelerini göremeyiz, Safder karısına çok düşkün bir koca, Ahmet Efendi ise kızını çok düşünen, desteğini hissettiren, kızının boşanma evresine gelmeden duygu değişimlerini gören ve evliliğinin bitmemesi için çabalayan bir babadır. Fahriye'nin ikinci eşi Emin'in ise Fahriye ile ilgili düşünceleri bilinmemektedir.

Karabibik'te bir babanın, kızıyla ilgili düşünceleri, planları anlatılır. *Karabibik*'te Huri'nin tasviri yapılmadan önce babasının düşüncesinden Huri'nin varlığı hissettirilir. Sarı Simayil'in evleneceğini öğrenen Karabibik'in morali bozulur, bunun sebebi Sarı Simayil'e Huri'yi vererek onların öküzlerini bedavaya kullanmak planıdır. Bu plan bozulunca öküzleri parayla kullanmak zorunda kalacağına yahut borç harçla öküz almak zorunda kalışına canı sıkılır. Yani Huri'nin hikâyedeki ilk konumu babasının tarla işleri için öküzü olan bir aileye gelin gidecek böylece yoluyla öküze iş için para verilmeyecektir.

Huri Karabibik'e göre tembel bir kızdır.

“Teneşire dek böyle tembel tembel yatıp durmamalı ya! Hımm! Yufkanın üçünü dördünü löp löp yutup durur da koca bubasına bir el yordamı bilem etmez. Daha ni vaktecek bu tembel kızı besleyip durmalı?” (Nabizade Nazım, 2017, s. 201)

Yaşı ilerlemekte olan bu kızın evlendirilmesi lazımdır. Sarı Simayil evlendiğine göre Huri başka bir kısmet bekleyecektir. Karabibik, Yosturoğlu Hüseyin'in Huri'yi isteme ihtimalini düşünür.

“Karabibik Yosturoğlu’nun yeğeni Hüseyin’i düşünmeye başladı. Gelecek sene Hüseyin esnana dâhil olacaktı. Kızını bırakıp gidecek demektir. Kim bilir kaç sene kalacak?.. İhtimal dönüp gelmeyecek... Ni hâl etmeli? Huri de artık kocamaktaydı...” (Nabizade Nazım, 2017, s. 216)

Hüseyin’in askerden dönmemesi uğruna bile kızını vermeye razıdır. Huri’nin ne olursa olsun evlenmesi gerekmektedir. Bu konu hakkında ona hiç fikir danışmaz, kendi kendine düşünür. Neyse ki Huri’yi Hüseyin’in ailesi ister ve düğünleri yapılır. Karabibik’in içi rahatlar.

Haspa olaydan ziyade Behzat’ın iç çatışmalarını anlatan bir hikâyedir. Vapurda tanıştığı, kendisi gibi İstanbul’a dönen, uzaktan da akraba çıktığı Galip Bey’in küçük kızından hoşlanır. Kızı gördükçe, kızla akıllı uslu konuştukça ona git gide âşık olur. Vapur yolculuğu bitmeden aklına kızı yatılı mektebe verilmesi gibi bir fikir aklına gelir. Ailesi de bunu onaylar ama Behzat’ın asıl amacı kızın eğitimi değil kızı duyduğu zafiyetli, hastalıklı durumdan uzak kalmaktır. Bütün hikâyede Behzat’ın vicdanı ve nefsi arasındaki mücadele gösterilir. Kızı sever, üzme istemez, yaşlarının uyumsuzluğunu görür, gönlüne söz geçiremez, kız mezun olduktan sonra bile gönlünde uyanan hisleri söndürmekte güçlük çeker. Şahinde ise Behzat’ı bir baba gibi sevmektedir. Evlenme çağı geldiğinde nikâhı için vekâleti Behzat’a verir. Behzat kendini tebrik edecek, olgun bir iş yapar. Hislerine mağlup olmaz ve kızın evlenmesini sağlar.

Behzat’ın vapurdaki hislerini yazar şöyle anlatmıştır:

“Hâlbuki gönlü gemini aızıya almış sert başlı bir harûn hayvan gibi delicesine alabildiğine koşmaktaydı. Behzat artık gayret dizginlerinin adem-i tesirini görünce inân-ı ihtiyarını tesadüfün yed-i idaresine terk ediverdi. Yani âdeta evladı makamındaki Haspa’nın âşıkı oldu gitti.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 226)

Aklı ve arzuları arasında bocalamaktadır.

“Yatak içindeki vaziyeti tefekküre pek müsait olduğundan hâlini düşünmeye başladı. Yaşı kırkı geçkin, sakalına kır düşmüş, bahusus altı yaşında bir çocuk babası olduğu hâlde on iki yaşında bir çocuğa divanece gönül vermek hiffetini yaşının muktezası olmak lazım gelen metanet ve mekânî şeyn ve âr görmekteydi.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 227)

Galip Bey’e Şahinde’nin yatılı mektebe verilmesini söyler ama gerçek niyetini yine kendisi bilmektedir.

“Şahinde’yi mektebe koymak onun mahrumiyetine alışmak ve binaenaleyh aşkıdan kurtulmak demektir.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 230)

Behzat güçsüz, kadın karşısında iradesiz bir adamdır. Sürekli ikilemde kalır. Şahinde için baba yahut koca figüründen birini üslenmelidir.

“Acaba acaba bu muhabbet Behzat’ı her çi-bâd-âbâd noktasına kadar sevk edip de şimdi çocuğu addettiği Haspa’yı karşısında zevce sıfatıyla görmek arzu ve hatta derecesine kadar cesaret mi bulacak?” (Nabizade Nazım, 2017, s. 232)

Nikâh için kendisine vekâlet verildiğinde yeniden bir murakabeye kalkışır, Şahinde’ye karşı duyguları alevlenir. Henüz iş isten geçmemişken niyetini belli edip Şahinde’yi zevce olarak alabilir ama bunun büyük bir felaketi beraberinde getireceğinin de bilincindedir. Bu niyeti ile ilgili iç konuşması şu şekilde verilmiştir:

“Henüz iş isten geçmemişti. Bu cüretle gönlünü mutmain etmek hâlâ mümkündü. Fakat bu cüretin netayicini düşündü. Ne olacaktı! Haydi, Şahinde, Münire üzerine Behzat’a varmaya rıza göstereyim... Bu hâl-i temin saadete kâfi miydi? Ne gezer!.. Belki!.. Belki değil muhakkaken bir büyük felaketi müeddi olacaktı... Böyle bir cüretin herkesçe suret-i telakkisini de hesaba katınca kendisinden utanmaya başladı.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 241)

En sonunda ise vicdanı galip gelir, hislerinin esiri olmaz. Behzat, Şahinde’nin nikâh vekâletini alır ve bir nevi babalık görevini ifa etmiş olur. “Çar ve naçar o takriri verdi.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 242)

Seyyie-i Tesamüh hikâyesinde Sıdka’yı seven ancak çıkarları doğrultusunda Beyhan’a yönelen Necip’in kadınlar hakkındaki düşünceleri Necip’in kişiliği üzerinden verilmiştir, kadınlarla ilgili özel bir ayrıntı yer almamaktadır.

4.5. Tanzimat Döneminde Çocuk Eğitimi

Tanzimat bürokrasisi ve aydınları; medeniyetin, çocukları eğiterek yükseleceğinin farkındadır. Dolayısıyla bu sorumluluk bilinciyle hareket ederek toplumsal meselelere eğildikleri kadar çocuk ve kadının eğitimi meselesine de eğilmişlerdir.

Tanzimat yazarları eserlerinde toplumu ilgilendiren konulara değinerek, eleştirdikleri konuların gündeme gelmesini sağlayarak toplumu yönlendirmeyi istemişlerdir. Tanzimat yazarlarının çocuk eğitimi için çeşitli yazılar yazdığı görülmektedir.

“Çocuk merkezli bir eğitim modelini öneren Münif Paşa, batılılaşmanın ancak eğitim yoluyla doğru bir hat üzerinde ilerleyeceğini belirtmiştir. Münif Paşa, eğitimin

yaygın ve sürdürülebilir olmasının önemli olduğunu belirterek eğitimin ıslahının hem eğitimci hem de içerik ve materyal alanında olmasının gerekliliği üzerinde durmuştur. Eğitimde şiddet konusunda da Münif Paşa, çağının ilerisinde bir portre çizmiştir. O, çocuk eğitiminde şiddetin yeri olmadığını düşünmektedir.” (Aydın, 2022, s. 35)

“Çocuk, kavram olarak geçmişten günümüze farklı şekillerde ele alınmıştır. Tarihin farklı dönemlerinde ve farklı kültürlerde “çocuk” insanlığı meşgul etmiştir. Bir yandan çocuğun ve çocukluğun fizikî bir portresi merak konusu olurken diğer yandan fikrî cephesi de araştırılmıştır. Ahmet Mithat Efendi, her iki yönde de eser vermiştir. Ahmet Mithat’a göre çocuk, ‘Allah’ın bahsettiği en yüce nimettir.’ Çocuğu iyi tanımak, onun fiziksel ve ruhsal özelliklerini bilmek, sağlıklı gelişmesi için gerekenleri yapmak, ona vakit ayırmak ve onu yararlı ve yaşına uygun bilgilerle eğitmek, anne babanın göze alması gereken bir zahmettir ve ancak bu oranda bu nimetin kıymeti bilinmiş sayılacaktır.

Batılılaşma fikri, 19. yüzyılda Osmanlı düşünce hayatını derinden etkilemiştir. Tanzimat aydını, toplumu değiştirme gayretini bir yandan fikrî eserler ile sürdürürken bir yandan da edebî eserlerle bunu destekleme eğiliminde olmuştur. Bu dönem romanlarına bakıldığında bir medeniyet krizinin uç verdiği görülmektedir. Batının modern kavramıyla sunulan değerleri ile Doğunun köklü gelenekleri arasında kalmış karakterleri, o dönemin roman ve hikâyelerinde sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Bir yeniliğin kavranması, benimsenmesi için toplumun en küçük birimine kadar inmesi gerekliliğiyle bu Batılılaşma hadisesini, dönemin yazarları, hikâyelerinde aile yaşantısı içinde vermişlerdir. İlk tutum her iki ucu da göstermek suretiyle “ideali” eserlere yansıtmak üzerine olmuştur. Bu yeni hal ve yenileşen toplum, roman ve hikâyede yerini çekirdek aile kavramıyla sağlamlaştırmıştır.” (Aydın, C ve Çağın, S, 2022, s. 101)

İlber Ortaylı, “*Osmanlı Toplumunda Aile*” adlı eserinde klasik dönem Osmanlı eğitiminin verildiği dönemden sonra aynı coğrafyada 19. yüzyıldaki çeşitli değişimler sonrası çocuk eğitimindeki politikanın da pedagojinin de değişiminin zorunlu hale geldiğini belirtmiştir. Osmanlı’daki en seçkin ya da en alt sınıf ailelerin çocuklarını Avrupa’daki yaşlıtlarına göre daha şanslı bulur çünkü Osmanlı, o dönem için Avrupa kadar buhranlı değildir. Klasik toplumlarda çocuğun üzerinde toplumun etkisinden bahsettikten sonra çocuğun ilk eğitiminin dinî olduğunu belirtir. Sonra bu eğitimin de itaat ve edep konularında çocuğu şekillendirdiğini belirtir. Ahmet Rasim gibi yazarların Osmanlı’nın ilk tahsil kurumlarının eleştirdiğini ve o dönemde henüz bir çocuk edebiyatının inşa edilmediğini de özellikle belirtir. Kütüphanelerimizi dolduran yazmaların, baskıların cüzi bir kısmının çocuklar için oluşuna vurgu yapar. İşte Osmanlı aydınının geçirdiği değişimlerden biri de çocuk eğitimi üzerine eksikliği fark ederek bu konuya eğilmesidir. İbrahim Edhem Paşa’nın 1830’larda basılan “Terbiye ve Talim-i Adab ve Nesâ-yihü’l Etfal” eseri çocuklara ve gençlere davranış kuralları, çalışma, okuma yöntemleri öğreten bir eserdir. Bu eser çocuklar için uygun metinler derlemesi şeklinde değildir ancak Konstantinidi Efendi’nin 1871’de basılan “Müntahâbat-ı Âsâr-ı Osmaniyye” derlemesi çocuk ve genç edebiyatı alanındaki ilk

antolojilerden sayılmalıdır. Eserde tarih ve edebiyattan bazı metinler ile güzel yazı örnekleri sunulmakta, fablların yanı sıra Cevdet Paşa’dan, Kâmil Paşa’nın Telemak’ından alıntılar yer almaktadır. (Ortaylı, 2009, s. 126)

Dönemin önemli isimlerinden Ahmet Mithat Efendi’nin “Ana Babanın Evlâd Üzerinde Hukuk ve Vezaîfi” adlı risalesinden aynı kitapta bahsedilir. Ahmet Mithat Efendi, kendi gözlemlerinden yola çıkarak çocuğun dil eğitimi üzerinde durarak dönemin eğitim anlayışını Avrupa’daki eğitim anlayışıyla karşılaştırır. Bu risale 19. yüzyıl Türk aydınının pedagoji anlayışını ortaya koyması yönünden önemlidir. (Ortaylı, 2009, s. 128)

Aynı şekilde devrin önemli isimlerinden ve eserlerinde eğitim meselesini işleyen Namık Kemal “Maarif” makalesinde bu konuyu etraflıca işler:

“Uzun süre okula devam eden çocukların bile okuma yazma konusunda temel eksikleri olduğunu belirtmiş ve yazma konusunda yaşanan güçlüklerin ise daha fazla olduğuna dikkat çekmiştir. Okulların hem kız hem de erkek çocukları için zorunlu olmasının gerekliliği üzerinde de durmuştur. Namık Kemal de Ahmet Mithat gibi kız çocuklarının yetişmesine önem vermiştir. O kızların ileride hemcinslerine öğretmenlik yapabilmesi için okulların kızlar için de uygun hale getirilmesini önermiştir. Bu duruma batılı ülkelerden örnek vererek medeniyetin ilerlemesi için kız çocuklarının eğitimine devlet eliyle bir nizam getirilmesini önermiştir.” (Aydın, 2022, s. 36)

Tanzimat dönemi, Osmanlı’nın tümüyle yeni bir kimliğin tesiri altına girdiği ve çocuk eğitimi hakkında da yenilik fikirlerinin ortaya atıldığı bir süreç olmuştur. Bunun yanı sıra toplumun çekirdeği olarak çocuklar için metinler yazılması gerektiği, ayrıca bir çocuk edebiyatı ihtiyacının da hâsıl olduğu bu dönem fark edilmiştir.

4.5.1. Yazarın Çocuk Eğitimi Hakkındaki Görüşleri

Nabizade Nazım, çocukları düşünerek kaleme aldığı *Hanım Kızlara* isimli esere iki mektupla başlar. Yazardan basımcıya, basımcıdan yazara yazılmış birer mektubun içeriği eğitim meseleleridir. Kız çocuklarına örnek metinlerle çeşitli bilgilerin verilmesini ve değerlerin kazandırılmasını isteyen yazar, bu iki mektubu eserin başına koyarak okuyucuya dönemin eğitim durumu, medeniyetin kızların eğitimiyle yükselebileceği hakkındaki fikirlerini nakletmek istemiştir. Yazar iki mektupta da çocuk eğitiminin önemine binaen bu alanın yayın dünyasındaki eksikliğini bilir. Bu metinlerin içerisinde çocuk eğitimi üzerinde durulmasının nedenleri yer alır. İlk mektup ‘Kardeşiniz’ imzasıyla Nabizade Nazım’a hitaben yazılmıştır. Bu mektup, ilmin ve keşfin geliştikçe bunlara yönelik bir kütüphanenin de gerekliliğinden söz eder. Bununla birlikte ilmin yeterli olmayıp ahlak eğitiminin de gerekliliğinden bahseder. “Ahlak bozulunca bir millet fennin terakkisinden menfaat yerine

mazarrat görür.” der. (Nabizade Nazım, 2016, s. 80) Bu mektubun sonunda muhatabından, eserin kızlar için yazılmış olduğunu beyan eden basit ve Türkçe bir isim rica ederek mektubunu bitirir.

Yazar “Şairiyet” adlı yazısında “Çocuklarımıza okutmak için bir mütehabat-ı eş’ar tertibine teşebbüs olunsun, çocuklara okutacak pek çok parçalar bulunsun. Bu sözümü indi bir kavl addetmeyiniz. Bittecrübe söylüyorum.” (Uç, 2007, s. 120) diyerek edebiyatımızdaki bir eksikliğe dikkat çekmiştir. *Hanım Kızlara* kitabında sadece düzyazılar bulunmaz. Yazar eserde “Valide Ninnisi”, “Bir Küçük Kız ile Karacası” ve “Bir Tasvir” isimli üç tane müstakil şiir paylaşmıştır. Bunların içerik olarak çocuk ruhuna, eğitimine uygun; çocuk bakışıyla yazılmış şiirler olduğunu görülür.

Hanım Kızlara kitabında, sözü edilen mektupların ikincisi yani ‘Kardeşiniz Nabizade’ imzalı mektupta kız çocuklarının eğitiminin gerekliliği ve önemi anlatılır. Doğan tüm insanlığın dolayısıyla erkeklerin de bir ana eliyle terbiye görmesinden yola çıkılarak anlatılır. “Cennet validelerin zir-i payında ise medeniyet –ki irfan murat olunur- genç kızların dimağına mültecidir.” (Nabizade Nazım, 2016, s. 82) diyen yazar, erkeklerin meşgul olduğu tüm ilim dallarıyla kızların da meşgul olması gerektiğini söyler. Yazar, kızların eğitiminin ne kadar mühim olduğunun farkındadır. Bu konudaki eksiklikler için harekete geçmiştir.

“Böyle bir misafir-i ekremin mihmandarında ne kabiliyet lazımdır ki bu nimet-i iltifattan bihakkın müstefit olsun. Bizi dünyaya kadınlar getiriyor; kadınlar ise bedihi ki kızlardan yetişiyor.

Sade benim değil, her akıllı başında olanın müsellemidir ki kızların terbiyesi nakıs olursa medeniyetin -ki burada istirahat-i cemiyet maksuttur- husul-i kemâli mümkün değildir.” (Nabizade Nazım, 2016, s. 82)

Bu kitaptaki metinlerin fen, coğrafya gibi pozitif bilimler ile ilgili bilgi vermesinin yanı sıra, ahlaki içerikli olduğu; Allah inancı, vatan sevgisi, toplumsal dayanışma gibi konularda öğütler de içerdiği görülür. Bazı metinler çocuğun dünyaya masum bakışını yansıtan bir tavırla yazılmıştır.

Mini Mini Mektepli’de “Fatıha” isimli ilk metinde çocuğun zihnine ve çocuk eğitimini üstlenmiş öğretmenlere yönelik birkaç cümle vardır:

“Mini mini mektep müdavimlerinin hafızaları fotoğraf camına benzer ki şua-ı marifete karşı gelince hasais-i müktesebeyi parlak, vazıh bir surette derhal zabt ve hıfza müstaidir.

Fotografçının sanatındaki kemaline mukabil hocalarının da sahib-i kemal olmaları lüzumu meydandadır.” (Nabizade Nazım, 2016, s. 25)

Çocukların zihni açık, hafızaları berrak olduğu için onlara verilmesi gereken temel fennî bilgiler ve ahlak eğitimi ihmal edilmeyecek kadar önemlidir. Onlara öğretmenlik yapacak kişilerin de mutlaka sahip olması gereken özellik olgunluktur. Bu bakımdan yazarın çocuk eğitimiyle meşgul kişilerin eğitimi, kişiliği, çocuklara nasıl metinlerden örnekler ve ödevler vereceği konusunu da düşünmüş olduğu açıktır.

4.5.2. Nabizade Nazım’ın Zehra Romanında Çocuk Eğitimi

Zehra’da çocuk eğitimi konusu iki roman kişisi merkeze alınarak incelenebilir. Yazarın, ruh dünyaları üzerinde hassasiyetle durduğu Suphi ve Zehra’nın çocukluğundan itibaren aldıkları eğitim hakkında ara ara bilgiler verilmiştir. Romanda eğitimi üzerinde durulan bu iki kişinin iyi eğitim almış olduğu belirtilir. Ancak bu iyi eğitimin, onları trajik sonuçlardan koruyamadığı görülmektedir. İkisi de almış olduğu eğitime rağmen bunları düşünce ve davranışlarında gösterememiş, iradesiz davranmış; kötü bir hayata mahkûm olmuşlardır. Zehra baştan sona kıskanç bir kadın iken Suphi kişilik olarak çok büyük bir değişim gösterir.

Suphi’nin tanıtıldığı ilk cümleler eğitimi ile ilgilidir:

“Suphi'nin talim ve terbiyesine itina gösterilmiştir. Malumat-ı ibtidaiyeyi sade pederinden almış ve ibare sökmek iktidarını kesb ettikten sonra ‘mahalle mekteplerinden’ birine verilmişti.

Çocuk sair talebenin iki senede kazanacağı bidaayı dokuz on ay içinde edinmekle oradan rüştiyeye geçmiş ve ikmal-i tahsil ile ba-şehadetname oradan da çıkmıştı.

Pederi sağlığında delikanlıyı Asmaaltı'nda namuslu ve zengin bir tüccarın yanına kâtip sıfatıyla yerleştirmiş ve ondan sonra gözlerini müsterihane kapamıştı.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 15)

Romanın başında bu şekilde tasvir edilen Suphi, hayatına başka kadınlar girdikçe terbiye ve ahlaken olumsuz şekilde değişmiştir. Çocukken almış olduğu iyi, nitelikli bir eğitiminin etkisi ve romanda söz edildiği gibi “kibarane” hâli kalmamıştır. Bir serseriye dönüşmüş ve katil olmuştur.

“Suphi ne kadar değişmişti. Zehra, kendisini şimdi görseydi belki de tanıyamazdı. Bir zamanın nazik, terbiyeli Suphi'si, şimdi sırmı gibi sertleşmiş, uçarlaşmış, bıçkınlaşmıştı. Elfaz ve ibarat-ı müstehcene ve amıyanenin envaini öğrenmiş, bir vakitler Zehra gibi, Sırricemal gibi temasıl-i sabahat ve iffet ile hem-

aguş-ı visalken, şimdilerde en çirkef karılarla düşüp kalkmaya alışmıştı. Bu uğurda birkaç defa kavgalar bile etmiş, bir hayli dayak yemiş, hele bir defasında işi azdırmış, birisinin kafasını yarmıştı. Tuttukları gibi hapse atıldılar. Birkaç aylar tevkif olundu.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 157)

Suphi’nin iyi bir eğitime rağmen bu hâle düşmesi şaşırtıcıdır.

Zehra’nın aldığı talim ve terbiye ise onun tabiatını değiştirememiş ve kıskançlık hissi onu bir intikam planına sürükleyerek evliliğinin bitmesine neden olmuş. Bununla birçok kişi olumsuz etkilenmiştir.

“Talim ve hüsn-i terbiyeden imdat umarak çocuğa birkaç akıllı hoca tutulmuşsa da kızın kıskançlığı vakit geçtikçe kuvve-i inbisatiyesini arttıran buhar gibi gittikçe kesb-i inbisat ve tevessü etmekteydi.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 17)

Zehra’nın babası Şevket Bey, Zehra’yı Suphi ile evlendirmeden önce Zehra’nın özel hocadan piyano ve kanun dersi almasını sağlamıştır. Şevket Bey bunu, özellikle Suphi bu iki çalgıyı sevdiği için yapmıştır. Şevket Bey iki genci evlendirip bırakacak kadar görgüsüz bir adam değildir. Kızının damadıyla güzel vakit geçirmesini de oturacakları köşkü de düşünecek kadar terbiye görmüş bir adamdır.

4.5.3. Nabizade Nazım’ın Hikâyelerinde Çocuk Eğitimi

Nabizade Nazım’ın hikâyelerinde genel olarak erkeklerin ve kadınların çocukken aldığı eğitimle ilgili kısa açıklamalar yer alır. Yazarın hikâyelerinde çok kimlikli Osmanlı görülür.

Yazarın ilk uzun hikâyelerinden olan *Bir Hatıra*’da Rum bir bağcı ailesinin kızına Türkçe öğreten anlatıcı vardır. Karabibik’in çocukken okula gidemediği için hayıflandığı bölümler vardır. *Haspa* hikâyesi ise bir kızın yatılı okula gönderilmesini içerir. *Seyyie-i Tesamüh*’te her ne kadar roman yazmaya kalkışmışsa da 17 yaşında, bugün çocuk sayılabilecek Necip Bey’in haylazlığına rağmen dersleri eleştirmesi konu edilir. Hikâyelerdeki evlenme öncesinde evlendirilecek kızın eğitim alıp almadığı mutlaka belirtilir. Ayrıca hikâyelerdeki belli başlı kişilerin eğitim ve terbiyesine, görgüsüne mutlaka değinilir.

Yazarın otobiyografik izler taşıyan hikâyesi *Yadigârlarım*’da kendi eğitiminin nasıl olduğu ile ilgili bilgi ve yorumları devir için ilgi çekicidir. *Bir İftirak* hikâyesinde Matmazel Di., eğitimine özen gösterilen, seçkin bir ailenin kızıdır. Babasından başka kimsesi olmayan bu kız, babasının gözbebeğidir. “Matmazel... Henüz yirmi yaşında, gayet güzel terbiye görmüş bir nazenin olup... Çocukla çocuktur, ihtiyarlar meclisinde büyümüş de küçülmüş

sanılır. Ne İngiliz kızları gibi serbest terbiye görmüş, be Fransız kadınları gibi bir kayd-ı mücbir altında büyümüştür.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 15) sözleriyle kızın aldığı eğitimin niteliğini ortaya koyar.

Yadigârlarım’da A... Hanım, Mösyö L’nin kızıdır. Bindiği arabaların, giyiminin tasvirinden zengin ve seçkin bir gayrimüslim aileye mensup olduğu anlaşılmaktadır. Yazdığı mektup Türkçe’ye hâkimiyetini göstermektedir.

“Hali vakti yerinde olanlar, çocukları için özel hocalar tutup Arapça ve Farsça dersleri aldırıştır. Refia Sultan’ın sarayında çalışan Farsça hocası Sait Efendi derste kullanmak için çeşitli kitaplar almıştı. İyi bir müzik eğitimi de almış olan Sultan piyano çalmakta, Theresa Romano isimli İtalyan hocadan dersler almaktadır. Bu hoca aynı zamanda Leyla Saz, Münire Sultan ve Adile Sultan’ın kızı Hayriye hanımlara da ders vermiştir.” (Şensoy, 2008, s. 85)

Osmanlı’da seçkin ve zengin zümrenin özellikle kızlarına, konaklarında özel bir eğitim verdirdikleri, bunların içinde yabancı dil ve enstrüman eğitimlerinin de olduğunu bilinmektedir. (Şensoy, 2008, s. 85) Bu hikâyedeki A... Hanım’ın da böyle bir eğitimden geçtiğini düşünülebilir. *Zehra* romanında Zehra’nın evlilik öncesi piyano ve kanun dersi aldığı üzerinde durulmaktadır.

Yadigârlarım’da yazar bir bölümü çocukluğuna, çocukluğunda tanıdığı kişilere ve bu döneme ait izlenimlerine ayırmıştır. Çocukluk dönemini anlatması babasıyla başlar:

“Pederim İstanbul’da doğmuş, İstanbul terbiyesi görmüş pişkin bir adamdı.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 41) diyerek anlatmaya başladığı babasının kırklı yaşlarının başında vefat ettiğini söyler. Bu bilgiden sonra, buna çok üzülmediğini çünkü onun sert davranışlarından mustarip olduğunu söyler. Annesinin sadece gasil ve tekfinini hatırladığını, küçük hanelerinin Beyoğlu’nda Sururi Mahallesi’nde olduğunu; üvey, büyük annesi, Aşçı Arap kadın ve pederinden müteşekkil bir ailesi olduğunu belirtir. Çocukluğuna dair bir hatıra, bir akşam misafirliğine aittir. Ev halkı misafirliğe gidecek ve çocuğu evde bırakacaklardır. Bunu öğrenince ağlamaya başlayan çocuğu susturmak için sarnıç süngerini yüzüne tutan birinden bahseder ki bu durum çocuğu çok korkutmuştur.

Yazar toplumun çocuk eğitimini eleştirir: “Halkımızın çocuk terbiyesi gayet gariptir. Terbiye edelim derken terbiyesini ifsad ederler de haberleri olmaz. Bizde çocuk terbiyesi mutlaka umacıya, çarşamba karısına münhasırdır. Bunun içindir ki hepimizde mekân, cesaret denilen şeyler pek zayıf hasaisten maduttur.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 42)

Böylece korku temelli yapılan çocuk eğitimine karşı olan yazarın bu tavrı sonraki kısımlarda da hissedilir. Babasını öfkeli tabiatıyla anlatan yazar, üvey annesinin ölümünden sonra babasının sert davranışlarını artırdığını söyleyerek babasının öfkesinden kaçmak için bazı geceler dışarıda uyuduğunu söyler:

“Bu zamanlar pederim huşunet-i tab’ı bir dereceyi bulmuştu ki şerrinden tehaffuz için amcamın birkaç kapı aşırı hanesini kendime melce-i selamet o ittihaz ile günlerce pederin yüzünü görmemeye mecbur olurdum. Bazen bu kadarla dahi halas olamazdım. Adeta mahalleden firara mecbur kalırdım. Geceleri kahve peykelerinde kıvrılıp uyuduğum dahi olurdu. Ya yatacak bir yer bulamayıp da karanlık sokaklarda, rutubet, bürudet, altında bir kapı eşliğini bâlîn-i istirahat addettiğim geceler az mıdır?” (Nabizade Nazım, 2017, s. 44)

Annesiz kalan, şefkate aç bir çocuğun, içki müptelası olan babasından çektiği azabın kötü sonuçlar sebep olabileceği yazarca da anlatılır. İçki düşkünlüğünü ve sarhoşluğu, mizaçta sertlik hastalığı olarak nitelendirir. Devamında babasının kendisine para vermediğini, aç şekilde İstanbul’un çeşitli semtlerinde gezdiğini söyler:

“Bu kadar sefalet bahusus benim gibi bir masumun terbiyesine ne kadar su-i tesir göstereceği malumdur, fakat tab’ımdan memnunum ki bir küçük sirkatten maada terbiyeye, ahlaka dokunur hiçbir hareketim vukua gelmiş değildir.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 45)

Yazar, yine serseri şekilde dolaşırken bir gece zaptiyelerin onu kayda ‘kaybolmuş çocuk’ olarak geçirdiklerini ve babasına tembihle teslim ettiklerini anlatır. Yazar, kendi çocukluğunu “tsadüfen büyütülmüş ve aile sevgisinden yoksun” olarak tanımlar. Tam da kendini sefalete sürükleyecek bir hayatın içinde iken yıllar sonra bile minnet duygusuyla dolacağı biriyle karşılaşır. Mısır Çarşılı Hacı Efendi, çocuğu ailenin akrabalarından “namuslu” bir kadının yanına vermeye babasını razı eder. Yazar bunu sonraki satırlarda “Ah! O Mısır Çarşılı Hacı Efendi’ye hayatımı borçluyum.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 47) diyerek anlatır.

Bir Hatıra hikâyesinde Nabizade Nazım, sonradan memur olduğunu öğrendiğimiz bir anlatıcı ile Anastasya’nın aşkına değinmeden önce kızın bir bağcı ailesinden oluşuna ve Rum olduğu için Türkçe bilmeyişine dikkat çeker. Anlatıcı, kıza yaklaşmak amacıyla kızın babasına, Anastasya’ya Türkçe öğretmeyi teklif eder.

“-Kızım pek çalışkandır. Fakat hiç okumak bilmez.

Ben bağcıların kafasında da bu fikri bulduğuma taaccüp ettim. Bir bağcı, kızının cehaletinden şikâyet etsin!...

Dedim ki:

-Daha yaşı küçük.. Başlasa az zamanda öğrenir. Pek akıllı görünüyor.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 93)

Anlatıcı, kızının okumasına ihtiyaç duyan bu bağcıya şaşırır. Bağ, bahçe işleriyle meşgul bir ailede bile babanın, kızını okutmak gibi bir gayret içine giremediği için hayıflanması görülür.

Zavallı Kız hikâyesinde İhsan, Hesna’yı anlatırken terbiyece babasının ikisini ayırmadığını söyler. Böylece halasının öksüz kızı Hesna, İhsan ile aynı derecede değer görür. “Pederim gerek talim ve terbiyede gerek muamelede ikimizi asla tefrik etmemişti.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 105)

Sevda hikâyesinde Fettah ve Nazmiye’nin eğitimlerine değinilir: “Fettah yirmi altı yirmi yedi yaşlarında, mektepten henüz kurtulmuş, yakışıklı, biraz da zengin bir gençtir.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 133)

Tesadüfen görerek âşık olduğu komşu kızı Nazmiye ise bunun zıddına yazarın tabiriyle “camcahil”dir.

“Hüsn-i maneviyetçe pek yaya olduğunda şüphe yoktu. Bir kere camcahil bir şeydi. İkinci derecede epeyce ahmaktı. Bu haliyle güzelce işlenmiş bir heykelden farklı addolunamazdı.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 137) *Karabibik*’teki Huri de benzer bir durumdadır. Hayat konusunda cahil bulduğu bu kızların ortak özelliği, küçük yaşta öksüz kalmalarıdır.

Hâlâ Güzel hikâyesinde memur bir genç olan Safder’in Beykoz çayırında Fahriye’ye rastlaması anlatılır. Fahriye’nin babası Safder’le tanışarak kızının iyi eğitimini anlatarak evlenmelerini sağlayacaktır.

“Kızım terbiyelidir, okuması yazması da vardır. Güzel kanun çalar. Sesi güzeldir. Yaş henüz on yedidir, basmadı bile.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 173)

Hikâyenin devamında oğlu Fahri’nin eğitiminden kısaca söz edilir.

“Fahri yirmi bir yirmi iki yaşında bir babayiğit olup mekâtib-i âliyenin birisinde tahsildeydi.” (Nabizade Nazım, 2017, s. 185)

Karabibik'te eğitim adına eksiklik hissedilir ve hayıflanma görülür. Karabibik çocukken mektebe gidemediği için hesap yapmayı da bir ilacın adını telaffuz etmeyi de bilmez. Bu kısma ait cümleler, eğitimin özellikle küçük yaşta alınmasının lazım geldiğini hissettirir.

“Mah işte ne kadar borç vardır, insan bilmez ki; keşke kızanken mektebe gitseydi. O vaktin beherinde de köyde hoca var mıydı ya!” (Nabizade Nazım, 2017, s. 198)

Karabibik ilacın adı olan ‘promenad’ sözcüğünü ‘dabaramana’ diye söyler ve kendisiyle alay edilir:

“Ey ayol! Okumuşluk başka şey, adam böyle çelebi sözler öğrenir...Hey gidi cahillik hey!...Kendisi, Karabibik çocukken şimdiki gibi okumak yazmak olsaydı. Hey gidi hey! Hoca olur, dünyayı Konya’yı öğrenirdi. Ey gayri ne yapalım? İşte böyle...” (Nabizade Nazım, 2017, s. 209)

Karabibik’in kızı Huri daha küçükken öksüz kalmıştır. Hantal, tembel olarak tasvir edilir. Kendisine yol gösterecek, örnek olacak, iş öğretecek bir annenin yokluğunun buna sebep olduğu hissettirilir. Böylece bu eserde sadece okul eğitiminin değil ailede alınan eğitimin de önemi dolaylı olarak vurgulanmış olur. Özellikle kız çocuk için annesinin yokluğu, kız çocukların eğitimi için büyük bir eksikliktir.

Haspa hikâyesi, bir aile dostu olan Behzat vasıtasıyla Şahinde isimli çocuğun “leyli mektep”e verilmesini işler. Burada asıl amaç kızın eğitilmesi değil, Behzat’ın Şahinde’ye karşı bağlılığını unutmak isteyişidir. Kız okuldan mezun olur ve görücülerden biriyle evlendirilir. Hikâyenin bir bölümünde Behzat’ın Şahinde’yi yatılı okul için iknası yer alır.

“Hamhalat, camcahil mi kalacaksın. Çalgı öğreneceksin... Mektepte ne kadar eğlenceler bulacaksın ya mini mini dostum” (Nabizade Nazım, 2017, s. 238)

Seyyie-i Tesamüh, ün kazanma peşinde olan 17 yaşındaki acemi bir yazarı anlattığı gibi, dönemin çeşitli unsurlarını da eleştiren bir hikâyedir. Dil anlayışı, roman tekniği ile ilgili eleştiriler olduğu gibi bu acemi yazarın tüm okul derslerinden başarısız olduğu halde bir roman yazma macerasına atılmasını yazar alaya almaktadır. Derslerle, sınavlarla çok ilgisi olmayan bu genç nihayetinde romanını bir türlü bitiremez. Annesinden romanını bastırmak için yardım ister ancak annesi okuma yazma dahi bilmemektedir.

“Necip çarnaçar derse çalışmaya başladı. Lakin kafasına girmek mümkün değil ki... Hele eciş bücüş B+C’ler, tuhaf tuhaf ‘Bir hattın isr-i şakulîsi, mürtesem-i ufkîsinin mihver-i irtisamî kat’ eylediği noktanın mürtesem-i şakulîsinden ibarettirler.’

ısınilır, hoşlanılır bela mıdır ya? Hele bak hele şu baş ağrısı kitap ne diyor: "Müvellidü'l- ma' renksiz, rayihatsız, lezzetsiz kabil-i iştiâl ve fakat itfa-yı şule eden bir cisimdir..." tatsız, tuzsuz işe yaramaz, fakat insanı işten alıkoyar malumat!..

Necip'in birkaç senedir en ziyade gücüne giden şu "Fanfin" di... Sanki Fransızca öğrenip de ne yapacak?... "La grammaire est l'art de parler et d'ecrir correctement en langue Française..." Eey şimdi bundan ne çıktı? "J'aime, tu aimes, il ou elle aime..." Ne olacak?

Necip'in hoşlandığı bir ders varsa o da jimnastikti. Bunu âdetâ oyun makamında telakki etmekteydi..." (Nabizade Nazım, 2017, s. 267)

Necip resim derslerini gereksiz bulur, okulu sevmez, tatil günlerini ipe çeker.

"Eserde eleştirilen noktalardan biri de dil ve muhtevasıyla ders kitaplarıdır. Matematik, geometri, Fransızca, kimya, resim ve hatta jimnastik dersinde bile başarısız olan Necip, ders kitaplarının dilini eleştirmiştir. Anlattıklarını da faydasız bulmuştur. Kitap yazıp şöhret kazanma peşinde koşan genç yazar o sene sınıfta da kalarak seyyie-i tesamühün canlı bir örneği olmuştur." (Çağın, 2020, s. 137)

4.5.4. *Mini Mini Mektepli* Eserinde Çocuk Eğitimi

Mini Mini Mektepli, bir okuma ve yazma kitabı olarak 1892'de basılmıştır. İçinde 16 mensur yazı olan kitabın sonunda çocukların kitapta anlamadığı kelimeler için 265 sözcüğün açıklamasını içeren sözlüğe yer verilmiştir.

İncelemede Dergâh Yayınları tarafından basılmış olan *Mini Mini Mektepli* (2016) kitabındaki metin sıralamasına sadık kalınacaktır. "Fatiha" yazısında öğretmenlerin sahip olması gereken olgunluğa değinilmiştir.

"Fotografçının sanatındaki kemaline mukabil çocuk hocalarının da sahib-i kemal olmaları lüzumu meydandadır." (Nabizade Nazım, 2016, s. 25)

"İhtarat" yazısında öğretmenlerin çocuklara dersi hangi sırayla öğretmesi gerektiğine yönelik bilgilendirmeler ve yönlendirmeler vardır. Beş maddede öğretmenin yapacakları şöyle sıralanır: Üzerinde yıldız bulunan kelimeler için sözlüğe bakılacak, kelimelerin anlamları öğrenciye yazdırılacak, öğretmenler öğrencilerden müsvedde isteyecek, daha sonra metinler söz dizimi ve kelime bilgisi açısından incelenecektir. Bununla birlikte bazı cümleler bilerek anlaşılma- hale getirilmiştir, öğretmenler bunu öğrencilere gösterip düzeltmeler yapacaklardır. Yazar bunu örnekle açıklamıştır:

"5. Bazı yerlerde mahsusen bazı ta'kidler yapılmıştır. Hoca efendiler onları talebeye gösterip tashih edeceklerdir.

Mesela: 8 numaralı müsveddede “Allah yeryüzünü ölümünden sonra diriltir.” tercümesi “Yeryüzü ölmüşken (veya öldükten sonra) Allah onu diriltir.” Suretinde tertip olunacaktır.” (Nabizade Nazım, 2016, s. 26)

Kitabın girişindeki bu yazı, bu eserin bir ders kitabı olarak tasarlandığını göstermektedir.

“İhtarat” yazısından sonraki metinlerin içerik ve biçimine bakıldığında çocuklar için yazılmış pedagojik bir eser olduğu açıktır. Bu eserde mevsimlerin tanıtıldığı, mevsimlerin adını taşıyan yazılarla birlikte, “Terbiye” başlıklı yazıda güzel ahlak üzerinde durulmuştur. “İstanbul” metninde İstanbul ile ilgili semt semt bilgiler verilmiştir. Bununla birlikte baba-oğul tarafından birbirine yazılmış yine güzel ahlak ile ilgili iki mektup yer alır. “Benim Bahçem” ve “Engindeydik” yazıları ise tabiat sevgisi ve Allah inancını aşılayan metinlerdir. “Güneşe Karşı” yazısında ise Güneş’in Dünya için önemi anlatılır ve yine inanç aşılayan, namaz kılmayı teşvik eden bir cümle ile bitirilir. Sözlükten önceki son metne “Vezaif” adı verilmiştir. Bu metin 16 madde ile yine öğretmeni yönlendirmektedir. Bu maddeler, öğrenciye verilebilecek ödevlerin listesi gibidir. Kitaptaki metinlerin konularına dair sorular ve çalışmalar yer alır. Fen, coğrafya, ahlak, inanç alanlarında öğrencileri çalıştırmak, onlara yazı yazdırmak için bazı sorular sorulmuştur:

Örneğin maddelerin on ikincisinde “Galata Köprüsü’nü tarif ediniz.” (Nabizade Nazım, 2016, s. 57) cümlesiyle bir mimarî yapı hakkında açıklama isteyen eser yazma ödevi verilmesi istenir.

Diğer maddelerde toplumsal yardımlaşma, çalışkanlık, büyüklere ve özellikle öğretmene hürmet, padişaha dua, inançlı olmak gibi ahlaki faziletler övülmüş; tembellik, iftira gibi olumsuzluklar yerilmiş, çocuğun bunlarla ilgili yazılar yazması istenmiştir.

Nabizade Nazım çocuk eğitimini önemli görmektedir, onun anlayışında çocuğun sadece fen bilimleri öğrenmesinin değil ahlak ve karakter inşasının da teşvik edildiği görülür.

Özellikle büyüklere saygı ve Allah inancı, yazarın çocuklara vermek istediği temel iki değerdir.

4.5.4.1. Fen ve Coğrafya Eğitimi Destekleyen Yazılar

Mini Mini Mektepli kitabında yazar bazı coğrafi konulara değinir ancak bunların bilgisini vermekten ziyade bunlara dair düşüncelerini ve tasvirlerini bir okuma metni haline

getirir. Bu sebeple güneşten, denizden, mevsimlerden bahsederken Allah inancına değinir yahut bir ayetin tercümesini verir. “Güneşe Karşı” yazısında güneşin tanımını yapıldıktan sonra çeşitli tasvirlerle güneşin görevleri anlatılır. Allah’ın yarattığı hayret edecek kadar güzel şeylerden biri olan güneş, ona şükür sebebidir diyerek sabah namazının uykudan hayırlı olduğunu söylenir:

“Mini mini mektepliler!.. Bir sabah temaşası gibi sathî-nazarânın nazar-ı mukayeselerinde ehemmiyetsiz görüldüğü hâlde serair-bînânın dûrbîn-i ibretlerinde azamet-i fevkaladeyi haiz bulunan bir manzara, bir vaka, insanı nekayıs-ı vicdaniyesinden muvakkaten olsun tahlis ediyor; işte bu sebeptendir ki salat nevminden hayırlıdır.” (Nabizade Nazım, 2016, s. 30)

“İlkbahar” yazısında tabiatın kış soğğunun etkisinde olduğu ve ilkbaharın kışın devamı olduğundan bahsedilir. Bu sebeple sağlığınıza zarara uğratmamalıyız diye öğüt verilmektedir. “Allah yeryüzünü öldürdükten sonra diriltir.” (Nabizade Nazım, 2016, s. 44) diyerek Hadid Suresi 17. ayetin mealini yazar. Sonra ilkbaharı gören yüreklerin kışın evlerde daraldığını ve kırlara can attıklarını söyler.

“Yaz” isimli yazıda mevsimin ağırlık ve tembellik veren havasının hiçbir mevsimde olmadığı belirtilir. Bu mevsimde insanların Adalar, Boğaziçi, Bakırköy’e çekildiği söylenir. Bu mevsimin tabiatın olgunluk çağı olduğu belirtilerek insan ömrüyle de bir benzerlik kurulur.

“Sonbahar” yazısı mevsimlerin övünç kaynağı olarak tanıtılır. Yaz kadar sıcak ve kış kadar soğuk olmamasıyla “itidal-i hayat” olarak görülür. Meyvelerin en nazikleri bu mevsimde boldur, bahçeler şakıma halindedir. Ama sonbaharı takip eden bir hazan mevsimi vardır ki bu hüznü tasvirlerle anlatılır. Yazar, sonbaharı insan ömrünün çöküş devri olarak görür:

“Ah! Sonbahar mevsimi bu kadar hasaisiyle beraber ömr-i insanînin devr-i inhitatına mukabil olduğu cihetle devamı yürekler acısı bir suret kesb eder: Sonbaharın bu şevk ve neşeli devirlerini bir hazan takip eder. Hazan ki şetaret-i hayata ârız olan bir zeval kolerası demektir. Derhâl hükm-i muharribânesini her şeyde göstermeye başlar. Yapraklar filizleri üzerinde sararmaya, kuvvetten düşüp düşmeye başlar.” (Nabizade Nazım, 2016, s. 47)

“Kış” yazısında yazar sadece mevsimi anlatmamış, küçük bir hatırayı andıran bir hikâye eklemiş ve buradan çocuklara öğüt vermiştir. Kış ömrün yaşlılık çağıyla eşleştirilir. Kar taneleri kelebeğe benzetilir, bu kelekler yere rahat etmek için düşmektedir. Biraz sonra güneş açınca hepsinin kaybolduğu ve yere temas eden her mahlûkatın da biraz yaşayıp sonra geri gittiği, öldüğü anlatılır.

Çocuk bakışıyla yazılan bu yazıda anlatıcı çocuk, bir kış günü odasının penceresinde kimsesiz, perişan bir çocuk görür. Kapıyı açıp çocuğu içeri alır, annesi kimsesiz çocuğun önüne yemek koyar. Harçlık ve kıyafet verip yollarlar. Annesi kimsesiz çocuğa yardım eden oğluna öğüt verir.

“Anam bana dedi “Oğlum! Biçarelere elinden geldiği kadar yardım et ki yardımcın Allah olsun.”(Nabizade Nazım, 2016, s. 50)

“İstanbul” yazısında şehrin semtleri ve güzelliğinden bahsedilir. Boğaziçi, Sarayburnu, Kâğıthane gibi mekânların güzelliğinden bahsedilir. Tarabya ve Büyükdere’nin gayrimüslümlerin meskeni olduğu söylenir.

4.5.4.2. Ahlak ve Değer Eğitimi Destekleyen Yazılar

Yazarın bu kitabındaki metin içeriklerine değinmeden önce ‘ahlak’ ve ‘değer’ kavramlarını açıklamak, ahlak eğitiminin psikososyal bir dinamiği olarak ‘din’ kavramının üzerinde durmak yerinde olacaktır.

“Ahlak, özel değerler ve erdem temelinde nasıl davranılması gerektiğini gösteren bir takım davranış kurallarıdır. Ahlak, doğruyla yanlış ayırt etme yeteneği ve doğru olanı yapma ile ilgili bir kavram olarak içinde yaşanan toplumun genel anlayışını yansıtır. Ahlak, geleneksel olarak insan hayatının amacını ve seyrini belirleyen seçimlere ve eylemlere rehberlik eden değerlerdir. Dolayısıyla ahlak, iyiliğe ulaşmayı, kötülükten uzaklaştırmayı amaç edinir.” (Sağlam, 2022, s. 4)

“Değerler insanın tarih ve kültür varlığı olarak kendini gerçekleştirmesi bakımından olduğu kadar, kendisinin ne olduğunu bilmesi ve kendisini soruşturması bakımından da büyük önem taşır. Değerler, hem eylem hem de bilme bakımından insanın var oluşunun temelidir. Bununla birlikte değer yargıları toplumdan topluma, kişiden kişiye farklılıklar gösterebilir. Bu da alınan eğitim, içinde yaşanan sosyal çevre, en genel anlamda ifade edilirse sahip olunan dünya görüşü ile yakından ilişkilidir. Örneğin iyilik, doğruluk, güzellik, çalışma her yerde ve her toplumda bir ‘değer’ olarak kabul edilir. Ancak bunların içeriğinin doldurulması, algılanış ve pratiğe aktarılma biçimi kişiden kişiye, toplumdan topluma farklılık gösterebilir. Kimine göre bir şey iyi olduğu için ‘iyi’ olarak görülürken kimine göre dinin emrettiği şey ‘iyi’, kimine göre de aklın emrettiği şey ‘iyi’dir. Kimi menfaatine olan şeyi ‘iyi’ olarak değerlendirirken, kimi de hazzı ahlakta ‘iyi’nin ölçüsü olarak görebilir. Dolayısıyla bir değer olarak iyyinin içeriği, kişiden kişiye ya da toplumdan topluma farklı doldurulabilmektedir.” (Sağlam, 2022, s. 44)

“Din, insanla birlikte doğmuş ve onunla birlikte devam eden bir müessesedir. Dün de bugün de dünyayı sevk ve idare eden kuvvetlerin başında din gelir. Peygamberler, toplumların ahlak ve inançları bozulduğunda gönderilmişlerdir. Bütün peygamberlerin insanlığa çağırısı, ahlak öğretmeye yöneliktir. Bu nedenle peygamberler ilk tebliğlerine tevhidle birlikte ahlak öğretimiyle başlamışlar, insanlığa barış ve huzur dolu bir hayat planı sunmuşlardır. Hepsisi de adaletin, doğruluğun, merhametin, insanlara faydalı olmanın vb. iyi; haksızlığın, hırsızlığın,

yalan söylemenin, adam öldürmenin, zulmün vb. kötü olduğunu anlatarak bulundukları toplumu ıslah etmeye çalışmışlardır.” (Şengün, 2007, s. 209)

Nabizade Nazım *Mini Mini Mektepli* kitabında her yazıda mutlaka inanç konusuna değinir. Tabiat güzellikleri ve yaratılanların muhteşemliği, hatta fen içerikli yazıları bile Allah’a şükür ve Allah’ın kudretini düşünmek için araç hâline gelmiştir. Dolayısıyla merhamet, hayvanlara ve tabiata sevgi, büyüklere hürmet gibi konular, dinî değerler ve Allah inancıyla verilmek istenmiştir.

“Benim Bahçem” yazısında tabiat sevgisi yer almaktadır. Anlatıcı çocuk; bitkilerin, kuşların hâinden ve güzelliğinden çok etkilenir. Allah’a minnet doludur ve dua eder.

“Ben bu azametli temşaya karşı diz çökerek zihninden “Ya Rab! Benim şu küçük dimağımı azametinin idrakine müstaid kılmışsın... Sana bin hamd olsun... Sen benim hayatımı eşi’a-i mevahibinle tenvir et.” dedim.” (Nabizade Nazım, 2016, s. 28)

“Bir Çocuk Tarafından Taşradaki Babasına Mektup” yazısında adından da anlaşılacağı gibi Vehbi isimli bir çocuğun yazdığı mektuptur. Ailesinden uzakta, taşardan olan babasından mektup bekleyen çocuk, babasına yazdığı bu mektupta okulda başarılı olduğunu, matematik öğretmenin onu sınıfta takdir ettiğini dile getirir. Babasının gönderdiği mektupları evde annesinin, dadısının, açıcılarının okuyamadığını yalnızca kendisinin okuyabildiğini söyler. Anlamadığı kelimeleri onlara anlatmak çocuk için büyük mutluluktur. Çocuk, babasına özlemini belirterek mektubu bitirir.

“Buna Cevap” başlıklı yazı önceki mektuba cevaptır. Baba oğlunu derslerindeki başarısı için çok takdir eder. Onun yaşındaki birinin böyle bir güzel bir mektubu yazmasını över ve kendisinin aynı yaşlardayken iki lafı bir araya getirip güzel konuşmadığını söyler. Kendisinin eğitimini onunkinden daha düşük bulur ve bundan utanır. Oğluna ahlaklı kişilerle görüşmesi öğüdünü verir. Gönderdiği paranın dört yüz kuruşunu okulu için, bin kuruşunu evin masrafı için gönderdiğini söyler. Oğlundan bir de dil bilgisi kitabı ister.

Çocuğunun çalışkan olması ve iyi ahlaklı kimseleri arkadaş edinmesini ister. Verdiği öğütler şöyledir:

“Zinhar terekkiyat-ı tahsiliyen zaaf-ı ahlakını mucip olmasın. Ahlaksızlık içinde marifet ateşteki parlaklık gibidir. O ateşi alevlendirme oğlum... Sen güneş gibi ol ki âlem minnettarin olsun. Arkadaşların içinde kimin ahlakı düzgünse onunla görüş. Sakın bed-hûlarla ülfet etme ki bed-hû olmayasın.” (Nabizade Nazım, 2016, s. 34)

Kitapta başka mektup örneği olarak yine bir çocuğun babasına yazdığı “Mektup” isimli yazıda, mektubun yazarı Nâmi, matematik, coğrafya, dil bilgisi ve akaid derslerinde başarılı olduğu için öğretmenlerinden taltif almıştır. Annesi sevinçten ağlar, kız kardeşi de okumayı şevkle ister ancak Nâmi, babası uzakta olduğu için bu durumu ona mektupla bildirir. Onun da bu sevinçli günü görememesinden dolayı üzülür. Babasından destek ve takdir görmeyi arzulayan bir cümle ile mektup bitirilir:

“Elbette benim bu terakkimden memnun olursunuz değil mi babacığım?” (Nabizade Nazım, 2016, s. 55)

Mektup yazan iki farklı çocuk da başarılarından ve öğretmenlerinden aldığı takdirden söz eder. Bu örnekler, mektubu okuyan çocukları ders çalışmaya, okumaya, başarılı olmaya teşvik etmek içindir.

“Kuş” yazısında bahçesine gelen kuşu kovan bir çocuk anlatılır. Çocuğun anlatıcı olarak seçildiği bu yazıda şefkatli olmanın gerekliliği anlatılır. Babası bir gün saka kuşu gördüğünü, onun güzelliğini ve tavırlarındaki korkuyu çocuğa anlatır. Sonra da insan ömrünün de buna benzediğini hayatın bir mücadeleden ibaret olduğunu, kimsenin sonsuz güven içinde yaşamadığını söyler. Çocuk kuşa nazik davranmadığını düşünerek üzülür. Uçup giden kuşa yoldaş olmak ister ve onunla uçtuğunun hayalini kurar.

“Engindeydik” yazısı bir vapur seyahatini anlatır. Vapur İstanbul’dan uzaklaştıkça anlatıcının gözleri hasretle o tarafa bakar, vapur üzerinde yolculuk devam eder ve anlatıcı manzaranın güzelliğini tasvir eder. Günün farklı zamanlarının uyandırdığı hisleri anlatır. Enginde geçen bir geceden sonra sabahın ilk ışıkları insanda ibadet etme düşüncesi uyandırmaktadır.

“Terbiye” yazısı adından da anlaşılacağı üzere eğitim ve ahlak içerikli bir yazıdır. Bir kişinin bilgisi ne kadar fazla olursa olsun eğer o kişi ahlaki faziletlerden uzaksa o insan hüsrana uğrayacağı üzerinde durulur. Âlim ama terbiyesiz bir adamın fikir terbiyesine bir iyiliğinin dokunmayacağına değinilir.

“Beşerin meksubat-ı ilmiyesi ne kadar vâsi ve metin olsa yine ahlak-ı fazıladan mahrumiyeti onu gayya-yı hüsrana düşürür.” (Nabizade Nazım, 2016, s. 41)

Çünkü ilim ve fen öğrenmenin amacı, insanlığın fikir terbiyesine hizmettir. Terbiye de bir ilimdir ve sadece uygulamalı olarak görülebilir dedikten sonra annelerin çocuk terbiyesi

üzerindeki rolü anlatılır. Çocuk, anneden terbiye alıyorsa anne de terbiyeye sahip olmalıdır. Annenin terbiyesi eksik olursa çocuğun ilim tahsil etme çabası bu eksikliğin önüne geçemez.

Yazara göre çocuk annesini babasını taklit ederek öğrenir. Çocuk iyi ahlaklı olmayı da kötü davranışlar sergilemeyi de ebeveyninden görür. “Babalarımız da hüsn-i ahlak dersinde bizim hocamız olacaktır.” (Nabizade Nazım, 2016, s. 41) ifadesiyle de metnin bir çocuk tarafından yazılmış olduğu izlenimi uyandırılır.

Yazar iyi ahlakı çok önemsemektedir. “Ben cahil fakat ahlakı düzgün bir çobanı, âlim fakat ahlaksız bir muallime tercih ederim.” (Nabizade Nazım, 2016, s. 42) diyerek çocukların makama değil iyi ahlaka önem vermelerini öğütler.

Yazara göre insan, kötülüğe meyilli bir varlıktır ve iyi ahlak daha küçük bir çocukken kazanılır.

Metnin devamında anlatıcı, bir zamanlar herkese kötü sözler söylediğini ve bir gün temiz bir dayak yedikten sonra bu hâlden vazgeçtiğini anlatır. Okuyanlara iyi ahlakı okulda küçükken kazanmalarını, böyle kötü tecrübeler edinmemesi gerektiğini öğütler.

Kötü ahlaklı olan kimsenin insanların güvenini kazanamayacağına hep hüsrana uğrayacağına dair iyi ahlakı över. Allah’ın ve peygamberinin tavsiyesinin de bu olduğunu söyler ve dua ederek bu yazıyı bitirir.

Bu kitabın sonuncu metni “Vezaif”, öğretmenlerin çocuklara vereceği görevlerin ve ödevlerin 16 madde ile sıralandığı bir yazıdır. Okuma ve yazma kitabı olarak tasarlanan bu kitap öğrencilere çeşitli ödevler vermektedir. Kitapta işlenen çeşitli konulara uygun ödevler istenir. 1, 3 ve 4. maddeler mektup yazma ödevidir. 6 ve 9. madde anne ve babaya saygı, 15. madde öğretmene saygı konuludur. 2. maddede verilen özelliklerle oda tasviri, 14. maddede İstanbul tasviri, 12 ve 13. maddelerde Galata Köprüsü’nün tarifi istenecektir. 5. maddede tembellik, 10. maddede iftira yerilmekte; 7. maddede fakirlere yardım etmenin faziletinden söz edilmektedir. 8. madde “Allah’ın kullarına en büyük ihsanı nedir?” (Nabizade Nazım, 2016, s. 57) sorusunun cevabını istemektedir. 16. ve son madde ise padişaha dua etmeyi teşvik eden bir maddedir.

Nabizade Nazım *Mini Mini Mektepli* eserinde çalışkan olmak, gayretli olmak, iyi ahlaklı olmak, iyi ahlaklılarla arkadaş olmak, merhametli olmak, yardımcı olmak, ana- babaya hürmet etmek gibi değerlerin çocuklar tarafından benimsenmesini istemiştir. Bununla birlikte yaratılanların güzelliğinden etkilenecek Allah inancının teşvik edilmesi, ibadet etme

arzusunun oluşturulması gibi dinî değerler de aşılacak istenmiştir. Böylece çocuğu toplumsal olarak iyi ve güzel kabul edilen vasıflarla donatmak bu yazıların temel amacı hâline gelmiştir.

4.5.5. *Hanım Kızlara Eserinde Çocuk Eğitimi*

Hanım Kızlara 1887’de basılmış, çocukların ve genç kızların eğitimi için hazırlanmış 17 metin içeren bir kitaptır. *Mini Mini Mektepli* eserinde daha çok çocuk duyarlılığıyla yazılmış ahlaki yazılar bulunurken bu eserde eğitim, ahlak eğitimi gibi soyut konular ile kimya, fizik, coğrafya alanları ile ilgili öğretici yazılar bulunmaktadır. Bu sebeple eserin ilkökul seviyesinden daha büyük yaş grubuna da hitap ettiği düşünülebilir.

Yazılardan ilk ikisi, daha önce sözü edilen ve yazarın medeniyetin yükselişini kız çocuklarının eğitimine bağladığı mektuplardır. Bu mektuplar bir arkadaşına ya da yayıncıya yazıldığı izlenimi uyandırır. Mektuplarda kız çocuklarının eğitiminin gerekliliği ve dönemin basın dünyası ve edebiyatıyla ilgili yorumlar bulunur.

“Nabizade Nazım Beyefendi Hazretlerine” isimli ilk mektupta “Az bir zaman içinde dâhili memleketimizde birçok mektepler tesis ve küşad olundu, halkta ulûm ve fenne rağbet fikirleri oldukça uyandı.” (Nabizade Nazım, 2016, s. 78) diyerek dönemin eğitime verdiği önemi takdir eder. Mektubun yazarı, meydana getirdiği eseri anlatır. Kız çocuklarının eğitimi amacıyla yazılan metinlerden millî ahlakımıza uygun gördüğü bazı tercüme ettiğini, bazılarını da kendi yazdığını belirtir: “Bazı makaleleri de kendim yazdım. En ziyade nazar-ı itinaya aldığım mesele yazdığım şeylerin mübtedilerin kolaylıkla anlayabilmeleri için gayet açık ibareli olmasıydı.” (Nabizade Nazım, 2016, s. 80)

Bu kitabın yalnızca fen içerikli metinlerden oluşmadığını ahlaka dair yazıların da olduğunu belirterek amacını açıklar: “Bu kitabı yazmaktaki maksadım kızlara ahlak dersi vermek değildir. Hele bu babdaki aczim diğerlerine takaddüm eder. Tezhib-i ahlaka dair dediğim o makaleler küçük küçük hikâyelerden ibaret basit şeylerdir.” (Nabizade Nazım, 2016, s. 80)

Daha sonra kitabın ismi için mektubun muhatabından fikir isteyerek bitirir.

İkinci mektup “Bey Kardeşime” hitabını taşımaktadır, imza yerinde ise Nabizade yazmaktadır. Bu metin, kızların eğitiminin lüzumu üzerinde durur, hatta toplumun gelişmesi, medeniyetin ilerlemesi kız çocuklarının eğitime bağlanır. Hatta kızların “ulûm-i ibtidaiyi”

yüzeysel görmesi yeterli bulunmaz, erkekler beşerî ilimlerle ne kadar meşgulse kızların da o derece meşgul olması gerektiği söylenir.

O güne dek kadınlara “çocuk makinesi” olarak bakıldığını ancak kadının erkeklerle farkının olmadığı, bu sebeple erkeklerin meşgul olduğu bütün beşerî ilimlerle kadınların da meşgul olabileceği üzerinde durulur.

“Ahlak bozukluğu beşeriyetin hastalığıdır.” (Nabizade Nazım, 2016, s. 84) cümlesiyle o güne dek yazılmış ahlaki metinlere ve bunu yazan edebiyatçılara, düşünürlere söz getirilir. Bu eserlerden kiminin can sıkıcı kiminin hikmetinin soğuk olduğundan söz edilir. Ahlak meselesinin bir matematik problemi olduğu, bunu çözmek için tecrübenin lazım geldiği belirtilir.

Bundan sonra takdir edilen birkaç isim sayılarak çocuk eğitimi için yazılacak olan esere bu yazarlardan birer parça koyulması önerilir. Bu isimlerden birkaçı Alexandre Dumas, Balzac ve Emile Zola’dır. Beğenilen ve metin alıntısı önerileri yapılan bu yazarların realist ve natüralist çizgide olması dikkat çekicidir.

“Alexandre Dumas-zade’yi, Balzac’ı, Emile Zola’yı, Edmond Haracourt’u, Eugene Pelletan’ı velhâsıl realist mesleğine tabî olan ezkiya-yı müteahhirini pek severim. Sizin de bunlara muhabbet göstermeniz lazım gelir. Eserinize bu saydığım zevattan dahi birer parça koymuş olsanız isabet buyurursunuz.” (Nabizade Nazım, 2016, s. 89)

Mektubun sonunda, bir önceki mektupta kitaba uygun isim istendiği hatırlatılır. Maksadın açık olduğu belirtilerek eserin ismi için “Hanım Kızlara” önerilir.

Bu iki mektuptan sonraki metinler pedagojik metinlerdir. Yazıların kimya ve astronomi gibi fen konulu ve anne şefkati, tabiat sevgisi gibi ahlak içerikli olduğu görülür. Bir de Mısır tarihindeki bazı inançlar belirtilerek batıl inanç eleştirilmiştir. Eserdeki üç şiir Nabizade Nazım’ın *Heves Ettim* adlı şiir kitabından alınmış şiirlerdir. “Valide Ninnisi”, çocuğuna dünyanın zor olduğunu, bu huzurlu zamanları arayacağını anlatan bir annenin dilinden yazılmış şiirdir. Şiirin son kısmında vatan sevgisi, cihanın ruhu olarak tasvir edilir. “Bir Küçük Kız İle Karacası” ve “Bir Tasvir” şiiri doğa sevgisini anlatmaktadır.

İncelemede Dergâh Yayınları tarafından 2016’da basılmış *Hanım Kızlara* kitabı esas alınacaktır.

4.5.5.1. Fen ve Coğrafya Eğitimini Destekleyen Yazılar

Kitabın girişindeki mektupların önemi, Nabizade Nazım'ın sadece kız çocukların eğitimi ve ahlakın öneminden bahsetmesi değildir. İlk mektupta fen ilimlerine geniş bir yer ayıran yazar, fennin gerekli olduğunu, fen ilmi ile meşgul olan bir milletin yükseliş ve ilerleyişte olduğunu üzerinde durur. Değindiği alanlar çok çeşitlidir. İnsanlığın en büyük keşfini buhar ile elektrik kuvveti olarak görür. Buharla tren ve vapurların; elektrik ile telefon, telgraf ve çeşitli elektrikli makinelerin icat edildiğini belirtir. Tüm bunların gelişimini de matematik ilminin gelişmesine bağlayarak Arşimet'ten Leibniz'e birkaç matematikçi filozofu sıralar. Fen ilminin bilinmesinin bir memlekette yayımcılığı arttıracığını söyler.

Nabizade Nazım, matematik dışında çeşitli fen alanlarında da icat edilen aletlerden bahseder. Bunlar, dürbün, büyüteç ve mikroskoptur. Merak sahibi birinin eski hiyeroglifleri çözmesi, bunun yayımıyla uğraşması gibi durumların insanları başka şeyleri de araştırmaya sevk ettiğini belirtir.

Yazar bununla birlikte astronomi, tıp, kan dolaşımı hakkında araştırmalar yapıldığını söyler. Metin, eğitimin son dönemde geliştiğini ve bu durumun halk tarafından takdirle karşılandığı ile devam etmektedir.

“İşte bu keşfiyat ve terakkiyat-ı cedideden herkesin kolaylıkla müstefit olması için erbab-ı fen suret-i mütemadiyede birçok kitaplar tahrir ile mensup bulundukları millete mümkün olabildiği kadar ifa-yı hüsn-i hizmetten bir an diriğ-i himmet etmiyorlar.” (Nabizade Nazım, 2016, s. 78)

Kitapta kimya ile ilgili yazıların yoğunluğu dikkat çekmektedir. Bu yazılarda simya ile kimyanın farkı, kimyanın tarihi, hava, su buharı, maddenin üç hali ile ilgili bilgiler verilmektedir.

“İlm-i Kimya” yazısında kimyanın simya olmadığı belirtilir. Simya ile ilgili batıl inançlar eleştirilerek tıp ilminin önemli bir kısmının kimya olduğu dile getirilir. Yazar, kimya ilmini ilk ifade edenlerin, kuranların Arap milletinden olduğunu söyler. 17. yüzyıla kadar Avrupa'nın pek cahil olduğu için fenne pek rağbet etmediğini daha sonra ise Avrupalı bilim adamlarının kimya ilmini geliştirdiklerini söyleyerek kimyacıların isimlerini sıralar.

“Hava” yazısı, atmosferdeki hava ile ilgili bilgiler verir. İnsanın ve hayvanın oksijen olmadan yaşayamayacağı, soluma sonucu insan ve hayvanların karbondioksit salgıladığı, bitkilerin ise karbondioksitle yaşadığı belirtilir. Bu gazın mağaralarda bulunduğu hatta İzlanda

ve Java adalarındaki yanardağlardan bile karbondioksit çıktığı ve bu gazın ağır olduğundan bahsedilir.

“Su Buharı, Tebahhur” yazısı su buharının öneminden, kar, yağmur, çiy, rüzgârın oluşumundaki etkisinden bahseder. Bir kaptaki su kaynatıldıkça suyun bitişini anlatılır ve o uçan dumanlara, suyun gaz haline geçmesinin tanımı yapılır ki bu buharlaşmadır. Su buharının yükseldikçe bulutları oluşturduğu anlatılır. Su buharının yağmur, dolu ve kar olduklarından ilerleyen yazılarda bahsedileceğini söyler.

“Ecsam-ı Sulbe, Ecsam-ı Mayiye, Ecsam-ı Gaziye” yazısında maddenin hâllerinden bahsedilir. Bunlara örnekler verildikten sonra birbirine dönüşebilecekleri anlatılır.

“Mesela ecsam-ı sulbeden olan demir, hararetle erir. Ve bir cism-i mayi gibi akar. Hatta tayeran bile eder. Yani ecsam-ı gaziye olur.

Kezalik kurşun da erir. Ve pek ziyade ısıtıldığı zaman gözden nihan olur. Yani tebahhur eder.” (Nabizade Nazım, 2016, s. 107)

Maddelerin birbirine dönüşebildiklerine dair çeşitli örnekler verildikten sonra hacim konusuna geçilir. Katı ve sıvıların bir kabı tamamen doldurmadıkları ancak gazın bir kabı doldurabildiği, kabın boşluklarına sıkışabildiği anlatılır.

“Ay” yazısında Ay’ın fiziksel özellikleri anlatılır. Güneş ve Dünya ile farklılıkları karşılaştırarak belirtilmiştir. Yüzeyinde havanın ve canlıların bulunmadığı anlatılarak çeşitli evreleri sırasıyla belirtilmiştir. Günlük hareketleri ve hangi durumlarda ışık aldığı anlatılır: “Ay dahi tıpkı arz gibidir. Şemse müteveccih bulunan ciheti aydınlıktır ki –şemstan aldığı bu ziyayı geceleri küremize isal eder. Ve güneşe müteveccih bulunmayan tarafı ise karanlıkta kaldığından geceleri bize görünmez.” (Nabizade Nazım, 2016, s. 98)

Günümüzde çok basit bilgiler olan bu yazılardaki bilgiler o dönem Osmanlı toplum hayatında çok az bilinen hususlardır. Bu bilgileri öğretmenlik yaptığı okullardaki öğrencilere bizzat öğretmekle yetinmemiş, bunların yeni yetişen neslin de öğrenmesinin önemli olduğunu göstermiştir. Bu yazıların bir diğer önemi, çocukların anlayacağı bir dille yazılmış olmasıdır. Bütün bunlar Nabizade Nazım’ın eğitim alanında önemli bir yere sahip olduğunun göstergesidir.

4.5.5.2. Ahlak ve Değer Eğitimi Destekleyen Yazılar

Mini Mini Mektepli kitabının vermek istediği değerlerle ilgili kavram açıklamaları aynı bölümde yapılmıştı. *Hanım Kızlara* kitabı da *Mini Mini Mektepli* gibi ahlaki değerlerin kazanılmasını teşvik etmektedir. Kitabın başındaki ilk iki mektupta çocukların ahlaki gelişimini destekleyen ve bu kitabın içindeki yazıların da bu içerikte olduğunu haber eden cümleler vardır. Fen ilimleri bir milletin gelişimini her ne kadar destekliyorsa da ahlaki bozulan bir millet, fen ilminde ilerlemesiyle faydadan çok zarar görecektir. Bu bakımdan bu kitapta ahlaki güzelleştirmeye dair yazıların da olduğu belirtilir. Ancak kitabın asıl amacı kızlara ahlak dersi vermek değildir. Yazar, bu yazıları “Tezhib-i ahlaka dair dediğim makaleler küçük küçük hikâyelerden ibaret basit şeylerdir.” (Nabizade Nazım, 2016, s. 80) diye tasvir etmektedir. Böylece bu yazılar iyi ahlaki öğretmek iddiasıyla değil küçük hikâye örnekleriyle iyi ahlaki ve bazı değerleri teşvik etmek amacı ile yazılmıştır.

“Bey Kardeşime” başlıklı ikinci mektupta cennetin anaların ayakları altında olduğu, kızların bir ana olarak erkekleri eğittiği söylenir. Ahlak meselesinde bir önceki mektupla aynı fikirde olduğu görülür.

“Ulûm ve fûnun beşeriyetin kalbini teşkil ediyorsa o kalbin mahreki yani canı ahlaktır.” (Nabizade Nazım, 2016, s. 84) denir ve bu konu ile ilgili yazan yazarlar tek tek değerlendirilir. Fransız yazarlardan bir kısmının ahlak ile ilgili tutumları hatırlatılarak kusurlu görülen hususlar eleştirilir. Kitaplara onlardan metin alınması yahut alınmaması ile ilgili tavsiyelerde bulunulur.

“Eğer tavsiye-i kemterânem sem-i kabul ile telakki olunursa Jean Jacques Rousseau ve daha sair birçok zevat eserinize sokulmaz. Infante’in Voltaire hakkındaki mütalaât-ı hakimânesi pek doğrudur. Voltaire için ahlak bozukluğuna ‘Fasıkları ezelim!’ demesi kâfidir. Tezhib-i ahlak fasıkları ezerek değil, belki ıslah ile kaimdir.” (Nabizade Nazım, 2016, s. 88)

Ahlak, insanı melek yerine konarak öğretilecek bir şey değildir. Kötülük insanın yaratılışından tam olarak silinebilecek bir şey olmadığı için onu silmek yerine güzel ahlak ile değiştirmek gereklidir. Ahlak önemli bir matematik problemidir ve onu çözmek için tecrübe gereklidir. Bunun için de insan vicdanı en ince ayrıntısına kadar incelenmelidir. “Şimdi sade ‘sen seni bil’ deyivermenin kâfi olmadığı bir zamandır.” (Nabizade Nazım, 2016, s. 87) Alexandre Dumas gibi burası iyi, burası kötü diye insana yol göstermek de yeterli değildir. Burada inanç ortaya çıkar ve mektubun sahibi, iyilik yapılmasını cennette kavuşulacak nimetlerin hatırlanmasına bağlar. Ahlakı ıslah etmenin güçlüğüne değinilir.

Mektuplardan sonra gelen merhamet ve tabiat sevgisi konulu “Bülbül” yazısı, bir dala konan bülbülün şakımasının şarkıya, türkölere benzetildiği bir okuma parçasıdır. Bülbülün hissi önce sevince sonra hüznü döner. Sonra sesindeki hüznün nedeni merak edilir. Bülbül uçar gider ve nereye gittiği sorgulanır.

“Şefkatli Valide” isimli yazı, insanları merhametli olmayı teşvik eden küçük bir hikâye görünümündedir. Kış vakti sıcak bir evin kapısı çalınır, çocuklar kurt geldiğini düşünerek korkarlar fakat anneleri kapıyı açmalarını söyler. Kapıya gelen fakir, kimsesiz, üstü yırtık, yardım isteyen bir çocuktur. Merhametli anne gelen çocuğun ısınmasını, doymasını, yeni şeyler giymesini sağlar. Çocuklar anneye bunu neden yaptığını sorunca anne; çocuklarına, ihtiyacı olan tüm insanlara karşı merhametli olmayı öğüt verir.

“Zavallının ne giyeceği ne yiyeceği var. Yırtık elbiselerinin arasından bütün etleri görünüyor. Hiç düşünmüyor musunuz? O da insan! Bizden hiçbir farkı yok. Demek ki kardeşimiz, ona acımalıyız. Elimizden geldiği kadar iyilik etmeliyiz.” (Nabizade Nazım, 2016, s. 93)

“Valide Ninnisi” Nabizade Nazım’ın bir şiiri olarak sanki bir annenin çocuğuna söylediği ninni gibi kaleme alınmıştır. Anne, çocuğunun uyumasını ister, şefkat ve sevgi doludur. Anne, çocuğa büyüdükçe dünya derdinin de artacağını söyler, şimdi rahatlıkla uyumalıdır çünkü ileride bu zamanları bulamayacaktır.

“Boy büyüdükçe büyüüp gaile

Lazım olur âdeme bir aile” (Nabizade Nazım, 2016, s. 105)

Şiirin devamında vatan sevgisinin yüceliği anlatılır. Vatan sevgisi cihanın ruhudur.

“Hubb-ı vatan fikre revnak verir

Âdeme mahiyetini bildirir!”(Nabizade Nazım, 2016, s.105)

“Üç Gül” yazısı masalları anımsatmaktadır. Bu yazıda kanaatkâr olma, doğduğu yere vefalı olma konuları üzerinde durulmuştur. Ormanda bir Haziran sabahı uyanan üç gül konuşmaya başlar. Biri ömürlerinin çok kısa olduğunu belirterek kardeşlerine “Şimdi baht ve talihimizi, ne olacağımızı düşünmek zamanı gelmiştir. Bakalım!... Sizi kendi hâlinize bıraksalar ne olmak istersiniz?” (Nabizade Nazım, 2016, s. 110) der. Kendisi genç bir kızın saçlarını süslemek ister, diğeri kokusunu bir mabede salmak ister, üçüncüsü ise hepsinin daima bir arada doğduğu topraklarda olmayı ister. Onun bahtiyarlığı bulunduğu yerde kuşları

dinlemek, kokusunu yaşadığı havaya vermektir. Bu esnada ormana üç kız kardeş el ele tutuşarak yaklaşır, bu gül dalının yanında dururlar. İçlerinden biri en güzelini koparır, diğeri de saçını süslemek için bir diğerini koparır. Üçüncü kız kardeş de yarın annelerinin buradan geçeceğini düşünerek onun kalbine ferahlık vereceğini düşünerek gülü koparmaz ve sulamaya karar verir. İki gül solup giderken üçüncü gül ne kadar yaşanacaksa o kadar yaşamaya devam eder.

“İtikadat-ı Batıla” Eski Mısırlıların inançlarından hareketle batıl inançların eleştirildiği bir yazıdır. “Evvelleri dünyada birtakım batıl itikatlar vardı ki bugünkü günde onlara çocuklar bile güle güle bayılıyor.” (Nabizade Nazım, 2016, s. 112) Mısırlıların Ay ve Güneşi Allah zannetmeleri, bazı hayvanlara tapmaları anlatılmıştır. Taptıkları hayvanların neredeyse hepsinin işlerine yaradığı anlatılmıştır. Taptıkları öküzün çift sürmeye, kuşların ise Nil kıyısındaki yılanları avlamaya yaradığı anlatılır. Bununla birlikte timsah ve fare gibi bizim coğrafyamızda bilinmeyen hayvanlar da anlatılmaktadır. Liknomon isimli Mısırlıların taptığı bir fare, timsahın yumurtalarını yemektedir. “Çünkü Cenab-ı Hak her muzıra karşı bir muzır halk eylemiştir.” (Nabizade Nazım, 2016, s. 113)

Yazının son kısmında Mısırlıların bu garip inancı ve zıtlıkları açık olarak eleştirilir.

“Taptıkları hayvanların cinsinden birisini her kim öldürse Mısırlılar derhal onu da öldürürlerdi. En tuhafı şudur ki –haşa sümme haşa- Allah diye taptıkları öküzleri yirmi, yirmi beş sene sonra dir diri suya atarak boğarlardı.” (Nabizade Nazım, 2016, s. 113)

“Bir Küçük Kız İle Karacası” şiirinde karacasıyla konuşan ve onu arkadaşı belleyen bir kız çocuğu vardır. Bu şiirde tabiat ve hayvan sevgisi, şefkat gibi konular işlenmiştir. Küçük kız karacanın tepkilerini anlamaya çalışır, aç mı değil mi bilmek ister, sonra hareketlerinden elini öpmek istediğini düşünür, kız ona karşı sevgi doludur.

“Ne süzersin siyah gözlerini?

Anlasam ben de ah sözlerini!

Yok ise aşinalığım diline.

Gözlerin tercüman olur diline” (Nabizade Nazım, 2016, s. 114)

“Sariğ” yazısı coğrafyamızda görülmeyen bir hayvan olan kanguruyu anlatır. Perulu bir çocukla annesinin konuşması ile başlayan yazı annenin kanguruyu anlatmasıyla devam eder.

“Cenab-ı Allah bu hayvanın yavrusuna olan şefkatine acımış da midesinin yanında derin bir cep yahut torba yaratmıştır. Yavruları bir tehlikeye uğrayınca analarının yanına koşarak derhâl o torbaya girerler.” (Nabizade Nazım, 2016, s.116) diyerek çocuğun gürültü yapmasını ister. Çocuk ellerini çırpınca anne kanguru bağırır ve yavrular koşup onun kesesine girerler. Annesi çocuğa bundan ibret almasını söyleyerek sıkıntılı zamanda annesinin yanına koşmasını söyler çünkü insan için annesinin kucağından daha güvenli bir sığınak yoktur. Bu yazıyla çocuklara hem coğrafyamızda olmayan bir hayvanın hangi coğrafyada olduğu öğretilmiş hem de anne şefkatinin engin olduğu hatırlatılmıştır.

“Dilenci İle Kuş” yazısında Allah’ın merhameti ve gücü anlatılmıştır. Masalı anımsatan bir üslubu vardır. Dilenci ile kuş sohbet ederler. Dilenci kuşun ötmesini ister, kuş da bu mevsimde ötmediklerini söyler. Mevsim kıştır ve dilenci sığınacak bir yer bulamadığından yakınmaktadır. Kuş da Allah’tan başka kimseden medet umulmaması gerektiğini, Allah’tan yardım isteyen kişinin asla çaresiz kalmadığını söyler. Dilenci, kuşun ilkbaharda yiyecek bulabileceğini ama kendisinin hep aciz olduğunu söyleyince kuş, zahmetsiz hiçbir işin olmadığını, küçük bir lokmayı dahi zahmetle bulduğunu söyler. Dilenci; ihtiyar olduğunu, yakında bir yerde öleceğini söyleyince kuş Allah’tan ümidini kesmemesi gerektiğini, Allah’a yalvarıp yakarmasını böylece onun merhametine layık olacağını söyler.

Bu yazı Allah inancını aşıl原因an bir metindir. Ümitsizliğe, çaresizliğe karşı Allah’tan yardım isteneceği, ondan asla ümit kesilmeyeceği ve merhametli, güçlü olanın ancak Allah olduğu anlatılır. Namuslu ve kanaatli olmak gibi güzel huylar dolaylı olarak övülür.

“Allah fakir ve sahib-ı namus olan bir mahlûkunu hiçbir vakitte aç bırakmaz: Bana gıda olarak iki tohum tanesi, sana da bir lokma ekmek nerede olsa ihsan eder.” (Nabizade Nazım, 2016, s. 117)

“Bir Tasvir” şiirinin altında yazarın dipnotu vardır: “Bir kızcağız eliyle taze ot dolu damenini tutuyor, diğer eliyle de otlamak hevesinde bulunan bir kuzucuğu okşuyor.” (Nabizade Nazım, 2016, s. 119) Şiir bu görüntünün şiiridir. Bu şiirde kız, kuzusuyla konuşur, şiirde yaşama sevinci ve tabiat sevgisi işlenir. Kız dünyanın derdinden haberdardır ve bunlardan uzaklaşarak gülmek, mutlu olmak ister. “Şiirde bir çocuğun düşünmesi zor felsefi cümleler vardır.” (Uç, 2007, s. 156)

“Gülelim biz de şad olalım

Elem-i dehrden azad olalım.

Ele bir kerre geçer fırsat-ı ömr

Beyhude zahmete yok takat-i ömr.” (Nabizade Nazım, 2016, s. 120)

Özetle *Hanım Kızlara* kitabı merhametli olmak, hayvanlara karşı şefkatli olmak, kanaatkâr olmak, vatanını sevmek gibi çeşitli ahlakî değerler ve Allah’ın rahmetinin annenin şefkatinden büyük olması, Allah’ın affediciliğinin geniş olması temalarıyla Allah inancını teşvik eden dinî değerlerin kavratılmasını amaçlamaktadır. Nabizade Nazım, çocukların eğitimine katkıda bulunacağını düşündüğü değerleri seçerek bu değerleri kısa hikâyeler ve öğüt yoluyla benimsetmek yoluna gitmiştir.

BÖLÜM V

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Tanzimat Fermanı ile yeni bir medeniyet dairesine giren Osmanlı Devleti'nde sosyal ve siyasî olarak birçok unsurun değiştiği görülür. Bu değişen unsurların içerisinde edebiyat, eğitim, hukuk, yaşantı da vardır. Kadın ve çocuk algısı da bu dönemle değişim geçirmiştir.

Yenileşmenin hâkim olduğu bu dönemde Tanzimat aydınları, kendilerini eserleri vasıtasıyla halkı eğitmeye adanmışlardır. Aydınlar, değişmekte olan kültürü halka anlatmak, Avrupa'ya ayak uydurmak için eserlerini bir eğitimci titizliğiyle yazmış, sosyal birçok konuyu gerek makalelerinde gerek roman ve hikâyelerinde işlemişlerdir.

Bu dönemde eksikliği hissedilen önemli hususlardan birisi de çocuk ve kadın eğitimidir. Devlet eliyle yeni açılmakta olan okullara da destek olmak amacıyla Tanzimat aydın ve yazarlarının roman, hikâye, makale türlerinde hem kadın hem de çocuk eğitimine yer verdiği; çocuk edebiyatı gibi bir unsurun tarihimizde eksik olması sebebiyle çocuk edebiyatına örnek teşkil edecek eserler kaleme aldıkları bilinmektedir.

Toplumun yönünü belirleyecek, geleceğinde söz sahibi olacak kişiler, bir ülkenin çocuklarıdır. Çocukları eğiten ise o ülkenin kadınlardır. Toplumun bu iki önemli değişkeni doğru ve iyi eğitilirse medeniyetimiz gelişecek, Batı seviyesinde bir çehreye kavuşacaktır.

Tanzimat yazarlarından Nabizade Nazım da böyle bir ihtiyaç dolayısıyla eserlerinde kadın ve çocuk meselesine geniş bir yer ayırmıştır. Köy hikâyesi *Karabibik* ve psikolojik bir roman olan *Zehra* ile tanınan yazarın çok bilinmeyen iki eseri vardır. Bunlar yazarın pedagojik bilgisini ve çabasını gösterir. Bu iki eser *Mini Mini Mektepli* ve *Hanım Kızlara* adlı kitaplardır.

Nabizade Nazım tek roman yazmıştır ve bu romanın merkezine bir kadını koymuştur. Romanda yalnızca *Zehra* değil diğer kadınların psikolojisi de ayrıntısıyla verilmiş, kişilerin yaşantıları ve düşünceleri mensup oldukları sosyokültürel seviyeye bağlı olarak ayrıntılı şekilde işlenmiştir.

Zehra, bir aşk ve intikam romanı olarak bilinse de insan psikolojisi hakkında okuyucularına derinlikli değerlendirmeler sunar. Bu roman sadece kadınların değil, kadınların değişimine bir aracı olan ve kendisi de roman boyunca değişim geçiren Suphi'nin psikolojisini de ayrıntılı şekilde işler. Romanda kişilerin aşk, evlilik, boşanma aşamalarıyla geçirdiği değişimler ve ruh halleri adım adım verilmiştir. *Zehra*'nın kıskançlığının ve Suphi'nin çapkınlığının sonucunda yuvaları yıkılmıştır. Romanda dönemin önemli sosyal sorunları 'cariyelik' ve 'düşmüş kadın' meselelerine de değinilmiş, dönemin bugün bile tartışılan tüm konuları inceliklerle işlenmiştir. Roman kişilerinin verdiği yanlış kararların yarattığı yıkım ve

kişilerin kaderlerindeki olumsuz değişimler okura sunulmuştur. Zehra ve Suphi çocukluğunda aldığı iyi eğitime rağmen kötü bir kaderi yaşamaktan kurtulamamışlardır. Roman bu bakımdan çocuk ve kadın eğitimiyle ilgili yorumlar ve değerlendirmeler de içermektedir. *Zehra* böylece edebiyatımızda natüralist akımın en güzel ilk örneklerinden biri hâline gelmiştir.

Nabizade Nazım'ın hikâyeleri aşk, evlilik, ayrılık temalarıyla kurgulanmıştır. Hikâyelerdeki ayrıntılar dönemin yaşantısı ve eğitim anlayışına da ışık tutmaktadır. Onun hikâyelerinde kendi kaderini de anımsatan öksüz çocuklara sık rastlanır. *Yadigârlarım* hikâyesinin bir bölümü yazarın çocukluk hatıralarını yansıtmaya bakımıyla çocuk psikolojisinin ve hafızasının canlı bir şahidi olarak incelenmeye değer bir eserdir. Bununla birlikte *Hâlâ Güzel, Bir Hatıra, Haspa* hikâyeleri kadın ve çocuk psikolojisi ve dönemin evlilik anlayışıyla ilgili değerli ayrıntılar içermektedir.

Karabibik, yazarın orijinal ve en dikkat çeken hikâyesi olmuştur. Yazar, fakir bir köylünün geçim sıkıntısını, tarlasını sürmek amacıyla öküz bulmak için çeşitli çarelere başvurmasını, kızı Huri'yi sade ve çarpıcı bir gerçeklikle anlatmıştır. Mekân olarak bir köyün seçildiği ve hikâye kişilerinin ağız özellikleriyle konuşmalarına yer verildiği bu hikâye, köyü ilk anlatan hikâyelerimizden olmuştur.

Nabizade Nazım'ı yalnızca *Karabibik* ve *Zehra* ile anmak ona haksızlık olacaktır çünkü o kısa süren ömrüne sadece roman ve hikâye değil şiirler ve çeşitli pedagojik eserler de sığdırmış bir yazardır.

Yazmış olduğu iki pedagojik eserden *Mini Mini Mektepli* bugünkü ilkokul seviyesindeki çocuklara yönelik, onların yaşına ve duyarlılığına uygun olarak yazılmış bir kitaptır. İçinde çocukların ilgisini çekecek metinlerle birlikte çocukların öğretmenlerini yönlendiren, çocuklara verilecek ödev ve görevlerin sıralandığı bir bölümün de olması bu eserin ders kitabı olarak tasarlandığını düşündürmektedir. *Hanım Kızlara* adlı eser ise çocuk eğitiminin durumunu anlatan ve kız çocukların eğitilmesinin gerekliliği üzerinde duran iki mektupla başlamıştır. Bu kitaptaki metinlerin bazıları kimya, astronomi, coğrafya, fizik alanlarından çeşitli konuları anlatırken bazı metinler de örnek hikâyelerle ahlakî değerlere gönderme yapmaktadır. Dolayısıyla bu iki pedagojik eser, değerler eğitimi ve çocukların karakter inşası gibi konuları destekleyici eserler olarak düşünülmüştür.

Allah inancı, tabiata ve canlıya sevgi, anneye, babaya öğretmene hürmet, merhamet, dürüstlük, çalışkanlık, kanaatkârlık, toplumsal dayanışma, zor durumda olana el uzatma, iyi huylu olma gibi her çocuğa kazandırılması gereken temel değerler, bu yazıların esas konusu olmuş ve bu güzel huylar övülmüştür.

Bu yazılar, Tanzimat aydınlarının ve Nabizade Nazım'ın da üstünde durduğu çocuk eğitimi ve çocuk edebiyatının birer parçası olarak ele alınmalıdır. Nabizade Nazım'a göre ahlak eğitimi fen eğitimi kadar, belki ondan daha çok önemlidir. Nabizade Nazım, *Mini Mini Mektepli*'de söylediği gibi 'cahil fakat ahlakı düzgün bir çobanı, âlim fakat ahaksız bir muallime tercih eder.'

Ona göre kız çocuklarının eğitimi çok önemlidir. Bir kadın, koca bir haneyi sadece basit hesap bilmekle yönetemeyeceği için erkeklere öğretilen ne varsa aynı derecede ve derinlikte kızlara da öğretilmelidir. Yazar, kız çocuklarının yüzeysel eğitim almasına karşıdır. *Hanım Kızlara* kitabının başındaki "Her akıl başında müsellemdir ki kızların terbiyesi nakıs olursa medeniyetin –ki burada istirahat-i cemiyet maksuttur- husul-i kemali mümkün değildir." sözünde onun kızların eğitime verdiği önem görülmektedir.

Sonuç olarak Nabizade Nazım, küçük yaşta annesini kaybetmiş, babasının sert mizacının getirdiği zor koşulları yaşamış bir çocuk olmasına rağmen iyi bir askerî eğitim almış, başarılı bir öğrencilik hayatından sonra Harp Akademisi'nde öğretmenlik yapmış, kolağası rütbesine kadar yükselmiş, askerî birçok görevde bulunmuştur. Bunun yanında eserleriyle, Tanzimat Devri edebiyatı için önem arz eden bir yazar ve şair olmuştur. Nabizade Nazım'ın tek romanı *Zehra*, Natüralizm ve insan psikolojisi açısından bir döneme damgasını vurmuştur.

Yazar, hikâyelerinde bireysel konuları ele almış ancak dönemin yaşantısına, toplumsal sorunlarına da değinmiştir. Yazarın pek bilinmeyen iki eseri ise çocuk eğitimi için yazmış olduğu *Mini Mini Mektepli* ve *Hanım Kızlara* kitaplarıdır. Bu kitaplar ders kitabı olarak tasarlanmış, öğrencilerin üzerinde çalışması için kısa, örnek metinlere yer verilmiştir. Bu metinlerde bilimsel bilgilerin yanı sıra iyi ahlakı teşvik eden kısa hikâyeler, nasihat veren şiirler de bulunmaktadır.

Tanzimat Devri edebiyatı için üzerinde çok durulmayan bir yazar olan Nabizade Nazım'ın romanında ve hikâyelerinde kadın psikolojisi, kadın eğitimi; iki pedagojik kitabında da çocuk eğitimi özel ve geniş bir yer tutmaktadır.

KAYNAKÇA

I) İncelenen eserler:

Nabizade Nazım. (2016). *Mini Mini Mektepli- Hanım Kızlara*. Yayına Hazırlayanlar: Bahanur Garan Gökşen, Erol Gökşen. İstanbul: Dergâh Yayınları

Nabizade Nazım. (2017). *Karabibik ve Diğer Hikâyeler*. Yayına Hazırlayanlar: Sabahattin Çağın, Nedret Kurudere. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Nabizade Nazım. (2019). *Zehra*. Yayına Hazırlayan: Nedret Kurudere. İstanbul: Dergâh Yayınları

II) Faydalanılan Kaynaklar:

II. I . Kitap:

Çağın, S. (2020). *Tanzimat Dönemi Türk Edebiyatında Hikâye*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Karaca, Ş. (2013). *Türk Edebiyatında Çocuk*. İstanbul: Kesit Yayınları.

Kurnaz, Ş. (1991). *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını*. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları

Okay, O. (2016). *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Ortaylı, İ. (2009). *Osmanlı Toplumunda Aile*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Parla, J. (2022). *Babalar ve Oğullar- Tanzimat Romanının Epistemolojik Temelleri*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Sağlam, H.İ. (2022). *Karakter ve Değer Eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi.

Şeker, Ş. (2014). *Tanzimat Fikri ve Edebiyat Siyasi Fikirlerin Türk Romanına Yansıması*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Tanpınar, A.H. (2021). *Ondokuzuncu Asır Türk Edebiyatı*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Uç, H. (2007). *Şair ve Romancı Nabizade Nazım*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.

II. II. Makale:

Aşa, H.E (1995). Fatma Aliye Hanım. *İslâm Ansiklopedisi*: Cilt 12 (s.261-262) içinde.

Aydın, C. (2022). *Tanzimat'tan II. Meşrutiyet Dönemine Türk Roman ve Hikâyesinde Çocuk ve Çocuk Eğitimi* [Doktora Tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Aydın, C. & Çağın, S. (2022). *Ahmet Mithat Efendi'nin Çocuk Eğitimine Dair Görüşleri*. Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, (28), s. 97-118.

Bayram, S. (2019). “*Nabizade Nazım'ın Hikâyelerinde Aşkın Halleri*” Turkish Studies, Volume 14/ 3 2019, 1061- 1603.

Baytimur Memiş, N.(2018). *Ara Nesilde Hikâye*, [Doktora Tezi]. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Fedai, Ö. (2012). *Tanzimat Romanında Lilith'in Ruh İkizi Bir “Femme Fatale” Olarak Zehra*. Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları. Y. 4 S.7. Ocak- Haziran 2012, 79- 93.

Kacıroğlu, M. (2004). *Nâbizade Nâzım'ın Hikâyeciliği*. A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitü Dergisi, S. 25. Erzurum 2004, 81-88.

Kayrak, M. E., Çaplı, M., Aksakallı, G. ve Karaaziz, M. (2023). *Kıskançlık duygusu ile ilgili bir derleme*. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 25(3), 1079-1090.

Kırkpınar, L. (1998). *Türkiye’de Toplumsal Değişme ve Kadın* [Doktora Tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi

Şengün, M. (2007). *Ahlaki Gelişimin Psiko-Sosyal Dinamikleri*. Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 201-220.

Şensoy, F. (2008). Osmanlı Toplumunda Kadınların Eğitimi. N. Şişman. (Ed.) *Harf Harf Kadınlar* (s. 81-97). Klasik Yayınevi.

Tekşan, M. (1988). *Tanzimat Romanında İntihar Olaylarının Psikolojik ve Sosyal-Psikolojik Sebepleri* [Yüksek Lisans Tezi] Gazi Üniversitesi.

Uluy rek, C (2022). *Yetiřkinlerde Kişilik  zelliklerinin Savunma Mekanizmalarıyla İlişkisinde Zihinselleřtirmenin Aracı Rolü* [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Medipol Üniversitesi.

Yıldız, İ (2018). *Tanzimat Romanında Eēitim Sorunu* [Doktora Tezi]. Fırat Üniversitesi.

Yılmaz, M (2014). *Tanzimat Romanı'nda 'Kıskançlık' Teması* [Yüksek Lisans Tezi].  anakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.

EKLER

EK 1.

ÖĞRENCİNİN AKADEMİK ÖZGEÇMİŞİ

Kişisel Bilgiler			
Adı ve Soyadı	Nisa Ayfer Erkan		
E-postası/Web Sayfası			
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce		
Uzmanlık Alanı	Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi		
Öğrenim Bilgileri			
	Üniversite	Bölüm	Yıl
Lisans	Dokuz Eylül Üniversitesi	Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği	2009
Tez Başlığı	Nabizade Nazım'ın Eserlerinde Kadın ve Çocuk Eğitimi		
Tez Danışmanı	Prof. Dr. Sabahattin ÇAĞIN		
Akademik Eserler			
Alanıyla İlgili Bilimsel Kuruluşlara Üyelikler			
Alanıyla İlgili Aldığı Ödüller			